

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.

**İĞDIR İLİ
UYGUN YATIRIM ALANLARI
ARAŞTIRMASI**

Mustafa ŞİMŞEK

Kd. Uzman

YUYAA/05-03-07

ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ

Mayıs 2005

ANKARA

ISBN 975-7406-67-8

© Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

Mustafa Şimşek

Kd. Uzman

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

Araştırma Müdürlüğü

İzmir Cad. No: 35 Kızılay/ANKARA

Tel: (0312) 417 92 00/2341

(0312) 418 21 67

Fax: (0312) 417 01 47

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Matbaasında Basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLolar LİSTESİ -----	iii
SUNUŞ -----	1
GİRİŞ-----	2
1. İLİN TANIMI (GENEL BİLGİLER)-----	4
2. COĞRAFİ KONUM VE İKLİM ÖZELLİKLERİ -----	5
2.1. Coğrafi Konum ve Doğal Yapı -----	5
2.2. İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü-----	7
3. ALTYAPI VE ENERJİ DURUMU -----	8
3.1. Ulaşım-içme suyu-haberleşme -----	8
3.2. Enerji -----	10
4. EKONOMİK VE SOSYAL YAPI -----	12
4.1. Nüfus -----	12
4.2. İstihdam -----	15
4.3. Eğitim -----	18
4.4. Sağlık-----	22
4.5. Tarımsal, Hayvansal Etkinlikler ve Ormancılık -----	24
4.5.1. Tarım Arazisinin Kullanımı-----	27
4.5.2. Bitkisel Üretim -----	29
4.5.2.1. Tarla Ürünleri Üretimi-----	32
4.5.2.2. Sebze Ürünleri Üretimi -----	36
4.5.2.3. Meyve Ürünleri Üretimi-----	39
4.5.2.4. Yem Bitkileri Üretimi -----	42
4.5.2.5. Tarımsal Araç ve Gereç Durumu -----	42
4.5.2.6. Gübre Kullanımı-----	44
4.5.3. Hayvancılık-----	45
4.5.3.1. Hayvan Varlığı-----	46
4.5.3.2. Hayvansal Ürünler Üretimi -----	49
4.5.3.3. Su Ürünleri Üretimi -----	54
4.5.3.4. Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünler Üretim Değeri-----	55
4.5.4. Tarımsal Krediler-----	57
4.5.5. Ormancılık-----	59
4.6. Madencilik -----	59

	Sayfa No
4.7. İmalat Sanayi -----	60
4.8. Turizm -----	64
4.9. Teşvik Durumu -----	72
4.10. Ticaret, Bankacılık ve Gelir Durumu -----	75
4.10.1. Ticaret -----	75
4.10.2. Bankacılık-----	79
4.10.2.1. Mevduat -----	79
4.10.2.2. Kredi-----	82
4.10.2.3. Kredi/Mevduat Oranı -----	84
4.10.3. Gelir Durumu -----	86
4.10.3.1. GSYİH'nın Sektörel Dağılımı -----	86
4.10.3.2. GSYİH'nın Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri -----	89
4.10.3.3. Kişi Başına GSYİH-----	89
4.10.3.4. İlçelere Göre GSYİH'nın Dağılımı-----	91
4.11. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu -----	92
5. YÖRENİN EKONOMİK GELİŞME YÖNÜNDEN ANALİZİ -----	100
5.1. Mevcut Durum -----	102
5.2. Kamu Yatırım Harcamaları -----	111
5.3. Yatırım Ortamını İyileştirmek İçin Alınması Gereken Önlemler -----	113
6. ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI -----	116
6.1. Değerlendirme Kriterleri -----	116
6.2. Uygun Yatırım Konuları -----	118
6.2.1. Doğal Kaynak Potansiyelini Değerlendirmeye Yönelik Yatırımlar -----	118
6.2.2. Yurtiçi ve Yurtdışı Talebi Karşılama Yönelik Yatırımlar -----	127
6.3. Değerlendirme Kriterlerine Göre Önerilerin Sınıflandırılması -----	128
7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ -----	141
EK 1: İĞDIR'DA TARIMSAL ÜRETİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ÖNERİLER -----	146
EK 2: İLDE SANAYİ ÜRETİMİNİ GELİŞTİRMEYE ETKİLİ FAKTÖRLER VE ÖNERİLER -----	155
EK 3: YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI -----	157
YARARLANILAN KAYNAKLAR -----	183

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: İl Merkezinin Diğler İlçelere ve Önemli Merkezlere Uzaklığı-----	9
Tablo 2: Iğdır İli Net Elektrik Tüketiminin Abone Gruplarına Göre Dağılımı -----	10
Tablo 3: Sayım Yıllarına Göre Ülke ve Iğdır Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızları-----	12
Tablo 4: Türkiye ve Iğdır Şehir ve Köy Nüfus Oranları (%) -----	13
Tablo 5: İl Nüfusunun Yerleşim Merkezlerine Göre Dağılımı ve Nüfus Yoğunluğu -----	14
Tablo 6: Doğu Anadolu Bölgesi İllerinin Net Göçü ve Net Göç Hızları (1995-2000)-----	14
Tablo 7: Iğdır İli İktisadi Faal Nüfusunun Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı 2000-----	15
Tablo 8: Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfusun Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı (2000)-----	17
Tablo 9: İş ve İşçi Bulma Kurumuna Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler (2002)-----	18
Tablo 10: Okuma - Yazma Bilen Nüfusun Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı (2000) -----	19
Tablo 11: Okul Grupları ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranları (%) (2001/2002 Öğretim Yılı) --	20
Tablo 12: Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayıları (2004/2005 Öğretim Yılı)-----	21
Tablo 13: Iğdır İli Yataklı Tedavi Kurumlarının Çalışmaları -----	23
Tablo 14: Iğdır, Bölge ve Türkiye Bazında Çeşitli Sağlık Göstergeleri (2002) -----	24
Tablo 15: Iğdır İli Toplam Tarımsal İşletme Sayısı ve İşledikleri Arazi Miktarı -----	26
Tablo 16: Iğdır İli Tarım Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi, Bölge ve Türkiye Hasılası İçindeki Yeri (Cari Fiyatlarla) (Milyar TL)-----	27
Tablo 17: Iğdır İl Arazisinin Kullanıma Göre Dağılımı -----	28
Tablo 18: Iğdır Tarım Arazisinin Kullanım Amaçlarına Göre Dağılımı -----	28
Tablo 19: İl Tarii Alanlarının Sulama Biçimleri İtibariyle Dağılımı -----	29
Tablo 20: Bitkisel Üretim Değeri 2003 -----	31
Tablo 21: Yıllar İtibariyle Iğdır İli Tarla Ürünleri Üretimi (Milyar TL)-----	32
Tablo 22: Yıllar İtibariyle Iğdır İli Şekerpancarı Üretiminin Gelişimi-----	34
Tablo 23: Tarla Ürünleri Üretimi ve Verim Durumu 2003-----	35
Tablo 24: Yıllar İtibariyle Iğdır İli Sebze Ürünleri Üretimi (Milyar TL) -----	37
Tablo 25: Sebze Ürünleri Üretimi ve Iğdır'ın Ülke ve Bölge Üretimi İçindeki Yeri 2003-----	38
Tablo 26: Yıllar İtibariyle Iğdır İli Meyve Ürünleri Üretimi (Milyar TL)-----	39
Tablo 27: Meyve Ürünleri Üretimi ve Ağaç Sayısı (2003) -----	41
Tablo 28: Iğdır İli Yem Bitkileri Üretimi (2003)-----	42
Tablo 29: Tarımsal Alet ve Makinalar (2003)-----	43
Tablo 30: Iğdır İli Gübre Kullanımı, Türkiye ve Bölge İçindeki Yeri (2003) -----	45
Tablo 31: Iğdır İli İlçeler İtibariyle Hayvan Varlığının Dağılımı (2003) -----	46
Tablo 32: Yıllar İtibariyle Iğdır İli Canlı Hayvan Varlığı (Adet) -----	47
Tablo 33: Hayvan Varlığı Bakımından Iğdır'ın Türkiye ve Bölge İçindeki Yeri (2003)-----	48
Tablo 34: Yıllar İtibariyle Iğdır İli Hayvansal Ürünler Üretimi ve Değeri (Milyar TL)-----	50

	Sayfa No
Tablo 35: Hayvansal Ürünler Üretimi Bakımından Iğdır'ın Türkiye ve Bölge İçindeki Yeri 2003-	51
Tablo 36: Yıllar İtibariyle Iğdır İli Sağılan-Kesilen Hayvan Sayıları -----	52
Tablo 37: Sağılan ve Kesilen Hayvan Sayıları ve Iğdır'ın Ülke ve Bölge İçindeki Yeri (2003) ---	53
Tablo 38: Süt Üretimi ve Hayvan Başına Verim (2003)-----	54
Tablo 39: Et Üretimi ve Hayvan Başına Karkas Ağırlık (2003)-----	54
Tablo 40: Iğdır, Bölge ve Türkiye Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünler Üretim Değeri 2003 ----	56
Tablo 41: Tarımsal Kredilerin Dağılımı (1999) -----	58
Tablo 42: Iğdır İli İmalat Sanayiinin Sektörel Yapısı ve Kapasitesi -----	61
Tablo 43: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Sanayi Sektöründeki İşyeri Sayısı, Iğdır'ın Bölge ve Türkiye İçindeki Payı, 2002-----	62
Tablo 44: Iğdır İli Sanayi Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi ve Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye Sanayi Hasılası İçindeki Yeri (Cari Fiyatlarla) (Milyar TL)-----	62
Tablo 45: Iğdır İlindeki Konaklama Tesisleri (2005) -----	66
Tablo 46: Iğdır İli Konaklama ve Geceleme İstatistikleri-----	68
Tablo 47: 2003 Yılı Konaklama ve Geceleme İstatistikleri-----	70
Tablo 48: Iğdır İline Verilen Teşvik Belgelerinin Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ile Karşılaştırması (Milyar TL)-----	73
Tablo 49: Iğdır İline Verilen KOBİ Teşvik Belgelerinin Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ile Karşılaştırması (Milyar TL)-----	74
Tablo 50: Dilucu Gümrük Kapısı Yolcu ve Araç Trafığı -----	76
Tablo 51: Iğdır'da Ticaret ve Hizmetler Sektöründe Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı ve Türkiye ile Karşılaştırması, 2002-----	78
Tablo 52: Iğdır İli Ticaret Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi ve Bölge ve Türkiye Ticaret Hasılası İçindeki Yeri (Cari Fiyatlarla) (Milyar TL) -----	78
Tablo 53: Iğdır İli Toplam Banka Mevduatının Gelişimi (Milyar TL)-----	80
Tablo 54: Toplam Banka Mevduatının Türlerine Göre Dağılımı 2003 (Milyar TL)-----	81
Tablo 55: Iğdır İli Kişi Başına Düşen Banka Mevduatının Türkiye ve Bölge İlleri ile Karşılaştırması-----	81
Tablo 56: Iğdır İli Toplam Banka Kredilerinin Gelişimi (Milyar TL) -----	82
Tablo 57: Toplam Banka Kredilerinin Türlerine Göre Dağılımı 2003 (Milyar TL) -----	83
Tablo 58: Iğdır İli Kişi Başına Düşen Banka Kredilerinin Türkiye ve Bölge İlleri ile Karşılaştırması-----	84
Tablo 59: Kredi/Mevduat Oranı (%)-----	85
Tablo 60: Iğdır İli GSYİH'nın Yıllar İtibariyle Gelişimi-----	86
Tablo 61: Iğdır İli GSYİH'nın Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2001) -----	88
Tablo 62: Iğdır İli GSYİH'sının Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi GSYİH'sı İçindeki Yeri (Cari Fiyatlarla) (Milyar TL)-----	89

	Sayfa No
Tablo 63: İğdır İli Kişi Başına Düşen GSYİH'nın Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ile Karşılaştırması-----	90
Tablo 64: Bölge İllerinin Kişi Başına GSYİH Sıralaması (2001) -----	91
Tablo 65: İğdır İli GSYİH'nın İlçelere Göre Dağılımı (1996) -----	92
Tablo 66: İllerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması-----	94
Tablo 67: Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları -----	95
Tablo 68: İlçeler İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)-----	98
Tablo 69: Kamu Yatırım Harcamalarının Gelişimi (Cari Fiyatlarla) -----	112
Tablo 70: Kamu Yatırım Harcamalarının Sektörel Dağılımı (2004) (Cari Fiyatlarla, Milyar Tl)--	113
Tablo 71: Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi -----	130
Tablo 72: Sanayi ve Hizmetler Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi -----	134
Tablo 73: Önerilen Yatırım Konularının Tahmini Yatırım Tutarı ve İstihdam Durumu-----	139

SUNUŞ

Bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları ülkemizin en temel sorunlarından birisidir. Gelişmişlik açısından ortaya çıkan bu farklılıklar sadece geri kalmış bölgeler açısından değil, gelişmiş bölgeler açısından da düzeltilmesi gereken çok önemli sorunlara neden olmaktadır. Türkiye Kalkınma Bankası (TKB) söz konusu farklılıkların giderilmesinde, girişimcilere kredilendirme esaslı desteğinin yanısıra bilgilendirme/yönlendirme temelinde de yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Özel sektörün yatırım tercih ve kararlarına özellikle yöresel boyutta yardımcı olma temel amacından hareketle sürdürülmekte olan Yöresel Uygun Yatırım Alanları çalışmaları, TKB'nin ülke ve bölge kalkınmasına verdiği bilgi temelli desteklerden birisidir. Böyle bir amaca hizmet etmek gayesiyle hazırlanan bu araştırma raporu, İğdır ilindeki yatırım dinamiklerini etkileyerek ilin ekonomik kalkınmasına yardımcı olduğu ölçüde amacına ulaşmış olacaktır. Saygılarımla.

Taci BAYHAN

Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdür

GİRİŞ

Ekonomik Kalkınma; bir ülkede toplumun sosyo-ekonomik yapısının değişmesi ve nüfus başına düşen üretim hacminde meydana gelen önemli ve reel artış, refah seviyesinde beliren yükseliştir. Refah seviyesindeki yükselişin en iyi ölçüsü ise, üretimden nüfus başına düşen payda (başka bir ifadeyle kişi başına gelirden) meydana gelen artıştır. Ancak kişi başına gelir düzeyindeki artışlar, tek başına ekonomik kalkınmayı tam anlamıyla ifade edememektedir. Dolayısıyla, refah seviyesini geniş anlamda tanımlayarak (kişi başına düşen reel gelirin önemli ölçüde artması, adaletli gelir dağılımı, beslenme ve sağlık koşullarının artması, eğitim-öğretim olanaklarının artması, vs.); toplumun sosyo-ekonomik yapısındaki değişmeyi bu parametrelerdeki değişmeyi de göz önüne alarak değerlendirmek gerekmektedir.

Ekonomik kalkınmanın başarılabilmesi; kalkınma hedeflerinin iyi belirlenerek sağlam kaynaklara dayandırılmasına ve bu kaynakların harekete geçirilmesine bağlıdır.

Ülkemizin kalkınmasında tarımsal etkinliklerin yanında, sanayileşme yolunda gerçekleştirilen girişimler ve mevcut kaynakların rasyonel ve verimli olarak kullanılmaları kritik bir önem taşımaktadır. Sanayileşme sürecinde mevcut sanayi yapısının geliştirilmesinin yanısıra, geleceğe yönelik yeni sanayilerin kurulması yolunda gerekli araştırma ve değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

Bu bağlamda; kurulacak sanayi tesisleri için bölge, ülke ve uluslararası pazarlar bazında arz-talep analizi yapılması, sanayi dalları arasındaki dikey ve yatay entegrasyon koşullarının incelenmesi ve bu amaçla kurulacak olan sanayinin ileriye ve geriye doğru bağlantılarının araştırılması, hammadde kaynaklarına ve pazara yakınlık gibi faktörlerin göz önüne alınarak doğru kuruluş yerinin seçilmesi, optimum ölçek büyüklüğü ve uygun teknolojinin belirlenmesi ve yörenin işgücü potansiyelinin ve istihdam koşullarının incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca geleceğe yönelik sanayilerin kurulabilmesi için yüksek teknolojilerin (elektronik, bio-genetik teknolojisi vb.) kullanıldığı sanayi dallarının incelenmesi,

talepteki değişmelere çok kısa bir zamanda uyum gösterebilen "**esnek üretim sistemleri**"nin (post-fordist üretim sistemleri) değerlendirilmesi ve uluslararası pazarlarda rekabet gücüne sahip sanayi kollarının saptanması gerekmektedir.

Bu araştırma ekonomik ve sosyal yapısı büyük ölçüde tarımsal kaynak potansiyeline bağlı olan İğdır ilinde gelecekteki tarımsal ve sınai üretim deseninin yeni alternatiflerle çeşitlendirilmesi konusunda beliren gereklilikten hareketle; çeşitli bulguları saptamak, kullanılmayan potansiyelleri ortaya çıkarmak ve bunların ışığında yapılacak değerlendirmelerle uygun yatırım konularının saptanmasına yöneliktir. Araştırmada kullanılan bilgiler; raporun yazıldığı tarihte resmi kurumlar tarafından yayımlanan ve yapılan yerinde incelemede T.C. İğdır Valiliği, İl Planlama Müdürlüğü vasıtasıyla ilgili birimlerden temin edilen en son verilerden oluşmaktadır.

İğdır ili genelinde yapılan incelemeler sonucu öngörülen yatırım konuları, bir ön değerlendirme niteliğinde olup, yatırımlara ve/veya yeni üretim alanlarına yönelme kararı verildiği takdirde, konu ile ilgili daha detaylı araştırmalarla, yapılabilirlik etüdü ve projelerinin hazırlanması gerekmektedir.

1. İLİN TANIMI (GENEL BİLGİLER)

	<u>İğdır</u>	<u>Doğu Anadolu B.</u>	<u>Türkiye</u>
Yüzölçümü (km ²)	: 3.588	164.000	769.604
Nüfusu (2000)	: 168.634	6.137.414	67.803.927
Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (2000)	: %16,76	%13,75	%18,28
Nüfus Yoğunluğu (2000) (kişi/km ²)	: 47	42	88
Şehirleşme Oranı (2000)	: %48,4	%53,1	%65,0
Toplam Doğurganlık Hızı (2000)	: 4,17	3,92	2,53
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (2000)	: 6,16	6,27	4,50
Okur-Yazarlık Oranı (2000)	: %75,46	%77,71	%87,30
Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı (2000)	: %6,13	%6,18	%8,01
Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2000)	: %68,4	%66,4	%48,4
Sanayide Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2000)	: %2,2	%3,2	%13,4
Onbin Kişiye Düşen Yatak Sayısı (2003)	: 8,6	18,0	25,5
İmalat Sanayii İşyeri Sayısı (10 +) (2001)	: 2	135	11.293
Verilen Teşviklerin Toplam Yatırım Tutarı (2004) (trilyon TL)	: 16,3	540,9	21.525,1
Sanayi Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Yeri (2001 cari)	: %0,1	%2,1	%100
Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Yeri (2001 cari)	: %3,1	%8,5	%100
Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Türkiye İçindeki Yeri (2001 cari)	: %1,0	%4,2	%100
Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Türkiye Sıralaması (2001 cari)	: 78.	-	-
Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (2001)	: 855 \$	1.010 \$	2.146 \$
Kişi Başına GSYİH'nın Türkiye Sıralaması (2001)	: 73.	-	-
Banka Sayısı (2003)	: 6	17	50
Banka Şube Sayısı (2003)	: 10	242	5.921
Kişi Başına Banka Mevduatı (2003)	: 335 \$	281 \$	1.535 \$
Banka Mevduatının Türkiye İçindeki Yeri (2003)	: %0,5	%1,6	%100
Kişi Başına Banka Kredileri (2003)	: 79 \$	74 \$	587 \$
Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Yeri (2003)	: %0,3	%1,13	%100
Kredi/Mevduat Oranı (2003)	: %23,6	%26,5	%38,2
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)	: 64.	7.	-
Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grubu (2003)	: 5. Derece	-	-
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (2003) (kWh/Kişi)	: 593	540	1.581

2. COĞRAFİ KONUM VE İKLİM ÖZELLİKLERİ

2.1. Coğrafi Konum ve Doğal Yapı

Iğdır ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars bölümünde ve 39°41' kuzey enlemi ile 43°45' doğu boylamları arasında yer almaktadır. İlin kuzey ve kuzeydoğu sınırını Aras Nehri ve bu nehrin yatağı boyunca geçen Ermenistan sınırı oluşturmaktadır. İlin güneydoğusunda ve doğusunda Nahcivan ve İran, güneyinde Ağrı İli, batı ve kuzeybatısında ise Kars İli yer almaktadır.

Iğdır, 1939 yılında ilçe, 27.05.1992 tarih ve 3806 sayılı kanun hükmünde kararname ile de il statüsüne kavuşmuştur. Merkez ilçe ile birlikte 4 ilçe, 8 belediye ve 157 köyü bulunmaktadır.

İlin yüzölçümü 3.588 km² olup %26'sını (922 km²) ovalar ve %74'ünü (2.666 km²) dağlık ve engebeli alanlar oluşturmaktadır. Iğdır Ovasının ortalama yüksekliği 800-900 m arasında değişmektedir ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin mikroklima özelliği gösteren en alçak ve yüzölçümü en geniş olan ovalarından birisidir. Doğu Anadolu gibi yüksek platolar ve dağlık bölgelerin geniş yer kapladığı bir bölgede bulunan ve sahip olduğu bağıl nem yüksekliği ile havza olarak belirlenen Iğdır ili, çevresine göre gerek iklim gerekse toprak ve bitki örtüsü gibi doğal çevre özellikleri bakımından oldukça değişik özellikler göstermektedir.

Dağlar ve Ovalar

Iğdır İlinin başlıca dağları; Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars bölümü ile Yukarı Murat-Van bölümü arasında yer alan dağ sırasıyla, Iğdır Ovasını güneyden kuşatan dağlık kütleler, batıdan doğuya sırasıyla; Durak Dağı (2.811 m), Zor Dağı (3.196 m), Zor Dağlarında Haçça Tepesi (2.486 m), Köroğlu Tepesi (2.895 m), Pamuk Dağı (2.639 m), Büyük Ağrı Dağı (5.165 m) ve Küçük Ağrı Dağı (3.986 m) gibi sönmüş volkan dağlarından oluşmuştur. Türkiye'nin en yüksek dağı olan Ağrı Dağı, İran ile doğal bir sınır teşkil etmekte olup, Anadolu ile Asya'dan uzanan

sıradağların bir nevi buluşma noktası konumundadır. Ağrı Dağının %65'lik kesimi İğdır İlinde, %35'lik kesimi ise Ağrı İli topraklarında yer almaktadır.

Aras nehri boyunca, doğu-batı doğrultusunda uzanan İğdır Ovası; Batı İğdır, Doğu İğdır ve Dil Ovasından oluşmaktadır. Batı ve Doğu İğdır Ovası 832 km², Dil Ovası ise 90 km²'lik alanı kaplamaktadır. İğdır Ovasının güneydoğuya doğru bir uzantısı durumunda olan Dil Ovası (Dil Ucu), aynı zamanda ülkemizin en doğu uç noktasını oluşturmaktadır. İğdır Ovasının Türkiye-İran sınırına kadar uzaklığı 100 km'ye yaklaşmakta olup ortalama ova genişliği 20 km kadardır. Deniz seviyesinden yüksekliği güneyden-kuzeye ve batıdan-doğuya doğru azalmakta olan İğdır Ovasının ortalama yüksekliği 850 m'dir. Bağlı yükseklikleri 60 m'yi aşmayan Kireçtepe ve Ateştepe gibi yükseltileri hariç tutulursa tamamen engebesiz ve düz bir ovadır. Deniz seviyesinden yüksekliği; batıda Çalpala köyü dolaylarında 910 m ve doğuda Dil ucunda 795 m.dir.

Akarsular ve Göller

Sularını dışarıya boşaltan açık havza durumundaki İğdır ve çevresinin sularını Aras Nehri ve kolları Hazar Denizine ulaştırmaktadır. Bingöl'den doğan Aras Nehri, Tuzluca'nın batısından Gaziler Deresi ardından Türkiye-Ermenistan sınırını oluşturan Arpaçay'ı da alarak İğdır Ovasına girmektedir. Toplam uzunluğu 930 km olan Aras Nehrinin 441 km'si Türkiye'dedir ve Türkiye-Nahcivan-İran sınırının kavşak noktasından ülkemizi terk etmektedir. Nisanda 180-200 m³/sn ve mayısta 100-1.400 m³/sn su debisi olan Aras Nehri, ağustos-temmuzda 20-25 m³/sn su akıtır. İğdır Ovasının diğer önemli yerüstü su kaynakları, bu ovadan doğarak Aras Nehrine katılan Orta ve Aşağı Karasu çaylarıdır. Orta Karasu Çayı, Doğu İğdır Ovasının güney kesiminden doğar. Büyük Ağrı volkanik dağının kuzey yamaçlarından yeraltına sızan suların ovada yüzeye çıkması bu çayı oluşturur. Aşağı Karasu Çayı, Dil Ovasının kuzeybatı kesiminden çıkan kaynaklarla beslenir. Suları berraktır ve ortalama akımı 5 m³/sn'dir. Türkiye-İran sınırını teşkil eden Aşağı Karasu Çayı, Dil Ovasının güneydoğu ucunda Aras Nehrine dökülür.

İlin başlıca gölleri; Balıklı Göl ve Küp Gölüdür. İlin büyük göllerinden biri olan Balıklı Göl; Iğdır Merkezinin güneydoğusundaki Tuzluca Sinek yaylasında yer almakta olup, denizden yüksekliği 2.241 metre olan bir lav-seti gölüdür. Derinliği bazı kesimlerde 100 metreyi aşan gölün alanı yaklaşık 34 km²'dir. Ağrı Dağının doruğunun güneyinde yer alan Küp Gölü ise bir krater gölü olup, zemin yapısının volkanik ve geçirgen olması ve ayrıca su beslemesinin mevsimsel olarak karların erimesine bağlı olması nedenleriyle senenin belli kesimlerinde kuruyan ufak bir göldür.

2.2. İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü

Iğdır ili, çevresindeki yüksek alanlardan tamamen farklı olarak yarı kurak bir iklime sahip olup, Doğu Anadolu Bölgesi ölçüsünde kendine özgü iklim koşullarıyla bir "yöresel klima alanı" oluşturmaktadır. Iğdır Merkez, Karakoyunlu ve Aralık ilçelerinde kışları serin, yazları sıcak ve kurak geçmektedir. Yağış rejimi düşüktür. Tuzluca ilçesinde ise rakım farkından dolayı il merkezine ve diğer ilçelere göre sıcaklıklar biraz daha düşüktür ve yağış oranı da %10-20 daha fazladır.

İlde 64 yıllık (1940-2004) ortalama verilere göre; yıllık ortalama sıcaklık 11,4 C°, en yüksek sıcaklık 41,8 C°, en düşük sıcaklık -30,3 C° (1953 yılında), yıllık yağış ortalaması 254,2 mm, yıllık ortalama bağıl nem oranı %61, karla örtülü gün sayısı 25,6 (en çok Tuzluca ilçesinde görülür), sisli gün sayısı 13,2, dolulu gün sayısı 20, ortalama bulutluluk 10/4,5, hakim rüzgar yönü WNW ve ortalama rüzgar hızı 1,3 m/sec. olmuştur. Bir havza durumunda olan Bölge topoğrafik yapısı dolayısıyla özellikle kuzey ve batı sektörlü rüzgarların etkisi altında olup, Aralık ilçesi mayıs, haziran ve temmuz aylarında, batı ve kuzey yönlü rüzgarlarla şiddetli erozyona maruz kalmaktadır.

Iğdır ve çevresinin bitki örtüsü ve dağılışı, bölgenin yeryüzü şekilleri ve beşeri faktörlerle belirlenmiştir. Özellikle yarı kurak iklime sahip olması, Iğdır'da doğal bitki örtüsünün bozkır (step) olmasına neden olmuştur. Orman örtüsü olarak Büyük ve Küçük Ağrı Dağı'nın kuzey yamaçlarında seyrek de olsa ağaç toplulukları (huş ve titrek kavak) vardır. Iğdır Ovasında, tuzlu ve alkali toprakların yaygın olduğu

araziler, yer yer tuzcul bitkilerle örtülüdür. Taban suyunun yüksek olduğu alanlarda ve bataklıklarda sazlık ve kamışlıklara rastlanır. Ağrı Dağı'nın kuzey ve kuzeydoğu eteklerinde, Aralık İlçesi dolaylarında kumcul bitkiler yaygındır. Yaklaşık 800 ile 950 m.'ler arasındaki yükseltide görülen bu kumul arazisi üzerinde denizgiller familyasından Ebu Cehil çalısı yaygın bir şekilde gelişmiştir.

İlin toplam yüzölçümü 358.800 ha olup, bunun 85.421 ha'ı tarım arazisi, 146.571 ha'ı çayır-mera arazisi, 2.233 ha'ı orman arazisi, 27.350 ha'ı nadas ve 106.706 ha'ı diğer araziler olarak dağılım göstermektedir.

3. ALTYAPI VE ENERJİ DURUMU

3.1. Ulaşım-içme suyu-haberleşme

Ülkemizin doğu sınırının en uç noktasında bulunan Iğdır ilinin karayolu bağlantıları, şehirler arası ve il içi ulaşımı sağlayan yollar olarak iki grupta incelenmektedir. Birinci grupta yer alan ve ilin çevresiyle bağlantılarını sağlayan şehirler arası yollardan; Erzurum ve Kars bağlantıları Tuzluca ilçesi yakınlarında birleşerek Iğdır ve Doğubeyazıt üzerinden Gürbulak sınır kapısına kadar uzanan 130 km uzunluğundaki Iğdır-Kars yolu, aynı zamanda Kars-Göle üzerinden Çoruh Nehri ve Oltu Çayının açtığı doğal vadilerden geçerek Karadeniz kıyısındaki Hopa Limanına bağlanmaktadır.

Iğdır ili, İstanbul, İzmir ve Bursa gibi merkezlere Erzurum üzerinden bağlanmaktadır. Aras Nehri güzergahını izleyen bu yol her zaman ulaşım açıktır. 52 km uzunluğundaki Iğdır-Doğubeyazıt yolu, Pamuk geçidini 1.664 metrede aşarak Doğubeyazıt üzerinden, doğu yönünde Gürbulak Sınır Kapısına, batı yönünde ise Ağrı-Patnos-Erciş üzerinden Van'a ulaşmaktadır. Iğdır ilinin Hopa-İran transit karayolu üzerinde bulunması, bölgedeki birçok aileyi ulaşım sektörüne yöneltmişse de, bu yol üzerindeki taşımacılık faaliyetleri yoğun değildir.

İkinci grupta yer alan yollar ise bölge ve il içi ulaşımı sağlayan il yollarıdır. İl merkezi yaklaşık 75 km uzunluğundaki düzgün ve asfalt bir yolla Aralık ilçesi

üzerinden Dilucu Sınır Kapısına bağlanmıştır. Iğdır-Aralık yolunun 8. kilometresinden sonra ayrılan asfalt kaplamalı bir yolla, Alican Sınır Kapısı üzerinden Ermenistan'ın başkenti Erivan'la bağlantı kurulmaktadır. Ancak bu sınır kapısı kapalı olduğundan söz konusu yol pek işlek değildir. Iğdır-İran arasındaki bağlantı Borulan Sınır Kapısı kapalı olduğundan Doğubeyazıt üzerinden Gürbulak Sınır Kapısı vasıtasıyla olmaktadır.

Iğdır ilinde; 204 km.si devlet yolu, 14 km.si il yolu ve 1.192 km.si köy yolu olmak üzere toplam 1.410 km uzunluğunda bir karayolu ağı bulunmaktadır. İl yollarının tamamı, devlet yollarının %98'i asfalt kaplamadır. Köy yollarının ise; 80 km.si asfalt, 410 km.si stabilize, 385 km.si tesviye ve 317 km.si de ham yoldur. Ovada bulunan yerleşim birimlerinin köy yollarının altyapısı tamamlanmış olup, ulaşımda her hangi bir sorun yaşanmamaktadır. Ancak Tuzluca ilçesindeki dağ köylerinde ulaşım altyapısı henüz tamamlanamamıştır.

Iğdır ili halihazırda demiryolu ve havayolu ulaşımına açık değildir. Ancak Küllük köyünün güneybatısında havaalanı inşaatı devam etmektedir. Bölgedeki en yakın hava alanı, Iğdır'a 135 km uzaklıktaki Kars Hava Alanıdır. Iğdır halkı halen bu hava alanından faydalanmaktadırlar.

Doğu Anadolu Bölgesinin doğusunda yer alan Iğdır ili büyük merkezlere oldukça uzaktır. İl Ankara'ya 1.169 km, İzmir'e 1.749 km ve İstanbul'a 1.517 km uzaklıktadır. İl merkezinin ilçelerine ve önemli merkezlere olan uzaklıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

TABLO 1: İL MERKEZİNİN DİĞER İLÇELERE VE ÖNEMLİ MERKEZLERE UZAKLIĞI

İlçe Adı	Uzaklık (Km)	İl Adı	Uzaklık (Km)
Aralık	47	Ankara	1.169
Karakoyunlu	15	İstanbul	1.517
Tuzluca	41	İzmir	1.749
Ağrı	144	Ardahan	223
Erzurum	294	Nahcivan	85
Kars	138	Ermenistan	19
Artvin	401	İran (Borulan S.K)	54

KAYNAK : İl Planlama Müdürlüğü

Şehirler arası ve milletler arası otomatik telefon görüşmelerine açık olan Iğdır'da köylerin tamamına yakınında telefon şebekesi bulunmaktadır. İlde bulunan 157

köyün 143'ü telefon hizmetinden yararlanmaktadır. İlin otomatik santral sayısı 33, toplam santral kapasitesi 28.013 ve abone mevcudu 24.366'dır.

Köy İçme Suları Envanterine göre; İl genelinde 90'ı köy ve 11'i mezra olmak üzere 101 yerleşim yerinin yeterli içme suyu mevcut olup, 65'i köy ve 43'ü mezra olmak üzere 108 yerleşim yerinin ise içme suyu yetersiz durumdadır. Suyu yetersiz ünite oranı %52 seviyesindedir. 2000 yılı itibariyle İilde, yeterli içme suyu götürülen nüfus oranı %61,85 olup, Doğu Anadolu Bölgesi için bu oran %78,51 ve Türkiye geneli için ise %84,98 seviyesindedir.

3.2. Enerji

İğdır ili elektrik enerjisi ihtiyacını ulusal enerji ağından temin etmektedir. İl genelinde elektriksiz köy bulunmamaktadır. İğdır ili elektrik tüketimi incelendiğinde; 2003 yılı itibariyle net elektrik tüketiminin 103.746 MWh olup, kişi başına düşen elektrik tüketiminin 593 kWh/kişi olduğu görülmektedir. Aynı yıl kişi başına elektrik tüketimi Doğu Anadolu Bölgesi için 540 kWh/kişi ve Türkiye ortalaması ise 1.581 kWh/kişi olarak gerçekleşmiştir. İğdır ili net elektrik tüketiminin abone gruplarına göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

TABLO 2: İĞDIR İLİ NET ELEKTRİK TÜKETİMİNİN ABONE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Abone Cinsi	2001		2002		2003	
	Tüketim (MWh)	Abone Sayısı	Tüketim (MWh)	Abone Sayısı	Tüketim (MWh)	Abone Sayısı
Meskenler	37.132	34.302	39.219	34.405	55.211	36.120
Ticarethaneler	10.762	5.002	2.437	5.012	15.542	5.558
Resmi Daireler	11.267	399	5.584	399	8.850	495
Sanayi İşletmeleri	1.941	42	5.894	97	3.050	231
Tarımsal Sulama	9	26	53	26	13	27
Aydınlatma	15.629	-	14.703	-	13.606	234
Diğer	6.824	352	15.286	311	7.474	135
İğdir Toplam	83.564	40.123	83.176	40.250	103.746	42.800
Doğu Anadolu Bölgesi	3.398.955	1.425.604	3.215.232	1.458.020	3.418.204	1.499.685
Türkiye	97.070.041	24.806.280	102.947.861	25.682.230	111.766.067	26.620.945
İğdir/Doğu Anadolu (%)	2,46	2,81	2,59	2,76	3,04	2,85
İğdir/Türkiye (%)	0,09	0,16	0,08	0,16	0,09	0,16
İğdir kWh/kişi	491	-	481	-	593	-
D. Anadolu B. kWh/kişi	549	-	514	-	540	-
Türkiye kWh/kişi	1.415	-	1.479	-	1.581	-

KAYNAK : TEDAŞ İstatistikleri 2001, 2002, 2003

İğdır ili net elektrik tüketiminin Doğu Anadolu Bölgesi net elektrik tüketimi içindeki payı %2,85, Türkiye elektrik tüketimi içindeki payı ise %1,6 olmuştur. Son üç yılın tüketim rakamlarına baktığımızda; İğdır ili net elektrik tüketiminin bölge tüketimi içindeki payının 0,58 puan arttığı ve Türkiye tüketimi içindeki payının ise sabit kaldığı görülmektedir. İğdır ili elektrik tüketimi son üç yılda ortalama %8,1 oranında artarken, aynı dönem bölge ve Türkiye genelindeki net elektrik tüketimi ise yaklaşık olarak sırasıyla %2 ve %5,0 oranında artmıştır.

2003 yılı İğdır ili net elektrik tüketiminin sektörlere göre dağılımına baktığımızda; %53,2'sinin meskenlerde, %15,0'inin ticarethanelerde, %8,5'inin resmi dairelerde, %2,9'unun sanayi işletmelerinde, %13,1'inin aydınlatmada ve %7,2'sinin de diğer alanlarda tüketildiği görülmektedir. 2001'den 2003'e resmi daireler ve aydınlatma tüketimlerinde sırasıyla %21,5 ve %12,9 oranında azalış gerçekleşmişken diğer tüm abone gruplarının tüketiminde artış görülmektedir. En fazla artışlar %57,1 artış ile sanayi işletmeleri, %48,7 artış ile meskenler, %44,4 artış oranı ile ticarethaneler ve tarımsal sulama ve %9,5 tüketim artış oranı ile diğer tüketimler yaşanmıştır.

2003 yılı itibariyle İğdır ili elektrik abone sayısının sektörel dağılımına bakıldığında; 42.800 olan abone sayısının %84,4'ünün (36.120) meskenlere, %13,0'ünün (5.558) ticarethanelere, %1,2'sinin (495) resmi dairelere, %5'inin (231) sanayi kesimine ve %9'unun da (396) diğer abonelere ait olduğu görülmektedir.

İğdır ili genelinde, Batı İğdır sulaması ana kanalı üzerinde inşa edilen ve 1966 yılında işletmeye açılan Kiti Hidroelektrik Santrali (HES) elektrik enerjisi üreten tek tesistir. Kiti HES yılda ortalama 12.971.100 Kwh enerji üretmektedir.

Hali hazırda elektrik enerjisi temininde herhangi bir dar boğaz bulunmamakla beraber, enerji nakil ve dağıtım hatlarının eskiliğinden dolayı alçak gerilim sorunu yaşanmaktadır. Bu durum zaten az sayıda bulunan sanayi tesislerini sıkıntıya soktuğu gibi, yeni yatırım yapacak müteşebbisleri de olumsuz yönde etkilemektedir. İlde, enerji nakil hatlarının yenilenmesi konusunda önemli bir yatırım ihtiyacı bulunmaktadır.

4. EKONOMİK VE SOSYAL YAPI

4.1. Nüfus

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Iğdır* ilinin toplam nüfusu 168.634'dür. Nüfus büyüklüğüne göre 76. sırada yer alan Iğdır ilinin yıllık nüfus artış hızı; il ve ilçe merkezlerinde %38,43, bucak ve köylerde %0,00 ve genelde %16,76'dır.

Nüfus sayım yıllarına göre ülke ve il nüfusundaki gelişmeler ve yıllık nüfus artış hızları Tablo 3'de verilmiştir.

TABLO 3: SAYIM YILLARINA GÖRE ÜLKE VE İĞDIR NÜFUSU İLE YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZLARI

Yıllar	Türkiye (1)		Iğdır (2)		Pay (%) (2)/(1)
	Nüfus	Artış Hızı (‰) (*)	Nüfus	Artış Hızı (‰) (*)	
1990**	56.473.035	21,71	142.601	-	0,25
2000	67.803.927	18,28	168.634	16,76	0,25

(*) : Yıllık Nüfus Artış Hızını kapsamaktadır.

(**) :1990 Genel Nüfus Sayımının kesin sonuçları, 2000 Genel Nüfus Sayımı günündeki idari bölünüşe göre yeniden düzenlenmiştir.

KAYNAK : DİE, "2000 Genel Nüfus Sayımı" Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Tablodan da izlendiği üzere, son 10 yılda Iğdır ilinin nüfus artış hızı, 1,5 puan geriden takip etmekle beraber, Türkiye'nin nüfus artış hızına yakın bir oranda gerçekleşmiştir. 1990 yılında Iğdır ili Türkiye nüfusu içinde %2,5'lik bir paya sahip iken, 2000 yılında da %2,5 oranıyla bu payını korumuştur.

1990-2000 döneminde Iğdır ilinde şehir nüfusu %38,43 oranında büyürken köy nüfusunda 2 kişinin azalmasından başka bir değişiklik olmamıştır. Şehir ve köy nüfuslarındaki bu duruma bağlı olarak şehirde yaşayan nüfusun oranı artarken, köyde yaşayan nüfusun oranı azalmıştır. Iğdır ilinde, 1990 yılı sayımında %39,0 olan şehirde yaşayan nüfusun oranı, 2000 yılı sayımında %48,4'e ulaşmıştır. Şehirde yaşayan nüfus oranındaki 10 puanlık artışa rağmen, her iki sayım

* Iğdır ili, 27.05.1992 tarih ve 3806 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile il statüsüne kavuşmuştur.

döneminde de İğdır ili şehirde yaşayan nüfus oranının ülke ortalamasının oldukça altında kaldığı görülmektedir. Şehirleşme oranı bakımından İğdır ili Türkiye genelinde 61. sırada yer almıştır.

Türkiye ve İğdır ili nüfusunun yerleşim yerlerine göre dağılımı, sayım yılları itibariyle Tablo 4'de verilmiştir.

TABLO 4: TÜRKİYE VE İĞDIR ŞEHİR VE KÖY NÜFUS ORANLARI (%)

Yıllar	Türkiye		İğdır	
	Şehir	Köy	Şehir	Köy
1990	59,0	41,0	39,0	61,0
2000	65,0	35,0	48,4	51,6

KAYNAK : DIE

2000 sayım sonuçlarına göre İğdır il nüfusunun 81.582'si şehirlerde, 87.052'si de köylerde yaşamaktadır. İğdır iline bağlı ilçelerden şehir nüfusu en fazla olan ilçe 8.827 kişi ile Tuzluca ilçesi ve şehir nüfusu en az olan ilçe ise 4.760 kişi ile Karakoyunlu ilçesidir. Şehirleşme oranının en fazla olduğu ilçe %52,04 ile Aralık ilçesi, en az olduğu ilçe ise %13,68 ile Tuzluca ilçesidir. Oransal olarak baktığımızda şehirde yaşama oranı en fazla olan ilçenin %37,3 ile Aralık ilçesi, en az olanın ise %26,0 ile Karakoyunlu ilçesinin olduğu görülmektedir.

3.588 km² yüzölçümüne sahip olan İğdır ilinde kilometrekareye (nüfus yoğunluğu) 47 kişi düşmektedir. İl nüfus yoğunluğu, 88 kişi/km² olan ülke geneli nüfus yoğunluğunun yaklaşık %53,4'ü seviyesindedir. Nüfus yoğunluğu il merkezinde 72 kişi/km² olup, Karakoyunlu ilçesinin nüfus yoğunluğu il ortalamasının üstünde, diğer ilçelerde ise il ortalamasının altındadır. 194 km² yüzölçümüne ve 18.285 nüfusa sahip olan Karakoyunlu ilçesinde kilometrekareye 94 kişi düşmektedir. Diğer ilçelerdeki nüfus yoğunluğu ise sırasıyla; Aralık ilçesinde 31 kişi/km² ve Tuzluca ilçesinde 21 kişi/km²'dir.

İl nüfusunun yerleşim merkezlerine göre dağılımı ve kilometrekareye düşen kişi sayısı (nüfus yoğunluğu) Tablo 5'de verilmiştir.

TABLO 5: İL NÜFUSUNUN YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI VE NÜFUS YOĞUNLUĞU

İlçe Adı	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Toplam Nüfus	Yüzölçümü (Km ²)*	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/Km ²)
Merkez	59 880	42 768	102.648	1.431	72
Aralık	8 115	13 632	21.747	709	31
Karakoyunlu	4 760	13 525	18.285	194	94
Tuzluca	8 827	17 127	25.954	1.254	21
Toplam	81.582	87.052	168.634	3.588	47

(): Yüzölçümüne göller dahil değildir.

KAYNAK: DİE, "2000 Genel Nüfus Sayımı" Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

2000 Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre Iğdır ili toplam nüfusunun %51,6'sı (87.083) erkek, %48,4'ü (81.551) kadın nüfusedir.

Iğdır ili 1995-2000 döneminde nüfusuna oranla en çok göç veren iller arasında ülke genelinde 52. sırada yer almaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi illerinin net göç miktarı ve net göç hızları Tablo 6'da verilmiştir.

TABLO 6: DOĞU ANADOLU BÖLGESİ İLLERİNİN NET GÖÇÜ VE NET GÖÇ HIZLARI (1995-2000)

İller	2000 Nüfusu ¹	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı(‰) ²	Ülke Sıralaması
Ardahan	119.982	8.791	22.317	-13.526	-106,7	1
Kars	290.611	28.937	47.268	-18.331	-61,1	9
Muş	390.308	13.379	37.448	-24.069	-59,8	10
Ağrı	451.287	24.586	50.799	-26.213	-56,4	13
Erzurum	825.427	50.809	97.300	-46.491	-54,8	14
Bingöl	222.139	13.795	25.202	-11.407	-50,1	16
Van	726.202	35.053	67.406	-32.353	-43,6	22
Tunceli	83.642	15.705	18.828	-3.123	-36,7	29
Elazığ	513.839	36.075	48.438	-12.363	-23,8	37
Malatya	773.959	49.192	66.015	-16.823	-21,5	43
Bitlis	331.728	24.270	31.374	-7.104	-21,2	44
Hakkari	186.976	13.369	15.715	-2.346	-12,5	49
Iğdır	145.602	11.944	13.305	-1.361	-9,3	52
Erzincan	282.662	29.336	30.661	-1.325	-4,7	55

¹: Daimi ikametgah nüfusu ve göç eden nüfus, 5 ve daha yukarı yaş için verilmiştir.

Daimi ikametgah nüfusu içinde yurt dışından gelen göç kapsamamıştır.

²: İller arası göç eden nüfus esas alınarak yapılmıştır.

Kaynak: DİE

2000 yılı Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre, 0-4 yaş grubu hariç, Iğdır ili daimi ikametgah nüfusu 145.602 olup, 1995-2000 döneminde Iğdır'a göç edenlerin

sayısı 11.944, İğdır'dan diğer illere göç edenlerin sayısı ise 13.305'dir. 1995-2000 döneminde İğdır ilinin net göç miktarı 1.361, net göç hızı ise ‰-9,3'tür. Doğu Anadolu Bölgesi illeri içerisinde İğdır ili, nüfusuna oranla en az göç veren ikinci il konumundadır. Bölge illerinin tamamı net göç veren il durumundadır ve Ardahan ili ‰-106,7 net göç hızıyla bölgede (ve aynı zamanda ülke genelinde) nüfusuna oranla en fazla göç veren iller arasında ilk sırada yer almıştır. Aynı dönemde Doğu Anadolu Bölgesi'nin net göç hızı ise ‰-40,6'dır.

4.2. İstihdam

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ildeki; 12 yaş ve üstü faal nüfusu 64.192 olup, toplam nüfusun %38,1'ini oluşturmaktadır. İktisaden faal nüfusun iş kollarına göre dağılımı incelendiğinde ise; faal nüfusun tarımdaki payının %68,4, sanayi iş kolundaki payının %2,2, inşaat iş kolundaki payının %3,4 ve hizmetler iş kolundaki payının %25,9 olduğu görülmektedir.

İğdır ili iktisaden faal nüfusun, faaliyet kollarına göre dağılımı, Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 7'de verilmiştir.

TABLO 7: İĞDIR İLİ İKTİSADİ FAAL NÜFUSUNUN FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI 2000

Faaliyet Kolları	Türkiye		Doğu Anadolu B.		İğdır	
	İstihdam	Pay (%)	İstihdam	Pay (%)	İstihdam	Pay (%)
Ziraat, Avcılık, Osmancılık ve Balıkçılık	12.576.827	48,4	1.467.898	66,4	43.889	68,4
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	96.035	0,4	4.144	0,2	13	0,0
İmalat Sanayii	3.276.173	12,6	60.381	2,7	1.265	2,0
Elektrik, Gaz ve Su	98.152	0,4	7.530	0,3	132	0,2
İnşaat	1.196.246	4,6	69.795	3,2	2.190	3,4
Ticaret, Lokanta ve Oteller	2.512.777	9,7	98.164	4,4	2.962	4,6
Ulaştırma, Hablışme ve Depolama	853.255	3,3	43.248	2,0	1.607	2,5
Mali Hizm., Sig., Aracı ve Yrdci. Hiz.	808.126	3,1	23.164	1,0	607	0,9
Toplum Hizm., Sos. Ve Kişisel Hizm.	4.545.535	17,5	432.226	19,6	11.466	17,9
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	34.015	0,1	3.705	0,2	61	0,1
T O P L A M	25.997.141	100,0	2.210.255	100,0	64.192	100,0

KAYNAK : DİE, "2000 Genel Nüfus Sayımı" Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Tablodan da görüleceği gibi il aktif nüfusunun büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Faaliyet kollarına göre İğdır il aktif nüfusu oranları Türkiye ve Doğu

Anadolu Bölgesi oranları ile karşılaştırıldığında, tarım sektöründe çalışanların oranının Türkiye oranının yaklaşık 20 puan ve bölge oranının yaklaşık 2 puan üstünde olduğu görülmektedir. Sanayi sektöründe çalışanların oranına baktığımızda ise, Türkiye ve bölge oranlarının Iğdır ili sanayi sektöründe çalışan oranının yaklaşık olarak sırasıyla 6,1 ve 1,5 katı kadar olduğu görülmektedir.

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, Iğdır iktisaden faal nüfusunun 37.956'sını (%59,1) erkekler, 26.236'sını (%40,9) kadınlar oluşturmaktadır. İl iktisaden faal erkek ve kadın nüfusunun sektörlere göre dağılımına baktığımızda; erkek nüfusun %51,4'ünün tarım, %39,4'ünün hizmetler, %5,7'sinin inşaat ve %3,3'ünün sanayi sektöründe; kadın nüfusunun ise %92,9'unun tarım, %6,5'inin hizmetler ve %0,5'inin sanayi sektöründe istihdam edildiği görülmektedir.

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, il genelinde aktif nüfusun %49,6'sını ücretsiz aile işçisi, %26,4'ünü ücretli, %22,7'sini kendi hesabına çalışan ve %1,3'ünü de işveren kesim oluşturmaktadır. Çalışanların işteki durumlarına göre dağılımı faaliyet kollarına göre incelendiğinde; tarım sektöründe çalışanların %71,0'inin (31.156) ücretsiz aile işçisi olduğu ve bunun da %73,4'ünü (22.877) kadınların oluşturduğu görülmektedir. Tarım sektöründe çalışanların %26,9'unu kendi hesabına çalışan ve yaklaşık %1,6'sını da ücretli kesim oluşturmaktadır. Sanayi sektöründe çalışanların büyük bir çoğunluğunu ise ücretliler oluşturmaktadır. Bu kesimde çalışanların %69,4'ü ücretli, %17,7'si de kendi hesabına çalışmaktadır.

İldeki aktif nüfusun yerleşim merkezlerine göre dağılımı incelendiğinde, faal nüfusun %74,7'sinin (47.979) bucak ve köylerde, %16,7'sinin (10.700) il merkezlerinde ve %8,6'sının da (5.513) ilçe merkezlerinde olduğu dikkati çekmektedir.

Yerleşim yerlerine göre faal nüfusun sektörlere göre dağılımına bakıldığında; bucak ve köylerdeki faal nüfusun %87,5'inin tarım, %0,6'sının sanayi, %1,5'inin inşaat ve %10,3'ünün hizmet sektöründe; il ve ilçe merkezlerindeki faal nüfusun ise %11,8'inin tarım, %7,0'inin sanayi, %8,9'unun inşaat ve %72,0'inin da hizmet

sektöründe yer aldığı görülmektedir. İktisaden faal nüfusun yerleşim yerlerine göre dağılımı Tablo 8'de verilmiştir.

TABLO 8: EKONOMİK FAALİYETE GÖRE İSTİHDAM EDİLEN NÜFUSUN YERLEŞİM YERLERİNE GÖRE DAĞILIMI (2000)

Yerleşim yeri	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmet	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	Toplam	Pay (%)
İl merkezi	806	748	1.082	8.036	28	10.700	16,7
İlçe merkezleri top.	1.113	381	365	3.641	13	5.513	8,6
<i>İl ve İlçe merkezleri (%)</i>	<i>11,8</i>	<i>7,0</i>	<i>8,9</i>	<i>72,0</i>	<i>0,3</i>	<i>100,0</i>	
Aralık	400	36	70	2.077	6	2.589	4,0
Karakoyunlu	511	170	177	556	7	1.421	2,2
Tuzluca	202	175	118	1.008	0	1.503	2,3
Bucak ve köyler top.	41.970	281	743	4.965	20	47.979	74,7
<i>Bucak ve köyler (%)</i>	<i>87,5</i>	<i>0,6</i>	<i>1,5</i>	<i>10,3</i>	<i>0,0</i>	<i>100,0</i>	
TOPLAM	43.889	1.410	2.190	16.642	61	64.192	100,0
Pay (%)	68,4	2,2	3,4	25,9	0,1	100,0	

KAYNAK: DİE, "2000 Genel Nüfus Sayımı" Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Aktif nüfusun okur-yazarlık ve bitirilen son öğretim kurumu açısından durumu incelendiğinde; İğdır aktif nüfusunun %72,8'inin (46.726) okuma-yazma bilen, %27,2'sinin de (17.464) okuma-yazma bilmeyen nüfustan oluştuğu görülmektedir. Okuma-yazma bilmeyenlerin neredeyse tamamına yakını (16.858) tarım kesiminde çalışmaktadır. İl aktif nüfusu içinde okuma-yazma bilenlerin %49,9'u ilkokul, %10,2'si ortaokul ve dengi, %18,1'i lise ve dengi ve %7,0'ı da yüksek okul ve fakülte mezunudur.

İğdır ilinde işsizlik oranı 2000 sayımında %8,9 olarak tespit edilmiştir. Bu oran erkek nüfusta %11,7 iken kadın nüfusta %4,6'dır. İşsizlik oranı il merkezinde ilçe merkezlerinden daha yüksektir. İl merkezinde %29,8 olan işsizlik oranı, ilçe merkezlerinde %21,7 ve köylerde ise %5'tir.

İş ve İşçi Bulma Kurumunun verilerine göre; İğdır'da 2002 yılı itibariyle kuruma 228 kişinin başvuruda bulunduğu ve bunlardan %53,9'unun (123) kendilerine uygun bir işe yerleştirildiği görülmektedir. İş ve İşçi Bulma Kurumuna yapılan başvurular ve işe yerleştirilenlerin sayısı Türkiye ve bölge ile karşılaştırmalı olarak Tablo 9'da verilmiştir.

TABLO 9: İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNA YAPILAN BAŞVURULAR VE İŞE YERLEŞTİRİLENLER (2002)

	Türkiye	Doğu Anadolu B.	İğdır
Yıl İçinde Yapılan Başvuru	324.760	13.905	228
- Erkek	263.575	12.255	187
- Kadın	61.185	1.650	41
Yıl İçinde Alınan Açık İş	139.275	8.341	123
- Erkek	126.383	7.724	103
- Kadın	12.892	617	20
Yıl İçinde İşverene Yapılan Takdim	191.920	5.489	123
- Erkek	168.058	4.909	103
- Kadın	23.862	580	20
Yıl İçinde İşe Yerleştirme	125.071	8.071	123
- Erkek	113.441	7.490	103
- Kadın	11.630	581	20
Devreden İşgücü	597.946	46.150	1.778
- Erkek	489.282	39.403	1.145
- Kadın	108.664	6.747	633
Devreden İşgücünden İşsizler	464.228	41.837	1.778
- Erkek	379.763	35.749	1.145
- Kadın	84.465	6.088	633

Kaynak : Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı 2002

4.3. Eğitim

2000 Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre; İğdır ili genelinde okuma-yazma bilen nüfusun oranı %75,5 olup, bu oran erkeklerde %87,8, kadınlarda %62,3'tür. Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye geneli açısından incelendiğinde ise; 6 yaş ve üzeri nüfusun içinde okuma-yazma bilenlerin oranı Doğu Anadolu Bölgesi'nde %77,7 iken, Türkiye genelinde %87,3'tür. İğdır iline ait okur-yazarlık oranı yaklaşık olarak bölge ortalamasının 2 puan, ülke ortalamasının ise 12 puan gerisindedir.

İğdır ilinde okuma-yazma bilen nüfus içerisinde, bir öğretim kurumundan mezun olanların oranı %62,5, bir öğretim kurumundan mezun olmadan okuma-yazma bilenlerin oranı ise %37,5'dir. Yine bir öğretim kurumundan mezun olanların %53,5'i ilkokul, %5,6'sı ilköğretim, %12,6'sı ortaokul ve dengi, %22,5'i lise ve dengi, %6,1'i yüksek okul ve fakülte mezunudur. İğdır ilinde bir öğretim kurumundan mezun olanların okul türlerine göre dağılımı, Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi açısından değerlendirildiğinde; ilköğretim, ortaokul ve dengi ve lise ve dengiden mezun olanların oranının bölge ve Türkiye ortalamasının

üstünde, ilkokul ve yükseköğretim mezunu olanların oranının ise bölge ve Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Okuma-yazma bilen nüfusun bitirilen son öğretim kurumuna göre dağılımı Tablo 10'da verilmiştir.

TABLO 10: OKUMA - YAZMA BİLEN NÜFUSUN EĞİTİM DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI (2000)

	Türkiye		Doğu Anadolu B.		İğdır	
	Nüfus	(%)	Nüfus	(%)	Nüfus	(%)
Okuma Yazma Bilmeyen Nüfus	7.589.657	12,68	1.156.053	22,27	34.840	24,52
Erkek	1.857.132	6,14	302.910	11,27	8.926	12,17
Kadın	5.732.525	19,36	853.143	34,08	25.914	37,72
Okuma Yazma Bilen Nüfus	52.259.381	87,30	4.033.671	77,71	107.209	75,46
Erkek	28.384.266	93,85	2.383.899	88,72	64.437	87,82
Kadın	23.875.115	80,62	1.649.772	65,90	42.772	62,26
- Bir Okul Bitirmeyen	12.886.331	24,66	1.328.320	32,93	40.173	37,47
- Bir Okul Bitiren	39.359.807	75,32	2.704.152	67,04	67.016	62,51
- İlkokul	22.166.827	56,32	1.468.061	54,29	35.693	53,26
- İlköğretim	1.719.479	4,37	138.884	5,14	3.726	5,56
- Ortaokul ve Dengi	4.308.030	10,95	331.735	12,27	8.432	12,58
- Lise ve Dengi	8.013.507	20,36	598.389	22,13	15.057	22,47
- Yükseköğretim	3.151.964	8,01	167.083	6,18	4.108	6,13
- Mezuniyeti Bilinmeyen	13.243	0,03	1.199	0,03	20	0,02
Okuma Yazma Durumu Bilinmeyen	10.205	0,02	786	0,02	16	0,01
Okuma-Yazma Çağındaki Nüfus	59.859.243	100,00	5.190.510	100,00	142.065	100,00
Erkek	30.245.445	50,53	2.687.006	51,77	73.370	51,65
Kadın	29.613.798	49,47	2.503.504	48,23	68.695	48,35

KAYNAK : DİE, 2000 Genel Nüfus Sayım Sonuçları

İğdır ili il merkezinde okuma-yazma bilenlerin oranı %79,1 olup, ilçe merkezleri itibarıyla baktığımızda en yüksek okuma-yazma oranının %89,0 ile Karakoyunlu ilçe merkezine ait olduğu görülmektedir. Diğer iki ilçe merkezinin de okuma-yazma oranı il genelinin üzerinde yer almaktadır. Okuma-yazma oranı Aralık ilçe merkezinde %87,3 ve Tuzluca ilçe merkezinde %78,7'dir. Bucak ve köylerde ise okuma-yazma oranı %70,6 olup, bu oran erkek nüfus için %84,8, kadın nüfus için %56,2'dir.

İldeki okullaşma oranlarına bakıldığında, ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde İğdır ili okullaşma oranlarının Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi okullaşma

oranlarının üstünde olduğu görülmektedir. İğdır iline ait okul öncesi eğitim ve mesleki ve teknik lise okullaşma oranları ise bölge ortalamalarının üstünde iken Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Yükseköğretim okullaşma oranına ilişkin veri temin edilememiştir. İğdır ilindeki okullaşma oranlarının okul gruplarına ve cinsiyete göre dağılımı Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 11’de verilmiştir.

TABLO 11: OKUL GRUPLARI VE CİNSİYETE GÖRE OKULLAŞMA ORANLARI (%) (2001/2002 Öğretim Yılı)

	Türkiye	Doğu Anadolu B.	İğdır
Okul Öncesi Eğitim			
- Kız	6,0	2,9	3,9
- Erkek	6,4	3,2	3,9
- Toplam	6,2	3,1	3,9
İlköğretim			
- Kız	93,2	76,1	100,7
- Erkek	102,6	95,8	121,0
- Toplam	98,0	86,4	111,0
Ortaöğretim			
- Kız	34,4	19,4	32,6
- Erkek	39,3	33,2	43,6
- Toplam	36,9	26,3	38,1
Mesleki ve Teknik Lise			
- Kız	15,4	5,5	9,6
- Erkek	25,4	13,1	12,4
- Toplam	20,5	9,3	11,0

KAYNAK : DİE

Not: Diğer kurumlara bağlı okulöncesi eğitim kurumlarında eğitim gören 32.674 öğrenci dahil değildir.

Bölge ve Türkiye ile karşılaştırma imkanı veren 2004/2005 öğretim dönemi verilerine göre; İğdır ilinde 77 okul öncesi eğitim birimi, 166 ilköğretim, 8 genel ortaöğretim ve 7 mesleki ve teknik ortaöğretim okulu bulunmaktadır. Bu okullardaki derslik sayısı 1.154, eğitim gören öğrenci sayısı 45.066 ve hizmet veren öğretmen sayısı ise 1.557’dir. Buna göre, İğdır’da derslik başına düşen öğrenci sayısı 39 olup bu sayının okul öncesi eğitimde 27, ilköğretimde 39 ve ortaöğretimde 46 olduğu görülmektedir.

Eğitim kademelerine göre okul, öğretmen ve öğrenci sayıları karşılaştırmalı olarak Tablo 12’de verilmiştir.

TABLO 12: EĞİTİM KADEMELERİNE GÖRE OKUL, ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN VE DERSLİK SAYILARI (2004/2005 Öğretim Yılı)

	Türkiye	Doğu Anadolu B.	Iğdır
Okul Öncesi Eğitim			
- Okul Sayısı	16.016	1.408	77
- Öğrenci Sayısı	434.771	33.769	2.519
- Öğretmen Sayısı	21.998	1.088	57
- Derslik Sayısı	27.339	1.823	94
- Derslik Başına Düşen Öğrenci	16	19	27
- Öğretmen Başına Düşen Öğrenci	20	31	44
İlköğretim			
- Okul Sayısı	35.580	6.093	166
- Öğrenci Sayısı	10.298.646	1.049.900	35.421
- Öğretmen Sayısı	399.002	36.162	1.201
- Derslik Sayısı	286290	29232	905
- Derslik Başına Düşen Öğrenci	36	36	39
- Öğretmen Başına Düşen Öğrenci	26	29	29
Ortaöğretim Toplam			
- Okul Sayısı	6.837	540	15
- Öğrenci Sayısı	2.721.519	187.555	7.126
- Öğretmen Sayısı	167.614	10.430	299
- Derslik Sayısı	88874	6204	155
- Derslik Başına Düşen Öğrenci	31	30	46
- Öğretmen Başına Düşen Öğrenci	16	18	24
Genel Ortaöğretim			
- Okul Sayısı	2.990	257	8
- Öğrenci Sayısı	1.685.025	138.469	5.732
- Öğretmen Sayısı	93.209	6.564	198
- Derslik Sayısı	51215	3739	94
- Derslik Başına Düşen Öğrenci	33	37	61
- Öğretmen Başına Düşen Öğrenci	18	21	29
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim			
- Okul Sayısı	3.847	283	7
- Öğrenci Sayısı	1.036.494	49.086	1.394
- Öğretmen Sayısı	74.405	3.866	101
- Derslik Sayısı	37659	2465	61
- Derslik Başına Düşen Öğrenci	28	20	23
- Öğretmen Başına Düşen Öğrenci	14	13	14

KAYNAK : T.C. MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2004-2005

Eğitim kademelerine göre öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayılarına baktığımızda; Iğdır ilinin tüm eğitim kademelerinde bölge ve Türkiye ortalamalarına göre daha olumsuz şartlara sahip olduğu görülmektedir.

Iğdır'da, 1995-96 döneminde eğitim ve öğretime başlamış olan, Kars Kafkas Üniversitesine bağlı bir Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır. Milli Eğitim

Bakanlığı, Kız Teknik Genel Müdürlüğü'nden tahsis edilen yüksek okul binasında; 11 derslik, 200 m²'lik bir amfi, iki adet bilgisayar laboratuvarı ve 200 m²'lik prefabrik kütüphane bulunmaktadır. Yüksek okulun; *İşletme, Bilgisayarlı Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, İthalat ve İhracat, Elektrik ve Hazır Giyim* olmak üzere 5 gece öğretim programı; *İşletme, Bilgisayarlı Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, İthalat ve İhracat, Maliye, Pazarlama ve Turizm-Otelcilik* olmak üzere 7 gündüz öğretim programı mevcuttur. Yüksek okulda; 16 öğretim görevlisi, 3 okutman ve 727 öğrenci bulunmaktadır.

İlde yüksek öğrenim gören öğrencilerin barınma ihtiyacı, 250 kız ve 250 erkek öğrenci için olmak üzere iki bloktan oluşan toplam 500 öğrenci kapasiteli, Kredi Yurtlar Kurumuna bağlı bir yurt tarafından sağlanmaktadır. Yurtlara kesin kayıt yaptıran öğrenci sayısı 88'dir.

4.4. Sağlık

İğdir ilinde 2003 yılı itibariyle, birisi Sağlık Bakanlığı'na bağlı 100 yataklı İğdir Devlet Hastanesi ve diğeri de SSK'ya ait 50 yataklı Sadık Şide Hastanesi (Sağlık Bakanlığı'na devredilmiştir) olmak üzere iki adet yataklı tedavi kurumu faaliyet göstermektedir. Bu yataklı tedavi kurumlarına ait fiili yatak sayısı 170 olup, 37 uzman ve 23 pratisyen hekim tarafından sağlık hizmeti verilmektedir.

İğdir'da koruyucu sağlık hizmetleri ise; 18 Sağlık Ocağı, 46 Sağlık Evi, 1 adet Verem Savaş Dispanseri, 1 adet Ana-Çocuk Sağlığı Merkezi ve 1 adet İl Halk Sağlığı Laboratuvarı tarafından verilmektedir.

İğdir yataklı tedavi kurumlarının 2003 yılı performanslarına baktığımızda; 263.265 kişinin poliklinik muayene gördüğü, 8.398 kişinin tedavi amacıyla hastaneye yatırıldığı, 1.962 ameliyat ve 2.341 doğum gerçekleştirildiği görülmektedir.

Yine 2003 yılı verilerine göre; İğdir ilinde on bin kişiye düşen yatak sayısı 8,6 ve yatak işgal oranı %49,6 iken Doğu Anadolu Bölgesi'nde on bin kişiye düşen yatak sayısı 18,0, Türkiye geneli için on bin kişiye düşen yatak sayısı 25,5 ve yatak işgal

oranı da %61,9'dur. İl yatak sayısı ve yatak işgal oranı bakımından gerek bölge gerekse Türkiye ortalamalarının oldukça altında bir seviyede bulunmaktadır.

Mevcut yataklı tedavi kurumlarının yıllar itibariyle yatak kapasitesi, hekim sayısı, yapmış oldukları hizmetler ve yatak işgal oranları Tablo 13'de verilmiştir.

TABLO 13: İĞDIR İLİ YATAKLI TEDAVİ KURUMLARININ ÇALIŞMALARI

	2000	2001	2002	2003
Yatak Sayısı				
-Kadro	100	100	150	150
-Fiili	80	100	170	170
Hekim Sayısı	34	36	49	60
-Uzman Hekim	25	28	32	37
-Pratisyen Hekim	9	8	17	23
Poliklinik Muayene Sayısı	178.964	198.924	209.584	263.295
Yatan Hasta Sayısı	7.316	8.475	8.803	8.398
Ameliyat Sayısı	2.413	2.263	2.125	1.962
- Büyük	338	413	325	268
- Orta	1.961	1.682	1.666	1.622
- Küçük	114	168	134	72
Doğum Sayısı	2.156	2.222	2.409	2.341
10.000 Nüfusa Düşen Yatak Sayısı	7,5	5,9	8,7	8,6
Yatak İşgal Oranı (%)	73,7	69,9	48,3	49,6

KAYNAK : T.C. Sağlık Bakanlığı, Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı

Karşılaştırma imkanı veren 2002 yılı verilerine göre, sağlık personeli başına düşen nüfus verileri incelendiğinde; İğdir ilinde uzman hekim başına 4.802 kişi düşerken bölgede 3.788 kişi, Türkiye genelinde 1.598 kişi ve yine ilde pratisyen hekim başına 2.188 kişi düşerken bölgede 1.749 kişi ve Türkiye genelinde 1.354 kişi düştüğü görülmektedir. Aynı şekilde İğdir'da diş hekimi başına düşen nüfus 15.714 kişi iken bölgede 12.832 ve Türkiye genelinde 4.077 kişi olmuştur. Eczacı, sağlık memuru ve hemşire açısından da İğdir ili sağlık personeli başına nüfus verileri bölge ve Türkiye ortalamalarının üstünde yer almıştır. Tüm bu olumsuz verilere rağmen, ebe başına düşen nüfus bakımından il değerlerinin bölge ve Türkiye ortalamasından daha iyi olduğu görülmektedir. Nitekim İğdir'da ebe başına 1.394 kişi düşerken, bölgede 1.829 kişi ve Türkiye genelinde 1.680 kişi düşmektedir. Sonuç olarak, çeşitli sağlık göstergeleri incelendiğinde sağlık hizmetlerinden yararlanma açısından İğdir ilinin gerek bölge gerekse Türkiye ortalamasının

altında bir standarda sahip olduğu söylenebilir. Iğdır iline ait çeşitli sağlık göstergeleri Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile mukayeseli olarak Tablo 14'de verilmiştir.

TABLO 14: İĞDIR, BÖLGE VE TÜRKİYE BAZINDA ÇEŞİTLİ SAĞLIK GÖSTERGELERİ (2002)

	Türkiye	Doğu Anadolu B.	Iğdır
Hastane Sayısı	1.156	90	2
Yatak Sayısı	178.135	11.168	150
Sağlık Personeli Sayısı			
Hekim	95.190	5.255	115
Uzman Hekim	43.660	1.660	36
Pratisyen Hekim	51.530	3.595	79
Diş Hekimi	17.108	490	11
Eczacı	22.322	809	34
Sağlık Memuru	49.324	3.439	47
Hemşire	79.059	5.134	141
Ebe	41.513	3.438	124
Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı			
Hekim	733	1.196	1.503
Uzman Hekim	1.598	3.788	4.802
Pratisyen Hekim	1.354	1.749	2.188
Diş Hekimi	4.077	12.832	15.714
Eczacı	3.125	7.772	5.084
Sağlık Memuru	1.414	1.828	3.678
Hemşire	882	1.225	1.226
Ebe	1.680	1.829	1.394
On bin Kişiye Düşen Yatak Sayısı	23,3	17,8	8,7

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri 2003

Not: Milli Savunma Bakanlığı hastane, yatak ve sağlık personeli sayısı yalnız toplamda verilmiştir.

İlde gerek inşaat gerekse proje çalışmaları devam eden; 150 yataklı Iğdır Devlet Hastanesi, 30 yataklı Tuzluca Devlet Hastanesi ve 25 yataklı Aralık Sağlık Merkezi projelerinin tamamlanması, sağlık hizmetlerinin arzında önemli bir rahatlama sağlayacaktır.

4.5. Tarımsal, Hayvansal Etkinlikler ve Ormancılık

İşgücünün sektörel dağılımına bakıldığında, Iğdır ilinde en önemli ekonomik etkinliğin tarım ve hayvancılık olduğu görülmektedir. İl iktisadi faal nüfusunun %68,4'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım sektöründe çalışanların %56'sını

kadınlar %44'ünü erkekler oluştururken, tarım sektöründeki faal nüfusun %95,6'sının kırsal kesime ait olduğu dikkati çekmektedir.

İl tarımsal faaliyetlerinde ağırlık bitkisel üretime ve hayvancılığa yönelik olup, il tarımında ormancılık ve balıkçılık faaliyeti gelişme alanı bulamamıştır. Bitkisel üretim faaliyetleri arasında; başta hububat, endüstri bitkilerinden şeker pancarı ve pamuk, yem bitkilerinden yonca olmak üzere tarla ürünleri önemli bir yer tutmaktadır. İl ticaretinde özellikle küçük baş olmak üzere canlı hayvan ve hayvansal ürünler üretimi de büyük önem taşımaktadır. Tarıma elverişli toprakların büyük bölümünde tarla tarımı yapılan İğdır ilinde, tarımsal yapıya çoğunlukla küçük ve orta büyüklükteki işletmeler hakimdir.

En son yapılan 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre; İğdır ilinde toplam tarımsal işletme sayısı 9.808 olup, işlenen toplam arazi miktarı 716.726 dekadır. İlde işletme başına düşen ortalama arazi büyüklüğü ise 77 dekadır. Bu büyüklük işletme başına 61 dekar arazi düşen Türkiye ortalamasının 16 dekar ve işletme başına 69 dekar arazi düşen Doğu Anadolu Bölgesi ortalamasının 8 dekar daha üzerindedir. ildeki tarım işletmelerinin %65,5'i bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmaktadır. Yalnızca bitkisel üretim yapan işletmelerin oranı %29,6 ve yalnızca hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı ise %4,9'dur.

İğdır ilindeki tarımsal işletmelerin %4,76'sını arazisi olmayan işletmeler, %51,70'ini 1-49 dekar arazi genişliğine sahip işletmeler, %23,07'sini 50-99 dekar arazi genişliğine sahip işletmeler, %19,25'ini 100-199 dekar arazi genişliğine sahip işletmeler, %1,18'ini 200-499 dekar arazi genişliğine sahip işletmeler oluşturmaktadır. İlde 1000-2499 dekar aralığında 2 tarımsal işletme ve 5000 dekadandan büyük arazi genişliğine sahip kamuya ait bir tarımsal işletme faaliyet göstermektedir.

İlin toplam işletme arazisinin %32,20'si 100-199 dekar arazi büyüklüğüne sahip işletmeler, %20,02'si 50-99 dekar arazi büyüklüğüne sahip işletmeler, %24,32'si 50-99 dekar arazi büyüklüğüne sahip işletmeler ve %4,49'unu 200-299 dekar arazi büyüklüğüne sahip işletmeler tarafından işlenmektedir. Toplam işletme sayısının

%51,70'i gibi büyük bir oranını oluşturan 1-49 dekar arazi büyüklüğüne sahip olan işletmeler toplam işlenen arazinin ancak %16,79'unu işlerken, ilde 5000 dekardan büyük arazi işleyen kamuya ait tek işletme, toplam işlenen arazinin %26,11'ini işlemektedir.

Tablo 15'de işletme büyüklüğüne göre Iğdır ili tarımsal işletme sayısı ve işledikleri arazi miktarı verilmektedir.

TABLO 15: İĞDIR İLİ TOPLAM TARIMSAL İŞLETME SAYISI VE İŞLEDİKLERİ ARAZİ MİKTARI

İşletme Büyüklüğü (Da)	Türkiye				Doğu Anadolu				Iğdır			
	İşletme Sayısı		İşletme Arazisi		İşletme Sayısı		İşletme Arazisi		İşletme Sayısı		İşletme Arazisi	
	Adet	(%)	Dekar	(%)	Adet	(%)	Dekar	(%)	Adet	(%)	Dekar	(%)
Arazisiz	54.523	1,77	-	-	12.322	3,37	-	-	467	4,76	-	-
5'den az	178.006	5,79	481.987	0,26	16.044	4,39	43.670	0,18	179	1,83	678	0,09
5-9	290.461	9,44	1.952.471	1,06	25.164	6,88	166.156	0,69	560	5,71	3.659	0,51
10-19	539.816	17,55	7.378.022	4,00	50.700	13,86	668.880	2,76	1.003	10,23	14.104	1,97
20-49	950.840	30,91	29.531.622	16,02	96.875	26,48	2.989.791	12,34	3.329	33,94	101.909	14,22
50-99	560.049	18,20	38.127.035	20,68	82.754	22,62	5.496.728	22,69	2.263	23,07	143.492	20,02
100-199	327.363	10,64	43.884.397	23,81	55.663	15,22	7.129.771	29,43	1.888	19,25	230.817	32,20
200-499	153.685	5,00	42.075.498	22,82	24.040	6,57	5.973.305	24,66	116	1,18	32.190	4,49
500-999	17.429	0,57	11.218.554	6,09	2.052	0,56	1.254.517	5,18		0,00		0,00
1000-2499	4.199	0,14	5.476.930	2,97	180	0,05	255.657	1,06	2	0,02	2.761	0,39
2500-4999	222	0,01	695.541	0,38	4	0,00	11.437	0,05		0,00		0,00
5000+	57	0,00	3.526.175	1,91	4	0,00	235.508	0,97	1	0,01	187.116	26,11
TOPLAM	3.076.650	100,0	184.348.232	100,0	365.802	100,0	24.225.420	100,0	9.808	100,0	716.726	100,0

KAYNAK : 2001 Genel Tarım Sayımı; Tarımsal işletmeler (hanehalkı) araştırma sonuçları, DİE

Iğdır ili Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) rakamları (cari fiyatlara göre) incelendiğinde, tarım sektöründe yaratılan değer il açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir. Ancak, tarım sektörünün GSYİH içindeki payı geçmiş yıllar itibariyle incelendiğinde, il GSYİH'sına olan katkısının düzensiz olmakla beraber gerilediği görülmektedir. Nitekim 1993 yılı GSYİH'sı içinde %53,3 olan tarım hasılasının payı, 1995 yılında %55,6'ya çıktıktan sonra yıllar itibariyle azalarak 1998'de %46,1 seviyesini görmüş ve 2000 yılı itibariyle 6,4 puanlık düşüşle %39,7 seviyesine ve 2001 yılında da %37,3 seviyesine gerilemiştir. Bu duruma rağmen il hasılasına en büyük katkı tarım sektörü tarafından sağlanmaktadır. Tarım hasılasının kan kaybetmesindeki etkenler arasında yaşanan içe göç nedeniyle tarım arazilerinin atıl kalması, tarımdaki aktif nüfusun azalması ve tarıma dayalı sanayiinin yeterince gelişmemesi sayılabilir.

İğdır ili tarım hasılasının yıllar itibariyle gelişimi ve Doğu Anadolu Bölgesi ile Türkiye tarım hasılası içindeki payı Tablo 16'da verilmiştir.

TABLO 16: İĞDIR İLİ TARIM HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ, BÖLGE VE TÜRKİYE HASILASI İÇİNDEKİ YERİ (Cari fiyatlarla) (Milyar TL)

Faaliyet Kolu	1993	1995	1997	1999	2000	2001
- Çiftçilik ve Hayvancılık	793	3.530	11.039	34.236	47.922	65.788
- Ormancılık	0	0	0	626	696	0
- Balıkçılık	0	0	0	182	218	16
İğdir Tarım Hasılası (1)	793	3.530	11.039	35.044	48.836	65.804
D. Anadolu B. Tarım Hasılası (2)	17.839	85.599	273.929	918.537	1.439.008	1.823.371
Türkiye Tarım Hasılası (3)	305.525	1.218.178	4.170.001	11.851.055	17.540.631	21.521.043
(1)/(2) (%)	4,44	4,12	4,03	3,82	3,39	3,61
(1)/(3) (%)	0,26	0,29	0,26	0,30	0,28	0,31

Kaynak : DİE

Tablodan da görüldüğü gibi 1993 yılında 793 milyar TL. olan İğdır ili tarım hasılası, 1993-2001 döneminde yaklaşık olarak 83 kat artarak 2001 yılında 65,8 trilyon TL. düzeyine ulaşmıştır. İl tarımsal hasılasının neredeyse tamamı çiftçilik ve hayvancılık sektörü tarafından sağlanmış olup, balıkçılık sektörünün payı yok denecek seviyededir.

İğdır ili tarımsal hasılasının Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye toplam tarım hasılası içindeki payı incelendiğinde ise; 1993 yılında Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye tarımsal hasılası içinde sırasıyla %4,44 ve %0,26 olan payının, bölge tarımsal hasılası içinde yıllar itibariyle azalarak 2001 yılında %3,61 seviyesine gerilediği ve ülke tarımsal hasılası içindeki payının ise dalgalı bir seyir izleyerek 2001 yılında %0,31 seviyesine ulaştığı görülmektedir. 2001 yılı itibariyle, il tarım hasılası büyüklük bakımından ülke sıralamasında 75. ve bölge sıralamasında 12. sırada yer almıştır.

4.5.1. Tarım Arazisinin Kullanımı

358.800 hektar alana sahip olan İğdır il topraklarının %33,0'ı tarım alanı, %6,2'si orman ve fundalık alan, %40,9'u çayır-mera alanı ve %25,5'i de kullanılmayan tarım dışı araziden oluşmaktadır. İl alanının kullanımına göre dağılımı, Tablo 17'de verilmiştir.

TABLO 17: İĞDIR İL ARAZİSİNİN KULLANIMA GÖRE DAĞILIMI

Toplam Alan (ha)	Tarım Alanı		Orman-Fundalık		Çayır-Mera		Tarım Dışı Alan	
	Miktar (ha)	Pay (%)	Miktar (ha)	Pay (%)	Miktar (ha)	Pay (%)	Miktar (ha)	Pay (%)
358.800	118.525	33,0	2.233	0,6	146.571	40,9	91.471	25,5

KAYNAK : İğdir Tarım İl Müdürlüğü

İğdir ili arazisi çevresel özellikler, potansiyel verim, arazi uyumu ve iklim özelliklerinin dikkate alındığı agro-ekolojik sınıflandırmaya göre üç alt bölgeye ayrılmıştır. Buna göre; Merkez ve Karakoyunlu ilçesi I. alt bölgeyi, Tuzluca ilçesi II. alt bölgeyi ve Aralık ilçesi de III. alt bölgeyi oluşturmaktadır. I. ve III. alt bölgelerde yer alan İğdir Ovası, mikroklima özelliğinden dolayı değişik ve bol ürün yetiştirme açısından ilde en uygun koşullara sahip bölgedir. İde ilçeler itibariyle en fazla tarım arazisi Tuzluca ilçesinde (II. alt bölge) ve en az tarım arazisi Aralık ilçesinde (III. alt bölge) bulunmaktadır. Merkez ilçe ve Karakoyunlu ilçeleri ise (I. alt bölge) en verimli ve sulamalı tarımın yapıldığı bölgelerdir.

İğdir ili tarım arazisinin %63,5'i (75.237 ha) tarla arazisi, %3,2'si (3.797 ha) sebze ve meyve arazisi ve %33,3'ü de (39.491 ha) tarıma elverişli olup da kullanılmayan araziden oluşmaktadır. Tarla arazisinin ortalama %34,1'i ise (25.661 ha) her yıl nadasa bırakılmaktadır. Tarım arazisinin kullanım amaçlarına göre dağılımı Tablo 18'de verilmiştir.

TABLO 18: İĞDIR TARIM ARAZİSİNİN KULLANIM AMAÇLARINA GÖRE DAĞILIMI

Nadas (ha)	Tarla Alanı				Toplam (ha)	Meyve-Sebze Alanı (ha)	Kullanılmayan Tarım Alanı (ha)	Toplam Tarım Alanı (ha)
	Ekilen (ha)							
	Hububat	Endüstri Bitkisi	Yem Bitkisi	Yemelik Baklagil				
25.661	35.200	6.393	7.958	25	75.237	3.797	39.491	118.525
34,1	65,9				63,5	3,2	33,3	100,0

Ekilen alanların büyük bölümü (%71,0) tahıl üretimine ayrılmış olup, %12,9'unda endüstri bitkisi (şeker pancarı), %16,1'inde yem bitkileri ve çok az bir kısmında da yemelik baklagil üretimi yapılmaktadır.

İlde toplam sulamaya elverişli tarım arazisi 105.525 hektar olup, %92,0'ı sulanabilecek arazi niteliğindedir. En son durum itibariyle, sulanan tarım arazisi 81.719 hektar olup, toplam tarım arazisinin %68,9'unu oluşturmaktadır. İlde sulama genelde Devlet Su İşleri (DSİ) ve Köy Hizmetleri (KHGM) tarafından inşa edilen kanallar vasıtasıyla yapılmaktadır. Kanal ağı büyük oranda I. alt bölge (Merkez, Karakoyunlu) ve III. alt bölgededir (Aralık). Tuzluca ilçesinin yer aldığı II. alt bölgenin dağlık oluşu nedeniyle genelde sulama; dereler, doğal kaynaklar ve yağmur sularıyla yapılmaktadır. Sulanan tarım arazisinin; 61.900 hektarı (%75,7) DSİ sulaması, 2.679 hektarı (%3,3) KHGM sulaması ve 17.140 hektarı da (%21,0) halk tarafından sulanmaktadır. İğdir ilinin sulama yapılan tarım alanlarının dağılımı Tablo 19'da verilmiştir.

TABLO 19: İL TARIM ALANLARININ SULAMA BİÇİMLERİ İTİBARIYLA DAĞILIMI

Arazinin Niteliği	Alan (Ha)	Pay (%)
Toplam Tarım Arazisi	118.525	-
Sulamaya Elverişli Tarım Arazisi	105.525	Toplam tarım arazisinin %89,0'ı
Sulanabilecek Arazi	97.041	Sulamaya elverişli arazinin %92,0'ı
Sulanan Arazi	81.719	Toplam tarım arazisinin %68,9'u
-DSİ Sulaması	61.900	Sulanan arazinin %75,7'si
-Köy Hizmetleri Sulaması	2.679	Sulanan arazinin %3,3'ü
-Halk Sulaması	17.140	Sulanan arazinin %21,0'ı

KAYNAK : İğdir Tarım İl Müdürlüğü

İğdir'da 91.471 hektar tarım dışı alan bulunmaktadır. Bu alanlar, tamamen çorak olmaları sebebiyle tarım amaçlı olarak kullanılamamaktadır. Söz konusu alanların tarıma açılabilmesi amacıyla İğdir Köy Hizmetleri Proje Müdürlüğü'nce çalışmalar sürdürülmektedir.

4.5.2. Bitkisel Üretim

İlde bitkisel üretim daha çok tarla ürünleri üretimine dayanmakta olup, tarla ürünleri içerisinde de endüstriyel bitkilerden şeker pancarı üretim miktarı olarak ilk sırada yer almaktadır. Şeker pancarından sonra tahıllar ikinci sırada yer almaktadır. Tahıl üretiminde nadas yöntemi yoğun şekilde uygulanmaktadır. Tahıllardan sonra yumru bitkiler de tarla ürünleri içerisinde önemli bir yere sahiptir.

İlde sebzelerin bütün çeşitleri ve zeytin, turuncgiller hariç bütün meyve çeşitleri üretilebilmektedir. Sebze ve meyve üretimi daha çok ek gelir getirici ve öz tüketime yönelik olarak yapılmaktadır. Meyve ve sebze üretim alanlarının oransal olarak az olmasının başlıca sebepleri arasında; meyve ve sebze ürünlerinin pazarlama sorunu olması ve nadas alanlarının fazla olması sayılabilir. İlde genel olarak meyvesi yenen sebzeler (domates, hıyar, patlıcan, karpuz, kavun, vb.), taş çekirdekli meyveler (kayısı, şeftali, kiraz) ve yumuşak çekirdekli meyveler (elma, armut) üretimi yapılmaktadır.

2003 yılı itibariyle, Iğdır ilinde üretilen bitkisel ürünlerin üretim değeri toplam olarak 70.839 milyar TL olup, bunun %61,7'sini (43.688 milyar TL) tarla ürünleri, %6,1'ini (4.288 milyar TL) meyve ürünleri ve %32,3'ünü (22.864 milyar TL) sebze ürünleri üretim değeri oluşturmaktadır.

2003 yılı itibariyle Iğdır ili bitkisel üretim değerinin dağılımı, Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 20'de verilmiştir.

Bitkisel üretim değeri pazarlanan malın değeri açısından incelendiğinde; il bitkisel üretim değerinin %84,6'sının (59.943 milyar TL) pazarlandığı ve bunun %59,9'unun tarla ürünleri, %33,9'unun sebze ürünleri ve %6,2'sinin de meyve ürünleri pazarlanan değerinden oluştuğu görülmektedir.

2003 yılı itibariyle Iğdır ili bitkisel üretim değeri Doğu Anadolu Bölgesi bitkisel üretim değerinin %3,8'ini, Türkiye bitkisel üretim değerinin ise yaklaşık %2'sini oluşturmaktadır. Iğdır bitkisel üretim değerinin dağılımı, Türkiye ve bölge açısından değerlendirildiğinde; il bitkisel üretim değerinde daha çok tarla ve ardından sebze ürünlerinin hakimiyeti olup, meyve üretim değeri oldukça düşük bir paya sahipken, Doğu Anadolu Bölgesi bitkisel üretim değerinin %53,7'sini tarla ürünleri, %31,5'ini meyveler, %14,8'ini sebzeler üretim değeri ve yine Türkiye bitkisel üretim değerinin %44,3'ünü tarla ürünleri, %30,7'sini meyveler ve %24,9'unu da sebzeler üretim değerinin oluşturduğu görülmektedir.

TABLO 20: BİTKİSEL ÜRETİM DEĞERİ 2003

Ürünler	Türkiye				Doğu Anadolu Bölgesi				İğdır			
	Üretim		Pazarlanan		Üretim		Pazarlanan		Üretim		Pazarlanan	
	Ton	Milyar TL	Milyar TL	(%)	Ton	Milyar TL	Milyar TL	(%)	Ton	Milyar TL	Milyar TL	(%)
Tarla ürünleri	55 681 225	18 042 130	13 972 831	41,3	4.096.513	1.009.986	741.555	49,6	303.627	43.688	35.919	59,9
Tahıllar	30 658 000	9 463 460	6 490 380	46,5	2.081.830	634.366	424.127	57,2	73.466	22.980	15.844	44,1
Baklagiller	1 558 050	1 472 814	1 023 266	7,3	63.498	81.052	50.583	6,8	56	114	72	0,2
Endüstriyel bitkiler	13 798 395	3 675 154	3 522 762	25,2	1.618.008	160.286	157.185	21,2	226.474	19.467	19.077	53,1
Yağlı tohumlar	2 358 780	840 411	819 005	5,9	4.100	4.890	4.821	0,7	244	128	127	0,4
Yumru bitkiler	7 308 000	2 590 291	2 117 417	15,2	329.077	129.392	104.839	14,1	3.387	998	799	2,2
Sebzeler	24 018 697	10 154 837	8 963 528	26,5	626.696	278.387	243.767	16,3	62.184	22.864	20.296	33,9
Yaprağı yenen sebzeler	1 696 600	911 685	802 869	9,0	49.216	24.466	20.007	8,2	4.083	1.763	1.527	7,5
Baklagil sebzeler	709 000	640 201	528 888	5,9	20.118	17.894	14.566	6,0	106	115	93	0,5
Meyvesi yenen sebzeler	20 678 500	8 082 831	7 176 572	80,1	538.464	222.235	197.391	81,0	57.995	20.986	18.675	92,0
Soğans, yumru ve kök sbz.	826 580	450 872	388 028	4,3	18.898	13.793	11.804	4,8	0	0	0	0,0
Diğer sebzeler	108 017	69 249	67 172	0,7	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Meyveler	14 010 370	12 508 780	10 867 446	32,1	522.006	592.542	510.203	34,1	6.494	4.288	3.729	6,2
Yumuşak çekirdekliiler	3 097 000	2 072 478	1 776 368	16,3	105.996	78.666	66.749	13,1	5.265	3.014	2.604	69,8
Taş çekirdekliiler	2 455 900	2 999 956	2 448 086	22,5	301.167	325.161	290.884	57,0	1.080	973	886	23,7
Turunçgiller	2 487 650	1 177 542	1 149 275	10,6	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Sert kabuklular	789 000	2 036 699	1 835 406	16,9	29.857	101.822	80.784	15,8	59	211	164	4,4
Üzümsü meyveler	4 311 820	3 874 506	3 314 188	30,5	84.986	86.892	71.786	14,1	90	90	76	2,0
Çay	869 000	347 600	344 124	3,2	0	0	0	0,0	0	0	0	0,0
Toplam	93 710 292	40 705 748	33 803 805	100,0	5.245.215	1.880.915	1.495.525	100,0	372.305	70.839	59.943	100,0

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

4.5.2.1. Tarla Ürünleri Üretimi

İğdir ili bitkisel ürünler üretimi içerisinde en önemli gelir kaynağını tarla ürünleri oluşturmaktadır. İde 2003 yılı itibariyle 303.627 ton tarla ürünleri üretilmiş olup, bu ürünlerin toplam değeri 43.688 milyar TL'dir. Üretilen ürünlerin 35.919 milyar TL'lik kısmı yani %82,2'si ise pazarlanmıştır. İl tarla ürünleri üretiminde üretim değeri olarak tahıllar ilk sırada yer almaktadır. Tahıl üretiminin tarla üretim değeri içindeki payı %52,6'dır. Tahıllardan sonra üretim değeri açısından ikinci önemli ürün grubunu %44,6 ile endüstriyel bitkiler oluştururken bunları %2,3'le yumru bitkiler ve yaklaşık %3'erlik değerle yağlı tohumlar ve baklagiller takip etmektedir.

İğdir'da ağırlıklı olarak üretilen tarla ürünleri arasında; tahıllardan buğday, arpa ve mısır, baklagillerden fasulye ve börülce, endüstriyel bitkilerden şeker pancarı ve az da olsa pamuk, yağlı tohumlardan ayçiçeği, soya ve yumru bitkilerden patates sayılabilir. Tarla ürünlerinin üretim bölgelerine göre dağılımına baktığımızda; buğday, arpa, şeker pancarı ve pamuk üretiminin, sulama imkanlarının daha uygun olduğu I. alt bölge (Merkez ve Karakoyunlu) ve III. alt bölgede (Aralık) daha yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir. En fazla tahıl ekiliş alanına sahip olan II. alt bölge (Tuzluca) ise, I. alt bölgeden sonra en fazla tahıl üreten ikinci bölge konumundadır.

İğdir ili tarla ürünleri üretimi içerisinde önemli yer tutan ürünlerin yıllar itibariyle gelişimi Tablo 21'de verilmiştir.

TABLO 21:YILLAR İTİBARIYLA İĞDIR İLİ TARLA ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ (Milyar TL)

Tarla Ürünleri	1999		2000		2001		2002		2003	
	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer
Buğday	56.597	4.086	60.340	6.351	57.799	8.333	54.694	13.107	59.660	19.535
Arpa	22.321	1.373	17.168	1.619	20.747	2.923	14.955	2.765	13.353	3.253
Mısır	155	13	603	109	460	126	84	30	453	192
Fasulye	110	45	50	30	50	48	63	87	46	89
Börülce	-	-	-	-	-	-	4	5	10	25
Şeker pancarı	269.778	6.997	264.436	9.682	193.186	8.693	223.060	17.372	226.472	19.463
Pamuk (kütü)	173	33	41	17	250	114	50	27	4	3
Soya	-	-	-	-	-	-	-	-	240	126
Patates	2.358	224	2.004	322	2.000	397	969	216	3.387	998

Kaynak: DİE

2003 yılı itibariyle İğdır ili tarla ürünleri üretimi 38.397 hektar alanda gerçekleştirilmiştir. Tarla ürünleri içerisinde, ekilen alan itibariyle en yüksek payı 33.162 hektar alanda üretimi yapılan tahıllar almakta ve bunu 4.952 hektar alanda üretimi yapılan endüstriyel bitkiler, 166 hektar alanda üretimi yapılan yumru bitkiler, 93 hektar alanda üretimi yapılan yağlı tohumlar ve 24 hektar alanda üretimi yapılan baklagiller takip etmektedir.

Alt gruplar itibariyle baktığımızda, il tahıl üretiminin buğday, arpa ve mısırdan oluştuğu görülmektedir. 26.067 hektar alanda 59.660 ton olarak üretimi gerçekleşmiş olan buğday en önemli ürün olarak dikkati çekmektedir. Tahıl üretiminde buğdaydan sonra gelen diğer önemli ürün ise 7.003 hektar alanda 13.353 ton üretimi gerçekleşmiş olan arpadır. Bu iki ürünün ardından sadece 92 hektar alanda 453 ton üretimi gerçekleşmiş olan mısır gelmektedir.

Baklagiller ürün grubu içerisinde ise sadece fasulye ve börülce yer almaktadır. 2003 yılı itibariyle 19 hektar alanda 46 ton fasulye ve 5 hektar alanda 10 ton börülce üretimi gerçekleşmiştir.

2003 yılı itibariyle, 4.947 hektar alanda 226.472 ton olarak üretimi gerçekleştirilen endüstriyel bitkiler grubunda şeker pancarı ve 92 hektar alanda 240 ton olarak üretimi gerçekleştirilen yağlı tohumlar grubunda soya (çok az miktarda üretimi yapılan pamuk ve ayçiçeğini saymazsak) neredeyse tek ürün durumundadırlar. Yumru bitkiler ürün grubunda ise 166 hektar alanda 3.387 ton üretimle patates yine tek ürün olarak öne çıkmaktadır.

Şeker pancarı üretiminde, uygun sulama imkanlarına sahip olan İğdır Ovası (Merkez, Karakoyunlu ve Aralık ilçelerini içine alan I. ve III. alt bölgeler) İğdır'a büyük avantajlar sağlamaktadır. Yörede şekerpancarı tarımı Erzurum Şeker Fabrikası üretime başladıktan (1954) iki yıl sonra başlamış ve giderek önem kazanmıştır. 1984 yılında Ağrı Şeker Fabrikası'nın açılmasıyla da üretilen ürün buraya gönderilmeye başlamıştır. 2003 yılı itibariyle İğdır ili Türkiye şekerpancarı üretiminde %1,8 ve toplam üretim alanında %1,6 oranında bir paya sahiptir. Yıllar itibariyle İğdır ilinin şekerpancarı tarımındaki payının seyrine baktığımızda gerek

üretim alanı gerekse üretim miktarı bakımından daralma olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri arasında, ekim alanlarında üçlü münavebeden dördü münavebeye geçilmesi ve üreticiye kota uygulanması sayılabilir. Bu ve benzeri nedenlerden ötürü, 1992-2003 döneminde, Türkiye şekerpancarı ekim alanları %21 ve üretim miktarı %17 daralmışken, Iğdır'da şekerpancarı ekim alanları %38 ve üretim miktarı da %32 daralma göstermiştir. Şekerpancarının hektar başına verim düzeyine baktığımızda, genel olarak il verim düzeyinin Türkiye verim düzeyinin üzerinde gerçekleştiği dikkati çekmektedir. Nitekim 2003 yılı itibariyle Iğdır ili şekerpancarı verim düzeyi 45.780 Kg/Ha olarak gerçekleşmiş olup, 40.141 Kg/Ha olan Türkiye geneli verim düzeyinin 5.638 Kg daha üzerinde gerçekleşmiştir.

Yıllar itibariyle Iğdır ili şekerpancarı tarımının gelişimi, ülke seviyesiyle karşılaştırmalı olarak Tablo 22'de verilmiştir.

TABLO 22: YILLAR İTİBARIYLA İĞDIR İLİ ŞEKERPANCARI ÜRETİMİNİN GELİŞİMİ

Yıllar	Türkiye (1)			Iğdır (2)			(2)/(1) Pay (%)	
	Ekilen Alan (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Ha)	Ekilen Alan (Ha)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Ha)	Ekilen Alan	Üretim
1992	400.331	15.126.116	38.174	8.037	330.812	41.434	2,0	2,2
1993	423.234	15.620.514	37.052	7.484	288.807	38.590	1,8	1,8
1994	412.018	12.944.223	31.921	6.377	235.232	36.888	1,5	1,8
1995	312.251	11.170.569	36.102	7.110	234.081	33.165	2,3	2,1
1996	422.486	14.543.277	34.935	6.772	247.262	36.512	1,6	1,7
1997	472.689	18.400.734	39.424	6.486	259.673	40.036	1,4	1,4
1998	500.950	22.282.539	44.481	8.003	309.711	38.714	1,6	1,4
1999	415.040	17.102.326	41.206	6.357	269.778	42.438	1,5	1,6
2000	410.023	18.821.033	46.110	6.245	264.436	42.344	1,5	1,4
2001	356.609	12.632.522	35.424	4.870	193.186	39.669	1,4	1,5
2002	371.817	16.523.166	44.439	5.313	223.060	41.984	1,4	1,3
2003	314.463	12.622.934	40.141	4.947	226.472	45.780	1,6	1,8

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri.

Iğdır ili toplam tarla ürünleri üretiminin Doğu Anadolu Bölgesi toplam tarla ürünleri üretimi içindeki payı %7,41 ve Türkiye toplam tarla ürünleri üretimi içindeki payı ise %5,5'tir. 2003 yılı itibariyle, Iğdır ili tarla ürünleri üretiminin dağılımı, Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye üretimi içerisindeki yeri Tablo 23'de verilmiştir.

TABLO 23: TARLA ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE VERİM DURUMU 2003

Ürünler	Türkiye (1)		Doğu Anadolu Bölgesi (2)		İğdır (3)		Üretim Pay (%)	
	Üretim Ton	Verim Kg / Ha.	Üretim Ton	Verim Kg / Ha.	Üretim Ton	Verim Kg / Ha.	(3)/(1)	(3)/(2)
Toplam	55.681.225	-	4.096.513	-	303.627	-	0,55	7,41
Tahıllar	30.658.000	-	2.081.830	-	73.466	-	0,24	3,53
Buğday	19.000.000	2.099	1.322.895	1.252	59.660	2.289	0,31	4,51
Arpa	8.100.000	2.393	686.148	1.615	13.353	1.907	0,16	1,95
Çavdar	240.000	1.717	24.151	1.480	0	0	0,00	0,00
Yulaf	270.000	2.095	2.890	1.334	0	0	0,00	0,00
Kaplıca	8.200	1.079	0	0	0	0	0,00	0,00
Mısır	2.800.000	5.015	44.878	6.954	453	4.924	0,02	1,01
Darı	7.000	1.750	205	2.412	0	0	0,00	0,00
Pirinç	223.200	3.434	663	1.749	0	0	0,00	0,00
Kuşyemi	600	1.200	0	0	0	0	0,00	0,00
Mahlut	9.000	1.385	0	0	0	0	0,00	0,00
Baklagiller	1.558.050	-	63.498	-	56	-	0,00	0,09
Bakla	33.000	1.941	50	1.389	0	0	0,00	0,00
Bezelye	3.500	3.059	118	1.326	0	0	0,00	0,00
Nohut	600.000	959	17.574	1.057	0	0	0,00	0,00
Fasulye	250.000	1.548	31.840	1.434	46	2.421	0,02	0,14
Mercimek (Yeşil)	55.000	896	1.751	974	0	0	0,00	0,00
Mercimek (Kırmızı)	485.000	1.281	1.605	944	0	0	0,00	0,00
Börülce	2.400	800	10	2.000	10	2.000	0,42	100,00
Fiğ	121.000	487	9.903	412	0	0	0,00	0,00
Burçak	2.300	767	112	671	0	0	0,00	0,00
Buy	2.100	1.050	0	0	0	0	0,00	0,00
Mürdümük	3.750	1.071	535	1.672	0	0	0,00	0,00
Endüstriyel bitkiler	13.798.395	-	1.618.008	-	226.474	-	1,64	14,00
Tütün	152.856	800	5.179	1.013	0	0	0,00	0,00
Şeker pancarı	12.622.934	40.141	1.612.646	33.818	226.472	45.780	1,79	14,04
Keten (lif)	55	220	0	0	0	0	0,00	0,00
Kenevir (lif)	800	1.231	0	0	0	0	0,00	0,00
Haşhaş (kapsül)	47.619	479	0	0	0	0	0,00	0,00
Pamuk (küllü)	2.295.417	3.646	4	800	4	800	0,00	100,00
Pamuk (saf)	900.271	1.430	2	0	2	400	0,00	100,00
Anason	12.300	572	0	0	0	0	0,00	0,00
Kırmızı biber	40.000	4.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Kimyon	20.000	667	0	0	0	0	0,00	0,00
Acı bakla	660	943	181	1.124	0	0	0,00	0,00
Şerbetçi otu	900	3.600	0	0	0	0	0,00	0,00
Yağlı tohumlar	2.358.780	-	4.100	-	244	-	0,01	5,95
Susam	22.000	501	85	669	0	0	0,00	0,00
Ayçiçeği	800.000	1.475	3.697	856	2	2.000	0,00	0,05
Keten (tohum)	110	440	0	0	0	0	0,00	0,00
Kenevir (tohum)	80	123	0	0	0	0	0,00	0,00
Haşhaş (tohum)	52.000	523	0	0	0	0	0,00	0,00
Çiğit	1.307.920	2.077	2	0	2	400	0,00	100,00
Yerfıstığı	85.000	3.036	1	1.000	0	0	0,00	0,00
Soya	85.000	3.148	315	2.739	240	2.609	0,28	76,19
Aspir	170	680	0	0	0	0	0,00	0,00
Kolza	6.500	2.321	0	0	0	0	0,00	0,00
Yumur bitkiler	7.308.000	-	329.077	-	3.387	-	0,05	1,03
Soğan (kuru)	1.750.000	21.341	41.974	14.806	0	0	0,00	0,00
Sarımsak (kuru)	98.000	8.522	714	5.409	0	0	0,00	0,00
Patates	5.300.000	27.257	285.624	17.716	3.387	20.404	0,06	1,19
Hayvan pancarı	160.000	47.059	765	45.000	0	0	0,00	0,00

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

Daha alt ürün grupları itibariyle baktığımızda; Doğu Anadolu Bölgesi tahıl üretiminin %3,5'inin, baklagiller üretiminin %1'inin, endüstriyel bitkiler üretiminin %14,0'inin, yağlı tohumlar üretiminin %6,0'inin ve yumru bitkiler üretiminin %1,0'inin Iğdır'da üretildiği görülmektedir. Türkiye geneli açısından Iğdır'ın payına baktığımızda ise, Iğdır'ın Türkiye tahıl üretimi içindeki payının %2,4, endüstriyel bitkiler üretimi içindeki payının %1,6 olduğu görülmektedir. Türkiye baklagiller, yağlı tohumlar ve yumru bitkiler üretimi içindeki paylarının ise binde payların da altında olduğu görülmektedir.

Tarla ürünleri üretimine verimlilik açısından bakıldığında ilde yetiştirilen; tahıllardan buğday, ekiliş alanı çok düşük olmasına karşın baklagillerden kuru fasulye ve yağlı tohumlardan ay çiçeğinde hektar başına verim ortalamalarının gerek ülke gerekse bölge verim ortalamalarının üstünde olduğu görülmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi, il şeker pancarı verim ortalaması da ülke ve bölge verim ortalamalarının oldukça üzerindedir. İlde yetiştirilen diğer tarla ürünlerinden arpa, mısır, pamuk, soya ve patates ürünlerinin il verim ortalamaları ülke verim ortalamalarının altında kalmışken, arpa ve patates üretiminde il verim ortalamaları bölge verim ortalamasının üstünde yer almıştır.

4.5.2.2. Sebze Ürünleri Üretimi

Iğdır ilinde sebze ürünleri üretimi daha çok ilin kendi öz tüketimine yönelik olarak yapılmaktadır. İlin sahip olduğu iklim ve sulama imkanları sayesinde her türlü sebzenin üretimi mümkün olmaktadır. Ancak; sebze ürünlerinin depolama ve pazarlama sorunu, (dolayısıyla) daha kolay pazarlanan endüstri bitkilerinin yetiştirilmesine olan yoğun eğilim ve nadas alanlarının fazlalığı gibi nedenlerle ilde sebze üretimine ayrılan alanlar oldukça sınırlıdır. Alt bölgeler itibariyle baktığımızda, sebze üretim alanı ve sebze üretim miktarı bakımından yine Merkez ilçe ve Karakoyunlu ilçelerinin yer aldığı I. alt bölgenin ön plana çıktığı ve bu bölgeyi Araklı ilçesinin yer aldığı III. alt bölgenin izlediği görülmektedir. İl sebze ekim alanları ve üretim miktarı Türkiye sebze ekim ve üretimi içerisinde binde paylarla ifade edilmektedir.

İğdır ili sebze yetiştiriciliğinde başta meyvesi yenen sebzelerden domates, kavun, karpuz, hıyar, patlıcan ve sivri biber olmak üzere; yaprağı yenen sebzelerden lahanana, ıspanak, marul ve baklagil sebzelerden taze fasulye üretimi yapılmaktadır. Yıllar itibariyle bakıldığında söz konusu sebzelerden taze fasulye, hıyar, patlıcan ve sivri biber üretiminde azalışlar yaşanmışken, yaprağı yenen sebzelerden lahanana ve ıspanak üretiminin arttığı görülmektedir. İl sebze üretiminde büyük paya sahip olan meyvesi yenen sebzelerden karpuz, kavun ve domates üretimi ise mevsim durumuna göre inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

2003 yılı itibariyle İğdır ilinde 1.705 hektar alanda 62.184 ton çeşitli sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu sebze üretiminin üretim değeri 22.864 milyar TL olup, %88,8'i (20.296 milyar TL) pazarlanmıştır. 2003 yılı sebze üretim değerinin %91,8'ini (20.986 milyar TL) meyvesi yenen sebzeler, %7,7'sini (1.763 milyar TL) yaprağı yenen sebzeler ve %5'ini (115 milyar TL) baklagil sebzeler oluşturmuştur.

İğdır'da üretilen başlıca sebze ürünleri üretiminin yıllar itibariyle gelişimi Tablo 24'de verilmiştir.

TABLO 24:YILLAR İTİBARIYLA İĞDIR İLİ SEBZE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ (Milyar TL)

Sebzeler	1999		2000		2001		2002		2003	
	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer
Lahana (baş)	1.200	74	800	113	750	124	4.000	1.044	2.000	700
İspanak	330	38	280	72	300	116	800	364	2.000	1.025
Fasulye	185	31	158	63	159	112	80	62	106	115
Kavun	4.465	357	2.575	402	3.575	688	6.700	2.159	7.400	3.083
Karpuz	28.320	1.735	23.585	2.437	26.145	4.314	24.370	4.786	24.260	6.402
Hıyar	8.155	1.083	8.120	1.517	6.145	2.099	5.464	2.223	4.722	2.560
Patlıcan	1.380	207	1.230	252	1.383	415	49	19	91	40
Domates	23.580	3.832	22.465	4.346	22.246	6.193	22.756	7.173	21.444	8.855
Biber (dolmalık)	535	133	210	60	210	91	84	41	-	-
Biber (sivri)	600	122	270	63	275	83	210	99	78	45
Soğan (taze)	1.545	290	945	242	948	391	150	70	-	-
Turp (bayır)	105	14	98	18	98	33	280	116	-	-

Kaynak: DİE

İğdır ili sebze ürünleri üretimi Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye sebze üretimi açısından incelendiğinde, il toplam sebze üretim payının yaklaşık olarak bölge üretiminde %10 ve Türkiye üretiminde de %3 gibi önemsiz bir seviyede olduğu görülmektedir. 2003 yılı itibariyle İğdır ili sebze ürünleri üretiminin bölge ve Türkiye içindeki payı Tablo 25'de verilmiştir.

TABLO 25: SEBZE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE İĞDIR'IN ÜLKE VE BÖLGE ÜRETİMİ İÇİNDEKİ YERİ 2003

Ürün Adı	Üretim (Ton)			Üretim Pay (%)	
	Türkiye (1)	Doğu Anadolu Bölgesi (2)	İğdır (3)	(3)/(1)	(3)/(2)
Toplam sebze alanı (hektar)	817.852	28.638	1.705	0,21	5,95
Toplam üretim	24.018.697	626.696	62.184	0,26	9,92
Yaprağı yenen sebzeler	1.696.600	49.216	4.083	0,24	8,30
Lahana (baş)	629.000	42.872	2.000	0,32	4,67
Lahana (yaprak)	92.000	18	0	0,00	0,00
Enginar	28.000	0	0	0,00	0,00
Kereviz	17.800	0	0	0,00	0,00
Marul (göbekli)	190.000	886	50	0,03	5,64
Marul (kıvırcık)	150.000	357	0	0,00	0,00
İspanak	220.000	4.223	2.000	0,91	47,36
Pırasa	305.000	99	0	0,00	0,00
Pazı	7.300	0	0	0,00	0,00
Semizotu	2.200	24	0	0,00	0,00
Tere	1.400	50	12	0,86	24,00
Dereotu	1.400	6	4	0,29	66,67
Nane	6.000	90	8	0,13	8,89
Maydanoz	45.000	570	9	0,02	1,58
Roka	1.500	21	0	0,00	0,00
Baklagil sebzeleri	709.000	20.118	106	0,01	0,53
Fasulye	545.000	18.345	106	0,02	0,58
Bakla	44.000	239	0	0,00	0,00
Bezelye	54.000	8	0	0,00	0,00
Barbunya fasulye	52.000	1.526	0	0,00	0,00
Börülce	14.000	0	0	0,00	0,00
Meyvesi yenen sebzeler	20.678.500	538.464	57.995	0,28	10,77
Bamya	35.500	61	0	0,00	0,00
Balkabağı	73.000	1.328	0	0,00	0,00
Kavun	1.735.000	66.874	7.400	0,43	11,07
Karpuz	4.215.000	178.759	24.260	0,58	13,57
Kabak (sakız)	295.000	6.514	0	0,00	0,00
Hıyar	1.780.000	50.734	4.722	0,27	9,31
Patlıcan	935.000	9.996	91	0,01	0,91
Domates	9.820.000	197.037	21.444	0,22	10,88
Biber (dolmalık)	420.000	16.968	0	0,00	0,00
Biber (sivri)	1.370.000	10.193	78	0,01	0,77
Soğans, yumru ve kök sebzeler	826.580	18.898	0	0,00	0,00
Sarımsak (taze)	27.000	298	0	0,00	0,00
Soğan (taze)	220.000	15.480	0	0,00	0,00
Havuç	405.000	911	0	0,00	0,00
Turp (bayır)	20.000	387	0	0,00	0,00
Turp (kırmızı)	153.000	1.196	0	0,00	0,00
Yerelması	80	0	0	0,00	0,00
Şalgam	1.500	626	0	0,00	0,00
Diğer sebzeler	108.017	0	0	0,00	0,00
Karnabahar	108.000	0	0	0,00	0,00
Kuşkonmaz	17	0	0	0,00	0,00

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

Ürün grupları itibariyle bakıldığında; 2003 yılı itibariyle, Doğu Anadolu Bölgesi sebze üretiminde yaprağı yenen sebzeler üretiminin %8,3'ünün, baklagil sebzeler üretiminin %5,3'ünün ve meyvesi yenen sebzeler üretiminin %10,8'inin İğdır ili sebze üretimine ait olduğu görülmektedir. İl sebze üretiminin Türkiye sebze üretimi içindeki payı ise her ürün grubu için %3'ün altındadır.

4.5.2.3. Meyve Ürünleri Üretimi

İğdır ilinde zeytin ve turunçgillerin haricinde tüm meyve çeşitlerinin yetişmesine müsait bir ortam bulunmaktadır. Ancak sebze üretiminde olduğu gibi, depolama ve pazarlama sorunlarının olması ve pazara dönük alternatif tarım ürünlerinin daha çok tercih edilmesi gibi sebeplerle, meyveciliğe ayrılan alanlar da oldukça sınırlıdır. İlde yetiştirilen başlıca meyveler arasında yumuşak çekirdekli elma ve armut; taş çekirdekli kayısı, erik, kiraz, vişne ve şeftali; üzüksü meyvelerden üzüm ve sert kabuklu meyveler grubunda badem ve ceviz yer almaktadır.

İğdır ilinde 2003 yılı itibariyle, mevcut 262.980 adet meyve ağacından yaklaşık %80'i (209.595) meyve veren ağaç niteliğindedir. İl meyve üretimi 6.494 ton olup, 4.288 milyar TL üretim değeri elde edilmiştir. Üretilen değer %87,0'ı (3.729 milyar TL) pazarlanmıştır. İl meyve üretim değerinin %70,3'ünü (3.014 milyar TL) yumuşak çekirdekli, %22,7'sini (973 milyar TL) taş çekirdekli, %4,9'unu (211 milyar TL) sert kabuklu meyveler ve %2,1'ini de (90 milyar TL) üzüksü meyveler oluşturmuştur. İğdır'da üretilen başlıca meyvelerin yıllar itibariyle gelişimi Tablo 26'da verilmiştir.

TABLO 26: YILLAR İTİBARI İLE İĞDIR İLİ MEYVE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ (Milyar TL)

Meyveler	1999		2000		2001		2002		2003	
	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer
Armut	404	66	384	119	474	214	178	137	247	269
Elma	5.256	469	5.100	1.136	5.363	1.416	5.494	2.408	5.018	2.745
Erik	104	19	104	37	160	94	175	152	-	-
Kayısı	2.140	300	15.635	3.362	15.830	5.104	4.222	2.538	1.080	973
Kiraz	55	11	74	26	95	73	41	45	-	-
Şeftali	1.528	369	1.096	457	1.638	1.526	842	892	-	-
Vişne	49	10	69	26	105	54	70	63	-	-
Ceviz	6	4	60	64	60	114	51	164	59	211
Üzüm	90	16	90	32	90	43	90	77	90	90

Kaynak: DİE

İl meyve üretiminin yıllar itibariyle gelişimine baktığımızda, hemen hemen tüm meyve türlerinin üretiminde dalgalanmalar olmakla beraber düşüş yaşandığı görülmektedir. Meyve üretimindeki büyük dalgalanmalar iklim şartları nedeniyle yaşanan geç don olaylarından kaynaklanmıştır. Alt bölgeler itibariyle; Merkez ve Karakoyunlu ilçelerinin yer aldığı I. alt bölge diğer alt bölgelere nazaran meyve ağacı ve meyve üretiminde de ilk sırada yer almaktadır. Son yıllarda II. ve I. alt bölgelerde (Tuzluca, Merkez ve Karakoyunlu ilçeleri) taş çekirdekli (özellikle kayısı, kiraz ve şeftali) meyve vermeyen yaşta ağaç sayısında artış olmuştur. Bu durum, taş çekirdekli yeni meyve bahçelerinin oluşturulduğuna işaret etmektedir. Tuzluca ilçesi ayrıca, depolama ve pazarlama sorunu fazla olmayan, sert kabuklu meyvelerin (ceviz) üretiminde ön plana çıkmaktadır.

İğdır ili meyve ürünleri üretiminin Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye meyve ürünleri üretimi içindeki yeri incelendiğinde ise; il meyve üretiminin bölge meyve üretiminin %1,2'sini, Türkiye meyve üretiminin ise %0,5'ini oluşturduğu görülmektedir. Daha alt ürün grupları itibariyle bakıldığında; il meyve üretiminin, elmanın ön plana çıktığı, yumuşak çekirdekli grubunda bölge üretiminin yaklaşık %5'ini ve Türkiye üretiminin yaklaşık %2'sini oluşturduğu görülmektedir.

İğdır ili kayısı üretimi yıllar itibariyle büyük dalgalanmalar göstermiştir. Nitekim, 2000 ve 2001 yıllarında İğdır ili kayısı üretimi, Türkiye kayısı üretiminin sırasıyla %3,0 ve %3,4'ünü karşılarken, son yıllarda yaşanan olumsuz iklim koşulları (özellikle ilkbahar son don olaylarının yaşanması) ve ağaçların iyi bakımının yapılamamasından dolayı il kayısı üretiminde büyük düşüşler yaşanmıştır. Üretim düşüklüğüne rağmen kayısı üretiminde İğdır ili hâlâ önemli bir potansiyele sahiptir. Kayısı üretiminde İğdır ili diğer bölge illerine nazaran erken hasat verdiği için pazarlama avantajı sağlamaktadır. Ancak yine de yaş kayısının yeterince pazarlanamaması veya ucuz pazarlanması nedeniyle üretici ağaç sayısını azaltma yoluna gitmiştir. Yaş kayısı üretimi ve pazarlamasının yanında kuru kayısı üretiminin il dışı pazarlara yönelik artırılması pazarlama için önemli bir alternatif sağlayacaktır. Çünkü son yıllarda, Türkiye kuru kayısı üretiminin ve ihracatının artması ile üretici eline geçen kayısı fiyatları reel olarak artış eğilimine girmiştir.

2003 yılı Iğdır ili meyve üretiminin bölge ve Türkiye içindeki payı Tablo 27'de verilmiştir.

TABLO 27: MEYVE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE AĞAÇ SAYISI (2003)

Ürün Adı	Türkiye (1)		Doğu Anadolu Bölgesi (2)		Iğdır(3)		Üretim Pay (%)	
	Ağaç sayısı (Adet)	Üretim (Ton)	Ağaç sayısı (Adet)	Üretim (Ton)	Ağaç sayısı (Adet)	Üretim (Ton)	(3)/(1)	(3)/(2)
Toplam	644.542.200	14.010.370	16.008.698	522.006	262.980	6.494	0,05	1,24
Yumuşak çekirdekliiler	58.606.000	3.097.000	3.454.977	105.996	49.090	5.265	0,17	4,97
Armut	12.240.000	370.000	1.062.058	25.884	3.967	247	0,07	0,95
Ayva	3.630.000	110.000	142.487	2.361	0	0	0,00	0,00
Elma	42.100.000	2.600.000	2.244.932	77.622	45.123	5.018	0,19	6,46
Muşmula	350.000	5.000	5.500	129	0	0	0,00	0,00
Yenidünya	286.000	12.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Taş çekirdekliiler	162.606.000	2.455.900	10.106.414	301.167	213.190	1.080	0,04	0,36
Erik	8.600.000	210.000	423.214	9.350	1.840	0	0,00	0,00
Iğde	426.000	5.000	38.572	278	0	0	0,00	0,00
Kayısı	13.470.000	460.000	7.930.652	254.634	176.200	1.080	0,23	0,42
Zerdali	1.970.000	39.000	494.329	13.638	0	0	0,00	0,00
Kiraz	11.600.000	265.000	412.998	10.071	2.500	0	0,00	0,00
Kızılcık	1.270.000	11.900	116.056	1.418	0	0	0,00	0,00
Şeftali	15.450.000	470.000	363.389	5.020	30.100	0	0,00	0,00
Vişne	7.070.000	145.000	327.204	6.758	2.550	0	0,00	0,00
Zeytin	102.750.000	850.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Turunçgiller	31.309.000	2.487.650	0	0	0	0	0,00	0,00
Limon	6.530.000	550.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Portakal	13.090.000	1.250.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Mandalina	10.580.000	550.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Turunç	89.000	2.650	0	0	0	0	0,00	0,00
Altıntop	1.020.000	135.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Sert kabuklular	373.025.000	789.000	1.752.046	29.857	700	59	0,01	0,20
Antep fıstığı	42.700.000	90.000	150.349	433	0	0	0,00	0,00
Ceviz	6.200.000	130.000	1.079.865	24.270	700	59	0,05	0,24
Badem	3.995.000	41.000	377.270	4.642	0	0	0,00	0,00
Fındık	317.800.000	480.000	143.992	506	0	0	0,00	0,00
Kestane	2.330.000	48.000	870	6	0	0	0,00	0,00
Üzümsü meyveler	18.996.200	4.311.820	695.111	84.986	0	90	0,00	0,11
Çilek	10.400	150.000	350	2.709	0	0	0,00	0,00
Dut	2.555.000	55.000	629.102	17.340	0	0	0,00	0,00
İncir	10.535.000	280.000	32.210	529	0	0	0,00	0,00
Keçiboynuzu	363.000	14.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Muz	2.520	110.000	0	0	0	0	0,00	0,00
Nar	4.290.000	80.000	19.864	231	0	0	0,00	0,00
Trabzon hurması	750.000	15.000	13.935	109	0	0	0,00	0,00
Üzüm	530.000	3.600.000	20.211	64.068	9	90	0,00	0,14
Kivi	485.000	5.500	0	0	0	0	0,00	0,00
Ahududu	335	1.950	0	0	0	0	0,00	0,00
Avokado	18.200	370	0	0	0	0	0,00	0,00
Çay	-	869.000	-	0	-	0	0,00	0,00

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

4.5.2.4. Yem Bitkileri Üretimi

İğdır ilinde bitkisel üretim yanında hayvancılığın da en önemli ekonomik faaliyetlerden birisi olması yem bitkileri üretimini önemli hale getirmektedir. İlde ekilen alanların %16,1'inde yem bitkileri üretimi yapılmaktadır. İlin kaba yem ihtiyacının %20'si il topraklarının %41'ini kaplayan çayır ve mera alanlarından, %41,5'i tahılların samanlarından karşılanırken %38,5'i yem bitkileri üretiminden karşılanmaktadır. İlde yem bitkisi olarak büyük oranda yonca ve az miktarda da korunga üretimi yapılmaktadır. İl yonca ve korunga verimi Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. 2000 yılından beri uygulanan "Yem Bitkileri Üretimini Geliştirme ve Destekleme Projesi" doğrultusunda yem bitkileri üretiminde artış sağlanmıştır. 2003 yılı itibariyle İğdır'da 6.535 hektar alanda yem bitkileri ekimi yapılmış olup, bölge yem bitkileri ekim alanının %3'ünü ve Türkiye yem bitkileri ekim alanının %1'ini oluşturmaktadır. 2003 yılı itibariyle ilde yetiştirilen yem bitkileri üretiminin ekilen alan ve üretim miktarı itibariyle dağılımı Tablo 28'de verilmiştir.

TABLO 28: İĞDIR İLİ YEM BİTKİLERİ ÜRETİMİ 2003

Ürünler	Türkiye		Doğu Anadolu Bölgesi		İğdır	
	Ekilen Alan (Ha)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Ha)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan (Ha)	Üretim (Ton)
Mısır (Hasıl)	318.733	650.000	836	1.248	0	0
Fiğ (Yeşil ot)	249.267	455.000	24.043	83.338	0	0
Fiğ (Kuru ot)	-	370.000	-	50.180	-	0
Burçak (Yeşil ot)	1.576	1.400	75	0	0	0
Burçak (Kuru ot)	-	1.000	-	345	-	0
Yonca (Yeşil ot)	290.000	2.100.000	137.538	715.390	6.350	204.820
Yonca (Kuru ot)	-	1.800.000	-	622.065	-	57.838
Korunga (Yeşil ot)	108.000	220.000	61.857	167.399	185	0
Korunga (Kuru ot)	-	360.000	-	203.065	-	1.576
Toplam	967.576	-	224.349	-	6.535	-

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

4.5.2.5. Tarımsal Araç ve Gereç Durumu

İğdır ili tarımsal araç ve gereç varlığının ilde yürütülen tarımsal faaliyetlerle orantılı olarak bir gelişme gösterdiği ancak yeterli olmadığı görülmektedir. 2003 yılı itibariyle ildeki traktör sayısı 1.160 adet olup, Doğu Anadolu Bölgesi traktör sayısının %2,3'ünü, Türkiye traktör sayısının %1,2'sini oluşturmaktadır. 2003 yılı

itibariyle traktör başına Iğdır'da 67 hektar, Doğu Anadolu Bölgesinde 52 hektar ve Türkiye genelinde 22 hektar tarım arazisi düşmektedir. Iğdır ili mevcut tarım alet ve makineleri bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 29'da verilmiştir.

TABLO 29: TARIMSAL ALET VE MAKİNALAR (2003)

Tarımsal alet ve makineler	Miktar (Adet)			Pay (%)	
	Türkiye (1)	Doğu Anadolu Bölgesi (2)	Iğdır (3)	(3)/(1)	(3)/(2)
Karasaban	125.335	25.346	430	0,34	1,70
Hayvan pulluğu	233.708	12.395	20	0,01	0,16
Kulaklı traktör pulluğu	930.943	42.837	1.071	0,12	2,50
Ark açma pulluğu	54.421	2.197	49	0,09	2,23
Diskli traktör pulluğu	64.076	2.621	9	0,01	0,34
Diskli anız pulluğu (Vanvey)	37.960	1.266	16	0,04	1,26
Kulaklı anız pulluğu	26.536	920	3	0,01	0,33
Dipkazan	15.993	255	16	0,10	6,27
Toprak frezesi (Rotovator)	33.413	456	2	0,01	0,44
Kültivatör	421.455	23.120	355	0,08	1,54
Merdane	64.195	3.730	504	0,79	13,51
Diskli tırmık (Diskaro, Gobledisk vb.)	190.739	10.895	479	0,25	4,40
Dişli tırmık	348.911	13.800	491	0,14	3,56
Kombikürüm (Karma tırmık)	20.604	1.043	25	0,12	2,40
Ot tırnığı	63.944	27.206	43	0,07	0,16
Toprak tesviye makineleri	13.177	252	40	0,30	15,87
Set yapma makinesi	11.582	91	85	0,73	93,41
Toprak burgusu	2.388	107	12	0,50	11,21
Hayvan ve traktörle çekilen ara çapa makinesi	141.315	2.280	670	0,47	29,39
Traktörle çekilen hububat ekim makinesi	89.441	3.496	5	0,01	0,14
Kombine hububat ekim makinesi	162.763	1.971	43	0,03	2,18
Pnömatik ekim makinesi	15.908	69	5	0,03	7,25
Üniversal ekim makinesi	66.216	478	34	0,05	7,11
Kimyevi gübre dağıtma makinesi	314.660	9.953	180	0,06	1,81
Orak makinesi	64.434	6.701	70	0,11	1,04
Biçer bağlar makinesi	5.072	718	4	0,08	0,56
Balya makinesi	8.999	511	9	0,10	1,76
Sapdöver harman makinesi (Batöz)	193.963	20.410	420	0,22	2,06
Sap toplamalı saman yapma makinesi	10.084	277	14	0,14	5,05
Tınav makinesi	16.627	3.527	29	0,17	0,82
Pancar sökme makinesi	9.606	758	120	1,25	15,83
Hayvanla çekilen çayır biçme makinesi	2.155	2.000	16	0,74	0,80
Traktörle çekilen çayır biçme makinesi	39.682	12.863	181	0,46	1,41
Motorlu tırpan	6.134	39	7	0,11	17,95
Ot silaj makinesi	1.984	55	2	0,10	3,64
Mısır silaj makinesi	6.327	101	3	0,05	2,97
Mısır daneleme makinesi	5.766	38	3	0,05	7,89
Selektör (Sabit veya seyyar)	4.092	225	10	0,24	4,44
Yem hazırlama makineleri	18.508	507	10	0,05	1,97
Yem dağıtıcı römork	354	4	2	0,56	50,00
Sap parçalama makinesi	12.170	246	12	0,10	4,88
Sırt pülverizatörü	580.927	9.709	285	0,05	2,94
Sedyeli pülverizatör, kombine atomizör	16.281	526	40	0,25	7,60
Kuyruk milinden hareketli pülverizatör	229.497	3.683	102	0,04	2,77
Motorlu pülverizatör	72.618	2.511	85	0,12	3,39
Tozatar	34.671	159	5	0,01	3,14
Atomizör	103.812	1.123	50	0,05	4,45
Santrifüj pompa	92.359	5.253	90	0,10	1,71
Motopomp (Elektrik motorlu)	147.909	6.282	6	0,00	0,10
Motopomp (Termik motorlu)	197.888	3.105	54	0,03	1,74
Derin kuyu pompa	95.604	3.113	8	0,01	0,26
Yağmurlama tesisi	188.258	1.564	2	0,00	0,13
Damla sulama tesisi	124.036	289	2	0,00	0,69
Krema makinesi	253.086	78.159	1.920	0,76	2,46
Yayık makinesi	234.950	71.388	1.140	0,49	1,60
Süt sağma makinesi (sabit)	5.618	135	10	0,18	7,41
Süt sağma makinesi (seyyar)	109.728	1.062	8	0,01	0,75
Tarım arabası (römork)	966.596	49.504	2.208	0,23	4,46
Su tankeri (tarımda kullanılan)	171.469	2.929	56	0,03	1,91
Kepece (tarımda kullanılan)	21.441	902	27	0,13	2,99
Biçerdöver	11.721	158	2	0,02	1,27
Traktör	997.620	51.599	1.160	0,12	2,25

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

4.5.2.6. Gübre Kullanımı

Bitkisel üretimde verimliliği en çok ve direkt olarak etkileyen girdilerin başında gübre kullanımı gelmektedir. Üretim süresince zamanında, gereken miktar ve dozlarda, tekniğine uygun olarak kullanılan gübre yalnız ürün miktarını artırmakla kalmayıp elde edilen mahsulün kalitesini de iyileştirmektedir. Genel olarak kullanılan gübre miktar ve çeşidinde, bir yandan kendi fiyatı ve kullanıldığı ürün fiyatları etkili olurken, bir yandan da iklim ve toprak özellikleri ile bunlara bağlı olarak oluşan üretim deseni etkili olmaktadır. Iğdır ili topraklarının kimi organik madde içerikleri düşüktür. Genel olarak organik madde yetersizliğinin başlıca nedenleri arasında; toprakların sürekli işlenmesi, ürün dönüşümüne önem verilmemesi, ürün artıklarının gereken biçimde toprağa verilmeyip yakacak ya da hayvan yemi olarak kullanılması ve çiftlik gübresine gereken önem verilmemesi sayılabilir.

Iğdır ilinde ürün veriminin artırılmasına yönelik olarak yoğun bir şekilde uygulanan nadas ve münavebeli ekim yönteminin yanı sıra kimyasal gübreleme faaliyetleri de yapılmaktadır. İlin kimyasal gübre ihtiyacı 9 adet Tarım Kredi Kooperatifi ve 18 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve bunlara bağlı bayiler tarafından temin edilmektedir.

2003 yılı itibariyle, hektar başına kimyasal gübre kullanımı Türkiye genelinde 441 kg ve Doğu Anadolu Bölgesinde 137 kg iken, Iğdır ilinde hektar başına kimyasal gübre kullanımı 125 kg olmuştur. Aynı yıl itibariyle Iğdır ili kimyasal gübre kullanım miktarı 9.671 ton olup, yaklaşık olarak Doğu Anadolu Bölgesi tüketiminin %2,6'sını, Türkiye tüketiminin ise %1'ini oluşturmaktadır. İlde kullanılan gübrelerin %44'ünü azotlu ve %56'sını fosforlu gübreler oluşturmuştur.

2003 yılı itibariyle, Iğdır ili gübre kullanımının Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi gübre kullanımı içindeki yeri Tablo 30'da verilmiştir.

TABLO 30: İĞDIR İLİ GÜBRE KULLANIMI, TÜRKİYE VE BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ (2003)

Kullanılan Gübre	Miktar (Ton)			Pay (%)	
	Türkiye (1)	Doğu Anadolu B. (2)	İğdir (3)	(3)/(1)	(3)/(2)
% 21 Azotlu	6.383.651	217.011	4.247	0,07	1,96
% 16-18 Fosforlu	3.211.457	146.310	5.424	0,17	3,71
% 48-52 Potaslı	167.233	4.605	0	0,00	0,00
Toplam	9.762.341	367.926	9.671	0,10	2,63

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

4.5.3. Hayvancılık

İğdir ilinde hayvancılık yıllardan beri geleneksel bir şekilde bitkisel üretimin yanında ikinci bir faaliyet kolu olarak yürütülmektedir. İl yüzölçümünün %41'ini oluşturan çayır ve mera alanları hayvancılık için uygun ortam sağlamaktadır. İlde tarım işletmeleri genellikle bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürütmektedir. Nitekim, 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına bakıldığında, tarımsal işletmelerin %4,9'unda yalnızca hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı, tarımsal işletmelerin %65,5'inde ise bitkisel üretim ve hayvancılığın birlikte yürütüldüğü görülmektedir.

İlde Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca, sığır popülasyonunun genetik kalitesinin yükseltilmesi amacıyla yürütülmekte olan sun'i tohumlama çalışmaları başarılı sonuçlar vermiştir. 2001-2002 tarihleri arasında yürütülmüş olan hayvan ıslahı çalışmalarının %57'sinde tabii tohumlama kullanılırken, %43'ünde de sun'i tohumlama yöntemi kullanılmıştır. Sun'i tohumlama konusuna İğdir ilinde özel sektör teşebbüsünün ilgisinin yeterli olmaması ve il ekipman sayısının yetersizliğinden dolayı bu alandaki çalışmalar yetersiz kalmıştır. Yine de söz konusu ıslah çalışmaları sonucu sığır varlığında yerli ırkın payı azalırken kültür melezi ve saf kültürün payında önemli artışlar sağlanmıştır.

İlde yetiştirilen koyunların %95'den fazlasını yerli koyun ırkı olan Morkaraman, keçilerin tamamına yakını ise yerli ırk olan kıl keçisi oluşturmaktadır. İğdir'da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) fonu ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kaynaklı projelerle damızlık koyun ve koç dağıtımı yapılarak, eldeki koyun ırkının daha yüksek verimli ırklara dönüşümü de teşvik edilmektedir.

4.5.3.1. Hayvan Varlığı

İğdir ilinde hayvancılığın yüksek oranda yapıldığı yerler Merkez ilçe ve Karakoyunlu ilçelerinin oluşturduğu I. alt bölgedir. Bu bölgeyi sırasıyla Tuzluca ve Aralık ilçeleri takip etmektedir. İğdir ili hayvancılığında büyükbaşlarda sığır, küçükbaşlarda koyunun hakimiyeti görülmektedir. 2003 yılı itibariyle ilde, 503.190'ı koyun ve 39.010'u keçi olmak üzere toplam 542.200 adet küçükbaş hayvan ve 32.803'ü sığır, 872'si manda olmak üzere toplam 33.675 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. 2003 yılı, ilçeler itibariyle hayvan varlığının dağılımı Tablo 31'de verilmiştir.

TABLO 31: İĞDIR İLİ İLÇELER İTİBARIYLA HAYVAN VARLIĞININ DAĞILIMI (2003)

İlçe Adı	Büyükbaş		Küçükbaş	Tek Tırnaklı		Kanatlı
	Sığır	Manda	Koyun-Keçi	At	Eşek	
Merkez	9.045	247	230.300	1.200	2.000	71.000
Aralık	9.731	208	163.363	150	320	9.500
Karakoyunlu	5.232	375	45.685	412	230	10.350
Tuzluca	8.788	65	102.750	395	820	1.950
Toplam	32.796	895	542.098	2.157	3.370	92.800

Kaynak: İğdir İl Planlama Müdürlüğü

Hayvan varlığının yıllar itibariyle gelişimine baktığımızda hindi ve arı kovanı sayısı hariç olmak üzere tüm hayvan cinslerinde düşüş yaşandığı görülmektedir. 1992 yılında 733.630 olan koyun sayısı 2003'de 503.190'a, 48.980 olan kıl keçisi sayısı 39.010'a, 51.760 olan sığır sayısı 32.803'e ve 179.051 olan tavuk sayısı 120.476'ya gerilemişken, 6.480 olan arı kovanı sayısı 6.624'e ve 17.634 olan hindi sayısı 21.550'ye yükselmiştir.

İlde yıllar itibariyle sığır varlığının azalmasına rağmen, saf kültür ve kültür melezinin payının arttığı ve hakimiyetin daha verimli olan bu saf kültür ve kültür melezi ırklara geçtiği görülmektedir. Nitekim, son yıllarda yürütülmekte olan ıslah çalışmaları olumlu sonuç vermiş ve 1992 yılında %38,7 olan saf kültür ve kültür melezi sığır oranı 2003 yılı itibariyle %62,5'e ulaşmıştır. İl genelinde saf ve kültür melezi hayvan sayısının en yüksek olduğu alt bölge hayvancılığın yoğun şekilde yapıldığı I. alt bölgedir (Merkez ve Karakoyunlu ilçeleri).

İğdir ili küçükbaş hayvan varlığı son dönemlerde Türkiye geneline göre daha fazla oranda azalmıştır. 1992-1998 döneminde il koyun varlığı %55 ve keçi varlığı %73 oranında azalmışken, 1999 yılından itibaren bazı olumsuz koşulların ortadan kalkmasıyla bir toparlanma sürecine girmiştir. Son yıllarda küçükbaş hayvan popülasyonunda meydana gelen hızlı azalma, mer'aya olan baskının azalması nedeniyle mevcut popülasyon için mer'a olanaklarının belli ölçüde de olsa iyileşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durum sektörde pazara yönelik hayvansal üretimin artacağına işaret etmektedir. Yıllar itibariyle il hayvan varlığının gelişimi Tablo 32'de verilmiştir.

TABLO 32: YILLAR İTİBARIYLA İĞDIR İLİ CANLI HAYVAN VARLIĞI (Adet)

Hayvan Türü	1992	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Koyun	733.630	380.050	333.350	409.260	438.290	410.340	491.406	503.190
Kıl keçisi	48.980	21.610	13.070	15.800	20.560	20.530	56.649	39.010
Sığır	51.760	52.090	56.580	54.730	53.600	51.820	40.394	32.803
-Kültür	3.540	4.670	6.160	5.570	4.160	5.090	6.820	6.859
-Kültür melezi	16.500	16.760	20.240	22.000	23.660	22.090	16.076	13.641
-Yerli	31.720	30.660	30.180	27.160	25.780	24.640	17.498	12.303
Manda	2.560	2.030	1.660	1.220	1.220	1.930	930	872
At	3.610	2.600	2.070	1.840	1.850	3.210	2.930	2.157
Eşek	8.090	7.440	4.850	4.500	2.140	3.750	3.975	3.370
Tavuk	179.051	166.450	126.000	92.600	128.800	115.000	159.100	120.476
Hindi	17.634	16.815	16.400	15.950	16.650	15.000	23.450	21.550
Ördek	4.741	4.866	2.750	2.650	2.610	2.550	3.930	3.500
Kaz	5.948	5.045	3.370	2.460	3.120	2.900	4.190	3.530
Arı Kovanı	6.480	7.109	6.410	6.268	6.600	6.750	6.550	6.624

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri

İğdir ili hayvan varlığının Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye hayvan varlığı içindeki yeri incelendiğinde; sığır ve koyun varlığının bölge içinde önem taşımakla birlikte Türkiye içindeki paylarının fazla önemli olmadığı görülmektedir. 2003 yılı itibariyle il sığır varlığı bölge sığır varlığının %1,4'ünü, Türkiye sığır varlığının %3,4'ünü; il koyun varlığı bölge koyun varlığının %5,32'sini, Türkiye koyun varlığının %1,98'ini; il keçi varlığı bölge keçi varlığının %3,0'ünü, Türkiye keçi varlığının %6,0'sını oluştururken il manda varlığı da bölge manda varlığının %5,0'ünü ve Türkiye manda varlığının %7,7'sini oluşturmuştur.

İğdir ili hayvan varlığının Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye hayvan varlığı içindeki yeri Tablo 33'de verilmiştir.

TABLO 33: HAYVAN VARLIĞI BAKIMINDAN İĞDIR'IN TÜRKİYE VE BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ (2003)

Hayvan Türü	Hayvan Varlığı (Adet)			Pay (%)	
	Türkiye (1)	Doğu Anadolu Bölgesi (2)	İğdır (3)	(3)/(1)	(3)/(2)
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN					
Koyun	25.431.539	9.457.280	503.190	1,98	5,32
Koyun(Merinos)	534.236	248	0	0,00	0,00
Koyun(Yerli)	17.354.574	6.804.530	375.780	2,17	5,52
Kuzu(Merinos)	208.134	12	0	0,00	0,00
Kuzu(Yerli)	7.334.595	2.652.490	127.410	1,74	4,80
Kıl keçisi	6.516.088	1.316.824	39.010	0,60	2,96
Kıl keçisi	4.595.306	936.125	29.495	0,64	3,15
Kıl keçisi oğlağı	1.920.782	380.699	9.515	0,50	2,50
Tiftik keçisi	255.587	0	0	0,00	0,00
Tiftik keçisi	196.082	0	0	0,00	0,00
Tiftik keçisi oğlağı	59.505	0	0	0,00	0,00
BÜYÜKBAŞ HAYVAN					
Siğır	9.788.102	2.349.904	32.803	0,34	1,40
Siğır(Kültür)	1.434.274	134.315	5.085	0,35	3,79
Siğır(Kültür melezi)	3.221.492	579.187	9.139	0,28	1,58
Siğır(Yerli)	2.699.819	1.003.034	9.933	0,37	0,99
Dana(Kültür)	506.232	47.502	1.774	0,35	3,73
Dana(Kültür melezi)	1.063.398	219.330	4.502	0,42	2,05
Dana(Yerli)	862.887	366.536	2.370	0,27	0,65
Manda	113.356	17.426	872	0,77	5,00
Manda	86.360	13.625	652	0,75	4,79
Manda yavrusu	26.996	3.801	220	0,81	5,79
TEK TIRNAKLILAR					
At	227.399	62.036	2.157	0,95	3,48
Katır	92.012	10.173	0	0,00	0,00
Eşek	397.540	56.089	3.370	0,85	6,01
Deve	808	14	0	0,00	0,00
Domuz	7.090	104	0	0,00	0,00
KÜMES HAYVANLARI					
Tavuk	277.532.596	6.446.730	120.476	0,04	1,87
Et tavuğu	217.133.076	3.735.404	0	0,00	0,00
Yumurta tavuğu	60.399.520	2.711.326	120.476	0,20	4,44
Hindi	3.994.093	496.986	21.550	0,54	4,34
Ördek	810.910	168.792	3.500	0,43	2,07
Kaz	1.336.775	575.608	3.530	0,26	0,61
Arı kovanı	4.288.853	576.137	6.624	0,15	1,15
Açılan ipek böceği kutusu	5.097	29	0	0,00	0,00

Kaynak: DIE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

Kümes hayvanları varlığının Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi içindeki yerine bakıldığında; ildeki hindi, ördek ve kaz varlığının Türkiye ve bölge içindeki payının tavuk yetiştiriciliğine oranla daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. 2003 yılı

itibariyle Iğdır ili tavuk sayısı Türkiye genelinin %0,4'ünü oluştururken Doğu Anadolu Bölgesi'nin %1,9'unu oluşturmuştur. İl tavuk varlığının tamamı yumurta üretimine yöneliktir.

Arıcılık Faaliyetleri:

Arıcılık, Iğdır ili hayvancılığında gelişme potansiyeli olan önemli bir faaliyet koludur. Ancak, arıcılığa müsait florası ve iklim özelliklerine nazaran il arıcılığı istenen seviyeye ulaşamamıştır. Özellikle Tuzluca ilçesinin arıcılık için oldukça uygun flora sahne sahip olduğu ifade edilmektedir. Yörede, İl Tarım Müdürlüğü'nün ve SYDV'nin özellikle geleneksel yöntemlerden kurtularak fenni kovana geçişin hızlandırılması ve bal üretiminin artırılmasına yönelik çalışmaları devam etmektedir. Ancak, yerel yönetimlerin arıcılığı teşvik etme çabalarına rağmen kovan sayısı 6.500 civarında seyretmektedir. 2003 yılı itibariyle, Iğdır ili arı kovanı sayısı Türkiye arı kovanı sayısının %1,5'ini, Doğu Anadolu Bölgesi arı kovanı sayısının ise %1,2'sini oluşturmaktadır.

Bal üretimini kovan başına düşen bal üretimi açısından değerlendirdiğimizde, Iğdır ili kovan başına düşen bal üretiminin gerek Türkiye gerekse bölge ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. 2003 yılı itibariyle, Iğdır ili kovan başına düşen bal üretimi 18 kg olup, bu değer bölge için 17 kg ve Türkiye geneli için 16 kg'dır.

4.5.3.2. Hayvansal Ürünler Üretimi

Iğdır ili hayvansal ürünler üretiminin, başta et ve süt olmak üzere, tüketimi il dışına çıkmayıp il içi pazarlamayla sınırlı kalmaktadır. İlde entegre et ve süt tesislerinin bulunmaması nedeniyle; kasaplık hayvanlar üreticilerden alınarak kasaplar tarafından kesilmek suretiyle direkt olarak satılmakta; üretilen süt ve süt ürünleri ise, bir kısmı üreticiler tarafından tüketilmekte ve pazarlanmakta, bir kısmı da il ve ilçelerdeki mandıra ve küçük esnaflar tarafından değerlendirilmektedir.

Iğdır ili hayvansal ürünler üretimi incelendiğinde; et ve süt üretiminde miktar olarak ağırlığın büyükbaş hayvan et ve süt üretiminde olduğu görülmektedir. İlde 2003 yılı

itibariyle 48.014 ton süt, 325 ton kırmızı et, 12 milyon adet yumurta, 116 ton bal, 9.208 adet deri, 871 ton yapağı ve 22 ton kıl üretildiği görülmektedir. Yıllar itibariyle süt, yapağı, kıl ve yumurta üretimi hariç diğer hayvansal ürünler üretim miktarlarında düşüş yaşanmıştır. Yıllar itibariyle İğdir ili hayvansal ürünler üretiminin gelişimi Tablo 34'de verilmiştir.

TABLO 34: YILLAR İTİBARIYLA İĞDIR İLİ HAYVANSAL ÜRÜNLER ÜRETİMİ VE DEĞERİ (Milyar TL)

Hayvansal rn	1999		2000		2001		2002		2003	
	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer	Ton	Değer
Süt	37.644	6.942	39.462	9.423	36.027	12.144	35.160	14.340	48.014	23.539
Et	838	1.424	975	2.660	451	1.315	507	2.686	325	2.497
Deri (adet)	25.417	26	30.009	73	8.908	23	10.855	74	9.208	88
Yapağı	506	369	542	664	507	761	605	1.162	871	2.323
Kıl	8	2	11	5	10	7	35	29	22	27
Yumurta	627	274	758	598	694	775	597	1.200	755	1.729
Bal	125	227	49	111	62	253	46	357	116	1.150

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve retim İstatistikleri

İğdir ili hayvansal ürünler üretiminin Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye hayvansal ürünler üretimi içindeki payının fazla önem taşımadığı görülmektedir. 2003 yılı itibariyle il süt üretimi 48.014 ton olup, bu üretim miktarı Doğu Anadolu Bölgesi üretiminin %2,32'sini, Türkiye üretiminin de %4,5'ini oluşturmaktadır. İl süt üretimi içinde inek sütünün payı %72 iken koyun sütünün payı %24, keçi sütünün payı %3 ve manda sütünün payı %1 olmuştur.

2003 yılı itibariyle ilde üretilen kırmızı et miktarı ise 325 ton olup, %48'ini sığır eti, %7'sini manda eti, %37'sini koyun eti ve %8'ini de kıl keçisi eti oluşturmuştur. Kırmızı et retiminde İğdir ili bölge et üretiminden %7 pay alırken Türkiye et üretimi içindeki payı %1 olmuştur.

Diğer hayvansal ürünler itibariyle baktığımızda, Doğu Anadolu Bölgesi hayvansal ürünler üretiminde; deri üretiminin %1,6'sının, yapağı üretiminin %5,3'ünün, kıl üretiminin %3,5'inin, yumurta üretiminin %3,4'ünün ve bal üretiminin %1,2'sinin İğdir ili üretimine ait olduğu görülmektedir. İğdir'in Türkiye hayvansal ürünler üretimi içindeki payı ise; deride %1,5, yapağıda %1,9, kıldı %8, yumurtada %1 ve bal üretiminde %1,7 olmuştur.

2003 yılı itibariyle Iğdır ili hayvansal ürünler üretiminin bölge ve Türkiye içindeki yeri Tablo 35'de verilmiştir.

TABLO 35: HAYVANSAL ÜRÜNLER ÜRETİMİ BAKIMINDAN İĞDIR'IN TÜRKİYE VE BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ 2003

Hayvansal ürünler	Miktar (Ton)			Pay (%)	
	Türkiye (1)	Doğu Anadolu Bölgesi (2)	Iğdır (3)	(3)/(1)	(3)/(2)
Süt	10.611.011	2.065.391	48.014	0,45	2,32
Koyun sütü	769.959	243.637	11.503	1,49	4,72
Kıl keçisi sütü	274.350	58.685	1.506	0,55	2,57
Tiftik keçisi sütü	3.786	0	0	0,00	0,00
İnek sütü	9.514.138	1.755.380	34.582	0,36	1,97
Manda sütü	48.778	7.689	423	0,87	5,50
Et (*)	366.962	45.940	325	0,09	0,71
Koyun eti	63.006	4.824	119	0,19	2,47
Kıl keçisi eti	11.285	1.150	25	0,22	2,17
Tiftik keçisi eti	202	8	0	0,00	0,00
Sığır eti	290.456	39.865	157	0,05	0,39
Manda eti	1.709	93	24	1,40	25,81
Deve eti	24	0	0	0,00	0,00
Domuz eti	280	0	0	0,00	0,00
Deri (adet)	6.234.556	584.060	9.208	0,15	1,58
Koyun derisi	3.859.092	242.179	6.595	0,17	2,72
Kıl keçisi derisi	620.923	62.541	1.357	0,22	2,17
Tiftik keçisi derisi	11.823	353	0	0,00	0,00
Sığır derisi	1.728.321	278.491	1.143	0,07	0,41
Manda derisi	10.473	496	113	1,08	22,78
Deve derisi	74	0	0	0,00	0,00
Domuz derisi	3.850	0	0	0,00	0,00
Yapağı	46.457	16.543	871	1,87	5,27
Kıl	2.741	628	22	0,80	3,50
Tiftik	333	0	0	0,00	0,00
Beyaz et	898.582	9.199	0	0,00	0,00
Tavuk eti	865.776	9.199	0	0,00	0,00
Hindi eti	32.782	0	0	0,00	0,00
Ördek eti	8	0	0	0,00	0,00
Kaz eti	16	0	0	0,00	0,00
Yumurta (**)	791.674	22.453	755	0,10	3,36
Bal	69.540	9.600	116	0,17	1,21
Balmumu	3.130	371	1	0,03	0,27
İpek kozası	169	0	0	0,00	0,00

(*) Mezbaha, kombina ve kurban bayramı kesimlerini kapsar.

(**) 16000 adet yumurta 1 ton kabul edilmiştir.

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

Iğdır ilinde kesilen ve sağılan hayvan sayıları incelendiğinde; yıllar itibariyle sağılan hayvanlarda küçükbaş hayvan sayısının arttığı, büyükbaş hayvan

sayısının azaldığı; kesilen hayvan sayılarında ise tüm hayvan cinslerinde düşüşler yaşandığı izlenmektedir. Gerek sağılan gerekse kesilen hayvan sayısı içerisinde ağırlığın küçükbaş hayvanlarda olduğu görülmektedir. Yıllar itibariyle Iğdır ili kesilen ve sağılan hayvan sayılarının gelişimi Tablo 36'da verilmiştir.

TABLO 36: YILLAR İTİBARIYLA IĞDIR İLİ SAĞILAN-KESİLEN HAYVAN SAYILARI
(Baş)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Sağılan hayvan sayısı						
Koyun	200.517	228.172	257.568	191.807	275.449	239.637
Kıl keçisi	7.875	9.033	11.846	9.219	35.617	19.058
Tiftik keçisi	-	-	-	-	-	-
İnek	27.174	27.055	27.064	25.422	20.075	18.035
Manda	963	674	627	941	453	423
Kesilen hayvan sayısı						
Koyun	11.916	18.408	21.513	5.874	7.519	6.160
Kıl keçisi	2.120	1.978	3.043	790	706	1.302
Tiftik keçisi	-	-	-	-	-	-
Siğir	1.460	3.023	3.007	1.406	1.883	1.068
Manda	23	18	16	27	67	103

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri

Tablodan da görüleceği gibi, kesilen ve sağılan hayvan sayılarının gelişimi de canlı hayvan varlığının gelişimine paralel bir seyir izlemiştir. Son yıllarda özellikle küçükbaş hayvan varlığının artmasıyla doğru orantılı olarak sağılan küçükbaş varlığı da artış gösterirken, büyükbaş hayvan varlığında saf kültür ve kültür melezi oranının artmasının yanında diğer bölgelere yapılan kasaplık ve kurbanlık olarak canlı hayvan sevkiyatından dolayı sağılan ve kesilen büyükbaş hayvan sayısında azalış yaşanmıştır.

2003 yılı itibariyle Iğdır ili sağılan hayvan sayısı 277.153 olup, bunun %93'ünü küçükbaş ve %7'sini de büyükbaş hayvanlar oluştururken; kesilen hayvan sayısı 8.633 olup, bunun %84'ünü küçükbaş ve %16'sını da büyükbaş hayvanlar oluşturmuştur.

İlde sağılan ve kesilen hayvan sayılarının Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki payına baktığımızda; sağılan hayvan sayısı bakımından, Iğdır'da sağılan koyun sayısı Türkiye toplamının %1,9'unu, Doğu Anadolu Bölgesinin %5,0'ını oluştururken sağılan inek sayısı Türkiye genelinin %0,3,6'sını ve bölgenin %1,6'sını

oluşturmaktadır. Kesilen hayvan sayısı bakımından ise, ilde kesilen koyun sayısı Türkiye genelinin %1,7'sini ve Doğu Anadolu Bölgesinin %2,8'ini oluştururken kesilen sığır sayısı Türkiye genelinin %0,7'sini ve bölgenin %4,2'sini oluşturmuştur. 2003 yılı itibariyle Iğdır ili sağılan ve kesilen hayvan sayıları ve Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri Tablo 37'de verilmiştir.

TABLO 37: SAĞILAN VE KESİLEN HAYVAN SAYILARI VE İĞDIR'IN ÜLKE VE BÖLGE İÇİNDEKİ YERİ (2003)

	Miktar (Baş)			Pay (%)	
	Türkiye (1)	Doğu Anadolu B.(2)	Iğdır (3)	(3)/(1)	(3)/(2)
Sağılan Hayvan Sayıları					
Koyun	12.477.217	4.791.651	239.637	1,92	5,00
Kıl keçisi	2.999.110	656.725	19.058	0,64	2,90
Tiftik keçisi	127.546	0	0	0,00	0,00
İnek	5.040.362	1.158.968	18.035	0,36	1,56
Manda	57.378	9.166	423	0,74	4,61
Kesilen Hayvan Sayıları					
Koyun	3.554.078	221.283	6.160	0,17	2,78
Kıl keçisi	595.747	57.465	1.302	0,22	2,27
Tiftik keçisi	11.259	320	0	0,00	0,00
Sığır	1.591.045	254.389	1.068	0,07	0,42
Manda	9.521	449	103	1,08	22,94

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

Iğdır ilinde sağılan hayvanların verim durumu incelendiğinde; sağılan küçükbaş hayvanların ortalama verim miktarlarının bölge ve ülke ortalamalarının altında yer alırken, büyükbaş hayvanların ortalama verim miktarlarının bölge ve ülke ortalamalarının üstünde yer aldığı görülmektedir. 2003 yılı itibariyle, Iğdır ilinde sağılan hayvanlardan koyundan ortalama 48 kg/baş, kıl keçisinden ortalama 79 kg/baş, inekten ortalama 1.917 kg/baş ve mandadan ortalama 1.000 kg/baş süt verimi alındığı görülmektedir.

Iğdır'da kesilen hayvanların verim durumuna bakıldığında, küçükbaş hayvanlara ait et verim ortalamalarının hemen hemen Türkiye verim ortalamalarına eşit ancak bölge et verim ortalamalarının altında olduğu görülmektedir. Büyükbaş hayvanlarda ise; il sığır et verim ortalaması bölge ve Türkiye et verim ortalamasının altında iken, il manda et verim ortalaması bölge ve Türkiye et verim ortalamasının üstünde yer almıştır. 2003 yılı itibariyle Iğdır ili karkas et verim

ortalaması; koyunda ve keçide 19 kg/baş, sığırdada 147 kg/baş ve mandada 233 kg/baş olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılı itibariyle, Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye verileri ile karşılaştırmalı olarak, ilde sağılan hayvanlara ait süt verim düzeyi Tablo 38’de ve kesilen hayvanlara ait et verim düzeyi Tablo 39’da verilmiştir.

TABLO 38: SÜT ÜRETİMİ VE HAYVAN BAŞINA VERİM (2003)

Hayvan Türü	Türkiye		Doğu Anadolu Bölgesi		İğdır	
	Üretim (Ton)	Verim (Kg)	Üretim (Ton)	Verim (Kg)	Üretim (Ton)	Verim (Kg)
Koyun	769.959	62	243.637	51	11.503	48
Kıl keçisi	274.350	91	58.685	89	1.506	79
Tiftik keçisi	3.786	30	0	-	0	-
İnek	9.514.138	1.888	1.755.380	1.515	34.582	1.917
Manda	48.778	850	7.689	839	423	1.000

TABLO 39: ET ÜRETİMİ VE HAYVAN BAŞINA KARKAS AĞIRLIK (2003)

Hayvan Türü	Türkiye		Doğu Anadolu Bölgesi		İğdır	
	Üretim (Ton)	Karkas Ağırlık (Kg)	Üretim (Ton)	Karkas Ağırlık (Kg)	Üretim (Ton)	Karkas Ağırlık (Kg)
Koyun	63.006	18	4.824	22	119	19
Kıl keçisi	11.285	19	1.150	20	25	19
Tiftik keçisi	202	18	8	25	0	-
Sığır	290.456	183	39.865	157	157	147
Manda	1.709	179	93	207	24	233

4.5.3.3. Su Ürünleri Üretimi

İğdır ilinde su ürünleri üretimine yönelik işletme mevcut değildir. Mevcut akarsularda sportif amaçlı avcılık yapılmaktadır. Su ürünleri üretimi bakımından özellikle Aralık ilçesinde yer alan Karasu çayında sazan ve alabalık, Tuzluca kaynak sularının oluşturduğu dereler alabalık üretimi için önemli potansiyellere sahiptir. Ancak, ulaşım, finansman ve pazarlama sorunları gibi nedenlerden dolayı su ürünleri üretimiyle ilgili herhangi bir projeli tesis kurulamamıştır. Bu sorunların ortadan kalkmasıyla su ürünleri üretiminde büyük artış olacağı ve il ekonomisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İl balıkçılık hasılasının il tarım hasılasından aldığı pay yok denecek kadar azdır.

4.5.3.4. Canlı Hayvanlar ve Hayvansal Ürünler Üretim Değeri

2003 yılı itibariyle; Iğdır ilinde 100.324 milyar TL'si canlı hayvanlar, 31.357 milyar TL'si da hayvansal ürünler üretim değeri olmak üzere toplam 131.681 milyar TL hayvancılık üretim değeri yaratılmıştır. Bu değer aynı yıl ilde yaratılan 70.839 milyar TL tutarındaki bitkisel üretim değerinden yaklaşık %85 daha fazladır.

İl hayvancılık üretim değerine daha alt ayrımda baktığımızda; canlı hayvanlar üretim değerinde küçükbaş hayvan değerinin %72 ile büyük bir paya sahip olduğu ve bunu %25 pay ile büyükbaş hayvan değerinin takip ettiği görülmektedir. Hayvansal ürünler üretim değerinde ise; süt üretim değeri yaptığı %75'lik katkı ile ilk sırada yer almaktadır ve bunu %8 ile et üretim değeri, %7 ile yapağı üretim değeri, %6 ile yumurta üretim değeri ve %4 ile bal üretim değeri takip etmektedir.

Iğdır ili hayvancılık üretim değerinin Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki payı incelendiğinde; il canlı hayvanlar üretim değerinin bölge içinde %3,4, Türkiye içinde %7,0 ve il hayvansal ürünler üretim değerinin bölge içinde %1,9, Türkiye içinde %2,3 oranında paya sahip olduğu görülmektedir. 2003 yılı itibariyle, Iğdır ili canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler üretim değeri sırasıyla %39 ve %64 oranında pazar karşılığı bulmuşken, bu oranlar bölgede sırasıyla %41 ve %69, Türkiye genelinde ise sırasıyla %38 ve %76 oranlarında gerçekleşmiştir. Iğdır ili canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler üretim değerinin dağılımı, Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 40'da verilmiştir.

TABLO 40: İĞDIR, BÖLGE VE TÜRKİYE CANLI HAYVAN VE HAYVANSAL ÜRÜNLER ÜRETİM DEĞERİ 2003

	Türkiye			Doğu Anadolu Bölgesi			İğdir			Pay (%)	
	Değer (1) Milyar TL	Pazarlanan		Değer (2) Milyar TL	Pazarlanan		Değer (3) Milyar TL	Pazarlanan			
		Değer Milyar TL	Pay (%)		Değer Milyar TL	Pay (%)		Değer Milyar TL	Pay (%)		
									(3)/(1)	(3)/(2)	
Canlı Hayvanlar	14.380.595	5.452.545	100,00	2.996.743	1.214.164	100,00	100.324	39.279	100,00	0,70	3,35
Küçükbaş Hayvanlar	3.988.521	1.595.003	29,25	1.282.066	507.096	41,77	72.519	28.368	72,22	1,82	5,66
Büyükbaş Hayvanlar	8.330.748	3.540.439	64,93	1.603.480	692.273	57,02	24.814	10.465	26,64	0,30	1,55
Tek Tırnaklılar+Deve	294.873	14.987	0,27	52.444	2.700	0,22	1.692	90	0,23	0,57	3,23
Kümes Hayvanları	1.766.452	302.116	5,54	58.753	12.095	1,00	1.299	357	0,91	0,07	2,21
Hayvansal ürünler	13.431.740	10.150.333	100,00	1.693.091	1.168.183	100,00	31.357	19.940	100,00	0,23	1,85
Süt	5.753.137	3.433.863	33,83	1.136.490	677.033	57,96	23.539	13.896	69,69	0,41	2,07
Et (*)	3.080.875	2.924.115	28,81	365.587	348.074	29,80	2.497	2.338	11,73	0,08	0,68
Deri (adet)	81.951	81.951	0,81	9.405	9.405	0,81	88	88	0,44	0,11	0,94
Yapağı	95.230	58.090	0,57	35.977	21.946	1,88	2.323	1.417	7,11	2,44	6,46
Kıl	3.088	2.903	0,03	771	725	0,06	27	25	0,13	0,88	3,51
Tiftik	812	715	0,01	0	0	0,00	0	0	0,00	0,00	0,00
Beyaz et	2.077.403	1.868.001	18,40	16.669	15.002	1,28	0	0	0,00	0,00	0,00
Yumurta(**)	1.736.546	1.337.140	13,17	50.312	38.741	3,32	1.729	1.331	6,68	0,10	3,44
Bal	583.391	425.875	4,20	75.744	55.293	4,73	1.150	839	4,21	0,20	1,52
Balmumu	18.381	16.910	0,17	2.135	1.964	0,17	5	4	0,02	0,03	0,22
İpek kozası	928	770	0,01	0	0	0,00	0	0	0,00	0,00	0,00

(*)Mezbaha,kombina ve kurban bayramı kesimlerini kapsar.

(**)16000 adet yumurta 1 ton kabul edilmiştir.

Kaynak: DIE, Tarımsal Yapı ve Üretim İstatistikleri 2003

4.5.4. Tarımsal Krediler

Tarım sektöründen beklenen üretim seviyelerine ulaşılabilmesi, işletmelerde yetersiz olan işletme sermayesi unsurlarının tam olarak tamamlanması ile söz konusu olabilir. Tarımsal üretimde işletme sermayesindeki eksiklikler modern üretim girdilerinin kullanımını veya entansiteyi ve yatırımın kapasitesini sınırlamaktadır. Oysa ülkemiz tarımının geliştirilmesi, istihdam imkanı yaratılması, işletme gelirindeki riskin azaltılması, işletmelerin daha verimli çalışabilmeleri giderek artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenebilmesi bakımından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu nedenle ülkemiz tarım sektörünün arzulanan düzeye getirilmesi için gerek bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürüten ve gerekse sadece bitkisel ve sadece hayvansal üretim yapan üreticilerin işletme ve yatırım sermayesi eksikliklerinin giderilmesi zorunlu bulunmaktadır. Böylece, mevcut üretim kaynaklarından daha etkin yararlanmak suretiyle, tarımsal üretimin ülke ekonomisine katkısı da artırılabacaktır.

Tarımda kredi gereksinimini artıran en önemli nedenler ekonomik ve sosyal nedenlerdir. Tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmayışı ve sermaye yetersizliği, piyasa içi üretim ve verimliliğin artırılması arzusu, veraset ve intikal işlemlerinin düzenlenmesi ve tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar bu sorunların başlıcalarıdır.

Bununla beraber Türkiye genelinde ekstansif bir yapı gösteren hayvancılık işletmeleri çağdaş gelişme ve ihtisaslaşmanın gereği olarak giderek entansif bir yapı kazanmaktadır. Özellikle koyun ve sığır besiciliği işletmeleri, süt sığırcılığı işletmeleri ve sanayi tipi üretim yapısı kazanmış broiler ve yumurta tavukçuluğu işletmeleri entansif karakterli olmaları nedeniyle önemli ölçüde sabit ve döner sermayeye gereksinim duymaktadır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, sektör ve onu oluşturan hayvancılık işletmelerinde uzun, orta ve kısa vadeli her çeşit krediye gereksinim vardır. İşletmelerin altyapı ile ilgili (ahır, ağıl, kümes gibi) işletme sorunlarının çözümünde uzun vadeli krediye gereksinim vardır. Orta ve kısa vadeli krediler ise hayvancılık işletmesinin döner sermaye, cari ve diğer harcamalardan olan alet ve malzeme alımları için kullanılmaktadır. Özellikle orta

ve kısa vadeli krediler besi, süt sığırıcılığı ve entansif tavukçuluk işletmelerinin devamlılıklarını sağlayabilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere tarım ve hayvancılık sektörlerinde teknolojik gelişme ve verim artışı, yatırım ile yeterli girdi kullanımına bağlıdır. Çağdaş teknolojilerin uygulanması, ekonomik, sosyal ve doğal olaylar tarımda sermaye ihtiyacını dolayısıyla kredi gereksinimini artıran faktörlerdir.

İğdır ili tarımsal kredi durumu incelendiğinde; 1999 yılı itibariyle ile 10.501 milyar TL. tarımsal kredi kullanıldığı ve bu kredi miktarının %64,0'ının hayvansal üretim kredilerinden,%28,9'unun Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından kullanılan kredilerden, %4,0'ının bitkisel üretim kredilerinden, %2,2'sinin tarımsal araç ve gereç kredilerinden ve %0,8'inin de tarımsal içerikli kredilerden oluştuğu görülmektedir.

İğdır ili tarımsal kredileri toplamı, Doğu Anadolu Bölgesi'ne kullanılan tarımsal kredilerin %8,9'unu, Türkiye toplam tarımsal kredilerinin ise %0,5'ini oluşturmaktadır. İlin tarımsal yapısı ve hasılası dikkate alındığında, İğdır iline kullanılan tarımsal kredilerin yeterli olmadığı görülmektedir.

İğdır iline verilen tarımsal kredilerin dağılımı Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 41'de verilmiştir.

TABLO 41: TARIMSAL KREDİLERİN DAĞILIMI (1999)

	Kredi Tutarı (Milyar TL)			Pay (%)	
	Türkiye (1)	Doğu Anadolu B. (2)	İğdır (3)	(3)/(1)	(3)/(2)
Toplam	2.129.193	118.002	10.501	0,49	8,90
.....Bitkisel üretim kredileri	206.451	4.354	425	0,21	9,75
.....Hayvansal üretim	348.370	58.780	6.720	1,93	11,43
.....Kimyevi gübre	33.724	145	0	0,00	0,00
.....Su rnleri kredileri	10.115	74	0	0,00	0,00
.....Tarımsal araç ve gereçler	56.647	1.391	235	0,41	16,89
.....Tarım kredi kooperatifleri	478.109	44.555	3.037	0,64	6,82
.....Tarımsal içerikli krediler	995.729	8.679	84	0,01	0,97
.....Tarımsal sanayi	47	23	0	0,00	0,00

Kaynak: DİE, T.C. Ziraat Bankası

4.5.5. Ormancılık

Orman varlığı bakımından oldukça fakir olan Iğdır ilinin yüzölçümünün %6,2'sini (2.233 ha) orman ve fundalık alanlar oluşturmaktadır. Küçük Ağır Dağı'nın kuzey ve kuzeybatı yamaçlarında 161 ha üzerinde huş ve düşük oranda titrek kavak ağaçlarından oluşan küçük bir orman varlığı bulunmakta ise de büyük bölümü tahrip edilmiştir. Son yıllarda muhafaza amaçlı tedbirler alınmadığından dolayı özellikle Aralık ilçesi civarındaki toprak erozyonunu önleyen çalılıklar tehlike altındadır.

Iğdır ili ormancılık hasılası oldukça önemsiz seviyededir. 2000 yılı itibariyle ilde 696 milyar TL ormancılık hasılası elde edilmiş olup, bu tutar il tarım hasılasının %1,4'ünü oluşturmuştur. 2001 yılında ise ormancılık hasılası oluşmamıştır.

4.6. Madencilik

Iğdır ili, yer altı zenginlikleri bakımından fazla önemli bir kaynağa sahip değildir. Tuzluca ilçesinde bulunan kaya tuzu yanında Aralık ilçesi ve Suveren köyü dolaylarında pomza madenine rastlanmaktadır. Tuzluca ilçesinde bulunan tuz yataklarının rezervi yaklaşık 800 milyon ton olup, %89-90 NaCl ihtiva etmektedir. Tekel tarafından işletilmekte iken özel bir şirkete satışı yapılmış olan tuz işletmesinde yıllık ortalama 15 bin ton tuz üretilmektedir. Bu işletmenin haricinde başka bir tuz işletmesi bulunmamaktadır. Aralık ilçesi dolaylarında çıkarılan pomza madeni ise, tarım, inşaat ve tekstil sektörlerinde yurtiçi ve yurtdışı kullanım alanı bulmasına karşın talep yetersizliği nedeniyle kapanma noktasına gelmiştir. Yörede çıkarılan bir kısım pomza, ilde briket imalatında kullanılmaktadır.

Iğdır ili gayri safi yurtiçi hasılası incelendiğinde, madencilik hasılası katkısının yıllık ortaklama %2 gibi önemsiz bir seviyede olduğu görülmektedir. 2001 yılı itibariyle ilde madencilik hasılası 323 milyar TL olup, il sanayi hasılasının %6,6'sını oluşturmuştur. 2001 yılında, İl madencilik hasılası büyüklük açısından, ülke sıralamasında 60. ve bölge sıralamasında ise 5. sırada yer almıştır.

4.7. İmalat Sanayi

İğdir ilinde imalat sanayi yeterli bir gelişme dinamiği yakalayamamış olup, ilde orta ve büyük ölçekli sanayi yatırımı niteliğinde herhangi bir üretim tesisi kurulmamıştır. Mevcut küçük sanayi niteliğindeki birkaç tesis, ilin tarımsal ürünlerine ve doğal kaynaklarına dayalı olarak kurulmuştur.

İlde kamu yatırımı niteliğinde olup, halen üretime devam etmekte olan iki tesis bulunmaktadır. Bu tesislerden ilki ve en eskisi, 1923 tarihinde kurulmuş olan TEKEL Tuzluca Tuz İşletmesidir. Tesis son yıllarda özel sektöre (Sürkit Gıda A.Ş.) devredilmiştir. Diğer tesis ise; İl Özel İdaresi ve belediyelerin katkılarıyla 1985'te kurulmaya başlanan ve 1988'de üretime geçen Tuzluca Karsan Tuğla İşletmesi'dir. Bu tesis de işletme sermayesi sorunu nedeniyle 1989'da faaliyetini durdurmuş ve 1993'de özel sektöre devredilmiştir. Tesis halen Ababey Tuğla Fabrikası olarak üretime devam etmektedir. İlde kamu öncülüğünde kurulmuş ancak işletme sermayesi yetersizliği ve başarısız özelleştirme girişimi nedeniyle ekonomiye kazandırılmayan bir tesis daha bulunmaktadır. Bu tesis, 1976 yılında Sümerbank tarafından iplik ve bez üretmek amacıyla yapımına başlanan, 1985 yılında özelleştirildikten sonra 1986 yılında deneme üretimine geçen ve ancak 1989 yılında işletme sermayesi yetersizliği nedeniyle faaliyetine son verilmiş olan Aras Entegre Pamuklu Tesisi'dir. Söz konusu tesisi işleten şirketin borçlarından dolayı fabrikaya İcra İflas Masası tarafından el konularak, 1999 yılında merkezi İstanbul'da bulunan Unit Altyapı ve Tarımsal Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ne satılmış olup, fabrika halen atıl durumdadır.

İğdir'da imalat sanayiinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında; İğdir'in il olmadan önce ilçe statüsünde olması nedeniyle bölgeye yapılan kamu yatırımlarından yeterince pay alamamış olması, yerli teşebbüs gücünün az olması, mevcut müteşebbislerin kendi tasarrufları ile yatırımlarını finanse edememesi, tasarrufların daha çok üretken olmayan gayrimenkul alımına ve yapımına yönlendirilmesi, yerli müteşebbislerin bölgeye uygulanan teşviklerden yeterince yararlandırılamamış olması, yatırımların önemli tüketim merkezlerine olan uzaklığı, sanayi işletmelerinde kullanılan elektrik enerjisinde gerilim düşüklüğünden dolayı

yaşanan sorunlar ve Organize Sanayi Bölgesinin de (OSB) zamanında kurulamaması sayılabilir.

Özel sektöre ait İğdır imalat sanayiinde halen faaliyet gösteren işletmeler, devamlı işgücü sayısı 5-10 kişiyi geçmeyen küçük ölçekli un, yem, bisküvi, tuğla ve pomza üretim tesisleridir. İğdır ili imalat sanayiinde halen faaliyet gösteren, Ticaret Sanayi Odasına kayıtlı 7 adet sanayi tesisi bulunmaktadır. Bu tesisler Tablo 42'de verilmiştir.

TABLO 42: İĞDIR İLİ İMALAT SANAYİİNİN SEKTÖREL YAPISI VE KAPASİTESİ

Tesisin Sektörü/Adı	Yeri	Üretim Konusu	Kurulu Kapasitesi	Fiili Kapasitesi	Durumu
Madencilik					
Urman Milletlerarası A.Ş. Pomza Fabrikası	Merkez	Pomza Taş Üretimi	17.280 Kg/Yıl	5.200 Kg/Yıl	Faal Değil
Gıda Sanayii					
Kamiloğlu Un-İrmik-Makarna-Yem Fabrikası	Karakoyunlu	Un Üretimi	100 Ton/Gün	50 Ton/Gün	Faal
Kumtepeler A.Ş. Un Fabrikası	Taşburun-Karakoyunlu	Un Üretimi	240 Ton/Gün	145 Ton/Gün	Faal
MRM Gıda Sanayi Ürünleri, Un Fabrikası	Karakoyunlu	Un Üretimi	33 Ton/Gün	27 Ton/Gün	Faal
Besim Yem Fabrikası	Karakoyunlu	Karma Yem	33 Ton/Gün	3 Ton/Gün	Faal Değil
Sürkit Bisküvi ve Çikolata Fabrikası	Karakoyunlu	Bisküvi ve Çikolata	3.398 Ton/Yıl Bisküvi 2.160 Ton/Yıl Çikolata	1.684 Ton/Yıl Bisküvi 575 Ton/Yıl Çikolata	Faal
Pişmiş Kil ve Çimentodan Gereçler Sanayii					
Ababey Tuğla Fabrikası	Tuzluca	Tuğla	7 Milyon Adet/Yıl	3,5 Milyon Adet/Yıl	Faal

Kaynak: T.C. İğdır Valiliği, Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, İlgili Sanayiciler.

İğdır imalat sanayiinde faaliyet gösteren söz konusu 7 tesisin toplam istihdam kapasitesi sadece 320 kişi olup, bu istihdamın 200'ü gıda sanayii sektörü tarafından sağlanmaktadır (Sürkit Bisküvi ve Çikolata Fabrikası tek başına 155 kişi istihdam etmektedir.)

2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı geçici sonuçlarına göre; İğdır ili sanayi sektöründe faaliyet gösteren işyeri sayısı 202, ortalama çalışan sayısı 687 kişi olup, Doğu Anadolu Bölgesindeki sanayi işyeri sayısının %2,5'ini ve çalışan sayısının %1,8'ini oluştururken, Türkiye genelindeki sanayi işyeri sayısının

%0,7'sini ve çalışan sayısının %0,3'ünü oluşturmaktadır. 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı geçici sonuçlarına göre Iğdır ili sanayiinde faaliyet gösteren işyerlerinin %94,6'sı (191 işyeri) imalat sanayiinde, %3,5'i (7 işyeri) madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe ve %2,5'i de (4 işyeri) elektrik, gaz ve su sanayiinde faaliyet göstermektedir. Iğdır ili sanayiinde faaliyet gösteren işyerlerinin sektörlere göre dağılımı ve bölge ve Türkiye verileri ile karşılaştırması Tablo 43'de verilmiştir.

TABLO 43: İKTİSADİ FAALİYET KOLLARINA GÖRE SANAYİ SEKTÖRÜNDEKİ İŞYERİ SAYISI, İĞDIR'IN BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ PAYI, 2002

	Madencilik ve Taşocakçılığı		İmalat sanayii		Elektrik, gaz, su		Toplam Sanayi	
	İşyeri Sayısı	İstihdam	İşyeri Sayısı	İstihdam	İşyeri Sayısı	İstihdam	İşyeri Sayısı	İstihdam
Türkiye (1)	2.394	70.953	267.184	2.110.277	1.707	57.626	271.285	2.238.856
Doğu Anadolu Blg.(2)	110	1.844	7.759	32.366	210	3.313	8.079	37.523
Iğdır (3)	7	76	191	476	4	135	202	687
(3)/(1) (%)	0,29	0,11	0,07	0,02	0,23	0,23	0,07	0,03
(3)/(2) (%)	6,36	4,12	2,46	1,47	1,90	4,07	2,50	1,83

KAYNAK : DİE, 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı geçici sonuçları

Iğdır ili sanayi hasılasının toplam GSYİH içindeki payı incelendiğinde; 1993-2001 döneminde yıllık ortalama %2,3 gibi küçük bir oranda seyrettiği görülmektedir. İlde 2001 yılı itibariyle 4.913 milyar TL (cari fiyatlarla) sanayi hasılası gerçekleşmiş olup, bunun il GSYİH'sı içindeki payı %2,8'dir. İl sanayi hasılası içinde en yüksek pay %49 ile imalat sanayii sektörüne ait olup, bu sektörü %45'lik pay ile elektrik, gaz, su sanayi sektörü ve %7'lik pay ile madencilik ve taşocakçılığı sektörü takip etmektedir. Iğdır ili sanayi sektörü hasılasının yıllar itibariyle gelişimi ve Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye sanayi hasılası içindeki yeri Tablo 44'de verilmiştir.

TABLO 44: İĞDIR İLİ SANAYİ HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ VE DOĞU ANADOLU BÖLGESİ VE TÜRKİYE SANAYİ HASILASI İÇİNDEKİ YERİ (Cari fiyatlarla) (Milyar TL)

Faaliyet Kolu	1993	1995	1997	1999	2000	2001
- Madencilik ve Taşocakçılığı	3	14	71	178	269	323
- İmalat Sanayi	28	121	418	993	1.591	2.386
- Elektrik, Gaz, Su	1	21	160	394	784	2.204
Iğdır Sanayi Hasılası (1)	32	156	649	1.565	2.644	4.913
Doğu Anadolu B. Sanayi Hasıla (2)	12.291	42.513	173.012	389.326	563.950	967.831
Türkiye Sanayi Hasılası (3)	485.672	2.042.395	7.293.186	17.973.866	29.027.782	45.881.462
(1)/(2) (%)	0,26	0,37	0,38	0,40	0,47	0,51
(1)/(3) (%)	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01

Kaynak : DİE

İğdır ili sanayi hasılasının Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye sanayi hasılası içindeki payı incelendiğinde bu payın oldukça önemsiz seviyede olduğu görülmektedir. Ancak il sanayi hasılasının payı yıllar itibariyle, 1997-1998 yılları hariç, sürekli artış göstermiştir. Nitekim, 1993 yılında İğdır ili sanayi hasılası Doğu Anadolu Bölgesi sanayi hasılasından %2,6 ve Türkiye sanayi hasılasından %0,07 pay alırken, 2001 yılında İğdır sanayi hasılasının bölge sanayi hasılası içindeki payı %5,1'e ve Türkiye sanayi hasılası içindeki payı %0,11'e ulaşmıştır. 2001 yılı itibariyle, il sanayi hasılası büyüklük açısından ülke sıralamasında 76. ve bölge sıralamasında 12. sırada yer almıştır.

Sanayinin sağlıklı ve çevreye zarar vermeksizin gelişmesi açısından, *Küçük Sanayi Siteleri (KSS)* ve *Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)* büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda ilin sanayi alt yapısı yeterli seviyede değildir. İğdır ilinde sadece küçük sanayiye uygun ortam sağlayan İğdır Küçük Sanayi Sitesi faaliyet göstermektedir. İl merkezi İğdır-Aralık çevre yolu güzergâhında, 3.500 m²'lik bir alanda, 1986 yılında yapımına başlanan İğdır KSS, 1998 yılında tamamlanarak hizmete sunulmuştur. Sitede 317 adet işyeri, sosyal tesisler, çıraklık okulu ve idare binası bulunmaktadır. Tamamı dolu olan sitede 550 kişi istihdam edilmektedir.

İğdır ilinde sanayiinin planlı bir şekilde gelişmesine imkan sağlayacak, OSB oluşturulmasına ilişkin çalışmalar son yıllarda hız kazanmıştır. 1997 yılında yatırım programına giren İğdır OSB Projesi'nin hali hazır haritası, imar planı ve parselasyon planı tamamlanarak Sanayi Bakanlığında onay alınmıştır. İğdır ili, Merkez Çalpala köyü Kumbırakan mevkiinde yer alan proje bölgesi, 200 hektarlık bir alana sahip olup, talep edilmesi halinde -en küçüğü 5 bin m² ve en büyüğü 30 bin m² olmak üzere- tahsis edilmeye hazır 106 parselden oluşmaktadır. Halen iş programı doğrultusunda; yol işleri, kanalizasyon, içme ve kullanma suyu, yağmur suyu, elektrik şebekesi, su terfi ve ishale hattı ve altyapı uygulama projelerinin yapımı devam etmektedir.

4.8. Turizm

İğdır ilinde zengin bir turizm potansiyeli bulunmasına rağmen, bu potansiyelin iyi değerlendirilemediği ve turizm faaliyetlerinin henüz istenilen düzeyde bir gelişme göstermediği söylenebilir. Bunun başlıca nedenleri arasında; bölgenin sahip olduğu turistik değerlerin yeterince tanıtılmamış olması, az sayıdaki konaklama tesisleri hariç, bölgede bu amaca yönelik tesislerin kurulamamış olması gibi faktörler gösterilebilir.

İğdır Ovası'nın güneyinde ve büyük bölümü İğdır il sınırları içinde yer alan Büyük Ağrı Dağı ülkemizin dağ turizmi açısından yüksek potansiyele sahip dağlarından birisidir. Bu volkanik dağ, dağcılık sporu ile uğraşanların belki de aradığı bütün özelliklere sahiptir. Tırmanış mesafesinin yüksek olması ve çıkışın başladığı yere kadar motorlu araçlarla gidilebilmesi önemli bir avantajdır. Bir çok ülkede, dağın kaidesine varabilmek için bazen günlerce yürümek gerektiği halde, Ağrı Dağı; Doğubeyazıt, İğdır ve Aralık gibi merkezlere gelen asfalt yollarla kolayca ulaşılabilecek bir konumda bulunmaktadır.

Büyük Ağrı Dağı'na tırmanışlar, sadece dağcılık sporuna yönelik olmayıp, bunların çoğu bilimsel amaçlı olmuştur. Bu tür tırmanışların ilki, 1829'da F. Parrot ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunu, 1845'te H. Abich, 1848'de M. Wagner, 1900'de A. Osvald ve 1955'te M. Blumental gibi jeologların, dağın jeolojik yapısını incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri tırmanışlar izlemiştir. Dağcılık sporu amacıyla daha bir çok iniş ve çıkışlar yapılmıştır. 1937'de Binbaşı Cevdet SUNAY Ağrı'ya tırmanarak zirvesine Atatürk'ün büstünü koymuştur.

Ağrı Dağı'nın Hz. Nuh Tufanı hadisesi dolayısıyla da diğer dağlara göre daha fazla turist çekme özelliği bulunmaktadır. Ağrı Dağı'nın bu yüksek turizm potansiyelini değerlendirmeye yönelik olarak; 2000 yılında, İl Özel İdare Müdürlüğü'nün girişimleri ile "İğdır Ağrı Dağı, Doğa Sporları ve Kış Turizm Merkezi" projesi başlatılmıştır. Proje kapsamında; 2.000 metre rakımda 8.000 yataklı turistik bir tesis, Küp Gölü içinde müze, toplantı salonu, kütüphane, restoran bulunan ve

Nuh'un gemisini andıran bir tesis ve 8 km uzunluğunda bir gondol-lift yapılması planlanmıştır.

Bölgede, tarihi ve turistik değer taşıyan 7 adet eser bulunmaktadır. Ancak, bu tarihi eserlerin yerli ve yabancı turist çekme özelliğinin zayıf olduğunu söylenebilir.

Karakale Ören (Harabe) Yeri: İğdır Ovası'nın batısında, Ermenistan sınırında, savunmaya elverişli bir konumda kurulmuş olan Karakale, Sürmeli Çukuru'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olup, Urartular'a kadar belki daha da eskilere dayanır. Ancak, 1664 ve 1840 yıllarında meydana gelen depremlerde, kale duvarları tahrip olmuştur. Günümüzde tamamen harabe halindedir

Ejder Kervansarayı: İğdır il merkezini Asma köyüne bağlayan yolun 25. km.sinde bulunan kervansaray, XII. yüzyıl Selçuklu taş işlemeciliğinin en güzel örneklerinden biridir. Surmari Emiri Şerafeddin Ejder tarafından yaptırılmıştır. Kervansaray, Batum-Tebriz karayolu üzerindeki menzil noktalarından birisi olup, kervanların Çilli geçidini aşmadan önce burada konakladıkları rivayet edilmektedir. 1988 yılında koruma altına alınan eser, halen harabe halindedir.

İğdır Korganı (Kalesi): Kale, Büyük Ağrı Dağı'nın eteklerinde bulunmaktadır. Savunmaya elverişli sarp kayalıklar üzerinde ve kervan ticaret yolunun en iyi şekilde kontrol altında tutulabileceği bir konumda yer alan İğdır Korganı, XI. yüzyılda Oğuz Türkleri tarafından kurulmuştur. Dağ yamaçlarında "Kız Kalesi" ve onun 200 m. kadar aşağısında "Oğlan Kalesi" adı verilen iki kale kalıntısı bulunmaktadır. Sürmeliden Büyük Ağrı Dağı'na doğru giden ilk çağın kervan yolu, bu iki kale arasından geçer ve Ahura yönünde uzanarak Küçük ve Büyük Ağrı Dağları arasındaki Serdarbulak Geçidi'nden Beyazıt'a (Doğubeyazıt) doğru giderdi. İğdır Korganı'nda, o devirlerden kalma bir değirmen harabesi de bulunmaktadır.

Koç Başlı Mezarlar: Hemen hemen İğdır Ovası'ndaki bütün eski mezarlıklarda bulunan koç başlı mezarlar, Karakoyunlular döneminden kalmadır. Bu mezar

taşları yiğit ve kahraman kişiler ile genç yaşta ölen delikanlıların mezarlarına dikilirdi.

Kümbet: Iğdır'ın Çakırtaş köyünde bulunmaktadır. Bu eser de Selçuklular'dan kalmadır. Ancak, kümbet bakımsızlık dolayısıyla büyük ölçüde tahrip olmuştur.

Kültepe: Melekli beldesi yakınlarındadır. Burada, 1913 yılında yapılan kazılarda, ölülerin yakılarak küllerinin kaplar içinde gömüldüğü bir Urartu mezarlığı ortaya çıkarılmıştır. Mezarlıkta ayrıca süs eşyaları, silahlar ve mühürler bulunmuştur.

Ahura Ören (Harabe) Yeri: Ağrı Dağı eteklerinde bulunan Ahura (Yenidoğan), günümüzden 2200 yıl önce Artaksiaslılar tarafından bir dini ibadet merkezi olarak kurulmuştur. Ancak, 1840'ta meydana gelen deprem nedeniyle, dağdan yuvarlanan büyük kayalar ve çamur, köyü örterek yok etmiştir. Burada, halen eski köy yerleşim mezarlığı bulunmaktadır.

Turizm ve Rekreyona Yönelik Tesis Durumu (Arz):

2005 yılı itibariyle; Iğdır'da toplam 204 oda ve 462 yatak kapasiteli 5 tane turizm işletme belgeli tesis ve toplam 504 oda ve 959 yatak kapasiteli 18 tane belediye işletme belgeli tesis bulunmaktadır. Iğdır ili genelindeki turizm ve belediye belgeli tesislerin toplam kapasitesi ise 708 oda ve 1.421 yataktır. Iğdır ilindeki konaklama tesislerinin dağılımı Tablo 45'de verilmiştir.

TABLO 45: İĞDIR İLİNDEKİ KONAKLAMA TESİSLERİ (2005)

Tesisin Adı	Belge Türü	Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
✓ Dedemin Oteli	Turizm İşletme	**	50	115
✓ Olimpia Oteli	Turizm İşletme	**	35	103
✓ Yılay Oteli	Turizm İşletme	**	35	75
✓ K.Yıldırım Oteli	Turizm İşletme	**	44	84
✓ Alkış Oteli	Turizm İşletme	**	40	85
Toplam (5 tesis)			204	462
Toplam 18 Tesis	Belediye İşletme	-	504	959
GENEL TOPLAM			708	1.421

KAYNAK : Iğdır, İl Turizm Müdürlüğü

İl merkezinin idari yapı açısından öneminin yanında ticaret ve sanayi bakımından da diğer ilçe merkezlerine göre gelişmiş bir konumda olması, Merkez ilçede konaklama talebinin ve dolayısıyla da konaklama arzının (otel vb.) diğer ilçe merkezlerine göre fazla olmasına neden olmuştur.

İlin doğal güzellikler açısından önemli bir potansiyeli bulunmasına rağmen, rekreasyonel turizme yönelik yatırımlar il genelinde istenen seviyede değildir. Turizm değeri olarak önemli bir potansiyele sahip ve büyük bölümü Iğdır sınırları içerisinde yer alan Ağrı Dağı, ülkemiz açısından da önemli bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır. Dağcılık sporu ile ilgilenenlerin aradığı tüm özellikleri taşıyan Ağrı Dağı, aynı zamanda inanç turizmi, ornitoloji (kuş gözetleme), foto safari, botanik (bitki inceleme) turizmi, dağ ve doğa yürüyüşü, atlı doğa yürüyüşü, motorkros, kampçılık ve dağ rallisi gibi çok çeşitli turizm faaliyetlerine sahne olacak bir özellik arz etmesine rağmen bu potansiyeller etkin olarak kullanılamamaktadır. Bu açıdan İl Özel İdare Müdürlüğü'nün girişimleri ile başlatılan "Iğdır Ağrı Dağı, Doğa Sporları ve Kış Turizm Merkezi" projesinin biran önce tamamlanması il turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, inşaatı devam eden Kültür Merkezi Binasının tamamlanmasıyla, ilin kültür ve sanat etkinliklerinin yapılabileceği bir hizmet binasına kavuşacak olması da, ilin kültür ve turizm altyapısına önemli katkılar yapacaktır.

Turizm ve Rekreasyona Yönelik Talep Durumu:

Iğdır ili, sahip olduğu kültürel ve rekreasyonel kaynaklar açısından öncelikle yurtiçi ve yurtdışından talep çekebilecek potansiyele sahiptir. Oysa günümüzde, ilde konaklama ile sonuçlanan talep düzeyi, turizm sektörünü il ekonomisi içerisinde belirgin bir ağırlığa ulaştırmaya yeterli olmamıştır.

Iğdır ili konaklama ve geceleme istatistikleri incelendiğinde, 2003 yılı itibariyle toplam 39.187 kişinin konakladığı ve bu kişilere ait toplam geceleme sayısının da 85.417 olduğu görülmektedir. Iğdır ilinde yıllar itibariyle konaklama ve geceleme sayıları Tablo 46'da verilmiştir.

TABLO 46: İĞDIR İLİ KONAKLAMA VE GECELEME İSTATİSTİKLERİ

Yıllar	Konaklayan Kişi Sayısı			Geceleme Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam
1997	52.226	36.926	89.152	54.863	37.252	92.115
1998	78.228	7.858	86.086	81.158	8.851	90.009
1999	42.421	17.534	59.955	47.103	20.330	67.433
2000	61.276	17.712	78.988	62.609	40.753	103.362
2001	65.745	17.731	83.476	74.104	20.135	94.239
2002	45.091	10.898	55.989	51.986	24.337	76.323
2003	31.311	7.876	39.187	68.252	17.165	85.417

KAYNAK: T.C. Turizm Bakanlığı

Tesislere göre baktığımızda; turizm işletme belgeli tesislerde 4.360'ı yabancı, 17.987'si yerli olmak üzere toplam 22.347 kişi konaklamış olup, bu kişilere ait toplam geceleme sayısı 28.759'dur. Belediye belgeli tesislerde ise 3.516'sı yabancı, 13.324'ü yerli olmak üzere toplam 16.840 kişi konaklama yaparken, toplam geceleme sayısı 56.658'dir. Son yıllarda yerli konaklayan ve geceleleyen sayılarında artma görülürken, yabancı turistlerin konaklama ve geceleme sayılarında azalış yaşanmıştır.

2003 yılı itibariyle ildeki konaklama ve geceleme sayılarının bölge ve Türkiye içindeki payına baktığımızda; ilde konaklayan sayısının Doğu Anadolu Bölgesi içindeki payının %3,2 ve Türkiye içindeki payının %1 olduğu; il geceleme sayısının ise bölgeden %5,0 ve Türkiye genelinden yine %1 pay aldığı görülmektedir. Konaklama ve geceleme oranı itibariyle yabancıların bölgeden daha fazla pay aldığı görülmektedir.

İlde konaklayanların yaklaşık olarak %80'ini yerli turistler oluşturmaktadır. Yabancıların payı ise %20'dir. Yabancıların %55'i turizm işletme belgeli tesislerde konaklarken, %45'i belediye belgeli tesislerde konaklamıştır. Ancak geceleme açısından baktığımızda yabancıların %67 oranında belediye belgeli tesislerde ve %33 oranında turizm işletme belgeli tesislerde gecelediği görülmektedir. Bu durum, konaklayan yabancı turistlerin turizm işletme belgeli tesislere nazaran daha ucuz fiyattan arz edilen belediye belgeli tesislerdeki, ortalama geceleme sürelerinin daha fazla olmasıyla yakından ilgilidir. Yerli turistlerin ise %57 oranında turizm işletme belgeli tesislerde ve %43 oranında belediye belgeli tesislerde

konakladığı ve geceleme oranlarının ise hemen hemen yabancı turistlerle aynı olduğu görülmektedir.

Ortalama kalış sürelerine bakıldığında, yabancı ve yerli turistlerin belediye ve turizm işletme belgeli tesislerden aynı ortalama kalış süreleriyle faydalandıkları görülmektedir. Her iki turist grubunun da ortalama kalış süreleri turizm işletme belgeli tesislerde 1,3 gün, belediye belgeli tesislerde 3,3 gün ve toplamda 2,3 gün olmuştur. Iğdır'a gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin, konaklama ve geceleme hususunda aynı saiklerle hareket ettikleri söylenebilir. Bu durum tesislerin nitelikleri yanında ziyaretçilerin gelir seviyesiyle de alakalıdır. İl geceleme ve konaklama istatistiklerinin Bölge ve Türkiye karşılaştırması Tablo 47'de verilmiştir.

TABLO 47: 2003 YILI KONAKLAMA VE GECELEME İSTATİSTİKLERİ

	Türkiye			Doğu Anadolu Bölgesi			İğdır			Pay (%)	
	İşletme	Belediye	Toplam (1)	İşletme	Belediye	Toplam (2)	İşletme	Belediye	Toplam (3)	(3)/(1)	(3)/(2)
Konaklama											
Yabancı	8.991.456	2.356.304	11.347.760	37.214	37.744	74.958	4.360	3.516	7.876	0,1	10,5
Yerli	8.429.868	7.610.259	16.040.127	387.806	743.869	1.131.675	17.987	13.324	31.311	0,2	2,8
Toplam	17.421.324	9.966.563	27.387.887	425.020	781.613	1.206.633	22.347	16.840	39.187	0,1	3,2
Geceleme											
Yabancı	40.866.002	10.252.308	51.118.310	82.661	68.366	151.027	5.672	11.493	17.165	0,0	11,4
Yerli	16.233.902	12.581.007	28.814.909	556.305	1.000.161	1.556.466	23.087	45.165	68.252	0,2	4,4
Toplam	57.099.904	22.833.315	79.933.219	638.966	1.068.527	1.707.493	28.759	56.658	85.417	0,1	5,0
Ortalama Kalış Süresi											
Yabancı	4,5	4,4	4,4	2,2	1,8	2,0	1,3	3,3	2,3	-	-
Yerli	1,9	1,7	1,8	1,4	1,3	1,4	1,3	3,4	2,3	-	-
Toplam	3,3	2,3	2,8	1,5	1,4	1,4	1,3	3,4	2,3	-	-
Doluluk Oranı (%)											
Yabancı	33,6	12,3	22,9	3,5	2,2	2,8	5,7	4,3	5,0	-	-
Yerli	13,3	15,1	14,2	23,4	32,1	27,8	23,1	16,8	19,9	-	-
Toplam	46,9	27,5	37,2	26,9	34,3	30,6	28,8	21,1	24,9	-	-

KAYNAK: T.C. Turizm Bakanlığı

İldeki konaklama tesislerinin doluluk oranları incelendiğinde; turizm işletme belgeli tesislerde doluluk oranlarının daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Nitekim 2003 yılı itibariyle Iğdır ilinde doluluk oranı, turizm işletme belgeli tesislerde %28,1, belediye belgeli tesislerde ise ortalama %21,1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Doluluk oranının artmasında yerli turistlerin daha fazla payı bulunmaktadır.

İlin turizm ve rekreasyon potansiyelinin incelenmesi sonucunda; İlde turizm ve rekreasyona yönelik alt ve üst yapı yatırımlarının yeterince yapılmadığı, ekonomik yaşamda turizm sektörünün, tarım dışındaki diğer sektörlerle beraber arka planda kaldığı, sektöre il içi ve il dışından yeterli sermayenin çekilemediği, kişi başına düşen gelir seviyesinin düşüklüğünden kaynaklanan talep yetersizliğinin, konaklama dışı rekreasyonel faaliyetlerin gelişimini olumsuz etkilediği, İnsan kaynaklarını turizm konusunda motive edecek eğitim çalışmalarının yeterince yapılamadığı, doğal kaynakların ve kültürel kaynakların turizm ve rekreasyonel talep artırıcı nitelikte geliştirilemediği, kısaca ilin bu konudaki mevcut potansiyelinden yararlanma düzeyinin yetersiz olduğu belirlenmiştir.

Bu amaçla, ilin turizm potansiyelinin daha etkin değerlendirilerek ve gelir yaratacak bir yapıya kavuşturulması amacıyla; turizm altyapısının geliştirilmesi (doğal çevrenin geliştirilmesi ve rekreasyon turizminde kullanılması, tarih ve kültürel kaynakların korunması ve kültür turizminde kullanılması, insan kaynaklarının eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi ile turizme motivasyonu, turizmin geliştirilmesine yönelik, altyapı, plan-proje gereksinimi, nitelik ve önceliklerinin belirlenmesi) ve turizmde arz ve talebin nicelik ve niteliğinin yönlendirilmesi (yatırımların mekansal dağılımında kaynak israfını önleyecek hiyerarşik ilişkilerin kurulması ve önceliklerin belirlenerek, nicelik ve niteliklerinin tespit edilmesi, potansiyel kaynaklara dayalı geliştirilecek turizm türlerinin belirlenmesi ve yatırımların bu kapsamda çeşitlendirilmesi, talep artışı sağlayacak fiziki ve organizasyonel kararların alınması) amacına uygun olarak planlar yapılması ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

4.9. Teşvik Durumu

Bir ülkede yatırımların özendirilmesinde uygulanan teşviklerden en önemlisi yatırım teşvik tedbirleridir. Devlet bölgeler ve/veya iller arasındaki gelişmişlik farkını gidermek amacıyla illere farklı yatırım teşvikleri uygulamaktadır. Yine, Devlet belirli sektörlerin ülke içinde gelişmesini sağlamak amacıyla, gelişmesini istediği sektörlerle (özel önem taşıyan sektörlerle) farklı teşvik tedbirlerini uygulamaktadır.

Yatırımların özendirilmesinde uygulanabilecek Devlet Yardımları açısından İğdir ili Kalkınmada Öncelikli İller kapsamında değerlendirilmektedir.

09.07.2002 tarih ve 24810 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2002/4367 sayılı Bakanlar Kurulu kararı çerçevesinde Hazine Müsteşarlığı'ndan alınan "Teşvik Belgesi" kapsamında gerçekleştirilen yatırımlar için, yatırım veya işletme dönemlerini kapsayan aşağıdaki destek unsurları uygulanmaktadır*;

- a- Gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası,
- b- Yatırım İndirimi,
- c- Katma Değer Vergisi İstisnası,
- d- Vergi, Resim ve Harç İstisnası,
- e- Kredi Tahsisi.

Yatırımın teşvik belgesi kapsamına alınabilmesi için kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımların, sabit yatırım tutarının asgari 200 milyar TL. normal ve gelişmiş yörelerde 400 milyar TL olması gerekmektedir. Finansal kiralama şirketleri aracılığıyla yapılacak yatırımlarda, finansal kiralama şirketleri için aranacak asgari sabit yatırım tutarı bu miktarın %25'i kadardır. Teşvik belgesi kapsamındaki yatırımların finansmanında uygulanabilecek asgari özkaynak oranı ise, bütün yörelerde (dolayısıyla İğdir ilinde) yapılacak yatırımlarda %20'dir.

* Yatırımlarda Devlet Yardımları EK 3'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

İğdır ilinde yatırım teşvik ve izin belgesi almış yatırım projeleri, diğer iller ile karşılaştırıldığında, ilde teşvik ve izin belgesi almış yatırım projeleri sayısının az olduğu dikkati çekmektedir. İğdır iline yönelik olarak genel teşvik sistemi kapsamında 1993-2004 döneminde 59 adet teşvik belgesi düzenlenmiş olup, bu belgeler kapsamı projelerin toplam yatırım tutarı 57,3 trilyon TL ve istihdam kapasitesi 6.500 kişidir.

1993-2004 döneminde, İğdır iline yönelik olarak düzenlenmiş yatırım teşvik belgeleri Doğu Anadolu Bölgesi'nin belge sayısı olarak %4,4'ünü, yatırım tutarı olarak %2,0'ini oluştururken, Türkiye toplamının belge sayısı olarak %1,4'ünü ve yatırım tutarı olarak %1'ini oluşturmuştur. İğdır iline yönelik verilen yatırım teşvik belgelerinin sayısı, toplam yatırım tutarı ve istihdam durumu Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 48'de verilmiştir.

TABLO 48: İĞDIR İLİNE VERİLEN TEŞVİK BELGELERİNİN TÜRKİYE VE DOĞU ANADOLU BÖLGESİ İLE KARŞILAŞTIRMASI (Milyar TL)

Yıllar	Türkiye			Doğu Anadolu Bölgesi			İğdır		
	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı	İstihdam (Kişi)
1993	3.051	730.606	198.386	70	7.302	4.177	2	90	64
1994	1392	464778,388	91184	39	15.310	3.229	-	-	-
1995	4.955	5.135.796	375.893	72	72.943	10.150	1	4.860	3.936
1996	5.024	3.423.466	269.488	112	56.568	5.889	7	3.986	228
1997	5.144	5.365.093	335.408	121	83.957	8.697	9	2.838	566
1998	4.291	4.875.212	284.918	178	112.801	11.502	12	4.516	412
1999	2.968	7.719.623	193.329	130	111.151	7.231	2	2.388	400
2000	3.521	9.231.774	186.682	147	198.644	6.200	8	3.996	459
2001	2.155	11.941.308	107.169	109	857.082	3.872	3	10.780	135
2002	3.002	15.721.142	142.838	85	384.293	3.499	-	-	-
2003	3.876	26.178.067	181.851	107	408.502	4.992	6	7.527	72
2004	4.078	21.525.101	167.641	161	540.935	7.671	9	16.312	228
'93/'04	43.457	112.311.967	2.534.787	1.331	2.849.487	77.109	59	57.293	6.500

Kaynak: T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü

KOBİ teşvik sistemi uygulamasında ise, 1997-2005 Mart döneminde İğdır iline toplam 35 adet teşvik belgesi düzenlenmiş olup, bu belgeler kapsamı projelerin toplam sabit yatırım tutarı 1,2 trilyon TL ve istihdam kapasitesi 281 kişidir. KOBİ kapsamında İğdır iline düzenlenmiş olan bu teşvik belgeleri Doğu Anadolu Bölgesi'nin belge sayısı olarak %4,1'ini, sabit yatırım tutarı olarak %2,5'ini

oluştururken, Türkiye genelinde belge sayısının %5'ini, sabit yatırım tutarının da %2'sini oluşturmuştur.

1997-2005 Mart döneminde Iğdır iline yönelik olarak verilen KOBİ teşvik belgelerinin sayısı, toplam sabit yatırım tutarı ve istihdam durumu Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 49'da verilmiştir.

TABLO 49: İĞDIR İLİNE VERİLEN KOBİ TEŞVİK BELGELERİNİN TÜRKİYE VE DOĞU ANADOLU BÖLGESİ İLE KARŞILAŞTIRMASI (Milyar TL)

Yıllar	Türkiye			Doğu Anadolu Bölgesi			Iğdır		
	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım Tutarı	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım Tutarı	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım Tutarı	İstihdam (Kişi)
1997	1.550	37.376	14.974	153	3.008	1.513	6	127	73
1998	1.171	33.189	12.117	146	3.950	1.585	3	90	20
1999	1.695	57.980	10.222	259	9.474	1.802	12	374	120
2000	1.229	49.100	5.587	157	6.541	913	13	554	65
2001	244	14.986	669	34	1.830	141	-	-	-
2002	382	63.725	1.484	26	5.216	184	-	-	-
2003	458	108.416	2.047	24	5.355	146	-	-	-
2004	416	109.513	2.960	53	10.106	559	1	57	3
2005*	50	12.380	665	9	1.885	79	-	-	-
'97/'05	7.195	486.665	50.725	861	47.365	6.922	35	1.202	281

(*): Ocak-Mart dönemini kapsar

Kaynak: T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü

Ayrıca, Devlet, 29.01.2004 tarihinde kabul edilen 5084 sayılı kanun ile, yatırımların ve istihdamın teşvik edilmesi amacıyla bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun çıkarmıştır. Çıkarılan bu kanun ile, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen kişi başına gayri safi yurt içi hasıla tutarı 1.500 ABD Doları veya daha az olan illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmak amaç edinilmiştir (EK 3). Bu teşvik kapsamında Türkiye genelinde 36 il bulunmakta olup, Iğdır ili 855 ABD Doları kişi başına gayri safi yurt içi hasıla düzeyi ile bu kapsamda yer almaktadır.

4.10. Ticaret, Bankacılık ve Gelir Durumu

4.10.1. Ticaret

İğdır ilinde uzun yıllar tarım ve hayvancılık en önemli iktisadî faaliyet kolları olagelmıştır. Ancak, özellikle 1992 yılından itibaren; gerek terör olaylarının yoğunluk kazanmasıyla bölge hayvancılığında çok önemli bir yere sahip bulunan ve çayır-mera arazileri olarak kullanılan Büyük ve Küçük Ağrı Dağları ile diğer yüksek kesimlerin yasak bölge ilan edilerek yaylaya çıkışların durdurulması ve buna bağlı olarak köyden şehre büyük göç olaylarının yaşanması ve gerekse Dilucu gümrük kapısının açılmasıyla birlikte dış ticaretin ağırlık kazanması gibi nedenlerle tarım ve hayvancılık hızla önemini kaybederken, ticaret cazibesi artan bir sektör haline gelmiştir.

İğdır'ın ticaret hayatında, 1992 Mayıs'ında Dilucu Gümrük Kapısının açılmasıyla birlikte bavul ticareti ve özellikle 1996 yılında mutata depo kapsamında motorin ithalatı sayesinde, önemli bir canlanma görülmüştür. Motorin ticaretinin il ekonomisine olumlu etkileri sebebiyle özellikle inşaat sektöründe olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ancak, ticaretin organize olamayışı ve ferdi ve aile şirketi yapısından kurtarılamayışı, bu alanda sağlanan sermayenin birleştirilerek sanayi yatırımlarına kanallene edilmesine imkan vermemiştir. Ticari kazançlar, üretken olmayan spekülasyon amaçlı yatırımlara kayarak il dışına çıkmıştır. Eylül 2002 tarihinde Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nden mutata depo kapsamında yapılan motorin ticaretinin kesilmiş olmasıyla da, ilin ticari hayatı oldukça olumsuz yönde etkilenmiştir.

Bununla birlikte, özellikle sınır ticareti dolayısıyla ticari kazançların artması sonucu çok ortaklı şirketlerin sayısında artış yaşanmıştır. İğdır'da 2003 yılı sonu itibarıyla 69 Anonim Şirketi, 571 Limited Şirketi olmak üzere toplam 640 şirket ve 33 adet Kooperatif bulunmaktadır.

İğdır ili ticaret hayatını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörler arasında; bölgenin sınırda yer alması, önemli tüketim merkezlerine uzak olması, işlek

karayolları üzerinde bulunmaması, şehirleşme olgusunun zayıf olması ve sanayiinin gelişmemiş olması gibi nedenleri saymak mümkündür.

Bununla beraber; Iğdır ilinin hâlâ açık bulunan Dilucu Sınır Kapısı vasıtasıyla Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ve dolayısıyla diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine açılan pencere konumunda olması önemli bir avantaj oluşturmaktadır. Ayrıca, Ağrı/Doğubeyazıt'ta bulunan Gürbulak Sınır Kapısı vasıtasıyla da İran'la ticaret yapılmaktadır (Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ve diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile yapılmakta olan sınır ticareti Iğdır ve dolayısıyla ülke ekonomisi açısından da önem taşımaktadır. Sınır ticareti kapsamında 2004 yılında gerçekleştiren ihracat 23.441.262 Dolar, ithalat 3.595.575 Dolar ve toplam dış ticaret hacmi 27.036.837 Dolar'dır.).

5 Mayıs 1992 tarihinde açılan Dilucu Sınır Kapısında; 40.000 m² alan üzerine kurulmuş bulunan Dilucu Gümrük Sahası 2.348 m²lik kapalı alana sahiptir. 17 Aralık 1993 yılında ihalesi yapılan tesisler 20 Kasım 2000'de bitirilerek hizmete girmiştir. Bir adet yolcu giriş - çıkış hizmet ünitesi, iki katlı tır giriş - çıkış hizmet ünitesi, iki adet kantar binası, iki adet depo, otoparklar ve araç dezenfeksiyon ünitesi bulunan sahada Gümrük Muhafaza Müdürlüğü, Gümrük Müdürlüğü ve Sınır Mülki İdare Amirliği de mevcuttur. Bunların yanı sıra saha içinde yolculara ve görev yapan personele hizmet veren yemekhane, yolcu bekleme salonu, iletişim hizmetleri için PTT şubesi bulunmaktadır. 1992-2001 döneminde Dilucu sınır kapısından yapılan yolcu ve araç trafiği Tablo 50'de verilmiştir.

TABLO 50: DİLUCU GÜMRÜK KAPISI YOLCU VE ARAÇ TRAFİĞİ

Yıllar	Yolcu Sayısı		Araç Sayısı	
	Gelen	Giden	Gelen	Giden
1992	3.296	3.197	835	820
1993	28.345	27.696	8.457	7.971
1994	59.040	54.927	8.457	7.971
1995	80.172	79.464	37.704	31.332
1996	191.508	99.851	63.918	62.432
1997	147.080	137.496	89.510	84.080
1998	130.161	112.623	118.165	112.593
1999	178.173	143.283	41.920	36.985
2000	84.298	55.041	48.339	26.916
2001	9.318	12.035	48.864	51.219
Toplam	911.391	725.613	466.169	422.319

İl ticari hayatına etki eden kuruluşların başında Ticaret ve Sanayi Odası ile Ticaret Borsası gelmektedir. Ticaret ve Sanayi Odası'nın 2.350, Ticaret Borsası'nın 212 üyesi bulunmaktadır. Ayrıca ilde 7 adet Esnaf ve Sanatkârlar Odası ile 1 adet Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği mevcut olup, Esnaf Sicil Memurluğuna kayıtlı 10.155 üyesi bulunmaktadır.

İl ekonomisine tarımsal kesimin hakim olması nedeniyle ticarete konu olan ürünlerin başında canlı hayvan ve bitkisel ürünler gelmektedir. İlin zayıf sanayileşme çabalarının da tarımsal kaynaklara dayanmasından dolayı, hububat ve hububat ürünleri, ayçiçeği, pancar, canlı hayvan ve hayvansal ürünler gibi tarımsal ürünler il ticaretinde hala en önemli ürün grubudur.

2003 yılı itibariyle Iğdır'da üretilen bitkisel üretim değerinin %85'i, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler üretim değerinin %45'i ticarete konu olmuştur. İlde pazarlanan oranı en yüksek ürün grubu %98 pazarlanan oranıyla endüstriyel bitkiler (şeker pancarı) ve %99 pazarlanan oranıyla yağlı tohumlardır. İl pazarlanan bitkisel ürünler üretim değeri Doğu Anadolu Bölgesi içinde %4,0 ve Türkiye içinde %0,2 pay almıştır. İlde canlı hayvanlar pazarlanan değeri bölge içinde %3,2 ve Türkiye içinde %0,7,2 pay alırken, hayvansal ürünler pazarlanan değeri de bölge içinde %1,7 ve Türkiye içinde %0,2,0 pay almıştır.

2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre il aktif nüfusunun %4,6'sını oluşturan 2.962 kişi ticaret, otelcilik ve lokantacılık sektöründe faaliyet göstermektedir. Faal nüfus içinde ticaret, otelcilik ve lokantacılık sektöründe faaliyet gösterenlerin oranı Doğu Anadolu Bölgesi'nde %4,4 iken Türkiye genelinde %9,7'dir.

İlde ticaret sektörü ile ilgili işyeri sayısı 1992 yılında 886 iken, on yıllık dönemde %107 oranında artarak, 2002 yılı itibariyle 1.833'e ulaşmıştır. Iğdır ilindeki ticaretle uğraşan işyeri sayısı Doğu Anadolu Bölgesinde ticaretle uğraşan işyeri sayısının %3'ünü ve Türkiye genelinde ticaretle uğraşan işyeri sayısının %0,2'sini oluşturmaktadır. İl ticaret sektöründeki işyeri sayısının büyük bir bölümü toptan ve perakende ticaretle uğraşan işyerleri oluşmaktadır. 2002 yılı itibariyle Iğdır'daki ticaret sektöründe faaliyet gösteren işyeri sayısının %86'sını toptan ve perakende

ticaretle uğraşan işyerleri oluştururken, %14'ünü de otel, lokanta ve kahvehaneler oluşturmaktadır. Iğdır'daki ticaret sektöründe faaliyet gösteren işyeri sayıları Türkiye ve bölge ile mukayeseli olarak Tablo 51'de verilmiştir.

TABLO 51: IĞDIR'DA TİCARET VE HİZMETLER SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞYERİ SAYISI VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRMASI, 2002

	Toptan ve Perakende Ticaret		Otel, Lokanta, Kahvehane		Toplam	
	İşyeri Sayısı	İstihdam	İşyeri Sayısı	İstihdam	İşyeri Sayısı	İstihdam
Türkiye (1)	872.155	2.057.683	175.571	550.102	1.047.726	2.607.785
Doğu Anadolu Bölgesi (2)	46.979	85.534	7879	20477	54.858	106.011
Iğdır (3)	1.580	2.540	253	641	1.833	3.181
(3)/(1) (%)	0,18	0,12	0,14	0,12	0,17	0,12
(3)/(2) (%)	3,36	2,97	3,21	3,13	3,34	3,00

KAYNAK : DİE, 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı geçici sonuçları

2001 yılı itibariyle, Iğdır ili ticaret sektörü gayri safi yurtiçi hasılası 8.668 milyar TL olup, il hasılasının %4,9'unu oluşturmaktadır. Ticaret sektörü il hasılasında, sektör payları itibariyle tarım, ulaştırma-haberleşme ve inşaat sektöründen sonra dördüncü sırada yer almaktadır. İl ticaret sektörü hasılasının %84'ünü toptan ve perakende ticaret ve %16'sını da otel ve lokanta hizmetleri oluşturmuştur. Iğdır ili ticaret sektörü hasılası Doğu Anadolu Bölgesi ticaret hasılasının %9,8'ini ve Türkiye ticaret sektörü hasılasının %0,2'sini oluşturmaktadır. Büyüklük açısından ise, il ticaret sektörü hasılası ülke sıralamasında 78. olurken, bölge sıralamasında 12. olmuştur.

Iğdır ili ticaret hasılasının yıllar itibariyle gelişimi, bölge ve Türkiye ticaret sektörü hasılası ile karşılaştırmalı olarak Tablo 52'de verilmiştir.

TABLO 52: IĞDIR İLİ TİCARET HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ VE BÖLGE VE TÜRKİYE TİCARET HASILASI İÇİNDEKİ YERİ(Cari fiyatlarla) (Milyar TL)

Faaliyet Kolu	1993	1995	1997	1999	2000	2001
- Toptan ve Perakende Ticaret	91	387	1.202	2.931	4.927	7.317
- Otel, Lokanta Hizmetleri	8	37	204	485	819	1.351
Iğdır Ticaret Hasılası (1)	99	423	1.406	3.416	5.746	8.668
Doğu Anadolu Ticaret Hasılası (2)	10.239	43.355	138.859	343.306	583.108	887.929
Türkiye Ticaret Hasılası (3)	368.385	1.587.691	5.985.402	14.750.945	24.906.513	37.403.001
(1)/(2) (%)	0,96	0,98	1,01	1,00	0,99	0,98
(1)/(3) (%)	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02

Kaynak : DİE

4.10.2. Bankacılık

İğdır ilinde 2003 yılı sonu itibariyle, 3'ü kamusal sermayeli, 3'ü de özel sermayeli olmak üzere 6 ayrı banka toplam 10 şubede faaliyet göstermektedir. Şubelerin 6 tanesi kamusal sermayeli ve 4'ü de özel sermayeli bankalara aittir. 2003 yılı itibariyle İğdır ili, şube sayısı bakımından Türkiye genelinde 75. sırada yer almakta olup, Doğu Anadolu Bölgesi şube sayısının %4,1'ini, Türkiye geneli şube sayısının ise %2'sini oluşturmaktadır. İlde en fazla şubeye sahip banka 4 şubeyle Ziraat Bankasıdır ve her ilçede faaliyet göstermektedir. Merkez ilçe de dahil olmak üzere İğdır ilinin tüm ilçelerinde bankacılık sektörü henüz yeterince gelişmemiş olup, yöre halkının bankacılık hizmetlerinden yararlanma düzeyi oldukça düşük seviyededir.

İğdır ilinde 2003 yılı itibariyle banka başına 9,9 milyon \$ mevduat düşerken, 2,3 milyon \$ kredi düşmektedir. Aynı yıl Türkiye genelinde banka başına 2.244 milyon \$ mevduat, 834 milyon \$ kredi düşmekteydi. Yine 2003'de İğdır'da şube başına düşen mevduat miktarı 5,8 milyon \$ iken, şube başına düşen kredi 1,4 milyon \$'dır. Türkiye genelinde ise şube başına 18,6 milyon \$ mevduat düşerken, 6,9 milyon \$ da kredi düşmektedir. İl şube başına kredi ve mevduat ortalamaları Türkiye ortalamalarının oldukça altında kalmıştır.

4.10.2.1. Mevduat

İğdır'da 2003 yılı sonu itibariyle 82.731 milyar TL banka mevduatı gerçekleşmiş olup, bu tutar Doğu Anadolu Bölgesi mevduatının %3,30'unu oluştururken Türkiye toplam banka mevduatının %0,5 gibi önemsiz bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu haliyle, İğdır ili mevduat büyüklüğü açısından 2003 yılı itibariyle Türkiye genelinde 71. ve bölge içerisinde 9. sırada yer almıştır.

İğdır ili mevduatının gelişimine yıllar itibariyle baktığımızda, gerek bölge gerekse ülke içindeki payının 1999-2001 döneminde arttığı, 2002 ve 2003 yıllarında ise azalış gösterdiği görülmektedir. 1999 yılı itibariyle İğdır ili mevduatının Doğu Anadolu Bölgesi mevduatı içindeki payı %3,58, Türkiye mevduatı içindeki payı

%0,5 iken 2001 yılı itibariyle bölge içindeki payı %10,50'ye ve Türkiye genelinde %1,6'ya yükselmiş, ancak 2003 yılında ise İğdır ili mevduatının bölge mevduatı içindeki payı %3,30'a ve Türkiye mevduatı içindeki payı da %0,5'e gerilemiştir. İğdır ili mevduatının gelişimi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye mevduatı ile karşılaştırmalı olarak, Tablo 53'de verilmiştir.

TABLO 53: İĞDIR İLİ TOPLAM BANKA MEVDUATININ GELİŞİMİ (Milyar TL)

Mevduat Türü	1999	2000	2001	2002	2003
Tasarruf Mevduatı	8.253	8.545	56.149	21.501	29.635
Mevduat Sertifikası	0	0	0	0	0
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	1.849	2.669	2.110	2.495	2.612
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	1.188	1.720	11.822	5.187	6.067
Bankalar Mevduatı	0	0	19	0	0
Döviz Tevdiatı	11.763	19.284	104.310	49.784	43.191
Diğer Mevduat	601	558	3.334	1.138	1.226
Altın Depo Hesapları	0	0	0	0	0
Toplam (İğdır)	23.654	32.776	177.744	80.105	82.731
Doğu Anadolu Bölgesi	660.531	819.282	1.692.738	2.095.896	2.504.510
Türkiye (*)	44.320.449	63.648.625	109.443.578	135.461.293	153.227.340
Doğu Anadolu B./Türkiye(%)	1,49	1,29	1,55	1,55	1,63
İğdır/Doğu Anadolu B. (%)	3,58	4,00	10,50	3,82	3,30
İğdır/Türkiye (%)	0,05	0,05	0,16	0,06	0,05

(*): Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler mevduatı dahil edilmemiştir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

İğdır ili mevduatının türlerine göre dağılımına bakıldığında, ağırlığın döviz tevdiatında olduğu ve bunu tasarruf mevduatının takip ettiği görülmektedir. 2003 yılı itibariyle il mevduatının %52,2'si (43.191 milyar TL) döviz tevdiatı, %35,5'i (29.635 milyar TL) tasarruf mevduatından oluşurken %7,3'ü (6.067 milyar TL) ticari kuruluşlar mevduatı, %3,2'si (2.612 milyar TL) resmi kuruluşlar mevduatı ve %1,5'i de (1.226 milyar TL) diğer mevduat kalemlerinden oluşmuştur.

2003 yılı itibariyle, İğdır ili kişi başına düşen banka mevduatı 466.5 milyon TL (335 \$) olup, 391,6 milyon TL (281 \$) olan Doğu Anadolu Bölgesi kişi başına banka mevduatından %19 daha fazla olmasına rağmen, 2.139,2 milyon TL (1.535 \$) olan Türkiye kişi başına düşen banka mevduatının ancak %22'si seviyesindedir.

İğdır ili toplam mevduatının türlerine göre dağılımı Tablo 54'de, kişi başına mevduatının bölge illeri ile karşılaştırması Tablo 55'de verilmiştir.

TABLO 54: TOPLAM BANKA MEVDUATININ TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI 2003 (Milyar TL)

	Türkiye (1)		Doğu Anadolu Bölgesi (2)		İğdır (3)		Pay (%)	
	2003	%	2003	%	2003	%	(3)/(1)	(3)/(2)
Tasarruf Mevduatı	44.994.752	29,4	970.112	38,7	29.635	35,8	0,07	3,05
Mevduat Sertifikası	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,00	0,00
Resmi Kuruluşlar Mevduatı	4.477.468	2,9	185.256	7,4	2.612	3,2	0,06	1,41
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	16.622.562	10,8	268.437	10,7	6.067	7,3	0,04	2,26
Bankalar Mevduatı	3.955.608	2,6	391	0,0	0	0,0	0,00	0,00
Döviz Tevdiatı	70.902.794	46,3	967.933	38,6	43.191	52,2	0,06	4,46
Diğer Mevduat	12.220.456	8,0	112.382	4,5	1.226	1,5	0,01	1,09
Altın Depo Hesapları	53.700	0,0	0	0,0	0	0,0	0,00	0,00
Toplam	153.227.340	100,0	2.504.510	100,0	82.731	100,0	0,05	3,30

(*): Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler mevduatı dahil edilmemiştir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

TABLO 55: İĞDIR İLİ KİŞİ BAŞINA DÜŞEN BANKA MEVDUATININ TÜRKİYE VE BÖLGE İLLERİ İLE KARŞILAŞTIRMASI

	1999		2000		2001		2002		2003	
	Bin TL	\$	Bin TL	\$	Bin TL	\$	Bin TL	\$	Bin TL	\$
Türkiye	665.719	1.233	938.716	1.397	1.584.872	1.096	1.926.095	1.175	2.139.229	1.535
Tunceli	314.867	583	425.180	633	739.192	511	1.145.250	698	1.401.524	1.006
Elazığ	215.441	399	269.348	401	527.839	365	737.979	450	816.160	586
Erzincan	175.453	325	206.305	307	423.174	293	570.458	348	671.693	482
Malatya	184.871	342	216.716	323	423.818	293	525.989	321	596.779	428
İğdir	142.640	264	194.362	289	1.036.496	716	459.357	280	466.527	335
Ardahan	136.920	254	157.787	235	263.293	182	368.262	225	451.426	324
Kars	106.533	197	132.132	197	283.530	196	308.617	188	399.823	287
DAB	109.115	202	133.490	199	272.038	188	332.226	203	391.572	281
Erzurum	95.433	177	127.651	190	227.642	157	305.082	186	367.056	263
Bingöl	68.583	127	88.122	131	192.325	133	262.896	160	365.691	262
Van	60.739	112	65.732	98	122.702	85	153.979	94	201.818	145
Muş	38.814	72	52.322	78	76.498	53	109.277	67	150.945	108
Bitlis	34.486	64	47.219	70	81.640	56	112.814	69	148.691	107
Hakkari	47.714	88	57.410	85	100.390	69	121.314	74	138.001	99
Ağrı	43.516	81	44.451	66	85.917	59	107.180	65	122.681	88

Not 1: Kişi başına hesaplamalarda 1990 ve 2000 nüfus sayım yılları baz alınarak $P_n = P_0(1+r)^n$ formülüyle nüfus tahmini yapılmıştır.

Not 2: Sıralama son yıla göre yapılmıştır.

*: Kıbrıs ve Yabancı ülkeler hariç

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablodan da görüldüğü gibi, 2003 yılı itibariyle İğdir ili, kişi başına düşen banka mevduatı açısından Doğu Anadolu Bölgesi illeri içerisinde Tunceli, Elazığ, Erzincan ve Malatya'dan sonra 5. sırada yer almaktadır. Bölge illeri içerisinde 1.006 \$'la Tunceli ilk sırada yer alırken 88 \$'la Ağrı son sırada yer almıştır.

4.10.2.2. Kredi

İğdır'da 2003 yılı sonu itibariyle 19.492 milyar TL banka kredisi verilmiş olup, bu tutar Doğu Anadolu Bölgesi banka kredisi miktarının %2,94'ünü oluştururken, Türkiye geneli verilen banka kredilerinin de %0,3'ünü oluşturmuştur. İğdır ili, toplam kredilerin büyüklüğü açısından 2003 yılı itibariyle Türkiye genelinde 72. ve bölge içerisinde 8. sırada yer almıştır.

İğdır iline verilen banka kredilerinin yıllar itibariyle gelişimine bakıldığında, gerek bölge gerekse ülke içindeki payının 1999-2001 döneminde arttığı, 2002-2003 yıllarında ise azalış gösterdiği görülmektedir. İğdır iline kullanılan kredilerin gelişimi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye toplam kredileri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 56'da verilmiştir.

TABLO 56: İĞDIR İLİ TOPLAM BANKA KREDİLERİNİN GELİŞİMİ (Milyar TL)

	1999	2000	2001	2002	2003
İhtisas Kredileri	8.861	12.523	11.970	2.946	3.357
Tarım	7.137	10.520	10.237	1.119	1.113
Gayrimenkul	39	31	23	0	0
Mesleki	486	330	151	0	439
Denizcilik	0	0	0	86	0
Turizm	0	0	56	56	48
Diğer	1.199	1.642	1.503	1.685	1.757
İhtisas Dışı Krediler	2.083	9.718	5.402	7.056	16.135
Toplam (İğdır)	10.944	22.241	17.372	10.002	19.492
Doğu Anadolu Bölgesi	231.969	456.423	335.813	329.873	662.693
Türkiye (*)	19.240.583	30.594.584	32.648.987	43.721.213	58.600.589
Doğu Anadolu B./Türkiye (%)	1,21	1,49	1,03	0,75	1,13
İğdır/Doğu Anadolu B. (%)	4,72	4,87	5,17	3,03	2,94
İğdır/Türkiye (%)	0,06	0,07	0,05	0,02	0,03

(*): Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler kredi tutarı dahil edilmemiştir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablodan da görüldüğü gibi; 1999 yılı itibariyle İğdır'a kullanılan kredilerin bölge içindeki payı %4,72, Türkiye içindeki payı %0,6 iken; bölge içindeki payı 2001 yılında %5,17'yle ve Türkiye genelindeki payı da 2000 yılında %0,7'yle en yüksek pay seviyesine ulaşmış, ancak 2003 yılında bölge içindeki payı %2,94'e ve Türkiye genelindeki payı da %0,3'e gerilemiştir.

Kredilerin dağılımına bakıldığında; İğdır ilinde kullanılan kredilerin %17,2'lik bölümünün ihtisas kredilerinden (tarım, gayrimenkul, mesleki, turizm ve diğer), %82,8'lik bölümünün ise ihtisas dışı kredilerden oluştuğu görülmektedir. İğdır iline verilen kredilerin ihtisas payı, bölge ihtisas payının yaklaşık 6 puan altında ve ülke ihtisas payının ise yaklaşık 5 puan üstünde yer almıştır. Bölge ve ülke genelinde ihtisas kredilerinin ağırlıkları sırasıyla %23,4 ve %11,8 iken, ihtisas dışı kredilerinin ağırlıkları da sırasıyla %76,6 ve %88,2 olduğu görülmektedir. İğdır iline kullanılan kredilerin türlerine göre dağılımı, Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 57'de verilmiştir.

TABLO 57: TOPLAM BANKA KREDİLERİNİN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI 2003 (Milyar TL)

	Türkiye (1)		Doğu Anadolu (2)		İğdır (3)		Pay (%)	
	2003	%	2003	%	2003	%	(3)/(1)	(3)/(2)
İhtisas Kredileri	6.933.414	11,8	154.805	23,4	3.357	17,2	0,05	2,17
Tarım	3.216.133	5,5	42.403	6,4	1.113	5,7	0,03	2,62
Gayrimenkul	284.295	0,5	5.769	0,9	0	0,0	0,00	0,00
Mesleki	689.738	1,2	20.662	3,1	439	2,3	0,06	2,12
Denizcilik	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,00	0,00
Turizm	71.249	0,1	2.486	0,4	48	0,2	0,07	1,93
Diğer	2.671.999	4,6	83.485	12,6	1.757	9,0	0,07	2,10
İhtisas Dışı Krediler	51.667.175	88,2	507.888	76,6	16.135	82,8	0,03	3,18
Toplam	58.600.589	100,0	662.693	100,0	19.492	100,0	0,03	2,94

(*): Kıbrıs ve Yabancı Ülkeler kredi tutarı dahil edilmemiştir.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablodan da görüldüğü gibi, İğdır'da kullanılan ihtisas kredilerinden tarım kredileri toplam krediler içinde %5,7 pay almıştır. Bu haliyle il tarım kredileri Doğu Anadolu Bölgesi tarım kredilerinin %2,62'sini ve Türkiye tarım kredilerinin %0,3'ünü oluşturmuştur. İl toplam kredileri içinde %2,3 payı bulunan mesleki krediler ise bölge mesleki kredilerinin %2,12'sini ve Türkiye mesleki kredilerinin de %0,6'sını oluşturmuştur.

2003 yılı itibarıyla, İğdır ili kişi başına düşen kredi miktarı 109,9 milyon TL (79 \$)'dir. Bu rakam; 103,6 milyon TL (74 \$) olan Doğu Anadolu Bölgesi kişi başına düşen kredi ortalamasından yaklaşık %6 daha fazladır, ancak 818,1 milyon TL (587 \$) olan Türkiye ortalamasının ise yaklaşık %13'ü seviyesindedir.

İğdır ili kişi başına düşen banka kredilerinin gelişimi Doğu Anadolu Bölgesi illeri ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 58’de verilmiştir.

TABLO 58: İĞDIR İLİ KİŞİ BAŞINA DÜŞEN BANKA KREDİLERİNİN TÜRKİYE VE BÖLGE İLLERİ İLE KARŞILAŞTIRMASI

	1999		2000		2001		2002		2003	
	Bin TL	\$	Bin TL	\$	Bin TL	\$	Bin TL	\$	Bin TL	\$
Türkiye*	289.005	535	451.221	672	472.796	327	621.662	379	818.131	587
Tunceli	62.377	115	134.254	200	80.709	56	67.501	41	174.336	125
Malatya	64.576	120	110.381	164	71.780	50	95.844	58	169.048	121
Erzincan	63.977	118	104.753	156	84.166	58	86.985	53	163.069	117
Kars	108.119	200	179.305	267	151.385	105	92.793	57	155.448	112
Elazığ	35.640	66	76.178	113	46.777	32	67.278	41	142.880	103
Erzurum	34.897	65	81.814	122	64.088	44	62.440	38	128.440	92
İğdır	65.995	122	131.889	196	101.303	70	57.356	35	109.917	79
DAB	38.319	71	74.367	111	53.968	37	52.289	32	103.610	74
Van	16.575	31	39.265	58	27.969	19	31.007	19	79.845	57
Ardahan	91.092	169	174.250	259	117.517	81	31.521	19	78.922	57
Bingöl	17.657	33	33.471	50	23.248	16	26.374	16	46.952	34
Bitlis	15.704	29	37.633	56	26.936	19	22.215	14	43.861	31
Hakkari	8.651	16	22.348	33	16.746	12	20.280	12	40.741	29
Muş	20.030	37	37.989	57	32.091	22	21.638	13	37.494	27
Ağrı	9.576	18	23.518	35	17.085	12	15.291	9	35.054	25

Not 1:Kişi başına hesaplamalarda 1990 ve 2000 nüfus sayım yılları baz alınarak $P_n=P_0(1+r)^t$ formülüyle nüfus tahmini yapılmıştır.

Not 2: Sıralama son yıla göre yapılmıştır.

*: Kıbrıs ve Yabancı ülkeler hariç

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablodan da görüleceği gibi; 2003 yılı itibariyle İğdır ili, kişi başına düşen banka kredileri açısından bölge illeri içerisinde yedinci sırada yer almıştır. Bölge illeri içerisinde 174,3 milyon TL (125 \$) kişi başına düşen banka kredisi ile Tunceli yine ilk sırada yer alırken 35,1 milyon TL (25 \$) ile Ağrı son sırada yer almıştır.

4.10.2.3. Kredi/Mevduat Oranı

İğdır ili banka mevduatı ve kredi ilişkisi incelendiğinde; ilde ticari bankaların açtıkları kredilerin, toplam mevduata oranı 1999 yılında %46,3 iken, bu oran 2000 yılında %67,9'a çıktıktan sonra 2001 yılında %9,8'e inmiş ve 2003 yılında tekrar artarak %23,6'ya ulaşmıştır. Kredi/mevduat oranı açısından, Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, İğdır ilinin oldukça düşük düzeyde

kaldığı dikkat çekmektedir. Söz konusu bu durum, Iğdır ilindeki gerek işletmelerin gerekse bireylerin nakit ihtiyaçlarını karşılamada bankacılık kesimi kredi imkanlarını yeterince kullanamadıkları/kullanmadıklarını ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle ilde bankacılık kesimince toplanan mevduatlardan başka iller faydalanmakta ve Iğdır'dan diğer illere yönelik bir kaynak transferi söz konusu olmaktadır. 2003 yılı itibarıyla kredi/mevduat oranı açısından Iğdır ili bölge illeri içerisinde onuncu sırada yer almıştır. Aynı yıl, bölge içerisinde kredi/mevduat oranı açısından %39,6 ile Van ilk sırada yer alırken, %12,4 ile Tunceli son sırada yer almıştır.

Iğdır ili kredi/mevduat oranının Doğu Anadolu Bölgesi illeri ve Türkiye ile karşılaştırması Tablo 59'da verilmiştir.

TABLO 59: KREDİ/MEVDUAT ORANI (%)

	1999	2000	2001	2002	2003
Van	27,3	59,7	22,8	20,1	39,6
Kars	101,5	135,7	53,4	30,1	38,9
Türkiye*	43,4	48,1	29,8	32,3	38,2
Erzurum	36,6	64,1	28,2	20,5	35,0
Hakkari	18,1	38,9	16,7	16,7	29,5
Bitlis	45,5	79,7	33,0	19,7	29,5
Ağrı	22,0	52,9	19,9	14,3	28,6
Malatya	34,9	50,9	16,9	18,2	28,3
DAB	35,1	55,7	19,8	15,7	26,5
Muş	51,6	72,6	42,0	19,8	24,8
Erzincan	36,5	50,8	19,9	15,2	24,3
Iğdır	46,3	67,9	9,8	12,5	23,6
Elazığ	16,5	28,3	8,9	9,1	17,5
Ardahan	66,5	110,4	44,6	8,6	17,5
Bingöl	25,7	38,0	12,1	10,0	12,8
Tunceli	19,8	31,6	10,9	5,9	12,4

*: Kıbrıs ve Yabancı ülkeler hariç

Not: Sıralama son yıla göre yapılmıştır.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

4.10.3. Gelir Durumu

İğdır ili Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) rakamları incelendiğinde; 1993 yılında cari fiyatlarla 1.486,7 milyar TL olan il GSYİH'nın, 1993-2001 döneminde yıllık ortalama %82 oranında artış göstererek 2001 yılı itibariyle 176,4 trilyon TL düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.

GSYİH'daki artış sabit fiyatlarla (1987 üretici fiyatlarıyla) değerlendirildiğinde, 1993-2001 döneminde İğdır GSYİH'sındaki yıllık ortalama artışın %5,2 düzeyinde olduğu dikkati çekmektedir.

İl GSYİH'sının yıllar itibariyle gelişme hızına baktığımızda; 1993-2001 döneminde, İğdır ili GSYİH'sında en yüksek gelişme hızının cari fiyatlarla %115,5 oranıyla 1995 yılında ve sabit fiyatlarla %14,6 oranıyla 1996 yılında yaşandığı ve yine en düşük gelişme hızının ise cari fiyatlarla %42,2 oranıyla 2000 yılında ve sabit fiyatlarla %-2,8 oranıyla 2001 yılında yaşandığı görülmektedir. İğdır ili GSYİH'nın yıllar itibariyle gelişimi (cari ve sabit fiyatlarla) Tablo 60'da verilmiştir.

TABLO 60: İĞDIR İLİ GSYİH'NIN YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ

Yıllar	Cari Fiyatlarla		Sabit Fiyatlarla	
	Değer (Milyon TL.)	Gelişme Hızı (%)	Değer (Milyon TL.)	Gelişme Hızı (%)
1993	1.486.713	-	59.085	-
1994	2.944.484	98,1	66.407	12,4
1995	6.346.332	115,5	68.659	3,4
1996	12.583.057	98,3	78.683	14,6
1997	25.498.707	102,6	77.146	-2,0
1998	50.593.972	98,4	86.035	11,5
1999	86.524.832	71,0	86.365	0,4
2000	123.008.551	42,2	91.271	5,7
2001	176.365.367	43,4	88.695	-2,8

Kaynak: DIE

4.10.3.1. GSYİH'nın Sektörel Dağılımı

İğdır ili GSYİH'sının sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; 1993 yılı itibariyle (cari fiyatlarla) en yüksek payın %53,3 ile tarım sektörüne ait olduğu ve bunu %6,6

ile ticaret sektörü, %3,2 ile inşaat sektörü, %3,0 ile ulaştırma ve haberleşme sektörü ve %2,2 ile sanayi sektörünün izlediği görülmektedir.

1993-2001 döneminde sektör paylarının yıllar itibariyle gelişimine bakıldığında, ulaştırma-haberleşme, inşaat ve sanayi sektörlerinin GSYİH içindeki paylarında artma, tarım ve ticaret sektörlerinin paylarında ise azalma olduğu izlenmiştir. Söz konusu bu durum 1993-2001 döneminde sektörlerin yıllık ortalama artış hızlarına baktığımızda daha net bir şekilde görülebilmektedir. Nitekim ulaştırma-haberleşme sektörü (%162), inşaat sektörü (%107) ve sanayi sektörünün (%88) yıllık ortalama artış hızları toplam GSYİH artış hızının (%82) üzerinde iken, tarım (%74) ve ticaret sektörlerinin (%75) yıllık ortalama artış hızları toplam GSYİH artış hızının altında kalmıştır. 2001 yılı itibariyle, cari fiyatlarla 176,4 trilyon TL olarak gerçekleşen il GSYİH'sında en yüksek pay yine %37,3 (65,8 trilyon TL) ile tarım sektörüne ait olup, bunu %18,0 (31,7 trilyon TL) ile ulaştırma-haberleşme sektörü, %9,0 (15,9 trilyon TL) ile inşaat sektörü, %4,9 (8,7 trilyon TL) ile ticaret sektörü ve %2,8 (4,9 trilyon TL) ile sanayi sektörü izlemiştir.

İğdır GSYİH'sına daha alt sektörler bazında bakıldığında; 2001 yılında 65,8 trilyon TL olarak gerçekleşen tarım sektörü hasılasının hemen hemen tamamının çiftçilik ve hayvancılık faaliyeti tarafından sağlandığı görülmektedir. Balıkçılık faaliyetinin katkısı (16,1 milyar TL) ise yok denecek kadar azdır. Büyüklük açısından il hasılasında dördüncü sırada yer alan ticaret sektörü hasılası ise; 8,7 trilyon TL olup, %84,4'ünü (7,3 trilyon TL) toptan ve perakende ticaret ve %15,6'sını da (1,4 trilyon TL) otel, lokanta hizmetleri hasılası oluşturmuştur. Sanayi sektörü hasılası ise 4,9 trilyon TL olup, %48,6'sı (2,4 trilyon TL) imalat sanayi hasılasından, %44,9'u (2,2 trilyon TL) elektrik, gaz, su hasılasından ve %6,6'sı da (323,2 milyar TL) madencilik ve taşocakçılığı hasılasından oluşmaktadır.

İğdır ili gayri safi yurtiçi hasıla rakamlarının sektörel dağılımı sabit fiyatlara göre incelendiğinde; 2001 yılı itibariyle en yüksek payın yine %40,0 ile tarım sektörüne ait olduğu ve bunu %16,0 ile ulaştırma-haberleşme, %10,8 ile inşaat, %7,1 ile ticaret ve %3,3 pay ile sanayi sektörlerinin izlediği dikkati çekmektedir. İğdır ili GSYİH'sının sektörlere göre dağılımı Tablo 61'de verilmiştir.

TABLO 61: İĞDIR İLİ GSYİH'NİN FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI (2001)

Sektörler	Cari Fiyatlarla			Sabit Fiyatlarla		
	Değer (Milyon TL.)	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)	Değer (Milyon TL.)	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)
1. Tarım	65 803 976	37,3	34,7	35 465	40,0	-4,4
a. Çiftçilik ve hayvancılık	65 787 832	37,3	37,3	35 452	40,0	-1,5
b. Ormancılık	-	0,0	-100,0	-	0,0	-100,0
c. Balıkçılık	16 144	0,0	-92,6	12	0,0	-94,9
2. Sanayi	4 913 407	2,8	85,9	2 888	3,3	-4,9
a. Madencilik ve taşocakçılığı	323 274	0,2	20,4	88	0,1	-59,8
b. İmalat sanayii	2 386 401	1,4	50,0	1 778	2,0	-7,7
c. Elektrik, gaz, su	2 203 732	1,2	181,2	1 022	1,2	14,5
3. İnşaat	15 873 896	9,0	47,5	9 581	10,8	3,2
4. Ticaret	8 668 238	4,9	50,9	6 273	7,1	-7,6
a. Toptan ve perakende ticaret	7 317 432	4,1	48,5	5 659	6,4	-8,3
b. Otel, lokanta hizmetleri	1 350 806	0,8	65,0	615	0,7	-0,6
5. Ulaştırma ve haberleşme	31 662 530	18,0	60,4	14 218	16,0	-6,1
6. Mali kuruluşlar	3 707 550	2,1	59,2	2 692	3,0	-0,7
7. Konut sahipliği	5 752 990	3,3	49,3	6 959	7,8	0,9
8. Serbest meslek ve hizmetler	1 457 814	0,8	47,6	480	0,5	-2,1
9. (Eksi) İzafi banka hizmetleri	3 513 031	2,0	207,9	1 968	2,2	-1,9
10. Sektörler toplamı (1-9)	134 327 369	76,2	43,3	76 587	86,3	-3,6
11. Devlet hizmetleri	41 985 970	23,8	43,7	11 904	13,4	2,5
12. Kâr amacı olmayan özel hizmet kuruluşları	25 284	0,0	94,9	183	0,2	0,1
13. Toplam (10 + 11 + 12)	176 338 622	100,0	43,4	88 675	100,0	-2,8
14. İthalat vergisi	26 744	0,0	8,4	20	0,0	-37,4
15. GSYİH (Alıcı fiyatlarıyla) (13+14)	176 365 367	100,0	43,4	88 695	100,0	-2,8

Kaynak: DİE

4.10.3.2. GSYİH'nın Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri

İğdir ili gayri safi yurtiçi hasılasının Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri incelendiğinde ise; 2001 yılı itibariyle ilde yaratılan hasılanın Doğu Anadolu Bölgesi hasılasının %2,33'ünü ve Türkiye hasılasının ise %1,0'ını oluşturduğu görülmektedir. İl hasılası yıllar itibariyle bölge hasılası içinde en yüksek paya %2,59 ile 1999 yılında ve en düşük paya %1,79 ile 1993 yılında ulaşmıştır. Yine il hasılasının Türkiye hasılası içindeki en yüksek payı %1,1 ile 1999 yılında ve en düşük payı da %0,8 ile 1998 yılında olmuştur.

İğdir ili GSYİH'sının Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi içindeki yeri Tablo 62'de verilmiştir.

TABLO 62: İĞDIR İLİ GSYİH'SININ TÜRKİYE VE DOĞU ANADOLU BÖLGESİ GSYİH'SI İÇİNDEKİ YERİ (Cari Fiyatlarla) (Milyar TL)

Yıllar	Türkiye (1)		Doğu Anadolu B. (2)		İğdir (3)		Pay (%)	
	GSYİH	Gelişme Hızı (%)	GSYİH	Gelişme Hızı (%)	GSYİH	Gelişme Hızı (%)	(3)/(1)	(3)/(2)
1993	1.981.867	81,3	83.064	78,5	1.487	-	0,08	1,79
1994	3.868.429	95,2	160.284	93,0	2.944	98,1	0,08	1,84
1995	7.762.456	100,7	308.826	92,7	6.346	115,5	0,08	2,05
1996	14.772.110	90,3	567.575	83,8	12.583	98,3	0,09	2,22
1997	28.835.883	95,2	1.153.925	103,3	25.499	102,6	0,09	2,21
1998	52.224.945	81,1	2.186.945	89,5	50.594	98,4	0,10	2,31
1999	77.415.272	48,2	3.346.430	53,0	86.525	71,0	0,11	2,59
2000	124.583.458	60,9	5.162.548	54,3	123.009	42,2	0,10	2,38
2001	178.412.438	43,2	7.578.561	46,8	176.365	43,4	0,10	2,33

KAYNAK : DİE

İğdir GSYİH'sı büyüklük itibariyle değerlendirildiğinde; 2001 yılı itibariyle cari fiyatlarla 176,4 trilyon TL olan il GSYİH'sı Türkiye genelinde 78. sırada, Doğu Anadolu Bölgesi illeri içinde ise 12. sırada yer almaktadır.

4.10.3.3. Kişi Başına GSYİH

Kişi başına düşen hasıla düzeyi açısından İğdir ili incelendiğinde; 1993 yılında 939 \$ olan kişi başına düşen GSYİH rakamının yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir seyir izleyerek, 1999 yılında 1.403 \$'la en yüksek seviyesine ulaştıktan sonra, 2001

yılında 855 \$ olarak gerçekleştiği görülmektedir. İl kişi başına düşen GSYİH rakamları Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye kişi başına düşen GSYİH rakamları ile karşılaştırıldığında; her dönemde bölge ve Türkiye ortalamalarının altında olduğu görülmektedir (Sadece 1999 yılında il ortalaması (1.403 \$) bölge ortalamasının (1.395 \$) üstünde yer almıştır). 2001 yılında, 855 \$ olarak gerçekleşen il kişi başına GSYİH rakamı yaklaşık olarak bölge ortalamasının %85'i ve Türkiye ortalamasının %40'ı seviyesindedir.

Iğdır ili kişi başına düşen GSYİH rakamının gelişimi Türkiye ve bölge ile karşılaştırmalı olarak Tablo 63'de verilmiştir.

TABLO 63: IĞDIR İLİ KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSYİH'NİN TÜRKİYE VE DOĞU ANADOLU BÖLGESİ İLE KARŞILAŞTIRMASI

Yıllar	Türkiye			Doğu Anadolu Bölgesi			Iğdır		
	Bin TL.	Gelişme Hızı (%)	\$	Bin TL.	Gelişme Hızı (%)	\$	Bin TL.	Gelişme Hızı (%)	\$
1993	33.314	77,9	2.981	15.390	78,0	1.377	10.498	-	939
1994	63.861	91,7	2.173	29.645	92,6	1.009	20.890	99,0	711
1995	125.924	97,2	2.727	57.070	92,5	1.236	45.288	116,8	981
1996	235.611	87,1	2.888	104.909	83,8	1.286	90.418	99,6	1.108
1997	461.522	95,9	3.021	206.168	96,5	1.349	175.548	94,2	1.149
1998	822.977	78,3	3.176	387.674	88,0	1.496	347.429	97,9	1.341
1999	1.203.124	46,2	2.847	589.575	52,1	1.395	592.636	70,6	1.403
2000	1.846.748	53,5	2.941	843.365	43,0	1.343	733.233	23,7	1.168
2001	2.600.082	40,8	2.146	1.223.546	45,1	1.010	1.035.373	41,2	855

KAYNAK : DİE

2001 yılı itibariyle, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla rakamının büyüklüğü bakımından Iğdır ili Türkiye genelinde 73. sırada yer alırken, Doğu Anadolu Bölgesi illeri içerisinde 8. sırada yer almıştır. Bölge illerinden Elazığ bölge içerisinde birinci Türkiye genelinde 36. olurken, Ağrı ili bölge ve Türkiye genelinde sonuncu olmuştur. Bölge illeri içerisinde kişi başına gayri safi gelir ortalaması Türkiye ortalamasına yakın il bulunmamaktadır. Bölge illerinden ilk beş ilin kişi başına gelir ortalaması bölge ortalamasının üzerinde iken, diğer dokuz ilin verileri bölge ortalamasının altında kalmıştır. 2001 yılı itibariyle, Doğu Anadolu Bölgesi illeri ve Türkiye kişi başına GSYİH rakamları, bölge ve Türkiye sıralaması ile birlikte Tablo 64'de verilmiştir.

TABLO 64: BÖLGE İLLERİNİN KİŞİ BAŞINA GSYİH SIRALAMASI (2001)

İller	Kişi Başına Düşen GSYİH			Türkiye Sıralaması	Bölge Sıralaması
	Bin TL	Gelişme Hızı (%)	(\$)		
Türkiye	2.600.082	40,8	2.146	-	-
Elazığ	2.064.520	45,9	1.704	36	1
Tunceli	1.919.277	53,5	1.584	41	2
Malatya	1.715.909	46,6	1.417	51	3
Erzincan	1.403.175	46,0	1.158	57	4
Erzurum	1.285.590	41,0	1.061	64	5
Doğu Anadolu	1.223.546	45,1	1.010	-	-
Kars	1.072.957	50,7	886	71	6
Van	1.040.895	48,3	859	72	7
İğdır	1.035.373	41,2	855	73	8
Ardahan	1.020.421	53,5	842	75	9
Hakkari	1.012.348	43,7	836	76	10
Bingöl	963.049	43,9	795	77	11
Bitlis	782.259	41,1	646	78	12
Muş	700.297	53,8	578	80	13
Ağrı	688.326	33,0	568	81	14

Kaynak: DİE

4.10.3.4. İlçelere Göre GSYİH'nın Dağılımı

İğdır ili GSYİH'sının ilçeler itibariyle dağılımı incelendiğinde; GSYİH'ya en büyük katkısı Merkez ilçenin yaptığı görülmektedir. DİE'nin ilçeler itibariyle değerlendirmeye imkan veren en son yayınladığı 1996 yılı verilerine göre; cari fiyatlarla 12,6 trilyon TL olarak gerçekleşen il GSYİH'sının %77,05'i (9,7 trilyon TL) Merkez ilçeye ait olup, ülke GSYİH'sına yaptığı katkı ise %0,7'dir. Merkez ilçeden sonra %12,90'lık payla (1,6 trilyon TL) Tuzluca ikinci sırada, %5,24'lük payla (660,0 milyar TL) Aralık ilçesi üçüncü sırada ve %4,81'lik payla (605,2 milyar TL) Karakoyunlu ilçesi son sırada yer almıştır. 918 ilçe içerisinde, GSYİH açısından Merkez ilçe 276., Karakoyunlu ilçesi 879. olmuştur.

İğdır ili GSYİH'sının 1996 yılı itibariyle ilçelere göre dağılımı ve ilçeler sıralaması Tablo 65'de verilmiştir.

TABLO 65: İĞDIR İLİ GSYİH'NİN İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI (1996)

İlçe Adı	GSYİH (Milyon TL)	İl İçindeki Payı (%)	İl İçindeki Sıralaması	Türkiye İçindeki Payı (%)	Türkiye Sıralaması
Merkez	9.695.103	77,05	1	0,066	276
Tuzluca	1.622.826	12,90	2	0,011	682
Aralık	659.897	5,24	3	0,004	872
Karakoyunlu	605.231	4,81	4	0,004	879
İğdir	12.583.057	100,00	-	0,085	75

KAYNAK : DİE

4.11. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu

1970'li yıllara kadar gelişmenin temel göstergesi olarak görülen kişi başına gelir; toplumsal gelişmişliği yeterince açıklayamayan, yalnızca talep genişlemesini açıklayabilen dar kapsamlı bir göstergedir. Gerçekte gelişme kavramı; fiziki kapasite büyüklüğü ve gelir artışı gibi iktisadi gelişmeler yanında, bunların gelir grupları ve bölgeler arası dağılımı ile sosyal ve kültürel birikimlerin yansıtılabildiği toplumsal gelişme düzeyini ifade etmektedir. Bu anlayışla gelişme; ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılarındaki ilerlemeyi kapsamakta ve bir bütün oluşturmaktadır. Bu bakımdan, illerin ve bölgelerin gelişmişlik sıralamasında; kişi başına düşen milli gelirin artırılması şeklinde özetlenebilecek iktisadi büyüme kavramıyla beraber, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve ölçülebilen bütün sosyal değişkenleri de içeren bir “sosyo-ekonomik gelişme” ölçütü daha anlamlı olabilmektedir.

Bu amaçla bu bölümde İğdir ilinin sosyo-ekonomik yapısı, kişi başına gelir düzeyinin yanı sıra, diğer göstergeler (ekonomik, sosyal, kültürel) açısından da ele alınıp değerlendirilmiştir. İğdir ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi incelenirken; Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nce 1996 ve 2003 yıllarında yapılmış olan “**İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları**”ndan yararlanılmıştır.

İlk araştırma Aralık 1993'teki idari yapıyı esas aldığından 76 ili, ikinci araştırma ise 2003'teki idari yapıyı esas aldığından 81 ili kapsamaktadır. Araştırmalarda il ölçeğinde 58 gösterge kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan göstergeler;

demografi, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı, ve illerde on bin kişiye düşen özel otomobil, motorlu kara taşıtı, fert başına düşen telefon kontör değeri ve elektrik miktarı ve yeşil karta sahip nüfus oranını içeren diğer refah göstergelerinden oluşan sosyal göstergelerle, imalat sanayi, inşaat, tarım ve mali göstergelerden oluşan ekonomik göstergelerdir.

İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, ekonomik ve sosyal yapıları temsil eden 58 değişkenin ortak bileşkesi olarak ve temel bileşen değerleri esas olarak oluşturulmuştur. Oluşturulan bu sıralama ve bu sıralamaya esas teşkil eden endeks değerleri orijinal çalışmadan aynen alınarak Tablo 66'da verilmiştir.

Burada; illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasını ve endeks değerlerini belirleyen temel faktörler; illerin sahip oldukları nüfus büyüklüğü, yüzölçümü ya da şehirleşme oranı gibi bir takım yüzeysel büyüklükler değildir. Sıralamayı belirleyen başlıca faktörler; illerdeki demografik yapının, işgücü talebinin, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve her şeyden önemlisi gelir düzeyinin il nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada sağladıkları başarıdır.

Coğrafi bölge tanımı çerçevesinde yapılan sıralama sonuçlarına göre, Doğu Anadolu Bölgesi -1,16236 endeks değeriyle sonuncu sırada yer almıştır. Iğdır ili ise 1996 yılı araştırmasında -0,98002 endeks değeri ile ülke genelinde 69. sırada ve bölge illeri içerisinde 8. sırada yer alırken, 2003 yılı araştırmasında -0,89089 endeks değeri ile 5 sıra ilerleyerek ülke genelinde 64. sırada ve bölge illeri içerisinde ise 7. sırada yer almıştır. Elazığ, Doğu Anadolu Bölgesi illeri içerisinde 1. ve ülke genelinde 36. olurken, Muş ise hem bölge hem de ülke genelinde sonuncu olmuştur. (Karşılaştırmanın aynı bazda olması için 2003 yılı sıralamasından 1996 yılından sonra il olan Yalova, Karabük, Kilis, Osmaniye ve Düzce illeri çıkartılmıştır. Bu beş il 2003 yılı sıralamasından çıkarılmadığında Iğdır ili yine 1996 sıralamasında olduğu gibi 69. sırada yer almaktadır.)

TABLO 66: İLLERİN SOSYO – EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK SIRALAMASI

Sıra No	İl Adı	Endeks	Sıra No	İl Adı	Endeks
1.	İstanbul	4,80772	42.	Kırşehir	-0,22870
2.	Ankara	3,31483	43.	Artvin	-0,26018
3.	İzmir	2,52410	44.	Afyon	-0,27246
4.	Kocaeli	1,94329	45.	Düzce	-0,27995
5.	Bursa	1,67890	46.	Çorum	-0,32761
6.	Eskişehir	1,10368	47.	Osmaniye	-0,33321
7.	Tekirdağ	1,05893	48.	Kahramanmaraş	-0,34968
8.	Adana	0,94901	49.	Niğde	-0,35582
9.	Yalova	0,93541	50.	Giresun	-0,36696
10.	Antalya	0,91480	51.	Kastamonu	-0,37558
11.	Kırklareli	0,86287	52.	Tunceli	-0,40003
12.	Denizli	0,71624	53.	Sivas	-0,40597
13.	Muğla	0,71238	54.	Kilis	-0,41175
14.	Bolu	0,60860	55.	Bartın	-0,41550
15.	Balıkesir	0,56540	56.	Aksaray	-0,45183
16.	Edirne	0,56234	57.	Sinop	-0,48518
17.	Mersin	0,51934	58.	Erzincan	-0,49288
18.	Bilecik	0,50429	59.	Çankırı	-0,51917
19.	Kayseri	0,47748	60.	Erzurum	-0,53286
20.	Gaziantep	0,46175	61.	Tokat	-0,59010
21.	Zonguldak	0,44906	62.	Ordu	-0,64489
22.	Aydın	0,42025	63.	Diyarbakır	-0,66993
23.	Sakarya	0,40404	64.	Yozgat	-0,71652
24.	Çanakkale	0,36924	65.	Adıyaman	-0,77647
25.	Manisa	0,34165	66.	Bayburt	-0,80176
26.	Konya	0,25254	67.	Kars	-0,81944
27.	Karabük	0,21332	68.	Şanlıurfa	-0,83158
28.	Isparta	0,21187	69.	İğdır	-0,89089
29.	Hatay	0,19613	70.	Batman	-0,90456
30.	Uşak	0,16867	71.	Gümüşhane	-0,92501
31.	Burdur	0,14395	72.	Mardin	-0,98944
32.	Samsun	0,08791	73.	Siirt	-1,00644
33.	Kırıkkale	0,05851	74.	Ardahan	-1,07318
34.	Nevşehir	-0,07483	75.	Van	-1,09297
35.	Karaman	-0,09852	76.	Bingöl	-1,12469
36.	Elazığ	-0,10131	77.	Hakkari	-1,13956
37.	Rize	-0,17840	78.	Şırnak	-1,13979
38.	Trabzon	-0,18582	79.	Bitlis	-1,15736
39.	Amasya	-0,18591	80.	Ağrı	-1,28116
40.	Kütahya	-0,20684	81.	Muş	-1,43956
41.	Malatya	-0,22627			

Kaynak: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), DPT.

Araştırmanın diğer amaçlarından birisi de, eşdeğer gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve ülke genelinde homojen alanların saptanmasıdır. Yapılan çözümler ve değerlendirmeler sonucunda ülke; farklı gelişmişlik düzeylerinde 5 ayrı gruba ayrılmıştır. Bu ayrıma göre birinci grupta 5, ikinci grupta 20, üçüncü grupta 21, dördüncü grupta 19 ve beşinci grupta ise 16 il yer almaktadır.

Gelişmişlik endeksine göre kademeli il gruplarının dağılımı orijinal çalışmadan aynen alınarak Tablo 67’de verilmiştir.

TABLO 67: GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE KADEMELİ İL GRUPLARI

1.Derecede Gelişmiş İller	2.Derecede Gelişmiş İller	3.Derecede Gelişmiş İller	4.Derecede Gelişmiş İller	5.Derecede Gelişmiş İller
1. İstanbul 2. Ankara 3. İzmir 4. Kocaeli 5. Bursa	1. Eskişehir 2. Tekirdağ, 3. Adana 4. Yalova 5. Antalya 6. Kırklareli 7. Denizli 8. Muğla 9. Bolu 10. Balıkesir 11. Edirne 12. Mersin 13. Bilecik 14. Kayseri 15. Gaziantep 16. Zonguldak 17. Aydın 18. Sakarya 19. Çanakkale 20. Manisa	1. Konya 2. Karabük 3. Isparta 4. Hatay 5. Uşak 6. Burdur 7. Samsun 8. Kırıkkale 9. Nevşehir 10. Karaman 11. Elazığ 12. Rize 13. Trabzon 14. Amasya 15. Kütahya 16. Malatya 17. Kırşehir 18. Artvin 19. Afyon 20. Düzce 21. Çorum	1. Osmaniye 2. Kahramanmaraş 3. Niğde 4. Giresun 5. Kastamonu 6. Tunceli 7. Sivas 8. Kilis 9. Bartın 10. Aksaray 11. Sinop 12. Erzincan 13. Çankırı 14. Erzurum 15. Tokat 16. Ordu 17. Diyarbakır 18. Yozgat 19. Adıyaman	1. Bayburt 2. Kars 3. Şanlıurfa 4. Iğdır 5. Batman 6. Gümüşhane 7. Mardin 8. Siirt 9. Ardahan 10. Van 11. Bingöl 12. Hakkari 13. Şırnak 14. Bitlis 15. Ağrı 16. Muş

Kaynak: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), DPT.

Tablodan da görüldüğü gibi Iğdır ili bu çalışmaya göre beşinci derecede gelişmiş iller grubunda yer almaktadır. Grupta yer alan illerin sosyo-ekonomik göstergelerine bakıldığında, genel olarak Türkiye ortalamasının altında değerler aldıkları görülmektedir. Yine, Doğu Anadolu Bölgesi illeri arasında yer alan illerden Muş, Ağrı, Bitlis, Hakkari, Bingöl, Van, Ardahan ve Kars illeri de beşinci derecede gelişmiş iller grubunda; Erzurum, Erzincan ve Tunceli illeri dördüncü derecede gelişmiş iller grubunda; Malatya ve Elazığ illeri de üçüncü derecede gelişmiş iller grubunda yer almıştır.

Araştırmaya göre Iğdır ilinin de içinde yer aldığı beşinci derecede gelişmiş illerin tamamı Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde olmak üzere 16 ili kapsamaktadır. Gruptaki tüm iller kalkınmada öncelikli iller kapsamında olup, sahip oldukları ortak özellikler şöyle sıralanmaktadır;

1. **Ülke topraklarının %18'ini, nüfusun ise ancak %10,1'ini oluşturan grupta, nüfusun %48'i kırsal alanda yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu (51 kişi/km²) ülke ortalamasının (88 kişi/km²) oldukça altındadır. Nüfus artış hızı (%21,4) ülke ortalamasının (%18,3) üzerinde iken, doğurganlık hızı ortalamanın iki katıdır. Grupta bulunan illerden diğer illere yoğun bir göç yaşanmaktadır.**
2. **Temel sosyal göstergelerden; okur-yazarlık oranı, kadın nüfusun eğitim düzeyi, ilköğretim ve liselerde okullaşma oranları da tüm gruplar içinde en düşük düzeydedir. Ülke genelinde okur-yazar nüfus oranı %87,3 iken grubu oluşturan illerde %71,1'dir.**
3. **Coğrafi olarak dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip olan gruptaki illerde, tarıma elverişli alanlar, diğer yörelere göre daha azdır.**
4. **Toplam istihdamın %69,3'ü tarım sektöründe çalışırken, ancak %3,9'u sanayi sektöründe çalışmaktadır. Temel ekonomik faaliyetlerin tarım ve özellikle de hayvancılıkta yoğunlaşmış olmasına rağmen, tarımsal üretim değeri ülke tarımsal üretim değerinin %9,8'i kadardır. Kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri de, tüm gruplar içinde en düşük değere sahiptir. Grupta tarımsal verimlilik düşük olup, tarım sektöründe önemli ölçüde gizli işsizlik sorunu da bulunmaktadır.**
5. **Grupta, temel ekonomik faaliyetlerden sanayi ve hizmetler sektörlerinin gelişmediği izlenmektedir. Grupta orta ve büyük ölçekli üretim yapan sanayi tesislerinin sayısı 94 olup, bunların da büyük bir kısmı kamuya aittir. Fert başına düşen imalat sanayi katma değeri Türkiye 100 kabul edilirse grubun değeri sadece 5'tir.**
6. **Beşinci derecede gelişmiş iller grubunun GSYİH'dan aldığı pay %3,9 düzeyindedir. Ülke genelinde kişi başına düşen GSYİH 100 kabul edildiğinde, bu rakam grubu oluşturan illerde 38'dir. Bu gruptaki iller, ülke ortalama gelir seviyesinin yarısının altında gelire sahiptirler.**
7. **Grubun toplam banka mevduatı içindeki payı %8 iken, toplam banka kredileri içindeki payı %1,2'dir.**

Özet olarak; beşinci derecede gelişmiş iller grubunun sosyo-ekonomik gösterge değerleri kademeli il grupları arasında en düşük değerlere sahiptir. Gelişmişlik düzeyi görece olarak düşük düzeyde olan bu gruptan diğer gruplara yoğun bir göç

yaşanmaktadır. Göç olgusu, grubun durgunluğuna ve gerilemesine neden olmaktadır. Grubu oluşturan illerde refah seviyesinin yükseltilerek, diğer gruplar arasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasında göçü durduracak politikalar ve uygulamalar büyük önem taşımaktadır.

Coğrafi bölgelere göre yapılan değerlendirmelerde İğdır ilinin de içinde yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesi sosyo-ekonomik gelişmişliği yansıtan endeks değerleriyle son sırada bulunmaktadır. Nüfus bakımından son sırada bulunan Doğu Anadolu Bölgesinde bir milyonun üzerinde nüfusa sahip il bulunmamaktadır. Nüfus yoğunluğu bakımından en düşük değere sahip olan bölgede kilometrekareye 42 kişi düşmektedir. Bölgede ortalama hane halkı büyüklüğü 6,27 olup, geniş aile yapısı hüküm sürmektedir. Doğurganlık oranı ve bebek ölüm hızlarının yüksek olduğu bölge, %53 bebek ölüm hızıyla bölgeler arası sıralamada en altta yer almaktadır.

İstihdamın sektörel dağılımı itibariyle, tarım ağırlıklı bir yapının gözlemlendiği Doğu Anadolu Bölgesinde, ziraat işkolunda çalışanların toplam istihdama oranı %66,41'dir. Tarımsal mekanizasyon bakımından en geri bölgelerden biri olan Doğu Anadolu Bölgesi tarımsal verimliliğin de en düşük olduğu bölgedir. Sanayide istihdam edilenlerin toplam istihdama oranı %3,26, ticaret sektöründe istihdam edilenlerin oranı %4,4 ve mali kurumlarda istihdam edilenlerin oranı %1,05 olup, bölgeler arası sıralamada en düşük değerlere sahiptir.

Doğu Anadolu Bölgesinin Türkiye toplam mevduatı içindeki payı %1,29, toplam banka kredileri içindeki payı da %1,53 düzeyindedir. Doğu Anadolu Bölgesinde kullanılan tarımsal, sınai, ticari ve turizm kredileri itibariyle de ülke genelinde son sıradadır. Kamu kaynaklarının önemli ölçüde transfer edildiği Doğu Anadolu Bölgesi, kamu gelirleri oluşumuna Güneydoğu Anadolu Bölgesinden sonra en az katkı veren ancak kamu yatırımlarından en çok yararlanan üçüncü bölge konumundadır. Kişi başına teşvik belgeli yatırım tutarında en düşük değere Doğu Anadolu Bölgesi sahiptir. Yine dış ticaret rakamlarında da aynı durum söz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti Karayolları asfalt yol oranı bakımından son sırada yer alan Doğu Anadolu Bölgesi, diğer altyapı ve refah göstergelerinde de altıncı veya yedinci sırada bulunmaktadır.

Ekonomik ve sosyal göstergeler bakımından son sıralarda yer alan Doğu Anadolu Bölgesi sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından da son sırada yer almaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak en çok göç veren coğrafi bölgedir. Genel olarak refahın bölgesel düzeyde dengesiz dağılımının bir sonucu olan göç olgusu, aynı zamanda refahın dengesiz dağılımını da beslemektedir. Sonuç olarak, Doğu Anadolu Bölgesinden dışa göçü durdurarak, bölge içinde seçilecek gelişme merkezlerine yönlendirecek politikalar önemini korumaktadır.

İğdır ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ilçeler itibariyle değerlendirildiğinde ise; Merkez ilçenin, Türkiye genelinde incelenen 872 ilçe içerisinde 334. sırada, il içerisinde ise birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Tuzluca ilçesi ise il içerisinde son sırada yer alırken, Türkiye genelinde 798. sırada bulunmaktadır. İğdır'ın ilçeler itibariyle sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması Tablo 68'de verilmiştir.

TABLO 68: İLÇELER İTİBARIYLA SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK SIRALAMASI (2003)

İlçe Adı	Endeks	Gelişmişlik Grubu	872 İlçe İçinde Gelişmişlik Sıralaması	İl İçinde Gelişmişlik Sıralaması
Merkez	-0,01516	3	334	1
Aralık	-0,64174	5	672	2
Karakoyunlu	-0,82770	6	762	3
Tuzluca	-0,99375	6	798	4

Kaynak: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), DPT.

Tablodan da görüleceği gibi; Merkez, Aralık ve Karakoyunlu ilçelerine ait sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerleri, İğdır ili genel endeks değerinden (-0,89089) daha iyi bir değere sahiptir. Bu ilçelerden Merkez ilçe üçüncü derece, Aralık ilçesi beşinci derece ve Karakoyunlu ilçesi altıncı derece gelişmişlik grubunda yer almaktadır. İl ortalamasının altında yer alan Tuzluca ilçesi de yine altıncı derece gelişmişlik grubunda yer almıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan, “**Türkiye 2004 İnsani Gelişme Raporu**” kapsamında iller bazında; doğumda yaşam beklentisi, yetişkinlerde okuma-yazma oranı, toplam okullaşma oranı ve kişi başına reel GSYİH göstergeleri dikkate alınarak **İnsani Gelişme Endeksi (İGE)**, bu göstergelerde cinsiyet farkı dikkate alınarak **Cinsiyete Göre İnsani Gelişme Endeksi (CGE)** ve yerel yönetimlerde temsil, yöneticilik, profesyonel ve teknik elemanlıkta cinsiyet farkını ortadan kaldırmaya yönelik **Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsü (GEM)** hesaplanmıştır. Yüksek ve orta seviye olarak değerlendirmeye olanak sağlayan bu endekslere göre İğdır ili;

- İGE'ne göre 81 il arasında 73. sırada ve orta insani gelişme düzeyinde,
- CGE'ne göre 81 il arasında 61. sırada ve orta insani gelişme düzeyinde,
- GEM'e göre de 81 il arasında 50. sırada ve orta insani gelişme düzeyinde bulunmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi illeri itibariyle baktığımızda ise; 14 ilin yer aldığı bölge sıralamasında İğdır ili İGE'ne göre 8., CGE ve GEM endekslerine göre ise 5. sırada yer almıştır.

5. YÖRENİN EKONOMİK GELİŞME YÖNÜNDEN ANALİZİ

Bir yörenin/şehrin yatırımcılar için çekim merkezi olması ülke ve bölgenin gelişmişliği yanında, kendi özel konum ve koşullarına da bağlıdır. Yörelere bünyesinde zaman içerisinde meydana gelen değişmelerin bir kısmı kendiliğinden, bir kısmı da yönlendirici etkilerle ortaya çıkmaktadır.

Bazı şehirler kamunun özel desteğine rağmen yeterli bir gelişme performansı gösteremezken, bazı şehirler de kendi iç dinamikleri ile bu gelişme başarısını gösterebilmektedir. Gelişme dinamiğini oluşturan bu unsurlar genel olarak *doğal altyapı, maddi altyapı, kurumsal altyapı ve beşeri altyapı*dan oluşmaktadır. Söz konusu altyapılar birbirlerini tamamlayarak geliştiği ölçüde sosyo-ekonomik düzeyi artan bir şehirden söz edilebilir. Bunu başaramayan şehirler ülkemizde de olduğu gibi ekonomik gerileme içerisinde düşmektedirler.

Söz konusu sosyo-ekonomik gelişmenin büyüklük, yoğunluk ve nitelikleri bir yandan şehrin sahip olduğu nüfus, altyapı ve üstyapı donanımlarına, diğer yandan da bunlar arasındaki bileşim, etkileşim ağı, firmalar arası ileri ve geri bağlantılar ile yerleşim yeri faktörlerine bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla, devlet yatırımlarının dışsal etkileri, belediyelerin kent planlaması, meslek kuruluşlarının uyarıcı ve yönlendirici faaliyetleri bir bütün olarak şehirlerin sosyo-ekonomik düzeyini şekillendirmektedir.

Bir şehrin kurulduğu yerin su kaynakları, deniz, arazi yapısı, orman, maden kaynakları, iklim gibi doğal unsurları doğal altyapıyı; bünyesinde bulundurduğu sosyal sermayeyi ifade eden enerji, yol, ulaşım, haberleşme alanlarındaki yatırımlar, donatılar ve araçlar, kamusal yönetim, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanındaki bina ve donatılar maddi altyapıyı; merkezi ve yerel kamu yönetimlerinin, güvenlikle ilgili hizmetlerin, sendika, dernek ve gönüllü kuruluşların her türlü iktisadi faaliyete ilişkin örgütlenme biçimleri ile toplumsal davranışları belirleyen her türlü düzenlemeleri kurumsal altyapıyı; işgücünün eğitim düzeyi ile birlikte şehirdeki eğitim, araştırma, kültür ve spor kurumlarının miktar ve kalitesi ise beşeri altyapıyı oluşturmaktadır.

Bir şehrin cazibe merkezi olmasının temel unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- **Gelişme mutlaka teknolojik ve örgütsel alanda yeniliklerle birlikte yürütülmelidir.**
- **Ulaşımı artırıcı ve yerleşimi kolaylaştırıcı kamusal faaliyetlere süreklilik kazandırılmalıdır.**
- **Su ve kanalizasyon dahil, sağlığı koruma hizmetlerinin gecikmesiz artırılması gerekmektedir.**
- **İş hayatı, eğitim ve sosyal yaşamla ilgili gereksinimlerin kaliteli bir şekilde sunulması gerekmektedir. Bu olanaklar kaliteli işgücünü ve dış sermayeyi çekmede önemli unsurlardır.**
- **Şehrin bitişik kent veya yerleşim alanlarıyla, ülkenin diğer bölgeleriyle ve yabancı ülkelerle mal ve hizmet alışverişlerini çoğaltıcı çabalara özel bir önem verilmelidir. Bir şehrin dış ilişkilerinin artması kendi içindeki sanayii ve yan sanayileri uyarıcı ve dolayısıyla gelir akımlarını çoğaltıcı bir etkiye sahip bulunmaktadır.**
- **Güvenlik altyapısını geliştirici çabalara özel bir önem verilmelidir.**
- **Ulusal ve uluslararası ekonomik sistemde ortaya çıkan değişmelerin izlenmesi gerekmektedir. Bu izleme şehir ekonomisinde yönlendirici etkisi olabilecek kurum ve kuruluşlar aracılığı ile gerçekleştirilebilecektir.**

Yöre ekonomilerine en büyük katma değeri sağlayabilecek olan sektör sanayi sektörü olduğu için, yörelerin gelişme dinamiğinde sanayileşme çok özel bir yer almaktadır. Doğal kaynak potansiyeline dayalı sanayi yatırımları dışındaki sermaye yatırımları kuruluş yeri olarak yukarıda bahsedilen altyapı unsurlarının tatmin edici olduğu yöreleri tercih etmektedirler. Genellikle de ticaret ve hizmet sektörlerinin gelişimi sanayiden gelen katma değerlerle sağlanmaktadır.

Sonuç olarak; doğal, maddi, kurumsal ve beşeri altyapı bakımından yeterli, ileri-geri bağlantıları olan ve yeni kurulacak tesislere bu anlamda olanak hazırlayan kuruluşların bulunduğu şehirler gelişme potansiyeli taşımaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında İğdır ilinin ekonomik gelişme yönünden analizi aşağıda verilmiştir.

5.1. Mevcut Durum

Doğu Anadolu Bölgesinin en doğu sınırında yer alan Iğdır ili yatırım ortamı açısından değerlendirilirken, daha önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alınmış olan coğrafi ve demografik yapıdan, tarım ve sanayiye, altyapıdan gelir seviyesine kadar, yatırımları doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen bütün faktörler olumlu ve/veya olumsuz yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

- Iğdır ili coğrafi konum itibarıyla ülkemizin doğudaki en uç noktasını oluşturmaktadır. Ermenistan, Nahcivan ve İran'la sınırı olan Iğdır ili aynı zamanda üç ülke ile sınırı olan tek il konumundadır.
- Iğdır il topraklarının %33,0'ı tarım alanı, %6,2'si orman ve fundalık alan, %40,9'u çayır-mera alanı ve %25,5'i de kullanılmayan tarım dışı araziden oluşmaktadır. Tarım ve mera alanlarının genişliği ilde tarımsal faaliyetler için uygun ortam yaratmaktadır.
- İl merkezinin bulunduğu Iğdır Ovası, 800-900 m arasında değişen ortalama yüksekliği ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin mikroklima özelliğine sahip en alçak ve yüzölçümü en geniş olan ovalarından birisidir. Bu özelliği dolayısıyla Iğdır ili, çevre illerine göre gerek iklim gerekse toprak ve bitki örtüsü bakımından oldukça değişik özellikler göstermektedir.
- Iğdır ili yarı kurak bir iklime sahip olup, kendine özgü iklim koşullarıyla bir "yöresel klima alanı" oluşturmaktadır. Kışları serin, yazları sıcak ve kurak geçen ilde yağış rejiminin düşüklüğü en önemli sorundur.
- Ülkemizin doğu sınırının en uç noktasında bulunan Iğdır ilinin komşuları ve önemli merkezlerle olan bağlantıları yalnızca karayolu vasıtasıyla olmaktadır.
- İlde demiryolu ve havayolu ulaşım imkanı bulunmamaktadır. Havayolu ulaşım imkanı Iğdır'a 135 km mesafedeki Kars havaalanından sağlanmasına rağmen, bu ildeki olumsuz iklim koşulları nedeniyle, kış aylarında havayolu ulaşımı da sekteye uğramaktadır. Ulaşım imkanlarının sadece karayoluna bağlı olması il açısından dezavantaj oluşturmaktadır.
- İlin, Dilucu Sınır Kapısından Nahcivan'la, Alican Sınır Kapısından Ermenistan'la ve Boralan Sınır Kapısından İran'la karayolu bağlantısı bulunmasına rağmen bu kapılardan yalnızca Dilucu Sınır Kapısı açık

bulunmaktadır. Iğdır-İran arasındaki bağlantı da Doğubeyazıt üzerinden Gürbulak Sınır Kapısı vasıtasıyla yapılabilmektedir.

- Iğdır ili önemli merkezlere oldukça uzaktır. Bu durum üretim ve tüketim açısından önemli sorunlar yaratmaktadır. İl Ankara'ya 1.169 km, İstanbul'a 1.517 km ve İzmir'e 1.749 km uzaklıktadır.
- İldeki 218 km.lik karayolu ağının 204 km.si devlet yolu, 14 km.si il yoludur. Bu yolların %98'i asfalt kaplamadır. İldeki köy yolu ağı ise 1.192 km olup, ancak %7'si asfalt kaplamadır. İl karayollarının niteliği nispeten yeterlidir.
- İlin haberleşme açısından neredeyse sorunu bulunmamaktadır. Şehirler arası ve milletler arası otomatik telefon görüşmelerine açık olan Iğdır'da köylerin %92'sinde telefon şebekesi bulunmaktadır. İlin toplam santral kapasitesi 28.013'dür.
- 2000 yılı verilerine göre İlde, yeterli içme suyu götürülen nüfus oranı %61,85 olup, Doğu Anadolu Bölgesi için bu oran %78,51, Türkiye geneli için ise %84,98 seviyesindedir. Yeraltı ve yerüstü su kaynakları bakımından zengin olan ilde gelecekte su sıkıntısı sorunu beklenmemektedir. Sonradan il olması nedeniyle Iğdır ilinde su şebekesi ve kanalizasyon alt yapı sorunları bulunmaktadır.
- İl elektrik enerjisi ihtiyacını ulusal enerji ağından temin etmektedir. İl genelinde 2003 yılı itibariyle 103.746 MWh elektrik enerjisi tüketilmiş olup, kişi başına elektrik tüketimi 593 kWh/kişi'dir. İl kişi başına elektrik tüketimi açısından bölge ortalamasının (540 kWh/kişi) üstünde, ancak ülke ortalamasının (1.581 kWh/kişi) oldukça altında kalmıştır. İl nakil hatlarının yatırım ihtiyacından dolayı zaman zaman alçak gerilim sorunu yaşanmaktadır.
- 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Iğdır ili nüfusu 168.634 kişi olup, nüfusun %48,4'ü şehirlerde, %51,6'sı kırsal kesimde yaşamaktadır. İldeki şehirleşme oranı, %65 olan Türkiye genelinin oldukça altındadır.
- Son sayım döneminde il nüfus artış hızı ülke nüfus artış hızını 1,5 puan geriden takip etmiştir. 2000 yılı Iğdır ili nüfus artış hızı şehirlerde %38,43, köylerde %0,00 ve genelde %16,76 olmuştur. Türkiye geneli nüfus artış hızı ise %18,28'dir.
- İlde kilometrekare başına 47 kişi düşmekte olup, nüfus yoğunluğu 88 kişi/km² olan Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.

- Şehirlerde yaşayan nüfus Merkez ilçe, Tuzluca ve Aralık'da yoğunlaşmıştır. Bu durum il ekonomisinde tarımsal faaliyetlerin önemli bir uğraş olmasını doğurmaktadır. Nitekim, Iğdır'da iktisaden faal nüfusun %68,4'ü tarım sektöründe, %2,2'lik bir bölüm ise sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. İktisaden faal nüfusun tarım sektöründe istihdam edilenlerin oranı Türkiye geneli için %48,4, Doğu Anadolu Bölgesi için ise %66,4'dür.
- Iğdır ilinde tarım sektöründe çalışanların oranının yüksek olması, tarımsal hasılanın payının da nispeten yüksek olmasına yol açmıştır. 2001 yılı itibariyle tarımsal hasılsının il hasılası içindeki payı %37,3 ile ilk sıradadır.
- Iğdır ilinde okuma-yazma bilenlerin oranı 2000 yılı itibariyle kadınlarda %62,3, erkeklerde %87,8 ve toplamda da %75,5'dir. Iğdır ili okuma-yazma oranı bölge ortalamasının 2 puan ve ülke ortalamasının 12 puan altındadır. 6 yaş ve üzeri nüfus içerisinde okuma yazma oranı bakımından Iğdır ili 81 il genelinde 69. sırada, Doğu Anadolu Bölgesi illeri içerisinde ise sekizinci sırada bulunmaktadır.
- Iğdır ilinde okullaşma oranları ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde hem bölge hem de Türkiye ortalamasının üstünde yer almaktadır. Okul öncesi eğitim ve mesleki ve teknik lise okullaşma oranları ise bölge ortalamalarının üstünde iken Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Derslik ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları bakımından ise, Iğdır ilinin tüm eğitim kademelerinde bölge ve Türkiye ortalamalarına göre daha olumsuz şartlara sahip olduğu görülmektedir. İlde ayrıca yüksek öğretim alanında hizmet vermek üzere, Kars Kafkas Üniversitesine bir de Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.
- İlin sağlık hizmetleri açısından mevcut durumu incelendiğinde, sağlık altyapısının yeterli olmadığı görülmektedir. İlde on bin kişiye düşen yatak sayısı bölge ortalamasının yarısı ve ülke ortalamasının ise üçte biri seviyesindedir. Yine Iğdır, sağlık personeli başına düşen kişi bakımından da bölge ve ülke ortalamalarına göre daha olumsuz bir görünüm arz etmektedir. İlde hekim başına 1.503 kişi düşerken Doğu Anadolu Bölgesi için bu rakam 1.196 kişi, Türkiye geneli için ise 733 kişidir. Sağlık alanında görülen bu olumsuz tablo, İlde gerek inşaat gerekse proje aşamasında olan sağlık yatırımlarının bir an önce tamamlanmasının önemini daha da ortaya çıkarmaktadır.

- Daha önce de belirtildiği gibi nüfusun büyük kesimi tarım sektöründe çalışmaktadır. İl topraklarının %33,0'ı (118.525 ha) tarım alanı olarak ayrılmış olup, %63'5'inde tarla tarımı yapılmaktadır. Tarla alanı olarak kullanılan 75.237 hektar arazinin de yaklaşık %34'ü her sene nadasa bırakılmaktadır. Ekilen alanların büyük bölümünde (%71,0) tahıl üretimi yapılmakta olup, şeker pancarı, yem bitkileri, ayçiçeği, soya ve patates ilde ekimi yapılan diğer önemli tarla bitkileridir. Yağlı tohumları işlemeye yönelik bir sanayi tesisinin planlanması halinde, ilin ekolojik yapısının bu ürünlerden daha fazla üretmeye müsait olduğu ifade edilmektedir.
- İlde tarımsal işletme başına düşen ortalama arazi büyüklüğü 77 dekar'dır. Bu büyüklük işletme başına 61 dekar arazi düşen Türkiye ortalamasının 16 dekar ve işletme başına 69 dekar arazi düşen Doğu Anadolu Bölgesi ortalamasının 8 dekar daha üzerindedir.
- İlde meyvelik ve sebze ekim alanları toplam tarım arazisinin %3,2'si kadar olup, bu tür faaliyetler öz tüketime yönelik olarak yapılmaktadır. İl iklimi ve toprak yapısı narenciye hariç her türlü sebze ve meyve üretimine uygun olmasına rağmen, depolama ve pazarlama sorununun aşılabilmesi ve nadas alanlarının fazlalığından dolayı bu tür faaliyetlere ayrılan alanlar oldukça sınırlı kalmıştır. İlde sebze-meyve işlemeye yönelik bir tesis planlanması halinde sözleşmeli çiftçilik uygulamasıyla olumlu sonuçlar alınabileceği düşünülmektedir.
- İlde toplam sulanan tarım arazisi 81.719 hektar olup, toplam tarım arazisinin %68,9'unu oluşturmaktadır.
- İlde bitkisel üretim daha çok tarla ürünleri üretimine dayalı olup, şeker pancarının tek ürün olduğu endüstriyel bitkiler ilk sırada yer almaktadır. Üretim miktarı büyüklüğü açısından bu ürünü tahıllar ve yumru bitkiler takip etmektedir. 2003 yılı itibarıyla il şeker pancarı üretimi bölge üretiminin %14,04'ü, ülke üretiminin %1,79'u seviyesindedir.
- İlde hayvancılık en önemli geçim kaynaklarından birisi olmakla beraber, yıllardan beri geleneksel bir şekilde bitkisel üretimin yanında ikinci bir faaliyet kolu olarak yürütülmüştür. 2001 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre, ildeki tarımsal işletmelerin %4,9'u yalnızca hayvancılık yaparken, %65,5'i bitkisel üretim ve hayvancılığı birlikte yürütmektedir. İldeki geniş çayır-mera alanları özellikle mera hayvancılığına uygun ortam sağlamaktadır.

- İl hayvan varlığının bölge içindeki payları önemli olmakla beraber ülke genelindeki payları fazla önem taşımamaktadır. İl hayvan varlığının yıllar itibariyle gelişimine baktığımızda, hindi ve arı kovanı sayısı hariç olmak üzere tüm hayvan cinslerinde düşüş yaşandığı görülmektedir. Türkiye sığır varlığının %3,4'ü ve koyun varlığının %1,98'i Iğdır'da bulunmaktadır. Son yıllarda kültür ve melez ırkların oranı artarken, yerli ırkların oranında azalma görülmüştür.
- İl et ve süt verim ortalamalarına baktığımızda; küçükbaş et verim ortalamalarının ülke verim ortalamaları seviyesinde ancak bölge ortalamasının altında ve büyükbaş hayvanlarda ise sığır eti verim ortalamasının bölge ve ülke verim ortalamasının altında, manda eti verim ortalamasının bölge ve ülke verim ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Süt verim ortalamaları ise küçükbaşlarda bölge ve ülke ortalamalarının altında kalırken, büyükbaşlarda bölge ve ülke ortalamalarının üstünde yer almıştır.
- İl GSYİH'sı içinde tarım sektörünün payı oldukça önemlidir. İl tarımsal hasılasının neredeyse tamamı çiftçilik ve hayvancılık sektörü tarafından sağlanmış olup, balıkçılık sektörünün payı yok denecek seviyededir.
- İl tarımsal hasılasının gerek il hasılası gerekse bölge tarımsal hasılası içindeki payı yıllar itibariyle azalırken ülke içindeki payı bir miktar artmıştır. 2001 yılı itibariyle Iğdır ili tarımsal hasılasının il toplam hasılası içindeki payı %37,3, Doğu Anadolu Bölgesi tarımsal hasılası içindeki payı %3,61 ve Türkiye tarımsal hasılası içindeki payı ise %3,1 olarak gerçekleşmiştir.
- İl tarım hasılasının kan kaybetmesindeki etkenler arasında yaşanan içe göç nedeniyle tarım arazilerinin atıl kalması, tarımdaki aktif nüfusun azalması ve tarıma dayalı sanayiinin yeterince gelişmemesi sayılabilir.
- Iğdır ili, yer altı zenginlikleri bakımından fazla önemli bir kaynağa sahip değildir. Mevcut pomza yatakları talep yetersizliği ve konumu nedeniyle atıl durumdadır. Özelleştirilen tuz yatakları ise kullanılmakla beraber, tevsî ve modernizasyon yatırımına ihtiyaç duymaktadır.
- Iğdır'da sanayileşme hareketi kamunun öncülüğünde başlamış ancak gerek ilin konumu gerekse yatırımların ileri ve geri entegrasyonlarının sağlanamaması nedeniyle yeterli bir gelişme dinamiği sağlanamamıştır. İldeki mevcut küçük sanayi niteliğindeki birkaç tesis, ilin tarımsal ürünlerine ve doğal kaynaklarına dayalı olarak kurulmuştur.

- İğdır'da imalat sanayiinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında; İğdır ilinin kendisi gibi sosyo-ekonomik yapısı zayıf illerle komşu olması, 1992 yılına kadar Kars'ın bir ilçesi olarak gelmesi nedeniyle bölgeye yapılan kamu yatırımlarından yeterince pay alamamış olması, yerli teşebbüs gücünün az olmasının yanında mevcut müteşebbislerin tasarruflarının yetersiz olması, tasarrufların daha çok gayrimenkul gibi üretken olmayan alanlara yönlendirilmesi, yerli müteşebbislerin bölgeye uygulanan teşviklerden yeterince yararlandırılmamış olması, yörenin önemli üretim ve tüketim merkezlerine uzak olması, sanayi işletmelerinde kullanılan elektrik enerjisinde nakil ve dağıtım hatlarının yetersizliğinden dolayı gerilim düşüklüğünün yaşanması, yatırımlar için uygun ortam sağlayacak olan Küçük Sanayi Sitesi (KSS) ve Organize Sanayi Bölgesinin (OSB) zamanında kurulamaması, vb. gibi etmenler sayılabilir.
- İlin sanayileşme hamlesinde, faaliyetteki mevcut KSS'nin devam eden altyapı sorunlarının giderilmesi ve proje aşamasındaki OSB'nin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.
- İl imalat sanayiinde istihdama en büyük katkıyı, yaklaşık 200 kişilik istihdamla gıda sanayii sektöründe faaliyet gösteren tesisler yapmaktadır. Gelecekte de, ilin doğasına uygun olarak üretilen ve üretilme potansiyeli taşıyan tarımsal ürünleri işleyebilecek, tarımsal sanayi yatırımlarının ilin imalat sanayiinde etkin olabileceği gözükmemektedir.
- İğdır il sanayi hasılasının il toplam GSYİH içindeki payı oldukça düşüktür. 2001 yılı itibariyle İğdır ili sanayi hasılasının (cari fiyatlarla) il GSYİH'sı içindeki payı %2,8 olarak gerçekleşmiştir. İl sanayi hasılasının bölge ve Türkiye sanayi hasılası içindeki payı oldukça düşük olmakla beraber, yıllar itibariyle artış göstermiştir. 2001 yılı itibariyle, İl sanayi hasılası bölge sanayi hasılasından %5,1 ve Türkiye sanayi hasılasından ise ancak %0,1 pay alabilmiştir.
- İğdır ilinde zengin bir turizm potansiyeli bulunmasına rağmen, bu potansiyel iyi değerlendirilememiş ve turizm faaliyetleri istenilen düzeyde bir gelişme gösterememiştir. Bunun başlıca nedenleri arasında; bölgenin sahip olduğu turistik değerlerin yeterince tanıtılmamış olması, az sayıdaki konaklama tesisleri hariç, bölgede bu amaca yönelik tesislerin kurulamamış olması gibi faktörler sayılabilir.

- Iğdır ili sınırları içinde yer alan Büyük Ağrı Dağı, dağ turizmi, doğa turizmi ve inanç turizmi açısından büyük potansiyele sahiptir. Bu yüksek turizm potansiyelini değerlendirmeye yönelik olarak; İl zel İdare Müdürlüğünün girişimleri ile başlatılan *“Iğdır Ağrı Dağı, Doğa Sporları ve Kış Turizm Merkezi”* projesinin tamamlanarak hizmete sunulması, özellikle inanç turizmi dolayısıyla oluşacak talebin değerlendirilmesinde büyük önem taşımaktadır.
- Iğdır'ın ticaret hayatında, 1992 yılında Dilucu gümrük kapısının açılmasıyla başlayan bavul ticareti ve 1996 yılında mutat depo kapsamında yapılan motorin ithalatı önemli bir dönüm noktası olmuştur.
- Motorin ticaretinin il ekonomisine olumlu etkileri sebebiyle özellikle inşaat sektöründe canlanma yaşanmasına rağmen, ticaretin organize olamayışı ve ferdi ve aile şirketi yapısından kurtarılamayışı, bu alanda sağlanan sermayenin birleştirilerek sanayi yatırımlarına aktarılmasına imkan vermemiştir. Ticari kazançlar, üretken olmayan spekülatif amaçlı yatırımlara kayarak il dışına çıkmıştır. Eylül 2002 tarihinde mutat depo kapsamında yapılan motorin ticaretinin kesilmiş olmasıyla da, ilin ticari hayatı oldukça olumsuz yönde etkilenmiştir.
- Iğdır'da ticaret hayatını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörler arasında; bölgenin sınırdaki yer alması, önemli tüketim merkezlerine uzak olması, işlek karayolları üzerinde bulunmaması, şehirleşme olgusunun zayıf olması ve sanayiinin gelişmemiş olması gibi nedenleri saymak mümkündür.
- İlin ticari hayatının geliştirilmesi açısından, Borualan (İran) sınır kapısının açılması ve Dilucu sınır kapısında yapılması kararlaştırılan Sınır Ticaret Merkezine işlerlik kazandırılması büyük önem taşımaktadır.
- Merkez ilçe de dahil olmak üzere Iğdır ilinin tüm ilçelerinde bankacılık sektörü henüz yeterince gelişmemiş olup, yöre halkının bankacılık hizmetlerinden yararlanma düzeyi oldukça düşük seviyededir.
- 2003 yılı sonu itibariyle, Iğdır ilinde kişi başına düşen banka mevduatı 335 \$ iken, kişi başına düşen banka kredisi 79 \$ ve kredi/mevduat oranı %23,6'dır. Iğdır ili kişi başına düşen banka mevduatı ve kredi miktarı açısından Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, il değerlerinin bölge ortalamasının üstünde ancak Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu görülmektedir.

- İğdır ili, 2003 yılı itibariyle Türkiye genelinde mevduat büyüklüğü açısından 71. ve kredi büyüklüğü açısından 72. sırada yer almıştır.
- Yatırımların özendirilmesinde uygulanabilecek Devlet Yardımları açısından İğdır ili Kalkınmada Öncelikli İller kapsamında değerlendirilmektedir. İldeki yatırımların teşvik belgesi kapsamına alınabilmesi için yapılacak yatırımların sabit yatırım tutarının asgari 200 milyar TL olması gerekmektedir. Finansal kiralama şirketleri aracılığıyla yapılacak yatırımlarda, finansal kiralama şirketleri için aranacak asgari sabit yatırım tutarı bu miktarların % 25'i kadardır.
- Ayrıca İğdır ili, kişi başına gayri safi yurt içi hasıla tutarı 1.500 ABD Doları veya daha az olan illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmayı hedefleyen 5084 sayılı yasa kapsamında yer almaktadır.
- Genel Teşvik sistemi ve 5084 Sayılı yasa kapsamında getirilen özendirici uygulamalar, kapsamda yer alan diğer 35 il ve sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerine göre ilave edilen 13 il ile birlikte düşünüldüğünde, ülkemizin en doğu sınırında yer alan, önemli üretim ve tüketim merkezlerine oldukça uzak olan ve üstelik mevcut kamu yatırımlarından yeterince pay alamadığı için uygun bir sanayi altyapısı da oluşmamış olan İğdır iline, özellikle yeni yatırımlar için, kuruluş yeri açısından fazla bir katkı sağlamayacağı ve dışarıdan yatırımcı çekme kabiliyetinin zayıf olacağı düşünülmektedir.
- Geçmiş uygulamalara baktığımızda, İlin teşvik sisteminden yararlanma seviyesinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. İğdır iline yönelik olarak genel teşvik sistemi kapsamında 1993-2004 döneminde 59 adet teşvik belgesi düzenlenmiş olup, bu belgeler kapsamındaki projelerin toplam yatırım tutarı 57,3 trilyon TL ve istihdam kapasitesi 6.500 kişidir. Mevcut sanayi yapısı incelendiğinde alınan teşviklerin gerçekleşme oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir.
- İğdır ili için alınmış teşvik belgeleri Doğu Anadolu Bölgesi'nin belge sayısı olarak %4,4'ünü, yatırım tutarı olarak %2,0'ını oluştururken, Türkiye toplamının belge sayısı olarak %1,4'ünü ve yatırım tutarı olarak %1'ini oluşturmuştur.
- KOBİ teşvik sistemi uygulamasında ise, 1997-2005 Mart döneminde İğdır iline toplam 35 adet teşvik belgesi düzenlenmiş olup, bu belgeler kapsamındaki

- projelerin toplam sabit yatırım tutarı 1,2 trilyon TL ve istihdam kapasitesi 281 kişidir.
- KOBİ kapsamında Iğdır iline düzenlenmiş teşvik belgeleri Doğu Anadolu Bölgesi'nin belge sayısı olarak %4,1'ini, sabit yatırım tutarı olarak %2,5'ini oluştururken, Türkiye toplamı belge sayısının %5'ini ve sabit yatırım tutarının %2'sini oluşturmuştur.
 - Genel teşvik sistemi ve KOBİ teşvik sistemi çerçevesinde Iğdır'a yönelik uygulamaların yeterli bir ekonomik canlanma ve hareketlilik yaratmadığı görülmektedir. Bunda en büyük etken, Iğdır ve benzeri kalkınmada öncelikli illerde yatırımların vergisel teşviklerden ziyade parasal teşviklere daha duyarlı olmasıdır. Türk teşvik sistemi ise son durum itibariyle vergisel ağırlıklı teşvik unsurlarını içeren bir yapıdadır.
 - Iğdır ilinin ekonomik ve sosyal sorunlarının sadece teşvik uygulamalarıyla çözülmesi mümkün değildir. İle yönelik teşvik uygulamalarının diğer kamu politikaları ile desteklenmesi ve altyapısının (maddi ve sosyal) iyileştirilerek eksikliklerinin giderilmesi de gerekmektedir.
 - Iğdır ili, yaratmış olduğu GSYİH ile Doğu Anadolu Bölgesi içinde %2,33, Türkiye ekonomisi içinde %1,0 ağırlığa sahip bir ildir. 2001 yılı itibariyle, ilin GSYİH'sı (cari fiyatlarla) 176,4 trilyon TL olup, büyüklük itibariyle Türkiye genelinde 78. sırada, Doğu Anadolu Bölgesi illeri içinde ise 12. sırada yer almaktadır.
 - Iğdır il GSYİH'sı içinde 2001 yılı itibariyle (cari fiyatlarla) en fazla payı %37,3 ile tarım sektörü alırken, %18,0 pay ile ulaştırma-haberleşme sektörü ikinci, %9,0 pay ile inşaat sektörü üçüncü, %4,9 pay ile ticaret sektörü dördüncü ve %2,8 pay ile de sanayi sektörü beşinci sırada yer almıştır.
 - GSYİH'nın ilçeler itibariyle dağılımına bakıldığında, il hasılasına en büyük katkısı %77,05'lik bir payla Merkez ilçenin yaptığı görülmektedir. Diğer ilçelerin GSYİH içindeki payları düşük olmakla beraber Tuzluca ilçesi %12,90, Aralık %5,24 ve Karakoyunlu %4,81 paya sahiptir.
 - Kişi başına düşen gelir düzeyi açısından Iğdır ili incelendiğinde; 1993 yılında 939 \$ olan kişi başına düşen GSYİH rakamının yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir seyir izleyerek, 1999 yılında 1.403 \$'la en yüksek seviyesine ulaştıktan sonra, 2001 yılında 855 \$ olarak gerçekleştiği görülmektedir. İl kişi başına düşen

GSYİH rakamları her dönemde bölge ve Türkiye ortalamalarının altında yer almıştır. Kişi başına düşen gayri safi hasılanın büyüklüğü bakımından Iğdır ili Türkiye genelinde 73. sırada yer alırken, Doğu Anadolu Bölgesi illeri içerisinde 8. sırada yer almıştır.

- Iğdır ili sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından; 81 il içerisinde 69. sırada ve gelişmişlik endeksine göre 5. derecede gelişmiş iller grubunda yer almıştır. İlçeler itibariyle incelendiğinde ise; 872 ilçe arasında Merkez ilçenin 334., Aralık'ın 672., Karakoyunlu'nun 762. ve Tuzluca ilçesinin 798. sırada yer aldığı görülmektedir.
- Iğdır ili, İnsani Gelişme Endeksi açısından 73. sırada, Cinsiyete Göre İnsani Gelişme Endeksine göre 61. sırada ve Cinsiyet Güçlendirme Ölçüsüne göre de 50. sırada yer almıştır. Her endeks seviyesinde Iğdır ili orta insani gelişme düzeyinde yer almıştır.

5.2. Kamu Yatırım Harcamaları

Iğdır ili kamu yatırım harcamalarının gelişimi incelendiğinde; yatırım harcamalarının özellikle 1994/1998 ve 2000/2002 döneminde önemli artışlar gösterdiği ancak 1999-2003-2004 yıllarında yatırım hacminin bir önceki yıla göre azaldığı görülmektedir.

İlde yapılan kamu yatırım harcamalarının Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki payına bakıldığında; 2004 yılı itibariyle cari fiyatlarla 5,0 trilyon TL olan Iğdır ili kamu yatırım tahsisinin, Doğu Anadolu Bölgesi toplam kamu yatırım tahsislerinin %9,9'unu, Türkiye genelinin ise %0,3 gibi oldukça düşük bir kısmını oluşturduğu görülmektedir. Iğdır ili kamu yatırım harcamaları 1993-2004 dönemi toplamı itibariyle değerlendirildiğinde ise, incelenen dönemde Iğdır'a 34 trilyon TL düzeyinde bir kamu yatırımı yapıldığı ve bu miktarın da Doğu Anadolu Bölgesi'nin %1,4'ünü, Türkiye genelinin ise %0,5'ini oluşturduğu görülmektedir.

1993-2004 döneminde yapılan kamu yatırım harcamaları toplamının büyüklüğü açısından bakıldığında, Iğdır ili Doğu Anadolu Bölgesi içinde son sırada yer alırken, Türkiye genelinde 79. sırada yer aldığı görülmektedir. 2004 yılı itibariyle,

İğdır'da kişi başına düşen kamu yatırım harcaması 34 milyon TL olarak gerçekleşirken, Doğu Anadolu Bölgesinde 86 milyon TL, Türkiye genelinde ise 232 milyon TL olmuştur. İğdır ili kişi başına düşen kamu yatırım harcamaları bakımından Doğu Anadolu Bölgesinde son sırada yer alırken, Türkiye genelinde ise 71. sırada yer almaktadır.

1993-2004 döneminde İğdır ili kamu yatırım harcamalarının tutarı ve Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri tablo 69'da verilmiştir.

TABLO 69: KAMU YATIRIM HARCAMALARININ GELİŞİMİ (Cari Fiyatlarla)

Yıllar	Türkiye (1)		Doğu Anadolu B (2)		İğdır (3)		Pay (%)	
	Milyar TL	Değişim (%)	Milyar TL	Değişim (%)	Milyar TL	Değişim (%)	(3)/(1)	(3)/(2)
1993	122.799	62,86	4.263	132,42	17	-	0,01	0,39
1994	218.875	78,24	7.553	77,18	298	1.701,99	0,14	3,95
1995	312.039	42,56	12.047	59,50	540	81,00	0,17	4,48
1996	622.925	99,63	23.782	97,41	1.196	121,64	0,19	5,03
1997	1.346.981	116,23	51.669	117,26	1.652	38,09	0,12	3,20
1998	3.162.783	134,81	135.815	162,86	2.575	55,87	0,08	1,90
1999	4.611.469	45,80	133.585	-1,64	2.522	-2,08	0,05	1,89
2000	7.612.580	65,08	198.066	48,27	3.396	34,68	0,04	1,71
2001	8.197.996	7,69	304.209	53,59	3.917	15,34	0,05	1,29
2002	15.533.564	89,48	484.761	59,35	6.876	75,54	0,04	1,42
2003	16.009.223	3,06	492.827	1,66	5.826	-15,27	0,04	1,18
2004	16.093.343	0,53	507.239	2,92	5.014	-13,94	0,03	0,99
1993/2004	73.844.578	-	2.355.817	-	33.829	-	0,05	1,44

Kaynak DPT

İğdır ili kamu yatırım tahsislerinin sektörler itibariyle dağılımına baktığımızda ise; 2004 yılı itibariyle 5,0 trilyon TL olan kamu yatırım tahsisinin %59,31'ini (3,0 trilyon TL) tarım sektörüne yapılan yatırımların oluşturduğu görülmektedir. İlk sırada yer alan tarım sektörü yatırımlarından sonra, il kamu yatırım tahsislerinin %17,95'ini (900 milyar TL) eğitim, %11,69'unu (586 milyar TL) sağlık ve %11,05'inin de (554 milyar TL) diğer alanlara yapılan yatırım harcamaları oluşturmuştur. Aynı yıl itibariyle madencilik, imalat, enerji, ulaştırma-haberleşme, turizm ve konut sektörlerine kamu yatırımı tahsis edilmemiştir. 2004 yılında İğdır'a yönelik tarım sektör yatırımının Doğu Anadolu Bölgesi içindeki payı %4,49 olup, diğer sektör payları önemsiz seviyededir.

2004 yılı itibariyle İğdır ili kamu yatırım harcamalarının sektörlere göre dağılımı Tablo 70’de verilmiştir.

TABLO 70: KAMU YATIRIM HARCAMALARININ SEKTÖREL DAĞILIMI (2004)
(Cari Fiyatlarla) (Milyar TL)

Sektörler	Türkiye (1)		Doğu Anadolu Bölgesi (2)		İğdır (3)		Pay (%)	
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	(3)/(1)	(3)/(2)
Tarım	1.399.793	8,70	66.203	13,05	2.974	59,31	0,21	4,49
Madencilik	386.025	2,40	740	0,15	0	0,00	0,00	0,00
İmalat	411.882	2,56	1.131	0,22	0	0,00	0,00	0,00
Enerji	2.746.575	17,07	113.001	22,28	0	0,00	0,00	0,00
Ulaştırma-Haberleşme	4.024.561	25,01	40.088	7,90	0	0,00	0,00	0,00
Turizm	93.892	0,58	1	0,00	0	0,00	0,00	0,00
Konut	348.169	2,16	34.960	6,89	0	0,00	0,00	0,00
Eğitim	2.294.717	14,26	60.791	11,98	900	17,95	0,04	1,48
Sağlık	1.162.433	7,22	63.322	12,48	586	11,69	0,05	0,93
Diğer	3.225.296	20,04	127.002	25,04	554	11,05	0,02	0,44
Toplam	16.093.343	100,0	507.239	100,0	5.014	100,0	0,03	0,99

Kaynak: DPT

5.3. Yatırım Ortamını İyileştirmek İçin Alınması Gereken Önlemler

Yatırımların özendirilmesinde yatırım teşvik tedbirlerinin yanı sıra önemli sayılabilecek diğer teşvik unsurları arasında; Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Sitelerinin kurulması, Serbest Bölgenin oluşturulması, kara ve hava yolu ulaşımının sağlanması, altyapı yatırımlarının yeterli düzeye getirilmesi vb. gibi uygulamalar da yer almaktadır.

Organize Sanayi Bölgesi (OSB); birbiriyle işbirliği halinde üretim yapan orta ve küçük ölçekli işletmelere, planlı bir alanda ve ortak altyapı hizmetlerinden yararlanarak daha kolay ve ucuz üretim yapma olanağı veren bir sistemdir. Bu nedenle, bu bölgeler sınai yatırımların teşvik edilmesinde, planlı sanayi yerleşiminin sağlanmasında, düzenli şehirleşme ve istihdamın geliştirilmesinde etkili bir kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır. Başlı başına bir teşvik unsuru olan Organize Sanayi Bölgelerinde yapılan (ve/veya yapılacak) yatırımlara bazı ek teşvikler de sağlanmaktadır.

Altyapı tesislerinin genellikle yüksek yatırım harcamaları gerektirmesi nedeniyle, bu yatırımların bizzat teşebbüs tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla belirli bir bölgede (örneğin Organize Sanayi Bölgesinde) altyapı tesislerinin yeterli derecede mevcut olması önemli bir kuruluş yeri avantajıdır. Ayrıca belirli bir konuda altyapı tesislerinden faydalanabilme düzeyi, buraya yerleştirilecek ölçek büyüklüğünün (özellikle üst kapasite sınırı olarak) belirlenmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirmeye dahil edilmelidir.

İğdır'da Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerine ilişkin çalışmalar il olmasından itibaren büyük hız kazanmıştır. İlin sanayi alt yapısı henüz yeterli seviyede değildir. İl merkezi İğdır-Aralık çevre yolu güzergâhında, 3.500 m²'lik bir alanda, 1986 yılında yapımına başlanan İğdır KSS, 1998 yılında tamamlanarak hizmete sunulmuştur. Sitede 317 adet işyeri, sosyal tesisler, çıraklık okulu ve idare binası bulunmaktadır. Tamamı dolu olan sitede 550 kişi istihdam edilmektedir. Sitenin halen devam eden çeşitli altyapı sorunları bulunmaktadır.

1997 yılında yatırım programına giren İğdır OSB Projesi için Sanayi Bakanlığında onay alınmıştır. Halen iş programı doğrultusunda; yol işleri, kanalizasyon, içme ve kullanma suyu, yağmur suyu, elektrik şebekesi, su terfi ve ishale hattı ve altyapı uygulama projelerinin yapımı devam etmektedir. Bu sanayi bölgelerinin ihtiyaç duyulan kredi ve altyapı sorunlarının giderilerek tam randımanla hayata geçirilmeleri İğdır'ın sanayileşen bir il hüviyetine bürünmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Gerek sanayi sektöründe gerekse hizmetler sektöründe yatırımların ivme kazanmasında önemli olan bir diğer unsur ulaşım imkanlarının çeşit ve nitelik bakımından yeterli düzeyde olmasıdır. Ulaşım şebekesinin ve burada kullanılabilen taşıma araçlarının nitelikleri de taşıma maliyetini belirleyen önemli bir faktördür. Ulaştırma teknolojisindeki gelişmelerin bir neticesi olarak gerek taşıma maliyetinin düşürülmesi ve gerekse taşıma süresinin kısaltılması sonucunda, önceleri en önemli kuruluş yeri faktörü olan taşıma maliyetinin nispi önemi azalmaktadır. İğdır karayolu ulaşım ağı açısından iyi imkanlara sahip olduğu söylenemez. İlde demiryolu ulaşım sistemi de bulunmamaktadır. Havayolu

ulaşımında ise, İl merkezine 135 km mesafede bulunan Kars Havaalanı kullanılmaktadır. İlde, halen ödenek yetersizliğinden dolayı inşaatı durmuş olmakla beraber Küllük Köyü'nün güney batısında İl Özel İdaresi tarafından yürütülen bir havaalanı inşaatı projesi bulunmaktadır.

İlin Hopa-İran transit karayolu üzerinde bulunması, birisi açık (Dilucu) ve ikisi halen kapalı (Alican-Ermenistan, Borulan-İran) üç sınır kapısı ile karayolu bağlantısı olması ve ayrıca İran'la ticarete imkan veren Gürbulak Sınır Kapısına bağlantı sağlayan Iğdır-Doğubeyazıt karayolu bağlantısının bulunması dış ticaret işlemleri açısından avantaj olarak görülebilir. Dilucu Sınır Kapısında yapılması kararlaştırılan Sınır Ticaret Merkezi'ne işlerlik kazandırılması ilin ticari hayatını olumlu yönde etkileyecektir. Proje çalışmalarına 11.05.2004 tarihinde başlanan Iğdır-Doğubeyazıt arası bölünmüş yol projesinin de zamanında tamamlanması büyük önem taşımaktadır.

Bölgesel gelişme ve kalkınmanın itici gücü olan sanayileşmenin gerçekleşerek sürekli hale getirilebilmesi için, öncelikle yeterli sermaye birikiminin olması ve yeterli sayı ve nitelikte girişimcinin mevcudiyetini gerektirmektedir. Sermayenin yanısıra sanayileşme için gerekli olan teknoloji transferi, kalifiye eleman, teşebbüs kabiliyeti ve dışsal ekonomiler gibi diğer unsurların sanayileşmeye elverişli yönde değiştirilebilmesi de sermaye birikimine dayanmaktadır. Tasarruf potansiyeli bulunmayan düşük gelir seviyesindeki bölgelerin, sanayileşmeyi canlandıracak sermaye birikimi oluşturamayacağı açıktır. Bu bölgelere, sanayi hamleleri başlatmak üzere dışarıdan sermaye enjekte edilmediği sürece, bu bölgelerin geri kalmışlığın kısır döngüsünden kurtulması mümkün değildir.

Sanayi çabalarının başlatılması ve sürekli hale getirilmesi, yeterli sayı ve nitelikte girişimcinin mevcudiyetine bağlıdır. Yatırım için gerekli diğer unsurlar bulunsa bile, bu unsurları bir araya getirecek müteşebbisler olmadığı takdirde gelişme mümkün değildir. Girişimcilik bir kabiliyet olmakla beraber, toplumun refah ve gelişmişliğinin de bir fonksiyonudur. Geri kalmış bölgelerde yeterli sayı ve nitelikte girişimci bulunmayışının bir nedeni de, kabiliyetli müteşebbislerin gelişmeyi olumlu yönde etkileyen diğer faktörlerin mevcut olduğu gelişmiş bölgelere göç etmelerinden

kaynaklanmaktadır. İğdir ilinin teşebbüs kabiliyetinin olmakla beraber sermaye birikiminin oldukça zayıf olduğu söylenebilir. İlde yatırım yapan/yapabilecek nitelikteki sayılı müteşebbisler, uluslararası ticarete konu ettikleri çeşitli ürünleri kendileri üretmek suretiyle yatırımcı kimliğine de bürünmüşlerdir. Çeşitli yatırım düşünceleri de bu kesim tarafından ortaya atılmaktadır. Sınırlı sayıdaki yatırım fikirlerini yeşertmek ve teşvik etmek için sanayii altyapısının uygun hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır.

6. ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

6.1. Değerlendirme Kriterleri

İğdir ili için önerilen yatırım konularının değerlendirilmesinde; tarım ve sanayi sektörüne yönelik olmak üzere iki ayrı değerlendirme kriteri uygulanmıştır.

Tarım sektörü için önerilen yatırım konuları; *Pazar Olanakları, Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık, Taşıma, İşgücü, Enerji, Yakıt ve Su, Arazi Durumu, Sosyal ve Kültürel Çevre, İklim Koşulları, Özendirme Önlemleri ve Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları* olmak üzere 10 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. **Her bir yatırım konusu için toplam faktör puanı;** 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

Sanayi sektörü için önerilen yatırım konuları ise; *Pazar Olanakları ve Yakınlık, Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık, Taşıma, İşgücü, Enerji ve Yakıt, Su, Arazinin Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti, Sosyal ve Kültürel Çevre, İklim Koşulları, Artıkların Atılması, Özendirme Önlemleri, Yan Sanayiye Yakınlık, Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması, İletişim İmkanları, Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı, Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma ve Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)* gibi 16 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Yine **her**

bir yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

Ayrıca önerilen yatırım konuları kendi içlerindeki görece üstünlüklerini yansıtmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir;

A Grubu: Gerek talep-pazar-kaynak, gerekse yatırım boyutları, kârlılık ve risk derecesi bakımından sorunlu bulunmadığı düşünülen girişim alanlarını kapsamaktadır.

B Grubu: Bölgesel olanaklar ve hazırlık derecesine göre birinci gruptaki yatırımlar gibi sorunsuz konular olarak düşünülmeyle birlikte kuruluş yeri, pazarlama, kapasite, işgücü vb. unsurlar açısından daha ayrıntılı çalışmayı gerektiren girişim alanlarını kapsamaktadır.

C Grubu: Bölge ve ülkenin gereksinim duyabileceği, girdi çıktı değerlendirilmesi bakımından anlamlı potansiyel gösteren yatırım alanlarıdır. Ancak, bölgede belirli bir altyapı ile ekonomik oluşum ve gelişmelere bağlı olarak öteki gruplara oranla daha ciddi hazırlık dönemi gerektiren girişim alanlarını kapsamaktadır.

Buna göre, Tarım sektörü için;

0 – 120 arası puan C Grubu

121 – 160 arası puan B Grubu

161 – 200 arası puan A Grubu

Sanayi ve hizmetler sektörü için;

0 – 150 arası puan C Grubu

151 – 200 arası puan B Grubu

201 – 250 arası puan A Grubu

yatırım konularını ifade etmektedir.

6.2. Uygun Yatırım Konuları

İğdır için uygun yatırım konuları önerilirken, öncelikle İğdır'daki doğal kaynak potansiyeli göz önünde tutulmuştur. Tarım, hayvancılık, maden ve orman varlığından meydana gelen doğal kaynak potansiyeli, öncelikle ve kolaylıkla değerlendirilebilecek kaynakları oluşturur. İğdır ili ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörünün ağırlığı da dikkate alındığında, doğal kaynak potansiyeline öncelik verilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Yatırım alanları önerilirken değerlendirilen diğer kriterler ise, bölgedeki sanayiinin ileri ve geri entegrasyonuna ilişkin yatırımlar ile İğdır'da ticarete konu olan bazı tüketim mallarının üretimine yönelik yatırımlar olmuştur.

Ön araştırmalar, yerinde yapılan incelemeler ve gerek İğdır'daki ilgililerle gerekse sektör uzmanlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda İğdır'a yönelik olarak 33 adet yatırım konusu önerilmiştir. İl için önerilen yatırım konuları aşağıda verilmektedir.

6.2.1. Doğal Kaynak Potansiyelini Değerlendirmeye Yönelik Yatırımlar

İğdır'da doğal kaynak potansiyelini meydana getiren tarım, hayvancılık ve turizm sektörlerine dayalı olarak yapılabileceği öngörülen yatırım konuları aşağıdaki gibidir.

Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Yapılabilecek Yatırımlar:

Türkiye nüfusunun yaklaşık %35'i kırsal kesimde yaşamakta ve bu nüfusun yaklaşık olarak yarısı geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. GSMH'nin %12,1'ini oluşturan tarım sektörü ayrıca gıda maddeleri talebinin önemli bir kısmını karşılamaktadır.

Türkiye'de hayvancılık sektörünün Milli Gelir içindeki payı %6, kırsal gelirler içindeki payı ise %25 civarındadır. Hayvancılıkta ileri gitmiş ülkelerde ise bu oran %60-80'ler seviyesindedir. Ülkemizde hayvancılığın Milli Gelire olan katkısı ve

gelirler içinde aldığı pay dikkate alındığında, bu sektörün önemi ve mevcut potansiyelinin iyi değerlendirilemediği anlaşılmaktadır. Ülkemiz hayvan varlığının çokluğuna rağmen birim başına verimlilik oldukça düşüktür.

Ülkemizde artan nüfusun meydana getirdiği talep ve yükselen sosyo-ekonomik refah düzeyi hayvansal protein üretiminin artırılmasını gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda dış pazar potansiyelinin de bulunması hayvancılığın önemini daha da artırmaktadır.

Başlıca hayvancılık faaliyetleri; büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık ve su ürünleri yetiştiriciliğidir. Hayvansal proteinin dolayısıyla hayvansal üretimin artırılmasında hayvan varlığı yanında, birim hayvandan elde edilen verim de oldukça önemlidir. Hayvansal ürünlerin üretiminde mevcut ihtisaslaşmış işletmelerin miktarının yetersizliği ve daha çok hayvansal ürünlerin üretiminin bitkisel üretimle birlikte yapılması, birim hayvan başına düşen verimi etkilemekte, hayvansal üretim potansiyelinin yeterince değerlendirilmesine olanak vermemektedir. Birim başına verimi etkileyen diğer önemli etkenler ise; hayvanların büyük bir bölümünün düşük verimli yerli ırklardan oluşması, yem üretiminin yetersizliği, yem fiyatları ile ürün fiyatları arasındaki dengesizlik, hastalıklarla mücadelenin yetersizliği, pazarlama zincirinin uzunluğu ve örgütlenmenin eksikliğidir.

Nüfusunun %51,6'sı kırsal kesimde yaşayan ve iktisadi faal nüfusunun %68,4'ü tarım sektöründe istihdam edildiği Iğdır ilinde, tarımsal hasıla (cari fiyatlarla) toplam il hasılasının %37,3'ünü oluştururken, Doğu Anadolu Bölgesi tarımsal hasılasının %3,61'ini ve Türkiye tarımsal hasılasının ise ancak %0,1'ini oluşturmaktadır.

Iğdır'da tarım ve hayvancılık sektöründe verimliliği ve üretimi artırmak amacıyla 12 yatırım konusu önerilmiştir. Bu yatırım konuları ise şöyledir:

- **Arıcılık,**
- **Bodur Meyve Fidanı Üretimi,**

- **Ceviz yetiştiriciliği,**
- **Damızlık et ve süt sığırcılığı,**
- **Et tavukçuluğu,**
- **Kaba yem üretimi,**
- **Meyvecilik (elma, vişne, kayısı, kiraz),**
- **Organik tarım ürünleri,**
- **Seracılık,**
- **Su ürünleri üretimi (Alabalık, Sazan, vb.),**
- **Tohumculuk (yem bitkileri),**
- **Yumurta tavukçuluğu,**

İğdır'da **su ürünleri üretimi** açısından uygun olabilecek alanlar, Aralık ilçesinde (III. alt bölge) Karasu Çayı ve Tuzluca ilçesinde (II. alt bölge) kaynak sularının oluşturduğu dereler alabalık üretimi için önemli bir potansiyele sahiptir. Mevcut su kaynaklarının debisi ve su sıcaklığı su ürünleri yetiştiriciliğine uygundur. Ancak ilde su ürünleri üretimine ilişkin projeli bir tesis mevcut değildir. Bunun nedeni ulaşım, finansman ve pazarlama sorunlarının aşılmasına yönelik organizasyonların eksikliğidir. İlin sahip olduğu su kaynaklarının daha etkin olarak değerlendirilmesi açısından önerilen kültür balıkçılığı, yatırım maliyeti de dikkate alındığında ilde sorunsuz olarak gerçekleştirilebilecek yatırım konuları arasında yer almaktadır. Yatırımın yapılıp yapılmaması kararında balık yemi fiyatları ile balık fiyatlarına ilişkin bekleyişler etkili olacaktır.

İğdır ili tarımsal faaliyetleri içinde büyükbaş hayvancılık önemli bir yer tutmakla birlikte yıllardan beri geleneksel yöntemlerle bitkisel üretimin yanında ikinci bir faaliyet kolu olarak yürütülmüştür. Son yıllarda hayvan ıslahına yönelik yürütülen çalışmalar sonucu özellikle İğdır'ın iklim ve mera koşullarına uygun kültür ve kültür melezi ırkın yaygınlaştığı ve sığır popülasyonundaki genotip değişmeden dolayı birim başına düşen et ve süt verimlerinde de artışlar olduğu izlenmiştir. Ancak il düzeyinde yürütülen hayvan ıslah çalışmaları ekipman yetersizliği ve özel sektörün ilgisizliğinden dolayı henüz istenen seviyeye ulaşamamıştır. İğdır için önerilen **damızlık et ve süt sığırcılığı projesi**, ilde sığır yetiştiriciliğine yönelik mevcut olan

altyapının daha iyi değerlendirilmesi ve hayvancılığın geleneksel yapıdan kurtarılarak daha pazara dönük bir yapıya kavuşturulmasını sağlamaya yöneliktir. Iğdır'da hayvancılık sektörüne yönelik önerilen yatırım konularından **et ve yumurta tavukçuluğu**, ilde halen yapılmakta olan bu tür faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik olarak önerilmiştir. İlde daha ziyade yumurta tavukçuluğu yapılmakta olup, et tavukçuluğu ile ilgili faaliyetler minimum seviyede bulunmaktadır. Önerilen bu faaliyet konusu ile üreticiler, hijyenik ve çağın gerektirdiği özelliklere sahip kümeslerde, girdileri ucuza mal olan ve pazarlama imkanları bulunan modelde üretim yapacaklardır. İlde entansif üretime model oluşturacak ve entegre üretim gerçekleştirecek bir sistemin kurulması ile öncelikle aile tipi işletmecilikten kurtulup pazara dönük tavukçuluk işletmelerinin kurulması hedeflenmiştir. Bu konuda yapılacak yatırımlar ilde et tavukçuluğunun gelişmesini sağlayacağı gibi, il hayvancılık gelirinin de artmasını sağlayacaktır.

Kaba yem üretimine ilişkin projenin amacı; çayır ve meralardaki erken otlatmanın önlenmesi, tarla tarımındaki nadasın azaltılması, yabancı otlarla etkin mücadelenin yapılması, toprakta verimliliğin ve sürekliliğin artırılması, bozulan çayır ve meraların ıslahının yapılması ve tarla ziraati içinde yem bitkileri ekim alanının artırılması için silajlık mısır, yonca, korunga, sorgum-sudan otu melezi, çayır üçgülü ve macar fiği bitkilerinin buğdaygillerle karışık ekilip ot üretilmesidir. Yeterli ve kaliteli kaba yem üretimi, hayvancılık yapan işletmelerin üretim maliyetlerini düşürerek verimliliklerinin artmasını sağlayacaktır. Şeker Kanunu nedeniyle, şeker pancarı ekim alanlarında meydana gelecek olan daralma sonucu boş kalacak alanlar ayçiçeği, soya ve çeşitli yem bitkilerinin ekilmesi suretiyle değerlendirilebilir.

Iğdır ili zengin florası ve iklimi sayesinde **arıcılık faaliyetleri** için uygun bir ortama sahiptir. Özellikle Tuzluca ilçesi zengin florası ile arıcılık faaliyetleri için uygun ortam sağlamaktadır. İl arıcılığı yıllar itibariyle gerek miktar gerekse yeni tip kovan arıcılığa geçme yönünde önemli gelişmeler göstermiştir. Iğdır ili zengin polen ve nektar kaynaklarına sahip olduğundan üretilen balın fiyatı da yüksek olmaktadır. Ancak bal rekoltesi yeterli seviyede olmadığından pazarlama ağı gelişmemiş ve üretilen balın yörede tüketilmesi sonucunu doğurmuştur. İl bal üretiminin daha da

artırılması amacıyla önerilen arıcılık faaliyeti, yatırım tutarının düşüklüğü de dikkate alındığında Iğdır için cazip yatırım konuları arasında yer almaktadır.

Seralar, iklime bağlı kalınmadan, bütün yıl boyunca ekonomik olarak bitkisel üretim (sebze, meyve, çiçek) yapılabilen cam, plastik, vb. ışık geçirebilen malzeme ile örtülerek değişik biçimlerde inşa edilen, yüksek sistemli ve tüm iklim elemanlarının denetimine olanak sağlayabilen örtü altı yetiştiriciliği tesisleridir. Türkiye’de, 2003 yılı itibariyle, 70.111 dekarı cam, 166.605 dekarı plastik örtü altı, 185.440 dekarı alçak tünel ve 61.088 dekarı yüksek tünel olmak üzere toplam 483.244 dekar alanda sera uygulaması yapılmaktadır. Iğdır’da seracılık faaliyeti 81 dekar alanda yapılmaktadır. Daha ziyade domates, hıyar, karpuz, patlıcan ve fasulye üretiminin yapıldığı bu seralarda üretilen ürünler yerel pazarlarda satılmaktadır.

Iğdır ili her türlü sebzenin yetişmesine müsait olmasına karşın, il sebze ürünleri üretimi sınırlı bir alanda daha çok ilin kendi öz tüketimine yönelik olarak yapılmaktadır. İlde sebze üretiminin gelişmesini engelleyen en önemli faktör depolama ve pazarlama sorunudur. İlde sebze ürünlerini değerlendirecek bir mekanizmanın olmaması, üreticilerin yok pahasına ürünlerini elden çıkarmalarına neden olmaktadır. Tüm iklim ve besin elemanları kontrol altında tutulan seracılık uygulamaları sayesinde üretim devrelerinin, talebin daha yoğun olacağı dönemlere (özellikle kış aylarına) getirilmesi ve böylece ürünün değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Sebze ve meyve işlemeye yönelik düşünülecek tarımsal sanayi yatırımları doğrultusunda ürün deseni tespit edilebilecektir.

Organik (ekolojik) tarım, ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemidir. Organik tarım esas itibariyle sentetik kimyasal ilaçlar ve gübrelerin kullanımının yasaklanmasının yanında; organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitki direncini artırma, parazit, parazitoit ve predatörlerden yararlanmayı tavsiye eden ve bu olanakların kapalı bir sistemde oluşturulmasını talep eden bir sözleşmeli üretim sistemidir.

Ülkemizde 11 Temmuz 2002 tarih ve 24812 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Organik Tarım Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik" gereği organik tarım uygulamalarına başlanmıştır. Bir ürünün organik olabilmesi için, mevcut yönetmelik gereğince, ekolojik tarıma uygun olarak yetiştirildiğinin, satın alma, depolama, işleme, paketlenme ve satış aşamalarında da ekolojik yöntemlere göre uygun işlem gördüğünün bağımsız bir kontrol ve sertifikasyon kuruluşu tarafından denetlenip onaylanması gerekiyor.

Halen ülkemizde üretilen organik ürünlerin %90'dan fazlası ihraç edilmektedir. Üretilen ürünlerin büyük kısmı ise kuru ve kurutulmuş ürünlerdir. En önemli yurtdışı pazarlar başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleri, Japonya ve ABD'dir. Dünyada gittikçe gelişen organik üretim ve tüketimine paralel olarak ülkemizde iç pazarda da tüketicilerin bilinçlenmesine paralel olarak büyük artışlar meydana gelmesi beklenmektedir. Türkiye'nin organik tarım ürünleri ihracatı 1996 yılında miktar olarak 3.678 ton ve değer olarak yaklaşık 8 milyon dolar iken, 2003 yılında miktar olarak 21.083 ton ve değer olarak yaklaşık 37 milyon dolara ulaşmıştır. Ülkemizde yüze yakın çeşit organik ürün üretilmektedir ve çoğunluğu yöresel tarım ürünleridir.

İğdir ilinin genel konumu, kirlenmemiş yapısı, iklim özellikleri, gübre ve kimyasal ilaç kullanımının düşüklüğü, adaptasyon kabiliyeti yüksek yerel çeşitlerin varlığı, özellikle insan müdahaleleri olmadan doğal olarak yetişen çayır ve meralardaki tıbbi ve baharatlı bitkilerin varlığı, organik ürünler yönü ile ilde önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu bakımdan organik tarım ürünlerinin üretilmesi ve geliştirilmesine yönelik projelerin ilde başarıya ulaşma şansı oldukça yüksektir. Organik olarak üretilecek alternatif ürünler arasında, kapari, kekik, salep, ahududu, böğürtlen, doğal çiçek soğanları ve doğal ortamda bulunan ancak bugüne kadar değerlendirilmesi yapılmamış olan bölgeye has aromatik ve tıbbi bitkiler sayılabilir.

Organik tarım üretiminde önemli olan yörenin ekolojisine uygun ürünün pazar durumu da dikkate alınarak belirlenmesidir. Ürüne karar verildikten sonra sertifika kuruluşlarıyla bağlantıya geçilerek ekolojik tarım metotları ile üretim gerçekleştirilmelidir. Yatırım maliyetleri, ürünün birim fiyatı ve üretim kapasitesine

göre farklılık göstermektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın tebliğine göre söz konusu yatırım için cari faiz oranlarından %60 daha ucuz kredi kullanılması söz konusu olacaktır.

İğdır ilinin, hem ekolojik şartları hem de sahip olduğu insan gücü kaynakları nedeniyle **Bodur Meyve Fidanı Üretimi ve Meyve Bahçesi** projeleri için uygun bir ortam sağlayacağı düşünülmektedir. İklim ve jeomorfolojik açıdan Doğu Anadolu Bölgesi'nden farklı özellikler gösteren İğdır ilinde meyveciliğin özel bir yeri vardır. İl, başta kayısı olmak üzere birçok ılıman iklim meyve türünün yetişmesine uygundur. İldeki kayısı bahçelerinin bir kısmı yaşlanma nedeniyle verimden düşmüştür. Tarımsal sanayiye yeterli ürün sağlanması açısından yeni meyve alanlarının kurulması ve yaşlanıp verimden düşmüş bahçelerin sökülüp yenilenmesi büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizde tarım alanlarının ve dolayısıyla meyvecilik için kullanılacak alanların sınırına gelindiğinden, birim alandan en fazla verimi sağlayacak yetiştirme tekniklerini uygulanması zorunludur. Bu amaçla bodur anaçlarla sık dikim yapılabileceği gibi, bunun mümkün olmadığı türlerde sık dikim ve ileriki yıllarda seyreltme yapılması yoluna gidilebilir. Her iki uygulama için de fidan üretiminin hızla artması zorunludur. İlde bodur fidan üretiminde öncelik verilmesi gereken türler elma, armut, erik, kiraz, vişne, ceviz, asma ve şeftali olarak önerilmektedir. Yeni meyve bahçelerinin oluşturulması planlanan yaş meyve sebze işleme tesislerine sürekli girdi sağlama garantisi açısından da büyük önem taşımaktadır.

İldeki tarım işletmelerinin en büyük sorunlarından birisi sertifikalı tohumluk temininde yaşanan güçlüklerdir. İğdır'da yapılan **yem bitkileri tohumu üretimi** uygulamalarından yüksek verim alındığı ifade edilmektedir. Özellikle yem bitkileri tohumu üretimine uygun arazi ve iklime sahip olan İğdır'da, bu potansiyelin değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

İmalat Sanayiinde Yapılabilecek Yatırımlar;

İğdır ilinin doğal kaynak potansiyelini (özellikle tarım ve hayvancılık potansiyelini) değerlendirmeye ve bu ürünlerin katma değerinin artırılmasına yönelik olarak 6 adet yatırım konusu önerilmiş olup, bu yatırım konuları aşağıdaki gibidir:

- ***Bal paketleme ve arı ürünleri tesisi,***
- ***Entegre et ürünleri üretim tesisi,***
- ***Entegre süt ürünleri üretim tesisi,***
- ***Meyve konsantresi üretim tesisi,***
- ***Salça ve Konserve üretim tesisi,***
- ***Yaş sebze ve meyve tasnifleme ve paketleme tesisi,***

Et ve süt ürünleri üretim tesisleri, anlaşmalı üretici bağlantılarının kurulduğu, süt toplama merkezlerinin organize edildiği ve aynı zamanda minimum hammadde ihtiyacını kendi üretimi ile karşılayabilecek niteliklerde önerilmektedir.

Bal paketleme ve arı ürünleri tesisi, 116 ton civarındaki il bal üretiminin, özellikle yerel yönetimlerin arıcılığı teşvik etme çabaları sonucu daha da artacağı beklentisiyle önerilmektedir. Bu yatırımların, il bal üretiminin gerek yurtiçine gerekse yurtdışına daha etkin bir şekilde satılmasına imkan vereceği düşünülmektedir. Balın sertifikasyon ve derecelendirilmesinin yapılması, balda marka yaratılması kaliteli bal üretimini artıracığı gibi bal pazarlamasını olumlu yönde etkileyecektir. Böyle bir tesisin yapılabilirliğinin, ortak hareket eden birden fazla bal üreticisinin bir araya gelmesiyle daha anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Yörenin bitkisel üretim potansiyelinin daha iyi değerlendirilmesi ve katma değerinin artırılması amacıyla önerilen; ***Yaş Sebze ve Meyve Tasnifleme ve Paketleme Tesisi, Meyve Konsantresi Üretim Tesisi ve Salça ve Konserve Üretim Tesisi*** yatırım konuları, tarım sektöründe yapılabileceğini öngördüğümüz; fidancılık, meyvecilik, seracılık, organik tarım gibi yatırım konularını da tamamlayacak entegrasyonu gerektiren yatırım konularıdır. Tür ve çeşitlilik olarak sebze ve meyve açısından zengin olan İğdır ilinin, sebzeçilik ve meyvecilik alanında modern

işletmecilik teknikleri ve uygun tohum ve fidanların da yardımı ile üretim düzeyinin artırabileceği düşünülmektedir. İlde kurulacak sebze ve meyve işleme yönelik tesisler, yaratacağı talep ve uygulayacağı sözleşmeli ekim tekniği ile ilin tarımsal potansiyelini, katma değerini ve verimliliğini yüksek seviyelere taşıyacaktır. Kurulacak tesis/tesislerin yaratacağı daimi ve mevsimlik istihdamın yanı sıra yöre çiftçisinin gelir düzeyine de son derece olumlu katkıları olacaktır.

Gerekli ham maddenin yöre ve çevre illerde yaptırılacak sözleşmeli ekim ile karşılanabileceği ve üretilen ürünlerin bölge ve Türkiye piyasasının yanı sıra ağırlıklı olarak yurt dışına ihraç edilebileceği düşünülmektedir. İhracat imkanlarının değerlendirilmesinde Iğdır ilinin sınır bölgesinde yer almasının, Türk Cumhuriyetleri ve Ortadoğu pazarlarına erişimi kolaylaştırıcı bir faktör olduğu düşünülmektedir. Projelerin oluşturacağı etkiler sonucunda, toplam ekili alan ve ekilen alan içinde katma değeri yüksek olan sebzeçilik ve meyveciliğin payı artacak, sebze ve meyve yetiştiriciliğinde kullanılacak sözleşmeli uygulamaların yardımı ile kaliteli tohum ve fidan kullanımı ve buna bağlı olarak verimlilik yükselecek ve ihracata dönük üretim yoluyla ülke katma değeri ve döviz kazancı da artırılacaktır.

Turizm Sektöründe Yapılabilecek Yatırımlar;

Iğdır ili; konumu, sahip olduğu kültürel ve rekreasyonel kaynakları ile yurtiçi ve yurtdışından talep çekebilecek potansiyellere sahip bir ilimizdir. İlde birisi açık (Dilucu-Nahcivan), ikisi kapalı (Alican-Ermenistan, Borulan-İran) üç sınır kapısının bulunması ticari anlamda bir hareketlilik sağlarken, dağcılık, doğa ve inanç turizmi açısından büyük potansiyel taşıyan Büyük Ağrı Dağının önemli bölümünün il sınırları içinde yer alması da konaklama ve rekreasyonel talebi için önemli bir canlılık vaad etmektedir. Ancak günümüzde, ilde konaklama ile sonuçlanan talep düzeyi, turizm sektörünü il ekonomisi içerisinde önemli bir seviyeye ulaştırmaya yeterli olmamıştır.

İlin turizm potansiyelinin daha etkin değerlendirilmesi ve gelir yaratacak bir yapıya kavuşturulması amacıyla önerilen yatırım konuları aşağıda verilmiştir:

- **Otel,**
- **Turistik yeme-içme ve dinlenme tesisleri,**

Bölgede yapılacak turizm yatırımlarında yüksek yıldız ve kapasiteli konaklama tesislerinin yerine, yöredeki doğal yapıya uyum sağlayacak orta büyüklükte ve yüksek vasıflı tesislerin tercih edilmesi, yatırım ve işletme maliyeti açısından ekonomik olabileceği gibi doğal çevreye zarar vermeyerek yöre turizmine daha fazla hizmet edeceği düşünülmektedir.

6.2.2. Yurtiçi ve Yurtdışı Talebi Karşılamaya Yönelik Yatırımlar

İğdır'da, doğal kaynak potansiyelinin değerlendirilmesi yanında özellikle yurtiçi talebi ve ihracatı karşılamaya yönelik olarak, gelişme potansiyeli yüksek olan sektörlere ilişkin yatırımların yapılması da büyük önem taşımaktadır.

T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından ihracatın belirli sektörlere bağımlılıktan kurtarılması ve hedef sektörlerin belirlenmesi anlamında ihracatta özel önem taşıyan 7 ayrı sektöre işaret edilmiştir. Bu sektörler bilgi vermek amacıyla ana başlıklar itibariyle aşağıda özetlenmiştir;

- 1. Enformasyon Teknolojisi;** Bilgisayar, ekran, hard-disk, software (yazılım).
- 2. Elektrik-Elektronik Ürünleri;** Beyaz eşya, kahverengi eşya, telekomünikasyon (telekomünikasyon kabloları, telefon santralleri, telsiz telefon/telsiz telgraf alıcısı, verici cihazları, transmisyon cihazları, alıcı/verici uydu antenleri, uç cihazlar).
- 3. Otomotiv Ana ve Yan Sanayi;** Ana sanayi (kamyonet, otobüs), yan sanayi (dış lastikler, iç lastikler, motor aksam ve parçaları, akümülatörler, ateşleme cihazları, karoseri aksamı, jantlar ve tekerlek aksamı, konteynerler).
- 4. Toprak Ürünleri;** Seramik, (Karo fayans, Sağlık gereçleri, Ev eşyası), Cam, Porselen eşya.
- 5. Kimya Sanayi Ürünleri;** Temizlik malzemeleri (sabun, deterjan, vb.), boya, plastik (high-tech).
- 6. Konfeksiyon ve Deri Mamulleri;** Moda ve markalı ürünler.

7. Gıda Ürünleri; Dondurulmuş, kurutulmuş meyve ve sebze, konserveler, unlu mamuller (makarna, bisküvi), şekerli mamuller, organik tarım ürünleri.

Sermaye, teknoloji ve kuruluş yeri boyutu daha fazla ön plana çıkan bu sektörlerle dikkat çektikten sonra, sektörel talebi karşılamaya yönelik olarak İğdır ili için önerilen yatırım konuları aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

- **Çorap üretimi,**
- **Elektrikli ev aletleri,**
- **Helva, lokum, reçel ve marmelat üretimi,**
- **Örme eşya,**
- **Plastik esaslı eşya (poşet, tabak, bardak vb.) üretimi,**
- **PVC plastik doğrama,**
- **PVC tabanlı ayakkabı üretimi,**
- **Soğuk hava deposu,**
- **Strayhgarn yün ipliği (halı ve battaniye ipliği),**
- **Styropor Üretimi,**
- **Temizlik malzemesi,**
- **Trikotaj ve konfeksiyon üretimi,**
- **Viol üretim tesisi,**

6.3. Değerlendirme Kriterlerine Göre Önerilerin Sınıflandırılması

Yörenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak belirlenen 33 yatırım konusunun 16'sı A grubunda ve 17'si de B grubunda yer almaktadır.

A grubu içerisinde bulunan ve sorunsuz yatırım konuları arasında yer alan yatırım konularından 10'u Tarım ve Hayvancılık sektöründe, 6'sı da İmalat Sanayii sektöründe yer almaktadır.

B grubundaki belirli koşullara ve ön hazırlıklara bağımlı yatırım konularından 2'si Tarım ve Hayvancılık sektöründe, 13'ü İmalat Sanayiinde ve 2'si de Turizm sektöründe bulunmaktadır.

İğdır ili ve yöresi için önerilen gerek A gerekse B grubu yatırım konuları, ön değerlendirme niteliğinde olup, uygulanabilirlikleri teknik, ekonomik ve mali yapılabirlik çalışmalarının sonucunda netleşecektir.

Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz ki, potansiyel yatırımcıların İğdır ili ve yöresinde yatırım yapmaya motive edilmesine bağılıdır.

İğdır için önerilen yatırım konularının görelü üstünlüklerine göre sınıflandırılması ve önerilen yatırım konularının kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi Tarım ve Hayvancılık sektörü için Tablo 71'de, İmalat Sanayi için Tablo 72'de ve önerilen yatırım konularının belirlenmiş kurulu kapasitelere göre tahmini yatırım tutarı ve istihdam miktarı da, fikir vermek amacıyla, Tablo 73'de verilmiştir.

TABLO 71: TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Arıcılık		Bodur Meyve Fidanı Yetiştiriciliği		Ceviz Yetiştiriciliği	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	8	24	9	27	8	24
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	8	16	8	16
3. Taşıma	1	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	1	9	9	9	9	9	9
5. Enerji, Yakıt ve Su	2	9	18	9	18	8	16
6. Arazi Durumu	3	9	27	9	27	9	27
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	3	9	27	9	27	9	27
9. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16
10. Toplam Yat.Tut., İşl.Ser.lht.ve Fin. Olanakları	2	9	18	9	18	9	18
Toplam Faktör Puanı			174		175		170
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		A		A		A	

Tablo 71'in Devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Damızlık Et ve Süt Sığırcılığı		Et Tavukçuluğu		Kaba Yem Üretimi	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	8	24	7	21	9	27
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	7	14	9	18
3. Taşıma	1	8	8	8	8	9	9
4. İşgücü	1	9	9	9	9	9	9
5. Enerji, Yakıt ve Su	2	8	16	7	14	8	16
6. Arazi Durumu	3	9	27	9	27	9	27
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	3	9	27	8	24	9	27
9. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16
10. Toplam Yat.Tut., İşl.Ser.İht.ve Fin. Olanakları	2	7	14	8	16	8	16
Toplam Faktör Puanı			168		158		174
Yatırımın Yer Aldığı Görelî Üstünlük Grubu		A		B		A	

Tablo 71'in Devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Meyvecilik		Organik Tarım		Seracılık	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	8	24	8	24	8	24
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	8	16
3. Taşıma	1	7	7	7	7	8	8
4. İşgücü	1	9	9	9	9	9	9
5. Enerji, Yakıt ve Su	2	9	18	8	16	8	16
6. Arazi Durumu	3	9	27	9	27	9	27
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	8	8	9	9
8. İklim Koşulları	3	9	27	9	27	9	27
9. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16
10. Toplam Yat.Tut., İşl.Ser.İht.ve Fin. Olanakları	2	8	16	7	14	9	18
Toplam Faktör Puanı			169		164		170
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		A		A		A	

Tablo 71'in Devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Su Ürünleri Üretimi		Tohumculuk		Yumurta Tavukçuluğu	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	9	27	9	27	8	24
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	8	16	7	14
3. Taşıma	1	8	8	8	8	7	7
4. İşgücü	1	9	9	9	9	9	9
5. Enerji, Yakıt ve Su	2	9	18	9	18	7	14
6. Arazi Durumu	3	8	24	9	27	8	24
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	9	9	7	7
8. İklim Koşulları	3	9	27	9	27	9	27
9. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16
10. Toplam Yat.Tut., İşl.Ser.İht.ve Fin. Olanakları	2	8	16	7	14	8	16
Toplam Faktör Puanı			167		171		158
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		A		A		B	

TABLO 72: SANAYİ VE HİZMETLER SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Bal Paketleme ve Arı Ürünleri		Entegre Et Ürünleri Üretim Tesisi		Entegre Süt İşleme Tesisi		Meyve Konsantresi Üretim Tesisi	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	8	24	8	24	8	24	8	24
2. Yardımcı Malz. ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	8	16	8	16
3. Taşıma	1	8	8	7	7	7	7	7	7
4. İşgücü	2	9	18	9	18	9	18	9	18
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	8	8	8	8	8	8	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	9	9	7	7	7	7	7	7
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	8	8	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18	9	18	9	18	9	18
10. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	7	7	7	7	7	7
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14
13. İletişim İmkanları	1	10	10	10	10	10	10	10	10
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	6	12	7	14	5	10
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
Toplam Faktör Puanı			205		197		199		195
Yatırımın Yer Aldığı Görelî Üstünlük Grubu		A		B		B		B	

Tablo 72'nin Devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Salça ve Konserve Üretim Tesisi		Yaş Sebze ve Meyve Paketleme		Elektrikli Ev Aletleri		Çorap Üretimi	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	8	24	8	24	7	21	8	24
2. Yardımcı Malz. ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	7	14	7	14
3. Taşıma	1	8	8	7	7	8	8	8	8
4. İşgücü	2	8	16	9	18	7	14	7	14
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7	8	8	7	7	7	7
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	7	7	8	8	8	8	8	8
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	9	9	8	8	9	9
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18	9	18	8	16	9	18
10. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	7	7	7	7
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14
13. İletişim İmkanları	1	10	10	10	10	10	10	10	10
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10	7	14	5	10	8	16
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
Toplam Faktör Puanı			194		201		185		197
Yatırımın Yer Aldığı Görelî Üstünlük Grubu		B		A		B		B	

Tablo 72'nin Devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Helva, Lokum, Reçel ve Marmelat		Örme Eşya		Plastik Esaslı Eşya		PVC Plastik Doğrama	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	9	27	8	24	8	24	8	24
2. Yardımcı Malz. ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	7	14	7	14	7	14
3. Taşıma	1	8	8	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	2	9	18	6	12	7	14	7	14
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	9	9	8	8	7	7	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	8	8	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	8	8	9	9
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18	9	18	6	12	8	16
10. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	7	7	6	6	7	7
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	7	14	8	16	8	16
13. İletişim İmkanları	1	10	10	10	10	10	10	10	10
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	8	16	7	14	8	16
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
Toplam Faktör Puanı			213		195		188		197
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		A		B		B		B	

Tablo 72'nin Devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	PVC Tabanlı Ayakkabı		Strahgarn Yün İpliği		Styropor Üretimi		Temizlik Malzemesi	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	8	24	9	27	9	27	9	27
2. Yardımcı Malz. ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	9	18	8	16	7	14
3. Taşıma	1	8	8	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	2	8	16	7	14	7	14	8	16
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	8	8	8	8	8	8	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	9	9	8	8	7	7
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16	9	18	8	16	6	12
10. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	7	7	7	7
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	6	12
13. İletişim İmkanları	1	10	10	10	10	10	10	10	10
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	6	12	7	14	8	16
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
Toplam Faktör Puanı			198		201		198		193
Yatırımın Yer Aldığı Görelî Üstünlük Grubu		B		A		B		B	

Tablo 72'nin Devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Trikotaj ve Konfeksiyon Üretimi		Viol Üretim Tesisi		Soğuk Hava Deposu		Otel	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazar Olanakları	3	8	24	9	27	9	27	8	24
2. Yardımcı Malz. ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	8	16	9	18	8	16
3. Taşıma	1	8	8	8	8	9	9	8	8
4. İşgücü	2	7	14	8	16	9	18	8	16
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	8	8	8	8	7	7	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	8	8	9	9	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	8	8
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18	8	16	9	18	9	18
10. Özendirme Önlemleri	2	8	16	8	16	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	7	7	8	8
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	8	16	8	16	8	16
13. İletişim İmkanları	1	10	10	10	10	10	10	10	10
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12	8	16	8	16	6	12
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
Toplam Faktör Puanı			193		204		211		199
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		A		A		B	

TABLO 73: ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ TAHMİNİ YATIRIM TUTARI VE İSTİHDAM DURUMU

Sektörler	Kapasite	Top. Yat. Tutarı (\$)	İstihdam (Kişi)
TARIM VE HAYVANCILIK			
Arıcılık	60 Yeni Tip Kovanlık	9.000	2
Damızlık Süt İnekçiliği	1.000 Adet/Yıl	2.000.000	40
Et Besiciliği	50 BB/Gün, 250 KB/Gün Kesim. 1.500 Baş/Dönem Besicilik	2.900.000	60
Et Tavukçuluğu	10.000 Adet Broyler/Devre	140.840	2
Kaba Yem Üretimi	58.575 ha	204.923	109
Organik Tarım Ürünleri	31.000 m ² alanda organik tarım ürünleri	2.000.000	18
Seracılık	4.000 m ² alanda sebze üretimi	378.274	44
Su Ürünleri Üretimi	150 Ton/Yıl	150.000	10
Tohum Üretimi	7.200 Ton/Yıl Tohum Islahı ve Üretimi	1.650.000	100
Yumurta Tavukçuluğu	160.000 Ad/Yıl Yumurta Tavuğu	700.000	40
Bodur Meyve Fidanı Üretimi	100.000 Ad/Yıl fidan	137.596	1
İMALAT SANAYİ			
Bal Paketleme tesisi	285 Ton/Yıl Paketlenmiş Bal	591.000	12
Salça ve Konserve Üretimi	36.000 Ton/Yıl Salça, 2.000 Ton/Yıl Sebze Konservesi	11.866.000	192
Meyve Konsantresi Üretim Tesisi	8.929 Ton/Yıl Elma, 2.003 Ton/Yıl Vişne Konsantresi	5.263.000	100
Çorap Üretimi	36.000 düzine/yıl	330.000	30
Elektrikli Ev Aletleri	50.000 Ad/Yıl Elektrikli Ev Aletleri	4.000.000	50
Entegre Et Tesisi	150 Adet/Gün BB Kesim, 450 Adet/Gün KB Kesim, 900 Kg/Gün Sosis, 800 Kg/Gün Salam, 1.200 Kg/Gün Sucuk	1.650.000	35
Helva, Lokum, Reçel	720 Ton/Yıl Reçel 2.400 Ton/Yıl Marmelat 1.350 Ton/Yıl Şekerleme	675.000	25
Örme Eşya	178.200 Kg/Yıl Yuvarlak Örme	415.000	10
Trikotaj ve Konfeksiyon Tesisi	645.120 Adet/Yıl Tişört	2.046.000	105
PVC Plastik Doğrama	460 Ton/Yıl PVC Plastik Doğrama	520.000	40
PVC Tabanlı Ayakkabı Üretimi	300.000 Çift/Yıl	1.575.000	80
Plastik Esaslı Eşya	259 Ton/Yıl Plastik Mutfak Eşyası, 823 Ton/Yıl Plastik Torba, 115 Ton/Yıl Plastik Branda, 120 Ton/Yıl Plastik Boru ve Dirsek	1.000.000	45
Strayhgarn Yün İpliği	900 Ton/Yıl Yün İpliği	4.112.000	42
Styropor Tesisi	5.000.000 Adet/Yıl Ambalaj 10.000 m ³ /Yıl Yalıtım Malzemesi	885.000	30
Süt İşleme Tesisi	36.000 Ton/Yıl Süt İşleme	780.000	15
Temizlik Malzemesi	3.840 Ton/Yıl Toz Deterjan 2.880 Ton/Yıl Likit Deterjan 1.440 Ton/Yıl Yumuşatıcı Deterjan 864 Ton/Yıl Tıraş/Kremi	242.000	10
Viol Üretim Tesisi	8 milyon Adet/Yıl	526.000	35

TABLO 73'ün Devamı

Sektörler	Kapasite	Top. Yat. Tutarı (\$)	İstihdam (Kişi)
HİZMETLER			
Soğuk Hava Deposu	15.000 m ³ Soğuk Hava Deposu	425.000	15
Otel (Üç Yıldızlı)	50 Oda, 100 Yatak Kapasiteli, 100 Kişilik Lokanta 80 Kişilik Çok Amaçlı Salon	1.450.000	50

NOT: Önerilen yatırım konuları ile ilgili kapasite, toplam yatırım tutarı ve istihdam miktarı verileri fikir vermek amacıyla verilmiş olup, tahmini tutarlardır. Dolayısıyla fizibilite aşamasında kapasite ve maliyetlerde değişiklik olabilir.

FAB: Fizibilite Aşamasında Belirlenecek.

7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye, gerek ekonomik gerekse sosyal sorunları bulunan ve bu sorunları sahip olduğu kıt kaynakları optimal şekilde kullanarak çözmeye çalışan bir ülkedir. Ülke problemleri, doğal olarak coğrafi bölgelerimize ve bütün illerimize yansımaktadır. Üretim kaynaklarının kıtlığı ve dağılımındaki dengesizliklerin yanı sıra diğer bazı ekonomik ve organizasyona yönelik sorunlar, Türkiye'de bölgeler arası hatta iller arası dengesiz büyümeye neden olmaktadır.

Bölgeler ve iller arasındaki ekonomik ve sosyal alanda görülen bu dengesizlikleri gidermek amacıyla, devlet tarafından çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Bu politikaların başında da farklı illere farklı yatırım teşviklerinin uygulanması gelmektedir. Devlet, ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış yörelere farklı yatırım teşviklerini uygulayarak (yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, teşvik primi, katma değer vergisi erteleme, uzun vadeli ve düşük faizli kredi, vergi muafiyetleri vb.) bu bölgeler (ve/veya iller) arasındaki gelişmişlik farkını gidermeye çalışmaktadır.

Ekonomik gelişmenin en önemli şartlarından birisi yatırımların rasyonel olarak en verimli alanlara yapılmasıdır. Bu anlamda uygun yatırımların belirlenmesi ve projelerinin değerlendirilmesinde uygun yatırım alanları araştırmasının önemi büyüktür.

Uygun yatırım alanları araştırması; ilin/ilçenin veya bölgenin kısa ve uzun dönemde beklenen gelişmeleri de dikkate alınarak önerilebilecek yatırım konuları ile bunların olası kuruluş yerlerini tespit etmeye yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmaları yönlendiren birincil amaç, yöre kalkınmasına katkıda bulunacak, yöre kaynakları ile uyumlu ve pazarlama olanağı yüksek yatırım alanlarının belirlenmesidir.

Uygun yatırım alanları araştırmasının temel inceleme alanı ise *kuruluş yeri faktörleri* analizidir. Kuruluş yeri faktörleri, belirli bir üretim biriminin belirli bir coğrafi konuma yerleştirilmesi halinde, söz konusu üretim biriminin maliyeti, satış hasılatı ve sermaye yapısı üzerinde etkili olan tüm konumsal özellikleri kapsar.

Başka bir ifadeyle kuruluş yerinin seçimi genellikle işletme giderlerinin en düşük, işletme gelirlerinin en yüksek olduğu yerin belirlenmesi sürecini içermektedir.

Yatırım projesinde belirlenecek kuruluş yeri, işletmenin amaçlarına ulaşması için gerekli koşulları gerçekleştirebilecek özellikleri taşımalıdır. Bu amaçla, kuruluş yerinin belirlenme sürecinde verimlilik, iktisadilik ve kârlılıktan oluşan üç ekonomik unsur göz önünde bulundurulmaktadır.

Kuruluş yeri seçimine ilişkin verilecek bir karar, tesisin faaliyeti süresince değiştirilmesi zor ve çoğu zaman mümkün olmayan, değiştirilmesi mümkün olduğunda ise çok yüksek maliyet gerektiren bir karardır. Kuruluş yeri kararının bu özelliği, ciddi ve isabetli araştırmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, kuruluş yeri seçimine etki eden faktörlerin çok iyi bir şekilde tespit edilmesi ve bu faktörlerin kuruluş yeri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.

İğdır ili genelinde yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda, ilin sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

İğdır ili, Doğu Anadolu Bölgesinin en doğusunda, üç ülke ile sınırı bulunan tek sınır ilimizdir. Ekonomik ve sosyal yapısı büyük oranda tarım potansiyeli tarafından belirlenen İğdır'da iktisaden faal nüfusun büyük bir bölümü (%68,4) tarım sektöründe çalışmaktadır. 2000 Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre il nüfusu 168.634 kişi olup, şehirde yaşama oranı (%48,4) ülke seviyesine (%65,0) göre oldukça düşüktür.

İğdır ili ekonomisinde tarım ilk sırada yer almaktadır. Yıllar itibariyle azalmakla beraber, İğdır ili tarım hasılasının il GSYİH'sı içindeki payı %37,3, Doğu Anadolu Bölgesi tarım hasılası içindeki payı %3,61 ve Türkiye tarım hasılası içindeki payı ise ancak %3,1'dir.

İğdır ülke GSYİH'sına %1,0 katkısı olan bir ilimizdir. 2001 yılı itibariyle, pay sıralamasında İğdır ili Türkiye genelinde 78. ve Doğu Anadolu Bölgesi illeri içinde

12. sırada yer almaktadır. İğdır kişi başına düşen GSYİH rakamı da gerek bölge gerekse ülke ortalamalarının oldukça altında yer almıştır. 2001 yılı itibarıyla 855 \$ olarak gerçekleşen İğdır ili kişi başına düşen GSYİH rakamı, büyüklük açısından Türkiye genelinde 73. ve Doğu Anadolu Bölgesi illeri içinde 8. sırada yer almıştır.

İğdır ilinin sosyo-ekonomik yapısı incelendiğinde, Merkez ilçe de dahil olmak üzere tüm ilçelerinin düşük gelişmişlik seviyelerinde oldukları görülmektedir. Nitekim, DPT'nin 872 ilçeye yönelik yaptığı değerlendirmeye göre, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Merkez ilçe 334. sırada, Aralık 672., Karakoyunlu 762. ve Tuzluca ilçesi de 798. sırada yer almışlardır. İlçelerin tamamı negatif sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine sahip olup, Tuzluca hariç diğer ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerleri il ortalamasının üstünde yer almıştır. İğdır ili ise 81 il içerisinde 69. sırada ve 5. derece gelişmişlik grubunda yer almaktadır.

İğdır'da sanayileşme hareketi, çoğu gelişmemiş yörede olduğu gibi, kamunun öncülüğünde başlamış ancak gerek ilin konumu gerekse yatırımların ileri ve geri entegrasyonlarının sağlanamaması nedeniyle yeterli bir gelişme dinamiği sağlanamamıştır. İldeki mevcut küçük sanayi niteliğindeki birkaç tesis, ilin tarımsal ürünlerine ve doğal kaynaklarına dayalı olarak kurulmuştur.

İğdır'da imalat sanayiinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında; İğdır ilinin kendisi gibi sosyo-ekonomik yapısı zayıf illerle komşu olması, konumu nedeniyle önemli üretim ve tüketim merkezlerine uzak olması, ulaşım alt yapısının yetersizliğinin yanında sadece karayolu ulaşımına endeksli olması, 1992 yılına kadar Kars'ın bir ilçesi olarak gelmesi nedeniyle bölgeye yapılan kamu yatırımlarından yeterince pay alamamış olması, yerli teşebbüs gücünün az ve tasarruf kabiliyetinin yetersiz olması, mazot ve sınır ticaretinden elde edilen kazançların daha çok üretken olmayan alanlara yönlendirilmesi, yerli müteşebbislerin bölgeye uygulanan teşviklerden yeterince yararlandırılamamış olması, nakil ve dağıtım hatlarının yetersizliğinden dolayı sanayi işletmelerinde kullanılan elektrik enerjisinde gerilim düşüklüğünün yaşanması, yatırımlar için uygun ortam sağlayacak olan Küçük Sanayi Sitesi (KSS) ve Organize Sanayi Bölgesinin (OSB) zamanında kurulamaması, vb. gibi etmenler sayılabilir.

Tüm bu sayılan etkenler Iğdır iline, il dışından gelebilecek sermayeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Mevcut teşvik sistemi kapsamında Iğdır'a yönelik uygulamaların da yeterli bir canlanma yaratamadığı görülmektedir. Bunun en büyük nedeni, Iğdır ve benzeri kalkınmada öncelikli illerde yatırımların vergisel teşviklerden ziyade parasal teşviklere daha duyarlı olmasıdır. Türk teşvik sistemi ise son durum itibarıyla vergisel ağırlıklı teşvik unsurlarını içeren bir yapıya bürünmüştür.

Kişi başına gayri safi yurt içi hasıla tutarı 1.500 ABD Doları veya daha az olan illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını artırmayı amaç edinen 5084 sayılı kanunun da, Iğdır iline yönelik sanayi yatırımlarının sayısının artmasında ve çeşitlilik kazanmasındaki etkisinin zayıf olacağı düşünülmektedir. Çünkü, kapsamda yer alan 36 il ve sonradan ilave edilen 13 il dikkate alındığında Iğdır'ın yatırımları çekmede fazla bir rekabet gücü bulunmamaktadır.

Iğdır ilinin ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümünde, Iğdır'a yönelik teşvik uygulamalarının yanı sıra, diğer kamu politikaları ile desteklenerek, sosyal ve maddi altyapısının iyileştirilmesine yönelik yatırımlar oldukça önemlidir. Bu anlamda, ilin sosyal ve sanayii alt yapısının oluşturulması için; sanayi sitelerinin (KSS, OSB) tamamlanarak yatırımcıların hizmetine sunulması, alçak gerilim sorunu yaşatan enerji nakil hatlarının yenilenmesi, mevcut karayollarının iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerin hızlandırılması, havaalanı yapımı projesine kaynak sağlanması, sınır ticaret merkezine işlerlik kazandırılması, inşaatı devam eden kültür merkezine kaynak sağlanması, vb. gibi projelere öncelik verilmesi büyük önem taşımaktadır.

İlin ticari ve ekonomik hayatında tarımsal yapının güçlü olmasına rağmen tarımsal sanayiye geçişte yeterince başarı sağlanamamıştır. Yine de, il imalat sanayiinde istihdama en büyük katkıyı, tarıma dayalı gıda sanayii sektöründe faaliyet gösteren tesisler yapmaktadır. Gelecekte de, ilin doğasına uygun olarak üretilen ve üretilme potansiyeli taşıyan tarımsal ürünleri işleyebilecek, tarımsal sanayi yatırımlarının ilin

imalat sanayiinde etkin olabileceği gözükmektedir. Bu düşünceden hareketle önermiş olduğumuz tarımsal sanayii yatırımlarının başarıya ulaşması için (en azından başlangıçta), bitkisel üretim planlamasının yapılması, alım-satım garantisi açısından sözleşmeli ekim uygulamalarına işlerlik kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Çünkü, mevcut üretim ve organizasyonlar hem üreticileri hem de sanayicileri yeni bir üretim konusuna ve sanayi yatırımına yönlendirecek nitelikte değildir.

Bu alışmada Iğdır ili ve yöresinin mevcut ekonomik ve sosyal dengesizliklerine çözüm getirme çalışmaları kapsamında kısa ve orta dönemde yapılabilirliği olası görülen, yeni istihdam alanları yaratabilecek yatırım konusu nerileri geliştirilmiştir.

Iğdır ili ve yöresinin ekonomik ve sosyal koşulları dikkate alınarak yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda, belirlenen yatırım konuları öneri niteliğinde olup, uygulanabilirlikleri teknik, ekonomik ve mali yapılabilirlik çalışmalarının sonucunda netleşecektir.

Söz konusu yatırım önerilerinin gerekleşe oranı ise şüphesiz potansiyel yatırımcıların Iğdır ili ve yöresinde yatırım yapmaya motive edilmesine bağlıdır.

EK 1: İĞDIR'DA TARIMSAL ÜRETİMİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ÖNERİLER*

İğdir ilinde tarımsal üretimi etkileyen başlıca problemler, mevcut potansiyeller, üretimi artırmak amacıyla geliştirilen stratejiler ve planlanan projeler aşağıda gruplar halinde verilmiştir:

1. Problemler

1.1. Sosyo-Ekonomik Problemler

Gelir düşüklüğü: Türkiye'de genelde tarımda çalışanların geliri diğer sektörler göre düşüktür. İğdir ilinde gerek tarımla uğraşanlar gerekse diğer orta ve düşük gelirli işlerde çalışanlar, tüm Türkiye'de olduğu gibi, gelir düşüklüğü nedeniyle geçim sıkıntısı çekmektedir. İğdir'da 2001 yılı istatistiklerine göre kişi başına düşen gelir 855 \$ iken Türkiye ortalaması 2.146 \$'dır. 2000 yılı nüfus istatistiklerine göre, erkek nüfusunun %51'i, kadın nüfusunun %93'ü tarımla uğraşan İğdir'da tarımla uğraşan nüfusun geliri de düşüktür.

Öz sermaye yetersizliği: Tarımda yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve yeni yatırımların yapılması yani üretimi geliştirmek için daha teknik daha entansif ve rasyonel çalışmalar gerekmektedir. Bu hususu temin için işletmeler gerekli girdileri sağlamada yeterli ve dengeli sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Çiftçilerin büyük bir kısmının problemi olan sermaye yetersizliği bitkisel ve hayvansal üretimi olumsuz etkilemektedir. Özellikle sermaye yetersizliği üretimde girdilerin yetersiz kullanımına neden olmaktadır.

Göç: İğdir'da son yıllarda dışa göç olmamasına karşılık köyden kente göçle kırsal nüfus azalmıştır. 1990-2000 nüfus sayım sonuçlarının karşılaştırılması sonucu köy nüfusunda azalma olmakla beraber şehir nüfusunda %38,43 oranında artış olmuştur. Köy nüfusundaki en büyük azalma %-21,27 ile II. Alt bölgede (Tuzluca) olurken, şehir nüfusunda en çok artış %52,04 ile III. Alt bölgede olmuştur. Yetersiz işgücü ve dağ köylerinde yaşam koşullarının ağır olması şehir merkezine göçü arttıran nedenlerdir. Köy nüfusundaki azalma tarım ve hayvancılık potansiyelinin azalmasına neden olmuştur.

Eğitim: Eğitim düzeyinin yeterli olmadığı belirlenmiştir. Tarımsal yayım çalışmalarında kadınlar ihmal edilmiştir. Hayvancılıkla ilgili işlerin kadınlar tarafından yapılıyor olmasına rağmen; sun'i tohumlama, hayvan besleme ve ürünleri değerlendirme gibi önemli konularda kadınlara yönelik eğitim çalışmaları bulunmamaktadır.

1.2. Üretim Problemleri

*Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, İğdir İl Tarım Müdürlüğü, İğdir Tarım Master Planı, İğdir 2003'den aynen özetlenmiştir.

1.2.1. Bitkisel Üretime Ait Problemler

- Yeni üretim tekniklerinin çiftçiye ulaştırılmasındaki yetersizlik,
- Mekanizasyon problemi,
- Sertifikalı tohumluk kullanımındaki yetersizlik,
- Iğdır'ın bağlı olduğu Erzurum Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü ile ilişkisinin yetersizliği,
- Tabii gübrelemeye önem verilmeden yapılan uzun süreli sulamalar sonucu toprakların organik madde bakımından fakirleşmesi,
- Toprakların kireç fazlalığı oksidasyonunun fazla oluşu ve tuzlu alkali sahalarda bitki örtüsünün azlığı veya hiç olmaması nedeniyle toprakların organik madde bakımından fakirleşmesi,
- Üreticilerin makine tekniklerini yeterli kullanılmaması,
- Tarıma elverişli olup kiralama sorunu nedeniyle atıl bırakılan araziler,
- Veraset yoluyla arazilerin parçalanması ile tarım arazilerinin küçük ve parçalı olması üretimde verim düşüklüğüne ve maliyetin yükselmesine neden olmaktadır.
- Amacına ve sınıflandırmaya uygun arazi kullanılmaması ve arazilerin parçalı olması,
- Yetersiz girdi kullanımı,
- Erozyon problemi (rüzgar ve su erozyonu),

Hangi kültür bitkisi söz konusu olursa olsun, yetiştirme tekniğinde bazı temel prensipler vardır. Bunların başında yetiştirme tekniği paketi kavramı gelmektedir. Yetiştirme tekniği paketi toprak hazırlığından hasada kadar olan uygulamaları kapsamaktadır. Örneğin sertifikalı tohumluk kullanılmadığında, ya da toprak işlemede uygun yöntemler kullanılmadığında diğer işlemler en uygun koşullarda yerine getirilse bile beklenen yüksek verim alınmaz.

Iğdır ili geniş ve verimli ekim alanlarına sahip olmasına rağmen toplam üretim miktarı düşüktür. Bunun sebepleri arasında; toprak yapısına uygun ürün yeterince kullanılmaması ve arazi kullanım kabiliyet sınıflarına dikkat edilmemesi, arazi tesviyesi, gübre kullanmada eksiklikler ve öz sermaye yetersizliğinin yanı sıra; uygun toprak işleme tekniklerinin kullanılmaması, tarımsal mekanizasyon açısından traktör haricinde alet-makine kullanımının yetersiz olması, uygun sertifikalı tohumluk ve sulama suyunun etkin kullanılmaması yer almaktadır. Bu problemlerin sonucu olarak da üreticilerin net geliri düşük olmaktadır.

1.2.2. Su Kaynakları ve Sulama Problemleri :

- Çiftçilerin aşırı sulama yaparak su israfına ve tuzluluk oranı yüksek tahliye kanalları sularının kullanılması toprakların çoraklaşmasına neden olması,
- Tahliye ve drenaj kanallarının temizlenmemesi nedeniyle taban suyunun yükselmesi,
- Sulama yetersizliği ve drenaj problemleri,
- Tatlı su balıkçılığı üretimi için yeterli su kaynağı potansiyeli olmasına rağmen bu kaynakların yeterince değerlendirilememesi,
- İlin içme suyu ihtiyacı 500 lt/sn'dir. Proje aşamasında olan Gürgüre kaynak suyu projesi ile 760 lt/sn kapasiteli içme suyu temin edilecektir.

- Su kaynaklarının kullanımında yasal düzenlemelerden kaynaklanan sorunlar.

Tarımsal verimliliğin artmasında sulama öncelikli ve gereklidir. İğdir ilinde yıllık ortalama yağış 257 mm olup bu yağışın büyük bir miktarı ilkbahar döneminde düşmektedir. İğdir ovası ve çevresi Türkiye'nin en az yağış alan yörelerinden biridir. Karasal bir iklim tipinin egemen olduğu bölgede, özellikle yaz döneminde aşırı buharlaşma nedeniyle yıl içinde altı aydan daha uzun bir devrede çok etkili olan kuraklık nedeniyle sulamanın önemi büyük olup, sulama yapılmaksızın yeterli verim alınması mümkün değildir. Bitkisel üretimde verimin artması sulamanın artması ile sağlanabilir. Diğer taraftan sulama, ürün çeşitliliğinin artmasına ve bir sezonda iki ürün alınmasına da olanak vermektedir.

Alüvyal düzlüklerde (Doğu İğdir'da) görülen tuzlu, alkali, tuzlu-alkali ve borlu topraklar drenaj ve toprak ıslahıyla 36 bin hektardan 10 bin hektara indirilmiştir. Bu topraklarda taban suyunun her zaman veya yılın bir bölümünde bitki gelişmesine zarar verecek kadar yüksek düzeyde bulunduğu, drenaj problemleri bitki adaptasyonunu ve zirai üretimi tehdit edecek yapıdadır. Ovada taban suyunun tuzlu oluşu da tuzluluğun şiddetini arttırmaktadır.

1.2.3. Hayvansal Üretime Ait Problemler

Hayvansal üretim problemlerini kendi içerisinde de sınıflandırarak hayvan ırkına ait problemler ile bakım ve beslemeye ait problemler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu aşamada hayvansal üretimle ilgili pazarlama problemlerini ayrı bir başlık altında incelenmesi daha uygun görülmektedir.

1.2.3.1. Hayvan Irkına Ait Problemler

- Besi ve süt hayvancılığına uygun ırkların kullanılmaması nedeniyle verimin düşük olması,
- Kaliteli damızlık hayvan sayısının yetersiz olması,
- Çiftçilerin suni tohumlama uygulamasını benimsememesi,
- Köylere suni tohumlama hizmeti veren veteriner hizmetlerinin yeterli verilememesi, suni tohumlamada zamanlamanın iyi yapılamaması ve tohumlanacak hayvanın ırkına uygun tohumlamanın çeşitli nedenlerle yapılamaması.

1.2.3.2. Bakım ve Beslemeye Ait Problemler

- Uygun olmayan hayvan barınakları,
- Çoban teminindeki güçlükten dolayı küçük baş hayvan varlığının azalması,
- Meraların aşırı otlatma ve kuraklıktan dolayı yetersiz oluşu,
- Mera yönetiminde aksaklıkların giderilmesi ve ıslah çalışmalarının tamamlanabilmesi için gerekli olan kadastro işlemlerinin tamamlanamamış olması,
- Yonca üretimi haricinde diğer yem bitkileri üretiminin ve tohum girdisinin yetersiz oluşu,

Hayvansal ürünlerin üretimlerinin artırılabilmesi için öncelikle kaynakların doğru kullanımı ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla yüksek verimli ırklardaki hayvan sayısı artırılmalı ve hayvan yemi arzına önem verilmelidir. Bu koşullarda bitkisel üretim (yem) ve çayır -mera verimliliğinde de artış olması gerekecektir.

İğdir'da yem bitkileri üretimi yonca haricinde şu an için yeterli seviyede değildir. Verimi etkileyen kısıtların başında rasyoya uygun olmayan yem ve besleme gelmektedir. Yerli ırklara yaz dönemi boyunca çayır-mera beslemesi sırasında ilave yem verilmemektedir. Bunun nedeni protein ve vitamince zengin yem fiyatlarının yüksek olmasıdır. Kış aylarında da hayvanlar besin değeri düşük ot/saman gibi kuru ot ile beslenmektedir. Kötü beslenme sonucu yeni doğanların doğum ağırlıkları düşük olmakta ve ineklerin süt veriminin düşük olması buzağuların büyüme hızını yavaşlatmaktadır. Kötü beslenme sonucu canlı ağırlık artışı düşük olmakta, genç erkek hayvanların besi süreleri uzun olmaktadır.

Hayvan bakımı ve hayvancılık yönetimi ile ilgili faktörler de verimi kısıtlayan diğer faktörlerdir. Hayvanların büyük bölümü barınma şartları kötü, havasız ahırlarda tutulmaktadır. Kötü sağım teknikleri mastitis ve diğer enfeksiyonlara neden olmaktadır. Sun'i tohumlamada istenilen seviyeye ulaşılamamış olması sığırların genetik yönden gelişimini engellemektedir.

1.3. Yayım Hizmetlerindeki Problemler

- Tarımsal yayım çalışmalarında pazarlama, örgütlenme gibi konuların ihmal edilmiş olması,
- Yayım elemanları sayısının yeterli olmaması,
- Kadınlara yönelik yayım hizmetlerinin yetersizliği.

Tarımsal üretim değerinin artırılması; tarım yapılabilir alanlarda birim alandan ve hayvansal üretimde hayvan başına daha çok ve daha kaliteli ürün alınmasına bağlıdır. Bu durumun gerçekleştirilmesi çiftçinin eğitimi, dolayısıyla tarımsal yayımla mümkündür. Tarımsal yayımın temel amacı, kırsal nüfusun her yönden kalkınmasında rol oynayan tüm faktörlerin iyileştirilmesine yardımcı olmak ve yol göstermektir. Tarımsal yayım ile pratikte uygulanabilir ve yüksek düzeyli bilgi transferi sağlanır. İğdir'da yayım hizmetleri Tarım İl Müdürlüğü elemanlarınca yürütülmekte, ancak yayım elemanı sayısının yeterli olmaması nedeniyle etkin şekilde uygulanamamaktadır. Ayrıca yayım hizmetlerinde ihmal edilen önemli konular ve hedef kitleler vardır.

Üretim teknikleri dışındaki, pazarlama, pazar araştırması, işletmecilik ve doğal kaynakların korunması gibi konular ile kadınlar ve gençler yayım çalışmalarında ihmal edilmiştir. Sözleşmeli çiftçilik gibi bir uygulama olmaması nedeniyle özel sektörün yayım çalışmalarına fazla katkısı yoktur. Üreticilerin, üretimde yüksek verim sağlama ve süt ineklerinin bakımı, beslenmesi yönünde fazla bilgileri bulunmamaktadır. Ayrıca hayvanlardan damızlık besi materyali elde etmek için gerekli ilave besleme yöntemleri konusunda bilgi eksiklikleri vardır. Hayvanlara genelde kadınlar bakmaktadır. Bu nedenle sun'i tohumlamanın yaygınlaştırılmasında özellikle kadınlara yönelik yayım yapılması gerekmektedir.

1.4. Örgütlenme Problemleri

- Mevcut örgütlerin işlevlerinin kısıtlı olmasının da etkisiyle çiftçinin örgütlenme eğiliminin düşük olması.

AB'ye uyum ve DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında ortaya çıkan yeni ticaret anlayışı içerisinde, piyasa koşullarına uygun esnek yapıda kuruluş ve organizasyonların oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Tarımsal Üretici Birliklerinin oluşturulması ve geliştirilmesi kurumsal reform adımlarından biridir. Türkiye'de tarım sektöründe çok çeşitli örgütler bulunmaktadır. Sektör içerisinde önemli bir büyüklüğe sahip kooperatifler, ziraat odaları, dernekler belli çalışmalarını yürütmektedirler. Ancak AB'deki çiftçi örgütleri gibi ürün grubu ve konu bazında ihtisaslaşmış üretici örgütleri bulunmamaktadır. Üretici Birlikleri Yasa Tasarısı, kanunlaştığı takdirde; pazarlama, yayım, girdi temini, üretim planlaması, çiftçinin pazarlık gücünün artırılması ve fiyatın belirlenmesinde çiftçilerin söz sahibi olması gibi konularda katkı sağlayacaktır.

En önemli tarımsal organizasyonlar kooperatiflerdir. ilde etkin örgütlenmiş bir tarımsal yapı mevcut değildir. Tarımsal üretimin pazar koşullarına uyumunun sağlanması örgütlenmedeki gelişim ile mümkün olacaktır.

1.5. Tarım Politikalarının Etkisiyle Oluşan Problemler

- Şeker kanunu nedeniyle zorunlu olarak şeker pancarı üretiminden vazgeçilmesi,
- Kredi faizlerinin yüksekliği,
- Destekleme alımlarının giderek azaltılması.

Türkiye, AB'ye yaptığı tam üyelik başvurusunun ışığında ve DTÖ Tarım Anlaşması kuralları çerçevesinde; kendi tarımsal kurumlarının ve uygulamalarının AB normlarına uyumlu hale getirilmesini içeren bir tarımsal politika reformu süreci yaşamaktadır. Tarım reformu kararları arasında Ziraat ve Halk Bankası tarafından çiftçiye verilen kredilerin devlete olan maliyetinin azaltılması amacıyla kredi sübvansiyonunun safhalar halinde kaldırılması yer almaktadır. Çiftçilerin kredi talebi, faiz oranlarının yüksekliği nedeniyle giderek azalmaktadır. Yine çoğunluğu buğday ve şekerpancarı üreticisi olan üretici, diğer problemlerinde etkisiyle destekleme alım politikasındaki değişim nedeniyle devlet tarafından belirlenen düşük buğday fiyatlarından olumsuz etkilenmektedir. Şeker Kanunu, TBMM'den geçerek yayımlanmış olmasına rağmen, geniş şeker pancarı ekim alanlarına sahip olan İğdır çiftçisi için, şeker pancarı üretimine devam edip edilmeyeceği ya da şeker pancarı yerine başka bir ürüne geçilip geçilmeyeceği konusunda belirsizlik sürmektedir.

1.6. Pazarlama Problemleri

- Pazarlamanın asli ve tali görevlerini yerine getirecek organizasyon yapısının olmaması,
- Tarıma dayalı sanayinin yetersizliği nedeniyle hammaddelerin mamule dönüşürülememesi, bu nedenle katma değer kaybı.

Ürünlerin belirli toplama merkezlerinde toplanmaları (kooperatifler), işlenmeleri ve tüketici merkezlerine dağıtımı, pazarlamanın başlıca üç ana hizmetini teşkil etmektedir. Iğdır'da şu anki mevcut kooperatif ve özel organizasyonlar bu hizmetleri tam anlamıyla yerine getirememektedir. Dolayısıyla pazarlamanın yardımcı hizmetleri arasında yer alan standardizasyon, kalite kontrol ve işaretleme, ambalajlama gibi alanlarda verilen hizmetler yeterli değildir. Örneğin balda kalite sınıflandırması olmaması nedeniyle fiyat dengesizliği görülmektedir. Kaliteyle beraber marka yaratılması ve reklam, pazarlama faaliyetleri içerisinde yer alması gereken hizmetlerdir. İç piyasalarda tüketimin aynı oranda artmaması, dış satım sorunları ve yeni pazarların bulunamaması, özellikle kısa zamanda bozulma özelliğine sahip ürünlerde ani fiyat düşmelerine yol açmaktadır.

Tarım sektöründe üretimin pazar verilerine göre yönlendirilmesi ve fiyatın serbest piyasa şartlarında oluşmasında rol oynayan kuruluşlardan birisi de borsalardır. Iğdır tarımın yanında hayvancılık faaliyetleriyle de ön plana çıkan bir ildir. Hayvan alım satımlarını düzenleyen, çiftçiyi fiyat konusunda yönlendiren ve çiftçi için bir haberleşme kaynağı olabilecek canlı hayvan borsası ilde bulunmamaktadır.

2. Potansiyeller

Bitkisel Üretim: Iğdır ili mikro-klima iklim özelliği gösterdiğinden ve verimli topraklara sahip olduğundan sebze ve meyve üretimi açısından önemli potansiyele sahiptir.

Hayvansal Üretim: Mevcut hayvan popülasyonunun genotipinde görülen iyileşme sonucu mevcut et, süt ve bal üretimi de artacaktır.

Yem Bitkileri üretimi: Iğdır'da yem bitkisi (yonca) üretimine uygun arazi ve iklim mevcuttur.

Yem bitkileri tohumu üretimi: Iğdır'da yem bitkileri tohumu üretiminden (yonca) yüksek verim alınmıştır. Bu nedenle Türkiye'de zaman zaman ortaya çıkan yem bitkileri tohumluk ihtiyacını karşılamak için Iğdır ili iyi bir alternatif olabilir.

Meralar: Iğdır ilinin hayvancılık için uygun mera arazilerine sahip olması hayvancılığın geliştirilmesi için avantaj olarak kabul edilebilir. Mera arazileri il arazi toplamının %40,8'ini teşkil etmektedir.

Su Kaynakları: Su ürünleri yetiştiriciliği için kaynak mevcuttur. Ayrıca sulanabilecek araziler için yeterli yeraltı ve yerüstü su potansiyeli vardır.

Kullanılmayan araziler: Toplam tarım arazisinin 27.350 hektar alanlık kısmı (%7,6) Nadas'a bırakılan araziler, 106.706 ha'lık alan da (%29,7) diğer arazileri oluşturmaktadır. Öz sermaye yetersizliği ve pazarlama sorunlarının çözümlenmesiyle, boş bırakılan arazinin verimli olabilecek kısmı üretime kazandırılabilir.

3. Amaçlar ve Stratejiler

İğdir'da tarımsal kalkınmanın sağlanabilmesi için belirlenen amaçlar dört geniş başlıkta toplanmıştır. Bu amaçlar;

- Tarımsal verimliliğin artırılması,
- Tarımsal gelirin artırılması ve dolayısıyla tarımın GSYİH içindeki payının artırılarak toplumda sosyal dengenin sağlanması,
- Gıda güvencesinin ve güvenliğinin sağlanması,
- Sürdürülebilir tarımın sağlanması, olarak tespit edilmiştir.

Tespit edilen bu hedefler agro ekolojik özelliklere göre ayrılan alt bölgelerin hepsi için geçerlidir. Ancak bu amaçlara ulaşmada izlenecek stratejide alt bölgelerin öncelikleri dikkate alınacaktır.

3.1. Tarımsal Verimliliğin Artırılması

3.1.1. Bitkisel Üretim

Strateji

- ◆ Tarıma elverişli kullanılmayan arazilerin değerlendirilmesi
- ◆ Arazilerin parçalanmasının engellenmesi
- ◆ Sulanabilir alanların sulamaya açılması ve drenaj problemi olan alanların rehabilite edilmesi
- ◆ Yöreye uygun sertifikalı tohumluk kullanımı
- ◆ Bilinçli girdi kullanımı
- ◆ Nadas alanlarının daraltılması
- ◆ Sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması
- ◆ Tarım sigortası
- ◆ Tarımsal alandaki yeniliklerin çiftçilere ulaştırmak için yayım ve eğitim çalışmalarının etkin sürdürülmesi
- ◆ Ziraî mücadele kapsamında entegre mücadeleye önem verilmesi
- ◆ Uygun yetiştirme tekniklerinin uygulanması

3.1.2. Hayvansal Üretim

Strateji

- ◆ Yerli ırktan kültür ırkına geçişin sağlanması
- ◆ Yem, bakım ve beslenme şartlarının iyileştirilmesi
- ◆ Etkin pazarlama ve örgütlenme sisteminin oluşturulması
- ◆ Tarıma dayalı sanayiinin sözleşmeli üretimle desteklenerek geliştirilmesi
- ◆ Çayır-mera'ya önem verilmesi ve yem bitkileri üretimi ve çeşitliliğinin artırılması

3.1.3. Su Ürünleri Üretimi

Strateji

- ◆ Yer üstü su kaynaklarının su ürünleri üretiminde kullanılması
- ◆ Maliyeti düşük yem kanalları

3.2. Tarımsal Gelirin Artırılması

Strateji

- ◆ Katma değeri yüksek ve il için avantajlı ürünlerin üretimi
- ◆ Pazarlama sisteminin ve örgütlenmenin iyileştirilmesi
- ◆ Tarıma dayalı sanayiinin geliştirilmesi
- ◆ Üretim maliyetlerinin düşürülmesi
- ◆ Girişimcilik ruhunun geliştirilmesi
- ◆ Tarımsal mekanizasyonun çiftçilere benimsetilmesi

3.3. Gıda Güvenliğinin Sağlanması

Strateji

- ◆ Kaliteli ve standartlara uygun ürün üretimi
- ◆ Kontrol ve denetim hizmetlerinin güçlendirilmesi

3.4. Sürdürülebilir Tarım

Strateji

- ◆ Arazilerin kullanım kabiliyet ve sınıfları dikkate alınarak kullanımı
- ◆ Mevcut arazilerin verimliliğinin korunması ve daha verimli hale dönüştürülmesi
- ◆ Tarıma dayalı işgücünün ekonomik yönden desteklenmesi
- ◆ Erozyonla mücadele (rüzgar,su)
- ◆ Doğal kaynakların bilinçli kullanımı
- ◆ Ekolojik tarım
- ◆ Pestisitlerin bilinçli kullanılması

4. Program ve Projeler

4.1. Hayvancılığın Geliştirilmesi Programı

Proje Konuları

- ◆ Hayvan ırkını geliştirme projesi
 - Saf Kültür ineği ırkının iyileştirilmesi amacıyla yöreye uygun süt ırklarının yaygınlaştırılması
 - Sun'i tohumlamanın yaygınlaştırılması ve bu konuda özel sektörün devreye sokulması
 - Yerli ırkların verimleri doğrultusunda geliştirilmesi
- ◆ Damızlık üretim işletmelerinin kurulması
- ◆ Bakım ve beslemenin geliştirilmesi projesi
 - İl genelinde yöreye ve besiye uygun genç hayvanların (0-5 ay) dağıtım sisteminin kurulması,
 - Bakım, besleme ve barınakların iyileştirilmesi,
 - Beslemede uygun yem bitkilerinin kullanılmasının yaygınlaştırılması,
 - Bölgede hayvan ırkına, yaşına ve yetiştiricilik gayesine paralel en uygun yem rasyolarının hazırlanıp uygulamalı olarak çiftçilere sunulması.
- ◆ Hayvan sağlığı mücadele çalışmalarının yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi

- ◆ Hayvan hareketlerinin ve sevkıyatının etkin şekilde denetlenmesi,
- ◆ Küçükbaş ve büyükbaş kasaplık hayvanların optimum besi süresi konusunda yayım projesi,
- ◆ Küçükbaş hayvancılığı teşvik projesi,
- ◆ Mera ıslahı ve yönetiminin sağlanabilmesi için kadastrо çalışmaları nın hızlandırılması projesi,
- ◆ Arıcılığın gelişimi için kovan ve saf Kafkas ana arı dağıtımı projesi,
- ◆ Kümес hayvancılığının geliştirilmesi için hindi palazı dağıtımı,

4.2. Yem Bitkileri Tohum ve Üretimnin Artırılması Programı

Proje Konuları

- ◆ Şeker pancarı ekili alanlara alternatif ürün olarak mısır, susam, ayçiçeği, börülce, sarımsak, soğan vb. ve yem bitkileri ekilmesi,
- ◆ Yöreye uygun yem bitkileri tohumu üretimnin artırılması,
- ◆ Sulanan alanların artırılması,
- ◆ Silaj üretimnin artırılması

4.3. Yayım Çalışmalarının Geliştirilmesi Programı

Proje Konuları

- ◆ Hayvancılığı geliştirme ve sağlığı konularında yayım programları,
- ◆ Üreticiler için yayım programı özellikle hayvanların beslenmesi ve hayvan hastalıklarının önlenmesinde aşılama çalışmalarının gerekliliği, sağım ve suni tohumlamanın yaygınlaştırılması konularında üreticilere yönelik yayım programlarının yapılması,
- ◆ Hayvan beslemede yem bitkilerinin önemi ve silaj yapım teknikleri yayım programı,
- ◆ Mera Kanunu ve ilgili projeleri konusunda çiftçinin bilgilendirilmesi,
- ◆ Yayım hizmetlerinde özel sektörün devreye sokulması,
- ◆ Kooperatifçiliğın öneminin yöre çiftçilerine benimsetilmesi,
- ◆ Kadınlara yönelik yayım programı.

4.4. Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi Programı

Proje Konuları

- ◆ Entegre et ürünleri işleme tesislerinin kurulması,
- ◆ Süt ürünleri entegre tesislerinin kurulması,
- ◆ Entegre meyve ürünleri işleme tesislerinin kurulması,
- ◆ Entegre sebze ürünleri işleme tesislerinin kurulması,
- ◆ Soğuk hava deposu.

EK 2: İLDE SANAYİ ÜRETİMİNİ GELİŞTİRMEYE ETKİLİ FAKTÖRLER VE ÖNERİLER

Sosyal ve ekonomik açıdan öngörülen bir gelişmenin hızı, yönü ve sürekliliğinin tayininde, kamu (merkezi-yerel) ve özel sektörün, ayrı ayrı ya da birlikte gerçekleştirecekleri çalışmaların önemi büyüktür. Gelişme sürecinde kamu sektörü; eğitim, sağlık, ulaşım, tarımsal sulama, Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri gibi sosyal ve fiziki altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde önemli işlevler üstlenmektedir. Özel sektörün ise; kamu sektörüncce gerçekleştirilecek yatırımlara, uyumlu bir işbirliği çerçevesinde azami düzeyde ekonomik ve sosyal katılımı sağlaması önem taşımaktadır.

Ayrıca yerel ekonomik ve sosyal faaliyetleri geliştirme doğrultusunda; özel sektörcce yapılacak ortak girişimler, dayanışma tarzları ve üniversite-sanayi işbirliği gibi faaliyetler ilin ekonomik ve sosyal gelişmesinde önemli adımlar olacaktır.

İğdır'ın ekonomik ve sosyal yapısının geliştirilmesi konusunda önemli olabilecek hususlar şöyle sıralanabilir:

- **Gelişme aşamasında olan yörede, il dışından gelecek sermaye en kısa sürede en fazla kâr etmeyi hedeflemektedir. Oysa yerel sermaye için hedef hemen kâra geçmek olmamaktadır. Bu bakımdan İğdır'daki yerel sermayenin sanayi yatırımlarına girişmesi özendirilmeli ve ilgili kuruluşlar birbirine destek olmalıdır.**
- **İlin ve yörenin karşılaştırmalı üstünlükleri yatırım kararlarında dikkatlice değerlendirilerek, tarımsal sanayi ürünleri dışında diğer sektörlerde de yatırımlar artırılmalıdır.**
- **Gelişmekte olan yörelerde şirketleşmenin artmasına ihtiyaç vardır. Bu şirketleşmeler aile, arkadaşlık veya hemşehrilik ilişkilerinden çok, ekonomik fayda unsuruna öncelik verilerek oluşturulmalıdır.**
- **Mevcut müteşebbislerin ve girişimlerin kamu desteklerinden zamanında ve yeterince yararlanması sağlanmalıdır.**
- **İnsan kaynağına olan yatırımın önemi bilinmeli, gelecek kuşakların bilgi birikiminin işletmelere yeni ufuklar açacağı unutulmamalıdır. Bilgi ve eğitime, araştırma geliştirme faaliyetlerine önem verilmelidir.**
- **İğdır'da kazanılan gelirlerin yine İğdır'da yeni yatırımlara kaynak olması teşvik edilmeli ve sağlanmalıdır.**
- **İğdır'da yerel kaynaklara dayalı işletmelerin en fazla katma değer yaratacak şekilde gelişmeleri sağlanmalı, ayrıca ürün çeşitlemesine gidilmelidir.**
- **Genel anlamda ülkelerin, dar anlamda bölgelerin ekonomik gelişmelerini belirleyen temel öge, sahip olunan ekonomik kaynaklardır. İğdır'ın sahip olduğu en önemli ekonomik kaynaklar bitkisel üretim deseni, tarihi-kültürel değerleri ve insan kaynaklarıdır. Bu değerlerin bölge ekonomisine istenilen ölçülerde katkı sağlaması ve finansal bir birikim meydana getirebilmesi açısından miktar ve niteliğine yönelik tespitlerin zenginleştirilmesinde büyük yarar vardır.**

- *Yatırımcıların kendilerini piyasa güçlerinin serbest işleyişine alıştırmak, özellikle Gümrük Birliği sürecinde, kamu desteklerinin sınırlı kalacağını göz önünde bulundurarak, Devletin rolünün fiziki ve sosyal altyapının tamamlanması olacağını bilmeleri gerekmektedir.*
- *İhracatın önemi dikkate alınarak dış pazarlara açılmada olabildiğince çaba harcanmalıdır.*
- *Gerek proje aşamasında gerekse inşaat süreci devam etmekte olan sosyal ve fiziki altyapı yatırımlarının kısa sürede hayata geçirilmesi ekonomik ve sosyal yönden kalkınmayı hızlandıracaktır.*

EK 3: YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI

Ulusal ekonomilerin ayakta durabilmesi, yeni nesillere istihdam yaratılabilmesi, üretim, ihracat ve refah düzeyinin artırılabilmesi için yatırım yapılması zorunlu olurken, özellikle Devletin ekonomideki payının azaltılmasının her kesim tarafından kabul gördüğü bir dönemde, ihtiyaç duyulan sanayi yatırımlarının özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi bir mecburiyet haline gelmektedir.

Yatırım; getirisi uzun vadede oluşan ve değişen ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik şartlar nedeniyle yüksek risk taşıyan bir faaliyettir. Söz konusu yüksek riski azaltmak ve müteşebbisleri ülkenin ihtiyaç duyduğu yatırımlara yönlendirebilmek için, gelişmiş ülkeler dahil tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de yatırımların Devlet tarafından desteklenmesi kaçınılmaz bir mecburiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Gümrük Birliği, Dünya Ekonomisine Entegrasyon ve yabancı sermayenin Ülkemize çekilmesi gibi hususlar dikkate alındığında Yatırımlarda Devlet Desteklerinin önemi daha da artmaktadır.

Esasen, Avrupa Birliği üyesi ülkeler dahil, tüm ülkelerde bölgesel ve sektörel amaçlara yönelik olarak mali kaynaklar nispetinde;

- Nakit destek ve hibeler,
- Vergisel destekler,
- Kredi destekleri,
- Sermayeye iştirak,
- Arazi-Arza tahsis,
- Eğitim, pazar araştırması ve AR-GE yardımları

gibi Devlet Destekleri yaygın bir biçimde uygulanmaktadır. Ülkemizde yatırımlara uygulanan Devlet Yardımlarını;

- a- Yatırımlarda Devlet Yardımları,
- b- KOBİ (Küçük ve Orta Boy İşletmeler) Yatırımlarında Devlet Yardımları

olmak üzere iki farklı sistemde ele almak mümkündür. KOBİ Yatırımları ile ilgili Devlet Yardımları belli büyüklüğe kadar olan İmalat Sektörü yatırımlarını hedef alırken, Teşvik Belgeli Sistem çerçevesinde yürütülen ve genel anlamda Yatırımlarda Devlet Yardımları adı altında ifade edilen destekler, belli bir büyüklüğün üzerindeki her tür sektör yatırımını kapsamaktadır.

09.07.2002 tarih ve 24810 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2002/4367 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı çerçevesinde ülkemizde uygulanan **Yatırımlarda Devlet Yardımları**, 18.01.2001 tarih ve 24291 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2000/1822 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı çerçevesinde ülkemizde uygulanan **KOBİ Yatırımlarında Devlet Yardımları**, KOBİ karar ve tebliğ hükümlerinin uygulanmasına ilişkin 2002/1 Nolu tebliğ ve **Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 5084 Sayılı Kanun** aşağıda verilmektedir.

YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI HAKKINDA KARAR

Karar Tarihi:10.06.2002

Karar Sayısı:2002/4367

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayısı:09.07.2002/24810

BİRİNCİ BÖLÜM Genel Hükümler

Amaç

Madde 1- Bu Karar'la, bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücünü artırmak için Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normları ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak tasarrufları, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirmek suretiyle, yatırımların desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Tanımlar

Madde 2- Bu Karar'da geçen;

- a) Bakanlık : Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığını,
 - b) Müsteşarlık : Hazine Müsteşarlığını,
 - c) Teşvik belgesi : Yatırım Teşvik Belgesi veya İzin ve Teşvik Belgesini,
 - d) Oda : Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğine (TOBB) bağlı sanayi odalarını, ticaret ve sanayi odalarını ve ticaret odalarını,
 - e) Aracı bankalar : Bu Karar'ın uygulanmasına ilişkin Müsteşarlıkça yayımlanacak tebliğle belirlenecek bankalar ile yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili diğer Bakanlar Kurulu kararlarında belirtilen bankaları,
 - f) Özel amaçlı bölgeler: Endüstri bölgeleri, teknoloji geliştirme bölgeleri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri dahil organize sanayi bölgelerini,
 - g) Saymanlık hesabı: Müsteşarlık merkez ödemelerini yapan Merkez Saymanlık hesabını,
- ifade eder.

Destek unsurları

Madde 3- Bu Karar çerçevesinde yatırımlara sağlanabilecek destek unsurları şunlardır:

- a. Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnası,
- b. Yatırım indirimi,
- c. Katma Değer Vergisi istisnası,
- d. Vergi, resim ve harç istisnası,
- e. Kredi tahsisi.

Ayrıca yatırımlar, diğer Kanun ve Bakanlar Kurulu kararlarında teşvik belgesine bağlı olarak öngörülen destek unsurlarından da yararlandırılabilir.

Destek unsurlarından yararlanma ve yöresel ayırım

Madde 4- Destek unsurlarının uygulanması açısından yöreler; gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere üçe ayrılmıştır (EK-1).

Kalkınmada öncelikli yöre kapsamındaki iller, Yüksek Planlama Kurulu kararları ile yeniden belirlenebilir.

3 üncü maddede belirtilen destek unsurlarından, Müsteşarlıkça teşvik belgesine bağlanan;

- a. Kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımlar,
- b. Normal yörelerdeki yatırımlar,
- c. Gelişmiş yörelerde Bakanlıkça yayımlanacak tebliğlerle belirlenecek yatırımlar

ile yöre farkı gözetilmeksizin özel amaçlı bölgelerde yapılacak yatırımlar yararlanabilir.

Gelişmiş yörelerdeki özel amaçlı bölgelerde yapılacak yatırımlar, münhasıran gelişmiş yörede uygulanan kısıtlamalara tabi değildir.

Teşvik belgesi

Madde 5- Destek unsurlarından yararlanılması için yatırımların, Müsteşarlık tarafından makro ekonomik politikalar, arz-talep dengesi, sektörel, mali ve teknik yönden yapılacak değerlendirme sonucunda uygun görülerek, bu Karar ve bu Karar'a istinaden yayımlanacak tebliğlerde belirtilen ilke ve ölçütler içinde kalınmak koşulu ile kaideten teşvik belgesine bağlanması gerekmektedir.

Teşvik belgesi düzenlenebilmesi için, yatırımı gerçekleştirecek şirketi temsil ve ilzama yetkili kişilere ait imza sirküleri, şirket kuruluşunu gösterir Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi (kurulacak şirket adına yapılan yabancı sermayeli yatırımlara ait müracaatlarda aranmaz), yatırım bilgi formu ve eki bilgi ve belgeler ile bütçeye irat kaydedilmek üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Saymanlık hesabına yatırılan meblağa ait makbuz ile birlikte;

a) Kredi tahsisi desteğinden yararlanabilecek yatırımlar dışındaki imalat ve tarımsal sanayi sektöründe yapılacak sabit yatırım tutarı 4 trilyon Türk Lirasını aşmayan yerli sermayeli yatırımlar için ilgili odalara,

b) Diğer yatırımlar ile yabancı sermayeli yatırımlar için Müsteşarlığa,

müracaat edilmesi gerekmektedir.

Odalara yapılacak müracaatta; Bakanlıkça yayımlanacak tebliğle belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde ilgili odaca yapılacak değerlendirme sonuçları format halinde Müsteşarlığa iletilir. Müsteşarlığın yapacağı nihai değerlendirme sonucunda uygun görülen yatırımlar teşvik belgesine bağlanır.

Teşvik belgesi kapsamında yapılacak yatırıma, yatırıma başlama tarihinden itibaren 1 yıl içinde başlanması esastır. Mücbir sebep veya fevkalade hal durumlarında bu süre Müsteşarlıkça değerlendirilerek uzatılabilir. Yatırıma başlama tarihinden itibaren belirlenen süre içinde yatırıma başlanılmaması halinde teşvik belgesi iptal edilir.

Madde 6- Teşvik belgesi için müracaat yapılacak ilgili odalar, TOBB'nin görüşü alınarak Müsteşarlık tarafından tespit edilir.

Madde 7- Yatırımın, teşvik belgesine bağlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının;

- a. Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda 200 milyar Türk Lirası,
- b. Diğer yörelerde yapılacak yatırımlarda 400 milyar Türk Lirası,

olması gerekmektedir.

Finansal kiralama şirketleri aracılığıyla yapılacak yatırımlarda, finansal kiralama şirketleri için aranacak asgari sabit yatırım tutarı bu miktarların % 25'i kadardır.

Madde 8- Teşvik belgesine ilişkin müracaatta, bütçeye irat kaydedilmek üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Saymanlık hesabına;

- a. Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda 200 milyon Türk Lirası,
- b. Diğer yörelerde yapılacak yatırımlarda 400 milyon Türk Lirası,

yatırılması zorunludur.

İlgili Odalara müracaat edilmesi halinde; yukarıdaki tutarların 100 milyon Türk Lirası ilgili Oda hesabına, kalan tutar ise bütçeye irat kaydedilmek üzere Saymanlık hesabına yatırılır. İlgili Odalarca teşvik belgesi ile ilgili olarak tamamlama ekspertiz ücretleri dışında yapılacak diğer işlemler için başka hiçbir isim altında ücret talep edilemez.

Teşvik belgesi veya eki listelerin zayi olması nedeniyle yatırımcı tarafından yeniden tasdikinin talep edilmesi durumunda; her bir belge için teşvik belgesinde yazılı toplam yatırım tutarının %0.2'si oranındaki meblağ bütçeye irat kaydedilmek üzere Saymanlık hesabına yatırılır. Bu meblağ, her bir belge itibarıyla 200 milyon Türk Lirasını geçemez.

Madde 9- "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar" çerçevesinde destek unsurlarından faydalanmakta olan yatırımlar için bu Karar'a istinaden teşvik belgesi düzenlenmez ve kredi tahsis edilmez.

Madde 10- Teşvik belgesine bağlanan yatırımlara ilişkin bilgiler aylık olarak Resmi Gazete'de yayımlanır.

Madde 11- Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı, yukarıdaki maddelerde belirtilen değerleri; her yıl Maliye Bakanlığınca önceki yıla ait olarak 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırmaya yetkilidir.

Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Madde 12- Teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizat ithalatı, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonundan istisnadır. Ayrıca, makine ve teçhizat bedelinin %5'ini geçmemek kaydıyla yedek parçaların ve Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonundan istisna edilmek kaydıyla yeni model üretimine yönelik otomobil ve hafif ticari araç yatırımlarında yatırım dönemi içerisinde kalmak ve 1 yıldan daha uzun süreli olmamak üzere CKD aksam ve parçalarının ithali teşvik belgesi kapsamında uygun görülebilir.

Ancak, binek araçları, otobüs, çekici (Euro I, Euro II, Euro III veya Euro IV normlarına uygun yeşil motoru haiz olanlar hariç), yedek parça, treyler (frigorifik olanlar hariç), mobilya, yat, motorbot, kamyon (off road-truck tipi ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar hariç), transmikser, kesintisiz güç kaynağı, beton santrali, forklift, beton pompası, inşaat malzemeleri, porselenden ve seramikten mamul sofralar ve mutfak eşyasının teşvik belgesi kapsamında ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararında öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilir.

Bu Karar çerçevesinde teşvik belgesi kapsamında hammadde, aramalı ve işletme malzemesi ithal edilemez.

İthalat Rejimi Kararı uyarınca yayımlanan "Eski, Kullanılmış veya Yenileştirilmiş Olarak İthal Edilebilecek Maddelere İlişkin Tebliğ" hükümleri uyarınca ithali mümkün olan kullanılmış makine ve teçhizat (karayolu nakil vasıtaları hariç), bölgesel ve sektörel kısıtlamalar da gözönüne alınarak proje bazında yapılacak değerlendirme sonucunda teşvik belgesi kapsamına dahil edilebilir. Bunun dışında İthalat Rejimi Kararı uyarınca ithaline izin verilen kullanılmış makine ve teçhizatlar ayrıca bu Karar kapsamındaki destek unsurlarından yararlandırılmaz.

Özel önem taşıyan sektör yatırımı

Madde 13- Bu Karar kapsamında normal yörelerde yapılacak yatırımlar, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar ile yöre farkı gözetilmeksizin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) yatırımları, ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, enerji dahil altyapı yatırımları, eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, turizm yatırımları, maden istihracına yönelik yatırımlar, bilişim teknolojisi yatırımları, yazılım geliştirme yatırımları, genel amaçlı rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri yatırımları, gemi ve yat inşa yatırımları, tersane yatırımları, uçak ve helikopter yatırımları, elektronik sanayi yatırımları, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanında yapılacak yatırımlar, özel amaçlı bölgelerde yapılacak yatırımlar ve ileri teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az birini içeren ve sabit yatırım tutarı 50 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerindeki yatırımlar özel önem taşıyan sektör yatırımlarıdır.

Yatırım indirimi

Madde 14- Bu Karar kapsamında teşvik belgesine bağlanmak suretiyle yapılacak yatırımlar için yatırım indirimi oranı;

a. Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar için %40,

b. Özel önem taşıyan sektör yatırımlarından;

1) Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar, özel amaçlı bölgelerde yapılacak yatırımlar ile yöre farkı gözetilmeksizin 13 üncü maddede sayılan diğer özel önem taşıyan sektör yatırımları için %100,

2) Normal yörelerde yapılacak diğer yatırımlar için %60,

c. Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için %100,

d. Uluslararası rekabet gücü kazandıracak, yüksek teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az ikisini içeren ve 250 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşan sınıai yatırımlar için yöre farkı gözetilmeksizin %200,

olarak uygulanır.

Yatırım indiriminde, Maliye Bakanlığınca her yıl belirlenen asgari yatırım indirimine esas tutarlar esas alınır.

Katma Değer Vergisi İstisnası

Madde 15- 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisinden istisnadır.

Kredi Tahsisi

Madde 16 - Bu Karar uyarınca aşağıda belirtilen konular için, Müsteşarlıkça uygun görülmesi halinde teşvik belgesi veya belgesiz olarak kredi tahsis edilebilir.

- a) Araştırma-geliştirme yatırımları,
- b) Çevre korumaya yönelik yatırımlar,
- c) Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar,
- c) Teknoloji geliştirme bölgelerinde yapılacak yatırımlar,
- e) Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar (Bu fıkranın a, b, c ve d bentlerinde belirtilen konulardaki yatırımlar ile bölgesel ve sektörel kısıtlamalar uygulanan yatırım konuları hariç olmak üzere, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Hatay, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde yapılacak sabit yatırım tutarı 3 trilyon Türk Lirasının üzerinde ve en az 75 kişilik istihdam sağlamaya yönelik komple yeni yatırımlar),

f) Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki illere ve gelişmiş yörelerden kalkınmada öncelikli yörelere ve özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar,
Bu kapsamda ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar ile bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki illere ve gelişmiş yörelerden kalkınmada öncelikli yörelere ve özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar için tahsis edilecek kredi miktarı Bakanlıkça yayımlanacak tebliğle belirlenecek harcamaların %50'si kadar olup, 400 milyar Türk Lirasını geçemez. Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar için tahsis edilecek yatırım kredisi miktarı sabit yatırım tutarının %30'u kadar olup, bu miktar 4,5 trilyon Türk Lirasını geçemez.

g) Daha önce 7/11/1996 tarihli ve 96/8905 sayılı, 26/2/1999 tarihli ve 99/12477 sayılı, 9/4/1999 tarihli ve 99/12655 sayılı, 22/11/2000 tarihli ve 2000/1721 sayılı Bakanlar Kurulu kararları kapsamında yatırım ve/veya işletme kredisi kullanılan yatırımlar ile bu maddenin diğer bentleri kapsamında kredilendirilen yatırımlar hariç olmak üzere; kalkınmada öncelikli yörelerde imalat sanayi, tarımsal sanayi ve madencilik konularında;

- 1) Yapılacak yatırımlar için, bölgesel ve sektörel kısıtlamalar dikkate alınarak yatırım ve/veya işletme kredisi,
- 2) Mevcut olan ve asgari 50 kişilik istihdamı ve işletme sermayesi yetersizliği bulunan tesisler için, bölgesel ve sektörel kısıtlamalar dikkate alınmaksızın işletme kredisi,

Bu kapsamda tahsis edilecek yatırım kredisi miktarı faizsiz sabit yatırım tutarının %50'si kadar olup, bu miktar 500 milyar Türk Lirasını, aracı bankaca işletme sermayesi yetersizliği de dikkate alınarak tespit edilecek işletme kredisi miktarı ise 200 milyar Türk Lirasını geçemez. Yatırım ve işletme kredisinin birlikte kullanılması halinde toplam kredi miktarı azami 700 milyar Türk Lirasıdır.

Bu maddede yer alan krediler, tahsis edilen yer ve amaç dışında kullanılamaz. Bu kredilerden herhangi biri kapsamında tahsis yapılması halinde, diğer kredi türlerinden mükerrer kredi tahsisi yapılamaz ve tahsis amacı dışındaki kredi konularına dönüştürülemez.

Tahsis edilecek kredilerin vadesi, teşvik belgeli veya teşvik belgesiz olarak uygulanması ile diğer esas ve usuller Bakanlıkça yayımlanacak tebliğler ile belirlenir.

Devir, temlik, satış ve ihraç

Madde 17- Teşvik belgesi kapsamı ithal makine ve teçhizatın 5 yıl, yerli makine ve teçhizatın ise 2 yıl süre ile Müsteşarlığın izni olmaksızın devir, temlik, satış ve ihracı yapılamaz. Bu işlemler, teşvik

belgesindeki kayıt ve koşulların yerine getirilmemesi halinde söz konusu sürelerin dolmuş olması durumunda da izne tabidir.

Teşvik belgesi kapsamı yatırımın veya belge kapsamında temin edilen makine ve teçhizatın devir, temlik, satış ve ihracına ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça yayımlanacak tebliğler ile belirlenir.

Yatırım yerinin değiştirilmemesi, teşvik belgesinde yer alan yatırıma ilişkin yükümlölüklerin yatırımcı tarafından yerine getirilmesi ve tesislerin bütünlüğünün bozulmaması kaydıyla tesislerin kiralanması serbesttir.

Yatırımın süresi ve tamamlama vizesi

Madde 18- Teşvik belgesi kapsamı yatırımların proje bazında yapılacak değerlendirme sonucunda öngörülecek sürede gerçekleştirilmesi esastır. Yatırımın gerçekteşme durumu, altışar aylık dönemler halinde teşvik belgesini düzenleyen ilgili merciye bildirilir. Yatırımın öngörülen sürede gerçekleştirilememesi halinde teşvik belgesinde kayıtlı ilk sürenin yarısı kadar daha ek süre verilebilir.

Öngörülen süre veya ek süre bitimini müteakip altı ay içinde yatırımın tamamlama vizesinin yapılması için teşvik belgesini düzenleyen mercie müracaat edilmesi gerekmektedir.

Madde 19- Daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına göre düzenlenmiş teşvik belgesi konusu yatırım yerinin serbest bölge ilan edilmesi durumunda, teşvik belgesinin verildiği mevzuat hükümlerine bağlı kalınmaksızın yatırımın mevcut hali dikkate alınarak serbest bölgenin faaliyete geçtiği tarih itibarıyla tamamlama vizesi yapılır. Ayrıca, yatırım yerinin organize sanayi bölgesi, teknoloji geliştirme bölgesi veya endüstri bölgesi ilan edilmesi durumunda da talep edilmesi halinde teşvik belgesinin istinat ettiği mevzuat hükümlerine bağlı kalınmaksızın tamamlama vizesi yapılabilir.

Yatırımların nakli

Madde 20- Mevcut yatırımların gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler ile özel amaçlı bölgelere nakline, bu Karar hükümlerine göre sektörlerin ve bölgelerin durumu da dikkate alınarak Bakanlıkça yayımlanacak tebliğler ile belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde proje bazında izin verilebilir.

Kararlara ilişkin uygulama

Madde 21- Teşvik belgesinde öngörülen destek unsurlarının ilgili kurum ve kuruluşlar ile bankalar tarafından uygulanması zorunludur.

Daha önceki yıl Bakanlar Kurulu kararlarına göre teşvik belgesine bağlanan yatırımlarla ilgili uygulamalara, teşvik belgesinin istinat ettiği Karar ile diğer ilgili Bakanlar Kurulu kararlarında belirtilen hükümler çerçevesinde devam olunur. Ancak, bu Karar ve bu Karara istinaden yayımlanacak tebliğlerle belirlenecek ihracat taahhüdü, ithalatta alınan fonlar, özkaynak oranları, yatırım indirimi, devir, temlik, satış, ihraç ve kiralama ile ilgili hükümler, bu Kararın yürürlükte olduğu süre içerisinde talep edilmesi halinde, daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına istinaden düzenlenmiş teşvik belgelerine de uygulanır.

Bu Karar ve daha önceki kararlarda yer alan destek unsurlarının uygulanmasında ortaya çıkacak tereddüt ve ihtilaflarda Müsteşarlığın görüşü doğrultusunda işlem tesis edilir.

Yetki ve uygulama esasları

Madde 22- Müsteşarlık, tebliğler ile belirlenen esas ve usuller çerçevesinde bu Karar kapsamındaki uygulamaya yönelik bazı işlemlerin yürütme yetkisini diğer kurum ve kuruluşlara devredebilir.

Müsteşarlık, bu Karar'ın uygulanmasını teminen; makro ekonomik politikalar ve gelişen şartlar göz önünde bulundurularak gerekli tedbirleri almaya, Karar'ın işleyişi, çeşitli kurum ve kuruluşlara verilecek görevlere ilişkin esas ve usulleri tebliğler ile belirlemeye, ilgili kuruluşlardan bilgi istemeye, Karar'da öngörülen haller dışında kalan özel durumları inceleyip sonuçlandırmaya, mücbir ve haklı sebeplerin varlığı halinde teşvik belgesi ile ilgili gerekli işlemleri yapmaya, yatırımlarda öngörülen şartlara uyulup uyulmadığını denetlemeye ve denetim sonuçlarına göre gerekli tedbirleri almaya, belgelerde tahrifat yapan, yanlış ve yanıltıcı bilgi ve belge veren yatırımcıların işlemlerini sınırlamaya, teşvik belgelerini iptal etmeye veya teşvik belgesi kapsamında sağlanan destek unsurlarına kısmen veya tamamen müeyyide uygulamaya yetkilidir.

Diğer mali mevzuata ve milli menfaatlere aykırı davranan firmaların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca Müsteşarlığa bildirilmesi halinde de yukarıdaki hükümler uygulanır.

Yatırımlara müeyyide uygulanması

Madde 23- Destek unsurlarından faydalanabilmek için, yatırımların teşvik belgelerindeki kayıt ve koşullara uygun olarak gerçekleştirilmeleri esastır.

Bu Karar ve bu Karar'a ilişkin olarak yürürlüğe konulacak tebliğlerde belirlenen hükümlere aykırı davranan, teşvik belgesindeki kayıt ve koşulları yerine getirmeyen, teşvik belgesi ile diğer belgelerde tahrifat yapan, yanlış ve yanıltıcı bilgi ve belge veren yatırımcıların yararlandıkları destek unsurları, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca kısmen veya tamamen geri alınır.

İKİNCİ BÖLÜM

Bütçe Kaynaklı Krediler

Yatırımları Teşvik Hizmetleri ödeneğinden yapılacak ödemeler

Madde 24- Yatırımların desteklenmesi için her yıl bütçe kanunu ile ayrılan ödenek çerçevesinde teşvik belgeli olup, olmadığına bakılmaksızın ilgili mevzuatında öngörülen esas ve usuller çerçevesinde Müsteşarlıkça yatırım ve/veya işletme kredisi tahsis edilebilir ve yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili mevzuatta öngörülen diğer ödemeler yapılabilir.

Ayrıca bütçeden, ilgili mevzuatı uyarınca aşağıda belirtilen ödemeler de yapılabilir.

- a. KOBİ yatırımları ile ilgili mevzuat uyarınca yapılacak ödemeler,
- b. İlgili Bakanlar Kurulu kararları uyarınca yatırım ve işletme kredilerine ait devam eden ödemeler,
- c. Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili olarak daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarında belirtilen hükümler çerçevesinde öngörülen (Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi, Fon Kaynaklı Kredi, Teşvik Primi veya KDV Desteği, Enerji Desteği, SSK Primi, Konut Edindirme Yardımı ve Tasarrufu Teşvik Kesintilerinin işveren hissesi) ödemeler,
- d. Daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına göre teşvik belgesine ilişkin müracaatta Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yatırılan tutarlar ve zayi olan belgelerle ilgili olarak mevzuatı gereği iade edilmesi gereken tutarlar,
- e. Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili olarak açılan davalar ve yapılan icra takiplerine ilişkin harç ve masraflar, görülmekte olan davalar sırasında görevli bankalarca yapılması gerekli masraflar, aleyhe sonuçlanan davalarla ilgili olarak geri verilmesi gerekli tutarlar ile mahkeme ve icra masrafları gibi giderler,

- f. Sehven, maddi hata, matrah değişikliği gibi nedenlerle hazine hesabına maledilen, fazladan yatırıldığı idari ve/veya adli makamlarca tespit edilen tutarlardan yapılacak iadeler,
- g. İlgili Bakanlar Kurulu kararları uyarınca öngörülecek yatırım ve/veya işletme kredileri,
- h. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'na yapılacak yıllık ödemeler.

Uygulama esas ve usulleri

Madde 25- Kredi tahsisi ve ödemelerle ilgili işlemlere aracılık edecek bankalar ve diğer kuruluşların tespiti, kredilerin ve ödemelerin (vadesi ve geri dönüşü dahil) işleyişine ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça yayımlanacak tebliğlerle belirlenir.

Bu Karar kapsamında aracı bankalar ile kurum ve kuruluşlara yapılacak aktarmalar, taleplerin Müsteşarlığa intikalini müteakip bütçe ödeneğinin imkanları çerçevesinde gerçekleştirilir.

Tahsis edilecek işletme kredilerinde aracı bankalarca yapılan mali, ekonomik ve teknik değerlendirme sonucunda tesbit edilen tutarlar aracı bankanın talebine istinaden Müsteşarlıkça doğrudan aktarılır.

Aracı bankalar ile diğer kurum ve kuruluşlara yapılacak aktarmalar Müsteşarlığın bağlı olduğu Devlet Bakanının onayına istinaden yapılır.

Madde 26- Bu Karar hükümleri çerçevesinde kullanılacak kredilerin faiz oranı yatırım kredileri için %20, işletme kredileri için %30'dur. Kullanılacak kredilerin faiz oranlarını ekonominin seyrine göre %100'üne kadar artırmaya veya azaltmaya Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir. Daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına göre kullanılan kredilerin bakiyeleri için tabi oldukları kararname hükümlerine göre uygulanması gereken faiz oranını aşmamak kaydıyla yeni belirlenen faiz oranları uygulanır.

Madde 27- Mülga Yatırımları Teşvik Fonundan her ne ad altında olursa olsun daha önce verilmiş krediler ile bu Karar'a ve ilgili diğer Bakanlar Kurulu kararlarına istinaden verilen kredilerin ana para ve faiz geri dönüşleri, bu kredilerin ait olduğu şartlarda ilgili bankalarca tahsil edilir ve bütçeye gelir yazılmak üzere Saymanlık hesabına intikal ettirilir.

Aracı bankalar ve yatırımcıların sorumluluğu

Madde 28- Aracı bankalar ve yatırımcıların sorumluluğu aşağıda belirtilmiştir.

- a. Aracı bankalar tarafından yapılacak inceleme sonucunda kullanılması öngörülen kredi tutarı, yatırımcılara ödenmek üzere Müsteşarlıkça Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası aracılığıyla aracı bankalara aktarılır.
- b. Aracı bankalarca, ilgili Bakanlar Kurulu kararlarında aksi belirtilmedikçe yatırım ve/veya işletme kredilerinin aktarma tarihinden itibaren en geç 5 iş günü içinde ilgili yatırımcıya kullanılması zorunludur. Kredinin 5 iş günü içinde kullanılamaması halinde kullanılamayan kredi tutarı en geç müteakip 5 iş günü içinde Saymanlık hesabına iade edilir. Aksi takdirde kredinin banka hesaplarına geçtiği tarih ile Saymanlık hesabına iade edildiği tarih arasında geçen süre için ilgili bankanın kısa vadeli kredilere genel olarak uygulayacağını ilan ettiği kredi faiz oranı üzerinden faiz alınır.
- c. Krediyeye aracılık eden bankalar, kredilerin amacına uygun olarak kullanılmasından ve kredilere ait anapara taksit ve faizlerinin zamanında Saymanlık hesabına yatırılmasından sorumludurlar. Aracı bankalar, ilgili Bakanlar Kurulu kararlarında aksine bir hüküm bulunmaması halinde anapara taksit ve faizlerini yatırımcılardan tahsil edilip edilmediğine bakılmaksızın, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına tevdi ettikleri global itfa planına göre

5 iş günü içinde bütçeye gelir yazılmak üzere Saymanlık hesabına yatırmak zorundadırlar. Aracı bankalarca süresinde Saymanlık hesabına yatırılmayan tutarlara, bu hesaba yatırıldıkları tarihe kadar, bu bankaların kısa vadeli kredilere genel olarak uygulayacağını ilan ettiği faiz oranı üzerinden cezai faiz tahakkuk ettirilir.

- d. Aracı bankalar yapacakları aracılık işlemlerinden dolayı krediye tahakkuk eden faizin 4 puanını komisyon olarak alırlar. Bunun dışında ücret, komisyon gibi isimler altında başkaca hiçbir karşılık talep edemezler.
- e. Aracı bankaların mükellefiyetlerini bu Karar hükümleri çerçevesinde yerine getirmemeleri halinde, Müsteşarlıkça Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına verilecek talimata istinaden ilgili bankanın anılan Banka nezdindeki karşılık hesabından virman yapılmak suretiyle tahsilii cihetine gidilir.

Tahsil usulü

Madde 29- Süresinde tahsil edilemeyen alacakların ve kredi geri dönüşlerinin tahsilii aşağıdaki şekilde yapılır.

- a. Süresinde tahsil edilemeyen alacaklar ile anapara taksit ve tahakkuk eden faizlerinin ve bunlara, ilgili Bakanlar Kurulu kararına göre tahakkuk ettirilecek cezai faizlerin Saymanlık hesabına yatırılmaması halinde bu tutarların tahsilinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.
- b. Mülga Yatırımları Teşvik Fonundan ve yatırımları teşvik hizmetleri tertibinden fazla ödendiği tespit edilen tutarlar 6183 sayılı Kanun hükümleri uyarınca ilgili yatırımcılar, kurum ve kuruluşlardan tahsil edilir.

Madde 30- Aracı bankalar kanalıyla kullandırılan kredilerin vadesinden önce iadesinin yapılması talebinde bulunulması halinde, iade tarihi ile itfa planında belirtilen vade sonuna kadar olan devre için faiz tahakkuk ettirilmaz. Vadeden önce aracı bankalara intikal ettirilen krediye ilişkin iade tutarlarının bu bankalarca 5 iş günü içinde bütçeye gelir yazılmak üzere Saymanlık hesabına iadesi zorunludur. Aksi takdirde, aracı bankalara bu Karar'ın 28 inci maddesi hükmü uygulanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Geçici Hükümler

Geçici Madde 1- 21/12/2000 tarihli ve 2000/1821 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndan önceki Bakanlar Kurulu Kararlarına istinaden düzenlenmiş ve Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve Fon Kaynaklı Kredi ihtiva etmeyen teşvik belgelerinden;

- a) Yatırım süresi sona ermiş olmakla birlikte tamamlama vizesi yapılmamış veya Müsteşarlık kayıtlarına göre hiç işlem görmemiş olanlar firma talebi olmaksızın,
- b) Fiziki olarak gerçekleşen veya yatırım süresi devam etmekle birlikte mevcut haliyle tamamlama vizesi yapılması istenenler firma talebine istinaden,

Müsteşarlık veya Müsteşarlıkça görevlendirilen Valilikçe (yatırımın bulunduğu il) veya sanayi odasınınca (sanayi odası bulunmaması halinde ticaret ve sanayi odası, gemi ve yat inşası ile tersane yatırımlarında deniz ticaret odası) düzenlenen ekspertiz raporlarına istinaden teşvik belgesi konusu yatırımın bütünlüğü ve altyapı müşterekliliği ile, ilgili Bakanlar Kurulu kararı ve teşvik belgesindeki kayıt ve koşullara bakılmaksızın gerçekleşen değerler üzerinden tamamlama vizeleri yapılır. Tamamlama vizeleri, ekspertiz işlemini yapan ve raporunu düzenleyen merci tarafından doğrudan teşvik belgeleri üzerine dercedilerek sonucundan Müsteşarlığa bilgi verilir.

21/12/2000 tarihli ve 2000/1821 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndan önceki Bakanlar Kurulu Kararlarına istinaden düzenlenmiş ve Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve Fon Kaynaklı Kredi ihtiva eden teşvik belgelerine ilişkin tamamlama vizesi işlemleri, talep edilip edilmediğine bakılmaksızın resen Müsteşarlıkça veya Müsteşarlığın görevlendireceği bankalar veya yukarıdaki fıkrada belirtilen kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenecek ekspertiz raporlarına istinaden yapılır. Ancak yatırımın fiziki olarak tamamlanmış olup, olmadığına bakılmaksızın, ilgili Karar ve teşvik belgesindeki kayıt ve koşullara bağlı kalınmadan tamamlama vizesi yapılan yatırımlarda fazladan prim veya kredi kullanılmış olması halinde fazladan yararlandırılan destek unsurları ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde geri alınır. Bu teşvik belgelerinden 31/12/1999 tarihine kadar tamamlama vizesi başvurusunda bulunulmamış olması sebebiyle iptal edilen ancak teşvik belgesinde yer alan destek unsurlarına henüz müeyyide uygulanmamış olan söz konusu teşvik belgelerine ilişkin tamamlama vizesinin yapılmasının talep edilmesi halinde bu fıkrada belirtilen hükümler çerçevesinde işlem yapılır.

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi uygulamasında, teşvik belgesinin istinat ettiği Bakanlar Kurulu Kararı ve ilgili diğer Bakanlar Kurulu kararlarındaki hükümler çerçevesinde işlem tesis edilir. Ancak, Kaynak Kullanımını Destekleme Primi ihtiva eden teşvik belgelerinin tamamlama vizesi işlemlerinde Müsteşarlıkça onaylanmış nihai makine ve teçhizat listesinde yer alan ithal ve yerli makine teçhizatlar ile teşvik belgesi kapsamındaki diğer sabit yatırım harcamalarının gerçekleşme değerleri dikkate alınır.

Gerçekleşen haliyle tamamlama vizesi yapılan teşvik belgelerinde kayıtlı oran üzerinden kullanılan özkaynağa tekabül eden kredi miktarının aşılması halinde, aşılan miktara tekabül eden vergi, resim ve harçlar ile teşvik belgelerindeki ihracat taahhüdünün yerine getirilememesi durumunda yararlanan vergi, resim ve harçlar 3/12/1988 tarihli ve 3505 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde geri alınır. Ayrıca, KDV desteği veya teşvik primi ihtiva eden gemi ve yat inşa yatırımlarına ilişkin teşvik belgelerinde öngörülen yatırımların farklı gerçekleştirilmesi halinde de gerçekleşen haliyle tamamlama vizesi yapılabilir. Ancak, kapasite artışına tekabül eden harcamalara fazladan KDV desteği veya teşvik primi ödenmez. Fazladan ödeme yapıldığının tespit edilmesi halinde, fazladan yararlanan kısım ilgili mevzuatı çerçevesinde geri alınır.

28/12/2001 tarihli ve 4731 sayılı Kanun'un geçici 2 nci maddesine istinaden, Kocaeli, Sakarya, Yalova ve Bolu illerinin merkez ve ilçelerinde gerçekleştirilen yatırımlarla ilgili olarak 17/8/1999 tarihinden önce düzenlenmiş teşvik belgeleri, yatırım indirimi, vergi, resim ve harç istisnası ile Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu uygulaması açısından ilgili mevzuatında yazılı olan şartlara bakılmaksızın tamamlanmış kabul edilir. Ayrıca, talep edilmesi halinde yatırımın bütünlüğü ile belge şart ve karakteristik değerlerine ve teşvik belgelerinin tabi olduğu kararname ve tebliğ hükümlerine bağlı kalınmaksızın belge kapsamındaki yatırımlar mevcut haliyle tamamlanmış sayılarak tamamlama vizeleri yapılır.

Bu madde uyarınca işlem yapılan belgeler konusu yatırımların bakiye kısımları için talep edilmesi halinde, bölgesel ve sektörel kısıtlamalar da dikkate alınarak yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde yeni teşvik belgesi düzenlenebilir.

Müsteşarlıkça veya görevlendirilen kurumlarca yatırım yeri tespit edilemeyen veya süre uzatımı alamayan teşvik belgeleri ise Resmi Gazete'de ilan edilmek suretiyle iptal edilmiş sayılır.

Geçici Madde 2- Daha önceki yıl Bakanlar Kurulu kararlarına göre düzenlenen; Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi, Fon Kaynaklı Kredi içeren teşvik belgeleri (8/12/1999 tarihli ve 99/13717 ile 23/2/1998 tarihli ve 98/10755 sayılı Bakanlar Kurulu kararlarına göre Fon Kaynaklı Kredi içerenler hariç), yatırım süresi 1/1/2000 tarihinden önce bitmiş olan teşvik belgeleri ile Müsteşarlıkça süresi 30/6/2001 tarihine kadar uzatılmış bulunan çekici ve/veya treyler yatırımlarına ilişkin teşvik belgelerine ek süre verilmez ve geçici 1 inci madde hükmü uyarınca tamamlama vizeleri yapılır.

Yukarıda belirtilenler dışındaki teşvik belgelerinden; bu Karar'ın yayımı tarihinden önce iptal edilenler ve tamamlama vizesi yapılanlar ile 2000/1821 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden düzenlenenler hariç olmak üzere, yatırım süresi 1/1/2000 ila 31/12/2001 (dahil) tarihleri arasında

bitenlere, herhangi bir mercie müracaat edilmeksizin ve teşvik belgeleri üzerinde herhangi bir işlem yapılmaksızın son kez 31/12/2002 tarihine kadar süre verilmiş sayılır. Söz konusu teşvik belgelerinde öngörülen destek unsurları, ilgili kurum ve kuruluşlar ile bankalar tarafından uygulanmaya devam olunur.

Ayrıca,

- a. Talep edilmesi halinde;
 - 1)Sabit yatırım tutarının 50 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerinde olması nedeniyle özel önem taşıyan sektör yatırımları kapsamında düzenlenmiş,
 - 2)Sabit yatırım tutarının 250 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerinde olması nedeniyle %200 oranında yatırım indiriminden yararlanan yatırımlara ilişkin,
 - 3)Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlara ilişkin,
 - 4)8/12/1999 tarihli ve 99/13717 sayılı Tabii Afetten Zarar Gören Yatırımların (Küçük ve Orta Boy İşletmeler Dahil) Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Karar çerçevesinde desteklenen yatırımlara ilişkin,
 - 5)Fon kaynaklı kredi içeren 23/2/1998 tarihli ve 98/10755 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na göre düzenlenmiş,teşvik belgelerine, yukarıda belirlenen süre kısıtlamasına bağlı kalınmaksızın, bir defada Müsteşarlıkça proje bazında ek süre verilebilir.
- b. Teşvik belgesinin düzenleniş tarihi itibarıyla yatırım bitiş tarihi 31/12/2001 tarihinden sonraya tekabül eden teşvik belgelerine, talep edilmesi halinde belgede kayıtlı yatırım süresinin azami yarısı kadar ek süre verilebilir.
- c. Talep edilmesi halinde, 30/1/2002 tarihli ve 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 3 üncü maddesine istinaden, finansal yeniden yapılandırma sözleşmelerine göre borçları yeniden yapılandırılan ve yeni bir itfa planına bağlanan borçlular tarafından alınmış olan teşvik belgelerinin süreleri, sözleşmeler ile belirlenen süreler kadar Müsteşarlıkça uzatılır.

Yukarıda belirtilen sürelerin sonunda yatırımların tamamlama vizesi için yatırımcılar tarafından 6 ay içerisinde Müsteşarlığa müracaat edilmesi gerekmektedir.

Geçici Madde 3- a) Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılan yatırımlar ile 4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi hükmü gereği bu yörelerde uygulanan destek unsurlarından istifade ettirilen yatırımlar için düzenlenmiş ve halen geçerli olan;

- KDV+10 puan oranında KDV desteği veya teşvik primi ihtiva eden,

- 1/8/1998 tarihinden önce onaylanmış yerli makine ve teçhizat listesinde yer alan,
 - 1/8/1998 tarihinden sonra satın alınması sebebiyle KDV desteğinden yararlanamayarak istisnadan yararlanan,

teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizatın KDV'siz fatura bedelinin %10'u oranında,

b)Kalkınmada öncelikli yörelerde uluslararası ihale neticesi yapılan teşvik belgeli yatırımlarda, ihalenin Türkiye'de yerleşik firmalarda kalması halinde yatırımcı firma yerine, ihaleyi kazanan firmaların bu kapsamda yapacağı harcamalara, yatırımcının teşvik belgesinde belirtilen oranda,

c)Gemi ve yat inşa yatırımları için düzenlenmiş ve sabit yatırım tutarı üzerinden KDV desteği veya teşvik primi öngörülmüş bulunan teşvik belgelerine belgede belirtilen oranda,

KDV desteği veya teşvik primi uygulamasına ilgili mevzuatında belirtilen esas ve usuller çerçevesinde, Valilikce veya Yeminli Mali Müşavirce rapor düzenlenmiş ve 31/12/2001 tarihine kadar Müşteşarlığa müracaat edilmiş olması kaydıyla, 2002 yılında yapılacak harcamalarda ödemeye esas tutarın bütçe imkanları ölçüsünde son kez %50'sine kadar olan kısmının ödenmesine devam olunur. Ayrıca, sabit yatırım tutarı üzerinden KDV desteği veya teşvik primi öngörölmüş bulunan teşvik belgeleri kapsamında 31/12/2001 tarihine kadar ithalat yapılması ve bunun gümrük giriş beyannameleri ile tevsik edilmesi halinde de aynı uygulama yapılır. Aksi takdirde 2002 yılı harcamalarına ödeme yapılmaz.

Geçici Madde 4- 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda değişiklik yapan 11/8/1999 tarihli ve 4444 sayılı Kanuna göre; kurumların üretim ve turizm yatırım veya işletme belgesine sahip turizm tesislerinin ve bu tesislere ilişkin gayri menkullerinin tamamının veya bir kısmının, teşvik belgeli yatırım yapmak üzere kurulacak olan bir sermaye şirketine veya yeni kurulacak yabancı ortaklı bir anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması kaydıyla devri Müşteşarlığın iznine tabidir. Bu durumda, teşvik belgesinin tamamlama vizesinin yapılması kaydıyla, destek unsurları geri alınmaz. 4444 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde bu amaçla yeni kurulmuş veya kurulacak şirketin 5 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşan yatırımları için bölgesel ve sektörel kısıtlamalar da dikkate alınarak teşvik belgesi düzenlenir.

Geçici Madde 5- 12/10/1984 tarihli ve 84/8630 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndan önceki Bakanlar Kurulu kararlarına istinaden düzenlenen teşvik belgeleri ile ilgili olarak yatırım tamamlama vizesi şartı bulunmadığından, söz konusu teşvik belgeleri kapsamındaki yatırımlar herhangi bir işlem yapılmaksızın tamamlanmış sayılırlar.

Geçici Madde 6- Bu Karar'ın yayımı tarihinden önce sonuçlandırılmamış müracaatlar, müracaat tarihinde yürürlükte bulunan Bakanlar Kurulu Kararı hükümleri çerçevesinde sonuçlandırılır. Ancak, talep edilmesi halinde bu Karar'a istinaden teşvik belgesi düzenlenebilir veya bu Karar'ın lehe gelen hükümleri uygulanabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yürürlük ve Yürütme

Yürürlükten kaldırılan hükümler

Madde 31- 21/12/2000 tarihli ve 2000/1821 sayılı , 11/2/2002 tarihli ve 2002/3699 sayılı Bakanlar Kurulu kararları ile 3/7/2001 tarihli ve 2001/2698 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın geçici 1 inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 32- Bu Karar; 24,25,26,27,28,29 ve 30 uncu maddeleri 1/1/2002 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 33- Bu Karar'ı Hazine Müşteşarlığının bağlı olduğu Devlet Bakanı yürütür.

**KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN YATIRIMLARINDA DEVLET YARDIMLARI
HAKKINDA KARAR**

Karar Tarihi:21.12.2000

Karar Sayısı:2000/1822

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayısı:18.01.2001/24291

Amaç

Madde 1- Bu Karar, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normlarına ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak desteklenmelerini, uluslararası düzeyde rekabet edebilmelerini teminen üretim, kalite ve standartlarını artırmalarını, istihdam yaratmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Kapsam

Madde 2- Bu Karar,

- a) İmalat (çırçır ve entegre olmayan paketleme yatırımları hariç)
- b) Tarımsal Sanayi (tarım ürünlerini işleyerek değerlendiren ve/veya pazara hazırlamaya yönelik faaliyette bulunan her türlü tarım işletmeleri ile soğuk hava depoları dahil)
- c) Turizm(Konaklama Tesisleri)
- d) Eğitim ve Sağlık
- e) Madencilik
- f) Yazılım geliştirme

yatırımlarından, sektörel ve bölgesel kısıtlamalar dikkate alınarak, Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca yayımlanacak genelgelerle belirlenen faaliyetleri kapsar.

Ayrıca bu Karar çerçevesinde;

a) İmalat ve tarımsal sanayi sektöründe faaliyette bulunan işletmelerden; kanuni defter kayıtlarında arsa ve bina hariç, makine ve teçhizat, tesis, taşıt araç ve gereçleri, döşeme ve demirbaşları toplamının net tutarı 400 milyar Türk Lirasını aşmayan;

- 1) 50 ila 250 işçi çalıştıran orta ölçekli,
- 2) 10 ila 49 işçi çalıştıran küçük ölçekli,
- 3) 1 ila 9 işçi çalıştıran mikro ölçekli,

işletmelerin yatırımları (EK-1'de yer alan gelişmiş yörelerde araştırma ve geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri dahil organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinde yapılacak yatırımlar hariç komple yeni yatırımlar için KOBİ teşvik belgesi düzenlenmez.),

b) Çanakkale il sınırlarının güneyi ile İçel il sınırlarının doğusu arasında kalan 3 km. derinliğindeki kıyı şeridi ve Nevşehir ilinde Merkez, Ürgüp ve Avanos ilçe sınırları dışında yapılacak turizm yatırımları (konaklama tesisleri) ile mevcut konaklama tesislerinin modernizasyon yatırımları,

c) Kalkınmada öncelikli yörelerde sağlık alanında yapılacak yatırımlar,

d) Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak eğitim yatırımları ile gelişmiş ve normal yörelerde yapılacak ilk ve orta eğitim yatırımlarına ait tevsi ve modernizasyon yatırımları,

e) Madencilikle iştigal eden işletmelerin, istihraç, işleme veya zenginleştirme yatırımları,

f) Yazılım geliştirme yatırımları

KOBİ yatırımları olarak nitelendirilir.

Tanımlar

Madde 3- Bu Karar'da geçen;

Müştaşarlık: Hazine Müşttaşarlığını,

Fon: Yatırımları Teşvik Fonunu,

Aracı Bankalar:Türkiye Halk Bankası A.Ş., Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. ve Sınai Yatırım Bankası A.Ş.,

KOBİ:Bağımsız nitelikteki veya sermayesinin en fazla %25'i büyük işletmelere ait olan küçük ve orta ölçekli işletmeler ile mikro işletmeleri,

KOBİ teşvik belgesi:KOBİ Yatırım teşvik belgesini,

KOBİ Yatırımlarına Ortaklık Şirketleri: Küçük ve orta ölçekli işletmeler ile mikro işletmelerin yatırımlarına ortak olmak suretiyle finansman desteği sağlamak ve danışmanlık hizmeti vermek üzere kurulmuş işletmeleri,

Kredi Garanti Kuruluşları: Münhasıran KOBİ'lere kredi teminatı sağlamak üzere kurulan ve bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları teminat sorumluluk fonlarına ekleyen ve bu fonları ortaklarına dağıtmayan kuruluşları

ifade eder.

KOBİ Teşvik Belgesi

Madde 4- KOBİ'lerin makine ve teçhizat harcamaları ile hammadde ve işletme malzemesi alımlarının desteklenmesi amacıyla Müşttaşarlıkça KOBİ teşvik belgesi düzenlenir. Bina inşaat harcamaları sadece turizm (konaklama tesisleri), eğitim ve sağlık yatırımlarında dikkate alınır.

Destek unsurlarından yararlanabilmek için KOBİ teşvik belgesine konu bina inşaat, makine ve teçhizat harcamaları ile hammadde ve işletme malzemesi teminine yönelik yatırımın, 400 milyar Türk Lirasını aşmaması gerekmektedir.

Aracı bankalara yapılacak KOBİ teşvik belgesine ilişkin müracaatlarda;

- f. Turizm yatırımlarında Turizm Bakanlığında alınacak Turizm Yatırım Belgesi (21/1/1998 tarihli ve 4325 sayılı Kanun kapsamında arazi tahsisi yapılmasının söz konusu olması halinde bu belge teşvik belgesinin düzenlenmesi safhasında aranmaz.) ve/veya işletme belgelerinin,
- g. Sağlık yatırımlarında Sağlık Bakanlığında alınacak izin belgesinin,
- h. Eğitim yatırımlarında Milli Eğitim Bakanlığında alınacak izin belgesinin,
- i. İstihraca yönelik madencilik yatırımlarında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürlüğünden alınacak İşletme Ruhsatı ve izni veya Maden İşleri Genel

Müdürlüğünce onaylanmış (kamu kurum ve kuruluşlarının uhdesindeki maden sahalarıyla ilgili rüdvans sözleşmelerinde bu onay aranmaz) işletme ruhsatlı sahaya ait rüdvans sözleşmesinin,

- j. Tersane (gemi inşa ve onarım tesisleri) yatırımlarında Denizcilik Müsteşarlığından alınacak uygun görüş yazısının

ibraz edilmesi zorunludur.

KOBİ teşvik belgesine ilişkin talebin Müsteşarlıkça uygun görülmesi halinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'a irat kaydedilmek üzere, gelişmiş ve normal yörelerde yapılacak yatırımlarda 100 milyon Türk Lirasının, kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda ise 50 milyon Türk Lirasının yatırılması zorunludur.

Yatırımcı tarafından ilk başvuru,

- a. Turizm, eğitim, sağlık ve tarımsal sanayi yatırımları için Türkiye Kalkınma Bankasının,
- b. Diğer yatırımlar için diğer aracı bankaların

ilgili şubelere yapılır.

Yatırımcı adına düzenlenecek KOBİ teşvik belgesi için Müsteşarlığa müracaat, yatırımcı adına aracı bankalar tarafından yapılır. Aracı bankalar KOBİ teşvik belgesine bağlanmasını talep ettikleri yatırım ile ilgili bilgi ve belgeleri, Müsteşarlığın belirleyeceği ayrı bir format içinde temin eder. Bu bilgilerin doğruluğundan ve talebin ilgili karar ve tebliğlere uygunluğundan aracı bankalar sorumludur. Bu format içeriğinde yer alan bilgilerden Müsteşarlıkça belirlenen kısımları, yatırımcı tarafından ek bir form ile yatırımcının bağlı bulunduğu Odaya (Sanayi Odası, Ticaret Odası, Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası) tasdik ettirilir.

Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar hükümlerine göre düzenlenmiş ve halen geçerli olan Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında bulunan makine ve teçhizat için KOBİ teşvik belgesi düzenlenmez ve bu Karar hükümlerinden yararlandırılmaz.

Yatırımın Süresi ve Tamamlama Vizesi

Madde 5- Yatırımın gerçekleşmesi ile ilgili takip, kontrol ve sorumluluk aracı bankalara aittir.

KOBİ teşvik belgesinde bina inşaat harcaması öngörülen yatırımlara en fazla iki (2) yıl, diğer yatırımlara ise bir (1) yıl süre verilir. Bu süre içinde tamamlanamayan yatırımlarla ilgili olarak, itfa planında bir değişiklik yapılmaması koşuluyla, haklı sebepler dikkate alınarak Müsteşarlıkça belirlenecek esaslar çerçevesinde aracı bankalar tarafından 12 aya kadar ek süre verilebilir.

Öngörülen süre veya ek süre bitimini müteakip üç ay içinde yatırımın tamamlanıp tamamlanmadığı aracı bankalarca tespit edilerek Müsteşarlığa bildirilir. Müsteşarlık tarafından hazırlanarak aracı bankalara bildirilen yatırımın mali ve fiziki gerçekleşme durumunu içeren Yatırım Tamamlama Formuna uygun olarak tamamlanmış yatırımlarla ilgili yatırım tamamlama vizesi aracı bankalarca yapılır ve en geç üç ay içinde Müsteşarlığa bildirilir. Tamamlanmayan veya Yatırım Tamamlama Formu yukarıda belirlenen süre içinde Müsteşarlığa intikal etmeyen yatırımlara ait KOBİ teşvik belgeleri iptal edilmiş sayılarak sağlanmış olan destek unsurları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun çerçevesinde ilgililerden geri alınır.

Serbest Bölgelerde Yapılacak Yatırımlar

Madde 6- KOBİ'lerin serbest bölgelerde sadece imalat sektöründe yapacakları yatırımları için KOBİ teşvik belgesi düzenlenebilir. Bu yatırımlar için sadece 15 inci maddenin (A) bendinde gelişmiş yöreler için belirlenen oranlarda yatırım ve işletme kredisi öngörülebilir

Kredi Garanti Kuruluşlarınca Garanti Altına Alınan Krediler

Madde 7- Kredi Garanti Kuruluşlarınca KOBİ teşvik belgeli yatırımlarla ilgili olarak bir takvim yılı içinde verilen toplam teminatın %10'unu geçmemek kaydıyla, Kredi Garanti Kuruluşlarının bu sürede üstlendikleri garanti/kefalet dolayısıyla bankalara ödemek zorunda kaldıkları toplam tazmin tutarlarının %50'si Fondan karşılanabilir. Kredi Garanti Kuruluşlarınca tazmin edilen garanti/kefaletler dolayısıyla firmalara karşı ortaya çıkan alacaklarına mahsuben Kredi Garanti Kuruluşlarınca yapılacak tahsilatların aynı oranda Fon'a iadesi zorunludur.

Kredi Garanti Kuruluşlarının üstlendikleri garanti/kefalet dolayısıyla Fon'dan karşılanan bakiye tazmin tutarları ise garanti/kefil oldukları KOBİ'lerden 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine istinaden Fon'a tahsil edilir.

KOBİ Yatırımlarına Ortaklık Şirketlerinin Yatırımları

Madde 8- KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerine, bir önceki yılda KOBİ'lere iştirak edilen toplam sermaye payının %20'sini geçmemek kaydıyla, aracı bankalar kanalıyla Fon'dan kredi kullanılabilir. Söz konusu şirketlerin bu krediden yararlanabilmeleri için;

- a) Toplam sermaye katkısının ödenmiş sermayenin 3 katını geçmemesi,
- b) Sermaye katkısının KOBİ'lerin sabit yatırım projeleri için yapılması ve KOBİ'lerde sermayenin en fazla %25'i kadar olması,
- c) KOBİ'lere sermaye payı konulmak suretiyle oluşturulacak ortaklığın en geç 10 yıl içinde sona ereceğine dair aracı bankaya taahhütte bulunulması,
- d) KOBİ ile borç alacak ilişkisine girilmemesi

gerekmektedir.

KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerinin kullanabilecekleri azami kredi miktarı bir takvim yılı içinde 600 milyar Türk Lirasıdır.

Kullanılabilecek kredi dört yıl vadeli olup, anapara ve faiz ödemeleri altışar aylık dönemler halinde yapılır. Bu kredinin faiz oranı %15'tir.

KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerine tahsis edilen Fon kaynaklı kredinin uygulaması, geri alınması, takibi ve benzeri konulara ilişkin usul ve esaslar bu Karar'ın 15 inci maddesi çerçevesinde yürütülür.

Destek Unsurlarında Bölgesel Ayırım

Madde 9- Destek unsurlarının uygulanması açısından yöreler; gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere üçe ayrılmıştır (EK 1). Kalkınmada öncelikli yöre kapsamındaki iller, Yüksek Planlama Kurulu kararları ile yeniden belirlenebilir.

Uygulanacak Destek Unsurları

Madde 10- KOBİ yatırımları için öngörülebilecek destek unsurları şunlardır:

- a) Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnası,
- b) Yatırım indirimi,
- c) Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası,
- d) Vergi, resim ve harç istisnası,

e) Fondan kredi tahsisi.

Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Madde 11- Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar'ın ilgili hükümleri çerçevesinde, KOBİ teşvik belgesi kapsamında makine ve teçhizatın ithaline izin verilebilir. Ancak, KOBİ teşvik belgesi kapsamında kullanılmış makine ve teçhizat temin edilemez.

KOBİ teşvik belgesi kapsamında hammadde ve işletme malzemesi ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı'nda öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilir.

Yatırım İndirimi

Madde 12- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ek 3 üncü maddesi hükmü uyarınca; organize sanayi bölgeleri ve kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için yatırım indirimi oranı %100'dür.

Bu Karar kapsamında normal yörelerde yapılacak yatırımlar ile yöre farkı gözetilmeksizin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) yatırımları, ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknopark ve teknoparklarda yapılacak yatırımlar, enerji dahil altyapı yatırımları, Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanında yapılacak yatırımlar, elektronik sanayi yatırımları, gemi ve yat inşa yatırımları, tersane yatırımları, uçak ve helikopter yatırımları, eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, turizm yatırımları, maden istihracına yönelik yatırımlar, bilişim teknolojisi yatırımları, yazılım geliştirme yatırımları, genel amaçlı rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri yatırımları, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen küçük sanayi siteleri ile küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar, ileri teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az birini içeren ve sabit yatırım tutarı 50 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerindeki yatırımlar özel önem taşıyan sektör yatırımlarıdır.

Bu çerçevede özel önem taşıyan sektör kapsamındaki KOBİ yatırımlarına uygulanacak yatırım indirimi oranları ise;

a) Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar için %60,

b) Normal yörelerde yapılacak yatırımlar için %100,

c) Gelişmiş yörelerde yapılacak ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen küçük sanayi siteleri ile küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar, madencilik, eğitim, turizm(konaklama tesisi) ve yazılım geliştirme yatırımları için %100

olarak uygulanır.

Yatırım indiriminde, Maliye Bakanlığınca her yıl belirlenen asgari yatırım indirimi tutarları esas alınır.

Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası

Madde 13- 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 13 üncü maddesinin (d) bendi gereğince, KOBİ teşvik belgesini haiz yatırımcılara KOBİ teşvik belgesi kapsamında yapılacak yeni makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisinden istisnadır.

Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Madde 14- 3/12/1988 tarihli ve 3505 sayılı Kanunun Geçici 2 nci maddesine göre, yatırımın tamamlanmasını müteakip 2 yıl içinde 1.000 ABD Doları tutarında ihracat yapılacağına dair aracı bankaya taahhütte bulunulması kaydıyla ilgili mevzuat çerçevesinde yapılacak yatırımlar vergi, resim ve harçlardan istisna edilirler.

Fon'dan Kredi Tahsisi

Madde 15- KOBİ yatırımları için aşağıda belirtilen esaslar çerçevesinde Fon'dan yatırım ve işletme kredisi tahsis edilebilir.

A) Fon'dan Kredi Tahsisinin Şartları

Fon kaynaklı krediler sadece makine ve teçhizat alımı için (turizm, eğitim ve sağlık yatırımlarında bina inşaat harcamaları dahil olup, bu miktar sabit yatırımın %20'sini geçemez) yatırım kredisi ile hammadde ve işletme malzemesi alımına yönelik olarak işletme kredisi şeklinde kullanılabilir.

Fon'dan, imalat ve tarımsal sanayi sektörlerinde yapılacak yatırımlar için faizsiz sabit yatırım tutarının aşağıda belirtilen oranlarında yatırım kredisi tahsis edilebilir.

	Kalkınmada Öncelikli Yöre	Normal Yöre	Gelişmiş Yöre
Mikro ölçekli işletmeler	% 60	% 50	% 40
Küçük ölçekli işletmeler	% 50	% 40	% 30
Orta ölçekli işletmeler	% 40	% 30	% 20

Araştırma-geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar ve organize sanayi bölgelerinde (özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri dahil) gerçekleştirilecek yatırımlar için yukarıda belirtilen oranlara 10 puan ilave edilir.

Turizm yatırımları (konaklama tesisleri) ve yazılım geliştirme yatırımları için orta ölçekli işletmeler sütununda yer alan oranlar, eğitim yatırımları için küçük ölçekli işletmeler sütununda yer alan oranlar, sağlık yatırımları ve madencilik yatırımları için kalkınmada öncelikli yörelerdeki mikro ölçekli işletmeler için geçerli olan oran dikkate alınır.

Öngörülen yatırım kredisi miktarı 200 milyar Türk Lirasını geçemez.

Yatırım kredisi ile birlikte işletme kredisi talep edilmesi halinde; Müsteşarlık ve aracı bankalarca belirlenecek esaslar çerçevesinde hammadde ve işletme malzemesi ihtiyacının karşılanabilmesini teminen, faizsiz sabit yatırım tutarının %20'sine kadar işletme kredisi tahsis edilebilir. Bu miktar 80 milyar Türk Lirasını geçemez.

Sadece işletme kredisi kullanılması halinde ise Fon'dan tahsis edilebilecek azami kredi tutarı 35 milyar Türk Lirasıdır.

Yatırım ve işletme kredilerinin birlikte kullanılması durumunda öngörülecek toplam kredi miktarı azami 280 milyar Türk Lirasıdır.

KOBİ işletmelerinde toplam sabit yatırımın gelişmiş ve normal yörelerde en az %30'unun, kalkınmada öncelikli yörelerde en az %20'sinin özkaynaklardan karşılanması gerekmektedir.

B) Fondan Kullanılan Kredilerin Vadesi, Faizi ve Geri Dönüşü

KOBİ'lere Fon kaynaklarından kullanılan yatırım kredilerinin faiz oranları; kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda %10, diğer yörelerde %15'tir. İşletme kredilerine uygulanacak faiz oranı ise kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda %15, diğer yörelerde %25'tir. Ekonominin seyrine göre yukarıda belirtilen faiz oranlarının %100'üne kadar artırılmasına veya

azaltılmasına Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir. Daha önceki Kararlara göre düzenlenen KOBİ teşvik belgeleri kapsamında kullanılan kredilerin bakiyeleri için de tabi oldukları Kararname hükümlerine göre uygulanması gereken faiz oranını aşmamak kaydıyla bu maddede belirtilen faiz oranları uygulanır.

KOBİ'lere kullanılacak Fon kaynaklı yatırım kredilerinde vade azami 4 yıl, işletme kredilerinde 2 yıldır. Yatırım kredilerinde 1 yıl ödemesiz dönem uygulanır.

Ödemesiz döneme ait faiz, kalan vade süresi içinde diğer taksitlerle birlikte faiz tahakkuk ettirmek suretiyle üçer aylık veya altışar aylık taksitler halinde tahsil edilir.

Fon kaynaklı yatırım kredisinin ana para ve faiz ödemeleri ödemesiz dönemi takip eden vadede ana para taksit ödemeleri ile birlikte tahsil edilir.

KOBİ'lere Fondan her yıl tahsis edilecek kaynakların en az %30'u Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı KOBİ'lere ayrılır. Talebin %30'u bulunmaması halinde aktarılan kaynak diğer Odalara kayıtlı KOBİ'lere kullanılır.

C) Takip ve Sorumluluk

Fon kaynaklı kredi uygulaması, geri alınması, takibi ve benzeri konulara ilişkin usul ve esaslar "Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar" hükümlerine göre yürütülür.

Buna göre, Fon kaynaklı krediler ile ilgili olarak ana para, taksit ve faiz ödemelerine ilişkin yükümlülüklerin aracı banka tarafından yerine getirilmemesi halinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca ilgili Bankanın karşılık hesabından virman yapma yetkisi Müsteşarlıkça kullanılır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası virman yetkisini Müsteşarlığın yazılı talimatına uygun olarak gerçekleştirir.

Aracı bankalar yapacakları aracılık işleminden dolayı krediye tahakkuk eden faizin azami 4 puanına kadar komisyon alabilirler. Aracı bankalar bunun dışında ücret, komisyon gibi isimler altında KOBİ'lerden başkaca hiçbir karşılık talep edemezler.

Bu Kararın uygulanmasında ortaya çıkacak tereddüt ve ihtilaflarda, Müsteşarlığın görüşü doğrultusunda işlem yapılır.

Madde 16- Fon için ilgili Mali Yıl Bütçesinden ayrılan ödenek Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki "Yatırımları Teşvik Fonu Gider Hesabı"na aktarılır. Ayrıca KOBİ'lerin yönlendirilmesini ve desteklenmesini teminen aracı bankalar nezdinde söz konusu Fon adına tali nitelikte bir gelir-gider hesabı da açılabilir. Müsteşarlık gerektiğinde tali hesapta biriken miktarları ana hesaba aktarmaya ve bu konuda her türlü işlemi yapmaya yetkilidir.

Madde 17- Bu Karar çerçevesinde KOBİ teşvik belgesine bağlanan ve Fon kaynaklı yatırım ve işletme kredileriyle desteklenen yatırımlar için aracı bankalar nezdindeki "Yatırımları Teşvik Fonu Tali Hesabı"na aktarılan tutarlar, aktarma tarihinden itibaren en geç 15 iş günü içinde aracı bankalar tarafından KOBİ teşvik belgesi onaylanan KOBİ'lere kullanılır. Kullanılmayan miktarlar belgeleri onaylanan diğer KOBİ'lere, müteakip 7 iş günü içinde aktarılabilir. Bunun dışındaki uygulamalarda aracı banka Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar'ın 22 nci maddesinde belirtilen hükümlere tabidir.

KOBİ (KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketleri dahil)'lere kullanılan kredilere ait ana para taksit ve faizler aracı bankalar nezdindeki tali hesapta tutulabilir. Ancak Fon hesabının izlenmesini teminen aracı bankalar nezdinde açılan tali hesabın gelir ve gider durumunu gösterir haftalık vaziyeti ilgili aracı bankalar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon hesabına bildirir.

Yeniden Değerleme

Madde 18- Fon kaynaklı yatırım ve işletme kredisi azami tutarları, 2 nci maddede öngörülen KOBİ'lerin aktif değerlerine ilişkin azami miktar, 4 üncü maddede yeralan KOBİ teşvik belgesine konu yatırım tutarı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'a irat olarak kaydedilen miktarları her yıl başında bir önceki yıla ait 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranı da dikkate alınarak artırmaya Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir.

Şartların İhlali

Madde 19- KOBİ teşvik belgesi şart ve karakteristiklerinin yerine getirilememesi halinde, Müsteşarlık destek unsurlarını kısmen veya tamamen kaldırarak yararlanılan desteklerin geri alınmasını sağlayabilir.

Bu Karar'da belirtilmeyen hususlarla ilgili uygulama, Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar hükümlerine göre yürütülür.

Madde 20- 19/2/1999 tarihli ve 99/12474 sayılı Kararname yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 21- Bu Karar yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 22- Bu Karar'ı Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Devlet Bakanı yürütür.

YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARINDA YÖRELER

Gelişmiş Yöre Kapsamındaki İller	Normal Yöre Kapsamındaki İller	Kalkınmada Öncelikli Yöre Kapsamındaki İller
İstanbul (İl sınırları)	Ankara (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Kırşehir Konya Gaziantep
Ankara (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	İzmir (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Sakarya Bolu Burdur
İzmir (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Bursa (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Kütahya Afyon Tekirdağ
Bursa (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Adana (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Yalova İçel Muğla
Adana (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Antalya (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Aydın Balıkesir Kırklareli
Antalya (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri hariç)	Kayseri Denizli Bilecik
Kocaeli (İl sınırları)		Edirne Isparta Manisa
		Uşak Düzce Hatay
		Kastamonu Çorum Artvin
		Erzincan Trabzon Sivas
		Osmaniye Aksaray K.Maraş
		Kilis Bartın Tokat
		Çankırı Sinop Ordu
		Erzurum Diyarbakır Yozgat
		Şanlıurfa Nevşehir Elazığ
		Amasya Karabük Malatya
		Zonguldak Karaman Niğde Samsun
		Tunceli Adıyaman Kars Gümüşhane Bayburt Batman Mardin Van Siirt Iğdır Hakkari Bitlis Ardahan Bingöl Ağrı Şırnak Muş Rize Kırşehir Kırıkkale Giresun Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri)

**KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN YATIRIMLARINDA DEVLET YARDIMLARI
HAKKINDA KARAR VE TEBLİĞ HÜKÜMLERİNİN UYGULAMASINA İLİŞKİN GENELGE**

(Genelge No:2002/1)

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayısı:01.08.2002/24833

Bilindiği üzere, 21.12.2000 tarihli ve 2000/1822 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar"ın 3.7.2001 tarihli ve 2001/2698 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değişik 18 inci maddesinde; "Tahsis edilen yatırım ve işletme kredisi azami tutarları, 2 nci maddede öngörülen KOBİ'lerin aktif değerlerine ilişkin azami miktar, 4 üncü maddede yer alan KOBİ teşvik belgesine konu yatırım tutarı ile bütçeye irad kaydedilmek üzere hazine hesabına irad olarak kaydedilen miktarları her yıl başında bir önceki yıla ait 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranı da dikkate alınarak artırmaya Müsteşarlığın bağlı olduğu Devlet Bakanı yetkilidir." hükmü yer almaktadır.

Söz konusu hüküm uyarınca yukarıda bahsedilen tutarlar, 1.12.2001 tarih ve 24600 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 301 Seri No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile belirlenen yeniden değerlendirme oranı dikkate alınmak suretiyle, bu Genelgenin yayımı tarihinden itibaren aracı bankalarca Hazine Müsteşarlığına intikal ettirilecek KOBİ Yatırım Teşvik Belgeleri ile ilgili olarak;

a) Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Kararın 2 nci maddesinde öngörülen azami 400 milyar Türk Lirası tutarındaki aktif değer ve 4 üncü maddesinde yer alan KOBİ teşvik belgesine konu 400 milyar Türk Lirası tutarındaki yatırım tutarı 600 milyar Türk Lirası,

b) Aynı Kararın 8 inci maddesinde 600 milyar Türk Lirası olarak öngörülen KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerinin bir takvim yılı içinde kullanabilecekleri azami kredi miktarı 800 milyar Türk lirası,

c) Aynı Kararın 15 inci maddesinde öngörülen yatırım kredisi 300 milyar Türk Lirası, yatırım ve işletme kredisinin birlikte kullanılacak olması halinde; tahsis edilecek azami miktar 200 milyar Türk Lirası tutarındaki yatırım kredisi miktarı 300 milyar Türk Lirası, 80 milyar Türk Lirası tutarındaki işletme kredisi miktarı 120 milyar Türk Lirası ve sadece işletme kredisi kullanılması halinde tahsis edilecek 35 milyar Türk Lirası ise 50 milyar Türk Lirası,

olarak uygulanacaktır.

YATIRIMLARIN VE İSTİHDAMIN TEŞVİKİ İLE BAZI KANUNLARDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN

Kanun No. 5084

Kabul Tarihi: 29.1.2004

Amaç

MADDE 1. Bu Kanunun amacı; bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkanlarını arttırmaktır.

Kapsam

MADDE 2. Bu Kanun;

Vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayrisafi yurt içi hasıla tutarı 1.500 ABD Doları veya daha az olan illeri,

Bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendindeki iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer illeri,
Kapsar.

Gelir vergisi stopajı teşviki

MADDE 3. 31.12.2008 tarihine kadar uygulanmak üzere, 2 nci maddenin (a) bendi kapsamındaki illerde, 1.10.2003 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçiler ile 1.10.2003 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu tarihten önce ilgili idareye vermiş oldukları en son dört aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri işçi sayısına ilave olarak yeni işe aldıkları ve bu iş yerlerinde fiilen çalıştırdıkları işçilerin ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için %80'i, verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilir.

Terkin edilecek tutar, yeni işe alınan işçi sayısı ile asgari ücret üzerinden ödenmesi gereken verginin çarpımı sonucu bulunacak tutarın organize sanayi ve endüstri bölgelerindeki iş yerlerinde tamamını, diğer yerlerdeki iş yerlerinde ise %80'ini aşamaz.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığınca belirlenir.

Sigorta primi işveren paylarında teşvik

MADDE 4. 31.12.2008 tarihine kadar uygulanmak üzere, 2 nci maddenin (a) bendi kapsamındaki illerde, 1.10.2003 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçiler ile 1.10.2003 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bu tarihten önce ilgili idareye vermiş oldukları en son dört aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri işçi sayısına ilave olarak yeni işe aldıkları ve bu iş yerlerinde fiilen çalıştırdıkları işçiler için, 17.7.1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 72 ve 73 üncü maddeleri uyarınca prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için %80'i Hazinece karşılanır.

Hazinece karşılanacak tutar, organize sanayi ve endüstri bölgelerindeki iş yerleri için 506 sayılı Kanununun 78 inci maddesi uyarınca belirlenen kazanç alt sınırına göre hesaplanan işveren hissesi prim tutarını, diğer yerlerdeki iş yerleri için 506 sayılı Kanununun 78 inci maddesi uyarınca belirlenen kazanç alt sınırına göre hesaplanan işveren hissesi prim tutarının %80'ini aşamaz.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanlıkça müştereken belirlenir.

Bedelsiz yatırım yeri tahsisi

MADDE 5. Bu Kanunun 2 inci maddesinin (b) bendi kapsamındaki illerde en az on kişilik istihdam öngören yatırımlara girişen gerçek veya tüzel kişilere; Hazineye, katma bütçeli kuruluşlara, belediyelere veya il özel idarelerine ait arazi veya arsaların mülkiyeti bedelsiz olarak devredilebilir. Ancak, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde yer alabilecek yatırımlar için bu bölgelerde tahsis edilecek boş parsel bulunmaması şartı aranır. Devre konu taşınmaz üzerindeki kamuya ait bina ve müştemilatı, 29.7.1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 29 uncu maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca binalar için arsa payı hariç hesaplanan vergi değeri üzerinden devredilir.

Devir konusu arazi veya arsaların, imar planları yoksa, bunların imar planları öncelikle yapılır.

İstihdam edilecek işçi sayısına, yatırımın faaliyete geçmesi tarihinden itibaren beş yıl süre ile uyulması zorunludur.

Devredilen arazi veya arsaların tapu kaydına; Hazinece, katma bütçeli kuruluşlarca, belediyelerce veya il özel idarelerince bedelsiz olarak devir olunduğu, devir amaç ve koşullarına, devir alan gerçek veya tüzel kişilerin uymak zorunda olduğuna dair şerh konulur. Bu madde kapsamında belirlenmiş şartlara uyulmuş olması kaydıyla, talep üzerine, tapu kaydındaki şerh terkin edilir. Devredilen arazi veya arsa üzerindeki toplam yatırımın yarısından fazlasının tamamlanmış olması ve yatırımcının talep etmesi halinde, devredilen arazi veya arsanın rayiç bedeli tahsil edilerek tapu kayıtlarındaki şerh terkin edilir.

Yatırımcının, bu madde kapsamında belirlenen şartlara uymadığının veya öngörülen sürede yatırımın tamamlanmadığının tespiti halinde, herhangi bir yargı kararı aranmaksızın taşınmaz, üzerindeki muhdesat ile birlikte Hazine, katma bütçeli kuruluşlar, belediyeler veya il özel idareleri adına kaydolunur.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili istihdam, yatırıma başlama ve tamamlama süresi, devredilen taşınmazın teminat olarak gösterilmesi, miktar ve devir veya satış koşulları ile diğer usul ve esaslar, Bakanlar Kurulu kararı ile çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Enerji desteği

MADDE 6. 31.12.2008 tarihine kadar uygulanmak üzere, 2 inci maddenin (a) bendi kapsamındaki illerde, 1.10.2003 tarihinden itibaren imalat sanayi, madencilik, hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dahil), seracılık, soğuk hava deposu, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanında faaliyete geçen, fiilen ve sürekli olarak asgari on işçi çalıştıran işletmelerin elektrik enerjisi giderlerinin %20'si Hazinece karşılanır. Bu orana ondan sonraki her bir işçi için 0,5 puan eklenir. Hazinece karşılanacak oran, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu bulunan işletmeler için %50'yi, diğer alanlarda kurulu bulunan işletmeler için %40'ı geçemez.

1.10.2003 tarihinden önce birinci fıkrada belirtilen konularda faaliyete geçmiş olan işletmeler, bu maddenin yürürlük tarihini müteakip 1.10.2003 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları en son dört aylık sigorta prim bordrolarında bildirdikleri işçi sayılarını fiilen ve sürekli olarak en az %20 oranında artırmaları ve asgari on işçi çalıştırmaları koşuluyla %20 oranında enerji desteğinden yararlanır. Bundan sonraki her bir işçi için destek oranı 0.5 puan artırılır. Yararlanılabilecek destek oranı organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu bulunan işletmeler için %50'yi, diğer alanlarda kurulu bulunan işletmeler için %40'ı geçemez.

Fiilen ve sürekli olarak çalıştırılan işçi sayısının tespitinde, bir takvim yılının en az ¼'ünde çalıştırılmış işçi sayısı esas alınır. Yıl içinde faaliyete başlanmış olması halinde, faaliyette bulunulan süre dikkate alınır.

Bu maddenin uygulanmasına yönelik asgari kapasiteleri belirlemeye Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığı, enerji giderlerinin iadesine ilişkin süreleri tespit etmeye, iadeyi nakden veya mahsuben yaptırmaya ve uygulamanın usul ve esaslarını belirlemeye Maliye Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu Bakanlık müştereken yetkilidir.

Çeşitli hükümler

MADDE 7. Bu Kanunun uygulanmasında:

8.9.1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 4.1.2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine tabi olan hizmet ve yapım işlerinin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler hakkında 3, 4 ve 6 ncı madde hükümleri uygulanmaz.

21.1.1998 tarihli ve 4325 sayılı Olağanüstü Hal Bölgesinde ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere İstihdam Yaratılması ve Yatırımların Teşvik Edilmesi ile 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun bu Kanunla yürürlükten kaldırılan 8 inci maddesi kapsamında bedelsiz olarak tahsis edilen arazi veya arsalar istinat ettiği mevzuat hükümleri uygulanır.

Mevcut ve faaliyette bulunan işletmelerin devredilmesi, birleşmesi, bölünmesi veya nevi değiştirmesi gibi haller, 3,4 ve 6 ncı maddelerin uygulamasında yeni işe başlama olarak değerlendirilmez.

Dört aylık sigorta prim bordrolarında bildirilen işçi sayısı olarak bordronun ilgili olduğu dönemin son ayına ilişkin işçi sayısı dikkate alınır. Kapsama dahil olan illerde bulunan iş yerleri dolayısıyla birden fazla bordro verilmesi durumunda işçi sayısı olarak, 6 ncı madde uygulamasında ilgili işkolu veya sektörde faaliyet gösteren işletmelere ilişkin bordrolardaki işçi sayısının toplamı dikkate alınır. Mevcut bir işletmenin kapatılarak değişik bir ad veya unvan veya bir iş birimi olarak açılması halinde, bu faaliyet ile ilgili olarak bu Kanun hükümleri uygulanmaz.

Yönetim ve kontrolü elinde bulunduracak şekilde doğrudan veya dolaylı ortaklık ilişkisi bulunan şirketler arasında istihdamın kaydırılması, şahıs işletmelerinde işletme sahipliğinin değiştirilmesi gibi ek bir kapasite ve istihdam artışına neden olmayan, sadece teşviklerden yararlanmak amacıyla yapılan işlemler, bu Kanunla getirilen teşviklerden yararlanamaz.

4 üncü madde hükmüne göre Hazinece karşılanan prim tutarları gelir ve kurumlar vergisi uygulamalarında gider veya maliyet unsuru olarak dikkate alınmaz, 6 ncı madde kapsamında Hazinece karşılanan enerji giderleri, iadenin yapıldığı dönemde gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde gelir olarak dikkate alınır.

Kamu işletmeleri hakkında 4 üncü madde hükmü uygulanmaz.

MADDE 8. 6.6.1985 tarihli ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununun 6 ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

Madde 6.- Serbest bölgeler gümrük bölgesi dışında sayılır.

Bu bölgelerde gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz.

Kullanıcıların tutmak zorunda oldukları defterler ile düzenleyecekleri belgelere ilişkin olarak, 4.1.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun hükümlerine bağımlı olmaksızın düzenleme yapmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir.

İşleticiler ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulunca belirlenecek vergi dışı teşviklerden yararlandırılabilir.

MADDE 9. 3218 sayılı Kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

GEÇİCİ MADDE 3. Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla bu Kanuna göre kurulan serbest bölgelerde faaliyette bulunmak üzere ruhsat almış mükelleflerin;

Bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri dolayısıyla elde ettikleri kazançları, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. Bu istisnanın 31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinin (b) alt bendi kapsamında yapılacak tevkifata etkisi yoktur.

Bu bölgelerde istihdam ettikleri personele ödedikleri ücretler 31.12.2008 tarihine kadar gelir vergisinden müstesnadır. Ancak, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla ruhsatlarında belirtilen süre 31.12.2008 tarihinden daha önceki bir tarihte sona eriyorsa, istisna uygulamasında ruhsatta yer alan sürenin bitiş tarihi dikkate alınır.

Bu bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile ilgili olarak yaptıkları işlemler 31.12.2008 tarihine kadar her türlü vergi, resim ve harçtan müstesnadır.

Serbest bölgelerde faaliyette bulunan gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin bu bölgelerde imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri kazançları Avrupa Birliğine tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yıllık vergileme döneminin sonuna kadar gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. Bu istisnanın Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasının (6) numaralı bendinin (b) alt bendi kapsamında yapılacak tevkifata etkisi yoktur.

Yürürlükten kaldırılan hükümler

MADDE 10. 12.4.2000 tarihli ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanununun 14 üncü maddesinin son fıkrası ile 21.1.1998 tarihli ve 4325 sayılı Kanunun 8 inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

GEÇİCİ MADDE 1. Bu Kanunun 2 nci maddesinin (b) bendi kapsamındaki illerde bulunan ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kredisi kullanan organize sanayi bölgelerindeki tahsis edilmemiş parseller, organize sanayi bölgesinin yetkili organlarının karar almaları halinde gerçek veya tüzel kişilere, bedeli Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından organize sanayi bölgesine verilen krediden mahsup edilmek üzere bedelsiz olarak tahsis edilebilir.

Kanunun yayımı tarihinden önce bedelli olarak tahsis edilmiş parseller için ödemeler durdurulur ve kalan meblağ kredilerden mahsup edilir. Mahsup işlemleri, Hazine Müsteşarlığının uygun görüşü alınmak suretiyle Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca her organize sanayi bölgesi için tespit edilecek yılı metrekare fiyatı üzerinden yapılır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Kredisi kullanmamış ya da kredi borcunu ödemiş olan organize sanayi bölgelerinden de yetkili organlarının karar almaları halinde parsel tahsisi yapılabilir. Bu durumda tahsis edilen parsel bedeli, organize sanayi bölgesi tüzel kişiliğine Hazinece ödenir. Bedel ödemeleri, Hazine Müsteşarlığının uygun görüşü alınmak suretiyle Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca her organize sanayi bölgesi için tespit edilecek yılı metrekare fiyatı üzerinden yapılır.

Organize sanayi bölgelerinde parsel tahsisine ilişkin uygulama, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl süre için geçerlidir. Bu süre Bakanlar Kurulu kararı ile en fazla üç yıla kadar uzatılabilir.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili istihdam, yatırıma başlama ve tamamlama süresi, tahsis ve devir işlemleri ile diğer hususlar Bakanlar Kurulu kararı ile çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Yürürlük

MADDE 11. Bu Kanunun 3,4 ve 6 ncı maddeleri yayımını izleyen ay başında, diğer maddeleri yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 12.- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- İktisadi Araştırmalar Vakfı, Iğdır İlinin Ekonomik Gelişmesi, Seminer, Iğdır 2000.
- İlgili Resmi Gazeteler.
- İnsani Gelişme Raporu, Türkiye 2004, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı-UNDP
- İstatistik Yıllığı 2003, Türkiye İş Kurumu,
- Konaklama İstatistikleri Bülteni 2004, T.C. Turizm Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı, Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı, 2003.
- T.C. Başbakanlık DİE, Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, 2001.
- T.C. Başbakanlık DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı, Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları.
- T.C. Başbakanlık DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları 2000,
- T.C. Başbakanlık DİE, Tarımsal Yapı, 2003.
- T.C. Başbakanlık DİE, Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri, 2001.
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, Doğu Anadolu Projesi Ana Planı, 2000,
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, İller ve Bölgeler İtibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıladaki Gelişmeler (1987-2000), Ankara 2003,
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 2003.
- T.C. Iğdır Valiliği, Iğdır Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 2003 Yılı Iğdır İlinin, Ekonomik ve Ticari Durum Raporu, 2003,
- T.C. Iğdır Valiliği, İl Brifingi, 2005,
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Iğdır Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması, Ankara 1999,
- TEDAŞ, Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri, 2003.
- TKİB, Iğdır İli Tarım Master Planı, Ankara 2002,
- Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılar, Haziran 2001,
- Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 2003,
- Yörük, Sedat, Yatırımlarda Devlet Yatırımları, T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü,